

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
AKDENİZ UYGARLIKLARI ARAŞTIRMA
ENSTİTÜSÜ

HAŞİM İŞCAN VE ANTALYA VALİLİĞİ
DÖNEMİNDEKİ İMAR FAALİYETLERİ
(1940-1945)

Nurgül ERTAŞ

Danışman

Doç. Dr. Aydın YİĞİT

Akdeniz Yeni ve Yakınçağ Araştırmaları Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2024

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
AKDENİZ UYGARLIKLARI ARAŞTIRMA
ENSTİTÜSÜ

HAŞİM İŞCAN VE ANTALYA VALİLİĞİ DÖNEMİNDEKİ İMAR FAALİYETLERİ (1940-1945)

Nurgül ERTAŞ

Danışman

Doç. Dr. Aydın YİĞİT

Akdeniz Yeni ve Yakınçağ Araştırmaları Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2024

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
AKDENİZ UYGARLIKLARI ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Nurgül ERTAŞ'ın bu çalışması, jürimiz tarafından Akdeniz Yeni ve Yakınçağ Araştırmaları Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Mehmet BİÇİCİ

Üye (Danışmanı) : Doç. Dr. Aydın YİĞİT

Üye : Prof. Dr. Güven DİNÇ

Tez Başlığı: Haşim İşcan ve Antalya Valiliği Dönemindeki İmar Faaliyetleri (1940-1945)

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Tez Savunma Tarihi : 15/02/2024

Mezuniyet Tarihi : / /2024

Prof. Dr. Tuncer DEMİR
Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Haşim İşcan ve Antalya Valiliği Dönemindeki Faaliyetleri (1940-1945)” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımda yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

Nurgül ERTAŞ

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR LİSTESİ.....	v
TABLolar LİSTESİ.....	vi
GÖRSELLER LİSTESİ.....	vii
ÖZET.....	viii
ABSTRACT.....	x
ÖNSÖZ.....	xii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM HAŞİM İŞCAN'IN HAYATI

1.1. Ailesi ve Gençlik Yılları.....	16
1.2. Öğretmenliği ve Özel Kalem Müdürlüğü.....	17
1.3. Tekirdağ Valiliği.....	18
1.4. Erzurum Valiliği.....	19
1.5. Antalya Valiliği.....	20
1.6. Bursa Valiliği.....	25
1.7. Samsun Valiliği.....	27
1.8. Gerçekleşmeyen Balıkesir Valiliği	27
1.9. Merkez Valiliği.....	28
1.10. Emeklilik Dönemi.....	28
1.11. İstanbul Belediye Başkanlığı.....	29
1.12. Haşim İşcan'ın Vefatı.....	32

İKİNCİ BÖLÜM İMAR ALANINDAKİ FAALİYETLERİ

2.1. II. Dünya Savaşı Yıllarında Antalya.....	36
2.2. Antalya'yı Güzelleştirme İmar ve Tanıtma Cemiyeti ve İmar Çalışmaları.....	48
2.3. İnönü Parkı (Karaalioğlu Parkı).....	57
2.4. Bahçeli Evler Yapı Kooperatifi.....	58
2.5. Yayla Yolu ve İçme Suyu.....	64

2.6. Doğum ve Çocuk Bakımevi.....	67
-----------------------------------	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ULAŞIM ALANINDAKİ FAALİYETLER

3.1. Antalya Ulaşımının Tarihsel Süreci.....	68
3.2. Antalya Valisi Haşim İşcan'ın Ulaşım ile İlgili Faaliyetleri.....	73
3.3. Şehir Merkezindeki Yol ve İmar Çalışmaları.....	83
3.4. Denizyolu Ulaşımı ve Antalya Limanı.....	86
3.5. Havayolu Ulaşımı.....	91

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

EĞİTİM ALANINDAKİ FAALİYETLER

4.1. 1940 Öncesi Antalya'daki Eğitim Durumu.....	92
4.2. II. Dünya Savaşı Dönemi Antalya'daki Eğitim Durumu.....	94
4.3. İnönü İlkokulu.....	96
4.4. Antalya Lisesi.....	97
4.5. Meslek Okulları ve Akşam Kız Sanat Okulu.....	98
4.6. İnönü Kız Enstitüsü.....	99
4.7. Akşam Erkek Sanat Okulu.....	102
4.8. Halkevi Kursları ve Ulus Okulları.....	105
4.9. İlçe ve Köylerde Eğitim Faaliyetleri.....	109

SONUÇ.....	116
-------------------	------------

KAYNAKÇA.....	119
----------------------	------------

EKLER.....	128
-------------------	------------

ÖZGEÇMİŞ.....	141
----------------------	------------

KISALTMALAR

AP	: Adalet Partisi
bkz.	: Bakınız.
c.	: Cilt
°C	: Derece Celsius
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
Çev.	: Çeviren
DP	: Demokrat Parti
Dr.	: Doktor
Ed.	: Editör
Haz.	: Hazırlayan
kg	: Kilogram
km.	: Kilometre
mm	: Milimetre
nr.	: Numara
S.	: Sayı.
s.	: Sayfa
SCF	: Serbest Cumhuriyet Fırkası
T.A.Ş	: Türk Anonim Şirketi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
vb.	: Ve benzerleri
Yay.	: Yayınlayan

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Antalya Zeytin Üretimi Tablosu (1936-1944)

Tablo 2: 1923-1945 Arası Antalya Valileri

Tablo 3: 1940-1944 Antalya İklimi: Sıcaklık, Bulutluluk ve Yağış Ortalamaları

Tablo 4: Antalya Hububat Üretimi (1941-1945) (Ton hesabıyla)

Tablo 5: Antalya’da Ürünler'e Göre Yıllık Tarımsal Üretim (1941-1945) (Ton hesabıyla)

Tablo 6: 1940-1944 Yıllarında Antalya’da Resme Tâbi Hayvanlar

Tablo 7: Antalya Merkezdeki Cemiyetler (Aralık 1943’e kadar)

Tablo 8: Antalya İlçelerindeki Cemiyetler (Aralık 1943’e kadar)

Tablo 9: Cemiyetin 14 Ağustos 1940’tan 7 Temmuz 1943’e kadar Gelir-Gideri

Tablo 10: Antalya’yı Güzelleştirme, İmar ve Tanıtma Cemiyetinin Tarihi Teşekkülü Olan 14 Ağustos 1940’tan 25 Şubat 1944’e Kadarki Gelir-Gideri

Tablo 11: 1944 Varidat Bütçesi Teklifi

Tablo 12: 1944 Masraf Bütçesi Teklifi

Tablo 13: Antalya’da 1933-1937 Yılları Arasında Yapılan Kamu Yatırımları

Tablo 14: 8 Kasım 1941 Çocuk Sayım Sonuçları

Tablo 15: 1941 Raporu Teknik Tahsil Sınıfları

Tablo 15: Erkek Sanat Okulu Ders Programı

GÖRSELLER LİSTESİ

Resim 1: Antalya'nın Tarihsel Dönüşümü

Resim 2: Haşim İşcan'ın Veda Mektubu

Resim 3: 1942 yılı Kasap Hali

Resim 4: Ali Çetinkaya Caddesi; 1936 (sol) ve 1940 (sağ).

Resim 5: 1940 Yılı Antalya İskelesi

Resim 6: 1940 Antalya Yat Limanı

Resim 7: İpekçilik Mektebi ve Kışlak Binası

Resim 8: Antalya Halkevi Binası

ÖZET

1898 yılında Edirne’de dünyaya gelen Haşim (İşcan) Bey, ilk ve orta öğretim burada tamamladıktan sonra Mülkiye’de öğrenci iken Anadolu’da Millî Mücadele Hareketi başlamıştı. Vatanını seven her genç gibi o da Trakya’da kurulan Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’ne katılarak bu harekete aktif destek verdi. Hatta buradaki faaliyetleri sırasında bir ara Yunanlılar tarafından yakalanarak Girit’e sürgüne gönderildi. Sakarya Savaşı’ndan sonra serbest bırakıldı. Dönüşünde Mülkiye’deki eğitimini tamamladı ve akabinde İstanbul Hukuk Fakültesi’ne girerek buradan da başarı ile mezun oldu. Meslek hayatına ise 1925 yılında Tarih ve Coğrafya öğretmenini olarak Edirne Darü’l-Mu‘allimat’ta başladı. Yaklaşık iki yıl sonra Dr. İbrahim Tali Bey’in Özel Kalem Müdürü olmak suretiyle öğretmenlik mesleğini bırakıp bürokraside görev almaya başladı. Bürokrasideki bu ilk görevinde gösterdiği başarı, onun hızla yükselmesini sağladı. Zira, 1931 yılında Siverek Kaymakamlığı’na atanan Haşim Bey, çeşitli birimlerdeki müdürlük ve müfettişlik görevlerinin ardından meslek hayatının büyük bir kısmını işgal edecek olan valilik görevine 1935 yılında Tekirdağ’da başladı. Bir yıl sonra Erzurum Valisi oldu. 1940-1945 arası Antalya, 1945-1950 arası Bursa, 1950-1951 arası Samsun valiliklerini yürüttü. 1951 yılında atandığı Balıkesir Valiliği görevi sırasında, aynı yıl, merkez valiliğine atandı. 17 Ağustos 1953 tarihinde ise emekliye sevk edildi. Emekli olmasına karşın çalışma hayatına son vermeyen İşcan, çeşitli özel kuruluşlarda müdürlük ve yöneticilik görevlerinde bulundu. 1963 yılı yerel seçimlerinde aday olduğu İstanbul Belediye Başkanlığı’nı kazanarak, vefat ettiği 1968 yılına kadar burada çeşitli hizmetlerde bulundu.

Yönetici olarak atandığı her yerde önemli imar faaliyetlerinde bulunan Haşim İşcan’ın 4 Mart 1940’ta Antalya Valisi olarak atanması, Antalya için yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Zira, görevine başlar başlamaz, belediyenin ne kadar gelirsiz olduğunu gördü. Bu yüzden 14 Ağustos 1940’ta, şehrini seven varlıklı vatandaşları teşvik ederek “Antalya’yı Güzelleştirme İmar ve Tanıtma Cemiyeti” adında bir cemiyet kurdu. Cemiyetin amacı, Antalya’daki imar çalışmalarına özel girişimin desteğini sağlamak ve belediyeye yapılan yardımları artırmaktı. Bu nedenle cemiyet, Antalya halkını memleketi için emek ve para harcamaya sevk etti. Aynı zamanda diğer vilâyetlere de örnek oldu. Yapılan bağışlar, pehlivan güreşleri, deve güreşleri, müzikaller, piyango çekilişleri gibi çeşitli gelir getirici faaliyetler ve merkezden gelen ödenekler neticesinde elde edilen parayla da Antalya’da Karaalioğlu Parkı, Kız Enstitüsü, Bahçeli Evler, kütüphane, Doğum ve Çocuk Bakımevi, okullar, yollar, köprüler, su kanalları ve yerleşim yerleri gibi çeşitli imar faaliyetleri gerçekleştirildi. İşcan’ın

Antalya'daki çalışmaları devam edecekti, ancak çıkarları zarar gören şehrin ileri gelenlerinin şikayeti zerine İşcan, Antalya Valiliği'nden Bursa Valiliği'ne atandı.

Anahtar Kelimeler: Haşim İşcan, Antalya, Antalya'yı Güzelleştirme İmar ve Tanıtma Cemiyeti, İmar, Ulaşım, Eğitim.

ABSTRACT

Haşim İşcan (Bey) was born in Edirne in 1898. After completing his primary and secondary education there, he started studying at the Mülkiye (School of Political Science) when the National Movement started in Anatolia. Like every young man who loved his country, he actively supported this movement by joining the Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti (Society for the Defense of Rights) established in Thrace. During his activities here, he was captured by the Greeks and exiled to Crete. He was released after the Battle of Sakarya.

Upon his return, he completed his studies at the Mülkiye and then entered the Istanbul Faculty of Law, graduating successfully. He started his professional career in 1925 as a history and geography teacher at Edirne Darü'l-Mu'allimat (Teacher's Training School for Girls). After about two years, he left teaching and started working in the bureaucracy as the Private Secretary of Dr. İbrahim Tali Bey. His success in this first position in the bureaucracy ensured his rapid rise. In 1931, he was appointed as the District Governor of Siverek. After serving as director and inspector in various units, he started his career as a governor in 1935 in Tekirdag, which would occupy a large part of his professional life. He became the Governor of Erzurum a year later. He served as the Governor of Antalya between 1940-1945, Bursa between 1945-1950, and Samsun between 1950-1951. During his tenure as the Governor of Balıkesir, which he was appointed to in 1951, he was appointed to the central governorship in the same year. He retired on August 17, 1953. Despite his retirement, İşcan did not end his working life and held managerial positions in various private organizations. He won the Istanbul Mayoralty election in 1963 and served in various positions until his death in 1968.

The appointment of Haşim İşcan, who had carried out important urban planning activities in every position he was appointed to, as the Governor of Antalya on March 4, 1940 marked the beginning of a new era for Antalya. Because, as soon as he started his job, he saw how short of income the municipality was. Therefore, on August 14, 1940, he encouraged the wealthy citizens who loved their city and founded an association called "Antalya Beautification, Development and Promotion Association". The aim of the association was to provide private sector support for urban planning activities in Antalya and to increase the donations made to the municipality. For this reason, the association encouraged the people of Antalya to spend labor and money for their homeland. It also set an example for other provinces. With the money obtained from donations, various income-generating activities such as wrestler wrestling, camel

wrestling, musicals, lottery draws, and central government grants, various urban planning activities such as İnönü (Karaalioğlu) Park, İsmet İnönü Institute for Girls, Bahçelievler Housing Cooperative, library, Maternity and Child Care Center, schools, roads, bridges, water channels and settlements were realized in Antalya. İşcan's work in Antalya would continue, but he was transferred from the Governorship of Antalya to the Governorship of Bursa due to the complaints of the city's notables whose interests were harmed.

Keywords: Haşım İşcan, Antalya, Association of Public Works, Publicity and Embellishment of Antalya, public works, transportation, education.

ÖNSÖZ

Haşim İşcan'ın II. Dünya Savaşı yıllarındaki Antalya Valiliği'ni konu alan bu çalışma, zaman, kişi ve mekânın birbiriyle nasıl etkileşim içinde olduğunu gösteren dönem tarihi, tarihi biyografi ve şehir tarihi araştırmaları açısından literatürdeki yerini alacaktır. II. Dünya Savaşı, Türkiye Cumhuriyeti tarihinin önemli bir dönemidir. Haşim İşcan'ın Antalya Valiliği dönemi ise, Antalya'nın kentleşme tarihi açısından önemli bir dönemdir. Bu iki döneme ilişkin araştırma, Antalya'nın modernleşme ve kalkınma sürecini daha iyi anlamamıza yardımcı olacaktır. Zira, savaşın yıkıcı etkileri Antalya'nın ekonomik ve sosyal yapısını olumsuz etkilemiş olsa da Antalya'nın kentleşme sürecinin Haşim İşcan döneminde hız kazandığı söylenebilir. Nitekim İşcan, kentin altyapısını ve sosyal hizmetlerini geliştirerek Antalya'nın modern bir kente dönüşmesine katkı sağlamıştır. Haşim İşcan tarafından bunun nasıl gerçekleştirildiğinin anlaşılabilmesi için çalışmamız, Haşim İşcan'ın Hayatı, İmar Alanındaki Faaliyetleri, Ulaşım Alanındaki Faaliyetleri ve Eğitim Alanındaki Faaliyetleri şeklinde dört bölüm olarak düzenlenmiştir.

1940-1945 yılları arasında Antalya'da yaşanan değişim ve gelişim ile Vali Haşim İşcan'ın bu gelişim ve değişimdeki rolünü inceleyerek tespitlerde bulunmayı amaçlayan bu çalışma, kronolojik sırayla yazılmıştır. Ancak, konuyu daha iyi açıklayabilmek amacıyla belirli bir dönemi veya olayı vurgulamak için olayların sırasının değiştirildiği durumlar da olmuştur. Çalışma sürecinde yazılı kaynaklar, arşiv belgeleri, süreli yayınlar ve fotoğraflar gibi çeşitli kaynaklardan yararlanılarak dönemin olayları, nedenleri, sonuçları ve etkileri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışma boyunca anlayışı, rehberliği, katkısı ve desteği için danışmanım Doç. Dr. Aydın Yiğit'e en içten şükranlarımı sunmak isterim. Eleştirel bakış açısı, akademik duyarlılığı ve olumlu tutumu, bu çalışmanın tamamlanması açısından önemliydi. Çalışmamın oluşumu sırasındaki anlayışlı eleştirileri ve önerileri için Prof. Dr. Güven Dinç'e ve Doç. Dr. Leyla Derviş'e teşekkür etmeyi de kendime bir borç bilirim.

Son olarak eşim Fatih Ertaş'a da desteği ve yardımları için teşekkür ediyorum. Onun desteği olmasaydı bu çalışmayı tamamlamak şüphesiz daha zor olurdu. Son olarak oğlum Selçuk Ertaş'a bu uzun ve zorlu yolda gösterdiği sabır ve anlayıştan dolayı teşekkürlerimi sunuyorum.

Nurgül ERTAŞ

Antalya 2024

GİRİŞ

Antalya, Osmanlı Devleti döneminde Konya Vilayetinin bir sancağıydı. 23 Temmuz 1914'te Konya Vilayetinden ayrılarak müstakil mutasarrıflığa dönüştürüldü. Ancak, 28 Mart 1919'da İtalyanlar tarafından işgal edildi. İşgal, 5 Temmuz 1921'e kadar sürdü¹. Cumhuriyet döneminde ise, 20 Nisan 1924'te 491 sayılı Teşkilat-ı Esasiye Kanunu ile vilayet oldu². Antalya Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde, küçük ve تنها bir şehirdi. Osmanlı döneminde kurulan birçok kurum, Cumhuriyet yönetiminin siyasi ve sosyal ihtiyaçlarına göre yeniden düzenlenerek çalışmaya devam etti. Bu kurumlar arasında Belediye ve Vilayet binaları da yer alıyordu³.

Antalya şehri, tarih boyunca önemli bir liman kenti ve ticaret merkezi olarak öne çıkmıştır. Kentin sınırları da bu öneme paralel olarak değişkenlik göstermiştir. Bu dönemde şehrin sınırları doğuda Meydan Kavağından başlayıp batıda Hastane Üstü ve Hapishane Üstü (şimdiki Güllük) ile devam ediyordu. Kuzeyde Şarampol ve Kızıl Arık, güneyde ise iskele, Karaalioğlu Bahçesi ve Fener Üstü ile çevriliydi. Surlarla çevrili şehirden yani Kaleiçi'nden dışarıya çıkmak için 5 kapı vardı: Kale Kapısı, İmaret Kapısı, Üç Kapılar, Orta Kapı ve Yeni Kapı. Şehrin merkezi Kale Kapısı'ydı ve en seçkin semti ise Yeni Kapı olarak biliniyordu. Antalya'nın ticari merkezi ise iskeleydi. İzmir ve İstanbul'a deniz yoluyla gidilir, bütün limanlara ticari mallar gemilerle taşınırdı. Seyr-i Sefain İdaresi (Deniz Yolları İdaresi) Antalya-İstanbul hattına iki vapur tahsis etmişti: Ekspres Vapurlar ve Posta Vapurları. Ekspres vapurlar bu mesafeyi 3 günde kat ederken, her limana uğrayan posta vapurlarının yolculuğu bir hafta sürmekteydi. Halk tarafından posta vapurlarına "dilenci vapurları" adı takılmıştı. Kabotaj Kanunu'nun kabulünden önce Antalya'ya siyah bacalı İtalyan vapurları da sefer yapmaktaydı. Bu dönem Antalya'da deniz kültürü henüz tam olarak gelişmemişti. Antalyalılar denize girmeye pek yanaşmazlardı. Şehrin en kalabalık plajı iskeledeki Kumluk'tu. Mermerli Plajı ise ikinci sırada yer alırdı. Lara'nın şehir merkezine uzak olması nedeniyle yaz aylarında burada denize giren Antalyalıların sayısı oldukça azdı. Konyaaltı Plajı'nda ise bu dönemde koca bir yaz mevsiminde denize girenlerin sayısı iki elin parmaklarını geçmezdi⁴.

¹ Çelebi, 1999: 77, 265; Çeltikci, 2014: 9, 167.

² *Dünden Bugüne Antalya, I.* 2012: 220; Kısa, 2020: 476.

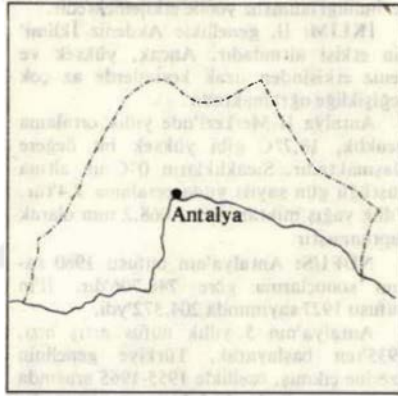
³ Aydın, 2012: 186.

⁴ Selekler, 2000; 9-15.

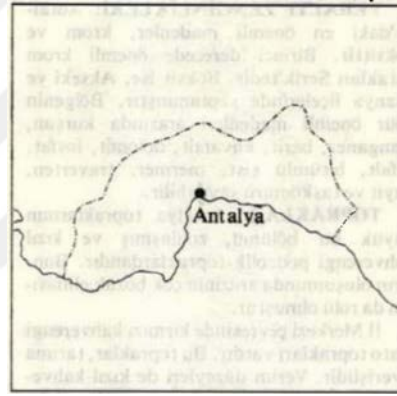
Antalya İli, 1924 yılında Merkez, Manavgat, Akseki, Alaiye⁵, Korkuteli, Elmalı, Finike ve Kaş ilçelerinden oluşmaktaydı. Merkeze bağlı beş de nahiye bulunuyordu. Bunlar: Serik, Kepez, Millü, Kemer ve Kızılkaya idi. Bunların sayısı 1926 yılında sekiz ilçe ve on altı nahiye olmak üzere arttı. Nitekim 1927 yılında, merkez ilçe haricindeki ilçeleri Manavgat, Serik⁶, Akseki, Alaiye, Korkuteli, Elmalı, Finike ve Kaş olarak sıralamak mümkündür. Antalya Merkez ilçesinin ise Kemer nahiyesi ve 101 köyü vardı⁷. 1930 yılına gelindiğinde, merkez ilçenin hala bir, Akseki ilçesinin ise iki nahiyesi olduğu görülmektedir. Fakat aynı yıl Döşemealtı, merkez ilçeye, Kargas ise Akseki ilçesine nahiye olarak bağlandı⁸. 1931 yılında da Elmalı ilçesine bağlı Bayat nahiyesi kuruldu⁹. 1936 yılında Gündoğmuş Akseki'den ayrılarak Antalya'nın ilçesi oldu¹⁰. Böylelikle, II. Dünya Savaşı öncesinde Antalya'nın ilçe sayısı 10'a yükselmiş oldu.

Resim 1: Antalya'nın Tarihsel Dönüşümü

V. Cuinet'e göre Antalya

1919 Antalya

1923 Antalya

1932 Antalya

⁵ Antalya'nın Alanya ilçesinin ismi 23 Mayıs 1933 tarihine kadar Alaiye olarak kullanılmıştır. *BCA*, 30.18.1.2 / 36.38.19 (23.05.1933).

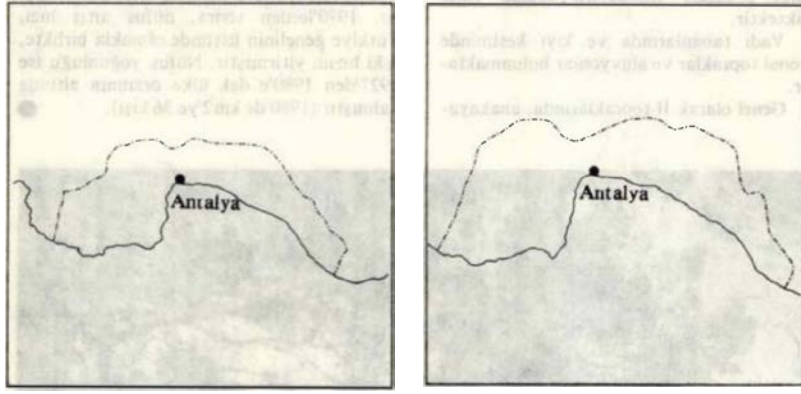
⁶ Serik 1926 yılında ilçe oldu.

⁷ Gönüllü, 2008: 57-58.

⁸ *BCA*, 30.11.1.0 / 61.5.11 (04.03.1931).

⁹ 12 Ağustos 1931 tarihinde Elmalı ilçesinin ilk nahiyesi olarak kurulan ve merkezi Kaşçifliği köyü olan Bayat nahiyesi, Kaşçifliği köyü ile, Armutlu, Akçainiş, Tekive, Karamık, Değirmenköyü ve Kızılca köylerinden oluşuyordu. *BCA*, 30.11.1.0 / 64.20.4. (12.08.1931).

¹⁰ Antalya'da, 1947 yılında Gazipaşa, 1958 yılında Kumluca, 1987 yılında Demre, 1990 yılında İbradı ve Kemer ilçelerinin kurulmasıyla birlikte ilçe sayısı 14'e ulaştı. *Dünden Bugüne Antalya*, I. 2012: 220; 2008 yılında Aksu, Döşemealtı, Kepez, Konyaaltı ve Muratpaşa ilçeleriyle birlikte Antalya'nın ilçe sayısı toplam 19'a yükseldi. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5747.pdf> (Erişim Tarihi: 25.01.2024).

Kaynak: Antalya, 1982; 764.

1926 yılında Antalya'nın genel nüfusu 226.704 idi¹¹. Ancak Antalya vilayetine bağlı bazı ilçelerin diğer illere bağlanması nedeniyle 1927 yılında nüfusu 204.372'ye düştü. Bu sayının da 93.212'si erkek, 111.160'ı kadın idi. Buna göre, Antalya nüfusunun %45,7'sini erkekler, %54,3'ünü kadınlar oluştuyordu. Antalya'nın merkez nüfusu ise 36.324 olup bu nüfusun %47,8'i erkek, %52,2'si kadındı. Antalya'nın ülke nüfusu içindeki payı 1927 yılında %1,51 idi. Bu pay, aynı zamanda Antalya'nın Türkiye'nin toplam nüfusunun %1,51'ini oluşturduğunu göstermektedir¹². Yaklaşık sekiz yıl sonra, 1935 yılında Antalya'nın toplam nüfusu 241.569'a yükseldi. Bunun 115.565'i erkek, 126.004'ü kadındı. Merkez nüfusu da benzer bir yükselişle 24.299'u erkek, 23.291'i kadın olmak üzere 47.590'a ulaştı¹³.

Antalya, Lozan erken Antlaşması'ndan sonra, Yunanistan ve diğer bölgelerden gelen göçmenlerin bir kısmının yerleştirildiği bir şehir olduğu için Cumhuriyet döneminde yaşanan mübadeleden önemli ölçüde etkilenmiştir. 10 Kasım 1923'te resmen başlayacak olan bu mübadeleye hazırlık olarak, önce Ekim 1922'de Rumların önemli bir kısmı gemilerle Antalya'dan ayrılmıştır¹⁴. Şehirdeki Rum evlerinin boşalması, Antalya'ya gelen göçmenler için bir yerleşim alanı açılmasını sağladı. Ancak, giden şehirli göçmenlerin yerine gelenler daha çok tarım sektörüyle uğraşan insanlardı. Bu yüzden şehirdeki boşalan evlere yerleştirilmelerinden ziyade onlar için Antalya'da yeni köyler kurulmasına karar verildi¹⁵. Bu köyler, göçmenlerin ikamet etmeleri için örnek olacak şekilde tasarlandı. Bu sırada, 7 Şubat 1924'te dokuz yüz kişilik Antalya gemisi, mübadilleri alarak Selanik'ten yola çıktı. 14 Şubat'ta Antalya iskelesine

¹¹ *Dünden Bugüne Antalya, I.* 2012: 220.

¹² Dinç, 2007: 356.

¹³ Gönüllü, 2008, 59-60.

¹⁴ Burdur ve Isparta'daki Rumlar da en yakın iskele olması hasebiyle Antalya limanından gidiyorlardı. Uran, 1959: 154.

¹⁵ Antalya'da kurulacak köyün Çirkinoba'da (Güzeloba) elli haneli ve ikişer odalı olacağı açıklanarak, 12 Temmuz 1924'te 30.000 lira gönderildi. Sönmez, 2012: 221.

geldi. Mübadeleye dahil edilen Karaferya Kıptileri (Çingeneler) ise 1927 yılında Antalya'ya geldi. 1924-1933 yılları arasında Antalya'ya gelen 1087 aileye, yani 4015 kişiye, 1033 ev, 228 dükkân, 106780 dönüm arazi, 939 dönüm bağ verildi. 1937 yılında, mübadillerin yanı sıra, Doğu Anadolu Bölgesi'nden gelen 437 Kürt göçmen de Elmalı ilçesine yerleştirildi. Ancak, bu göçmenler tarıma yatkın olmadıklarından zamanla ilçe merkezinde toplandılar¹⁶.

1927'den 1940'a kadar uzanan on üç yıllık periyoda bakıldığında, Antalya nüfusunun büyük çoğunluğunun geçimini ziraattan sağladığı anlaşılmaktadır. Bu durum, nüfus sayımları ile meslek dağılımı istatistiklerinin incelenmesiyle açıkça ortaya çıkmaktadır. Zira, 1927 yılında tespit edilen 85.656 meslek sahibinin 75.018'i (%88) ziraat ile uğraşıyordu. Antalya halkının büyük çoğunluğunun geçimini tarım ve hayvancılıkla sağladığını gösteren bu veri, sonraki yıllarda da pek değişmemektedir. Keza, 1935 yılında Antalya'da 569 köy vardı ve nüfusun %82,2'si bu köylerde yaşıyordu. Aynı yıl tespit edilen 119.993 meslek sahibinin 103.147'si (%86) de yine ziraat ile uğraşmaktaydı. 1940 yılında ise şehir merkezlerinde sadece 49.903 kişi yaşarken, 206.463 kişi nahiye ve köylerde ikamet etmekteydi. Dolayısıyla nüfusun hala büyük bir bölümü (%81'i), kırsal kesimde yaşamını sürdürmekteydi¹⁷. Sonuç olarak, tüm bu veriler, Cumhuriyet'in ilanından itibaren uzun bir süre Antalya'nın temel geçim kaynağının ziraat olduğunu ve önemini korumaya devam ettiğini, ayrıca kırsal yaşamın da yine yaygın bir şekilde varlığını koruduğunu göstermektedir.

Cumhuriyet'in ilanından sonra, Antalya'da dini ve kültürel yapılarda bir dizi değişiklik yaşandı. Bu değişiklikler, dönemin genel politikasıyla paralel olarak gerçekleşti. 30 Kasım 1925'te kabul edilen tekke, zaviye ve türbelerin kapatılması yasa sonucunda Antalya'daki tekkeler, zaviyeler ve türbeler de kapatıldı. Böylece, Osmanlı döneminden kalma dini yapılar büyük ölçüde ortadan kaldırıldı. Antalya Mevlevihanesi'nin de bu yasa kapsamında kapatılması, şehrin kültürel mirasının önemli bir parçasının yok olmasına neden oldu. Kapatılan bina uzun süre bakımsız kaldı¹⁸. 1927 yılında da Antalya'nın önemli tarihi yapılarından biri olan Has Balaban Mescidi yıktırıldı. Üstelik yıkımlar, sadece dini yapılarla sınırlı kalmadı, Antalya Kalesi'nin sağlam kısımları da peyderpey yıkılmaya başlandı. 1924 yılında önce Tophane'deki burç yıkıldı. Akabinde 1930'lu yıllarda havasızlık, rutubet ve çeşitli hastalıklara zemin hazırladığı gerekçesiyle halkın şikayetlerine sebep olan Kaleiçi surları yıkıldı. Bu yıkımlar, elbette Antalya'nın tarihi dokusuna büyük zarar verdi. Zira Kaleiçi, Antalya'nın en eski yerleşim yerlerinden biriydi. Osmanlı döneminden kalma önemli tarihi yapılara ev

¹⁶ Sönmez, 2012: 213, 228, 256, 288.

¹⁷ Dinç, 2007: 357-364.

¹⁸ Mevlevihane'nin son şeyhi Ali Dede (Çomaklı) idi.

sahipliği yapıyordu. Dahası, surların yıkılmasıyla, çevredeki tek katlı ahşap dükkânlar da yıkılmıştı. Yerlerine modern tek katlı dükkânlar inşa edildi. Bu gelişmelere paralel olarak şehrin bu kısmı, “Yeni Çarşı” olarak anılmaya başlandı¹⁹. Dolayısıyla, farklı çözüm yolları bulunması mümkünken tarihi Kaleiçi surlarının yıkılmasının, Antalya’nın tarihi dokusuna verilen en büyük zararlardan biri olduğu söylenebilir. Söz konusu yıkımlar, gerçekten de şehrin tarihi ve kültürel kimliğini önemli ölçüde zedelemiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Antalya’da yaşanan bir diğer önemli gelişme, 1927 yılında, Denizli’deki 52. Piyade Alayının Antalya’ya konuşlandırılması olmuştur. Nitekim Alay, Antalya’ya geldikten sonra, Muratpaşa Camii’ni askeri depo olarak kullanmaya başlamıştır. Bu cami, Antalya’nın en önemli tarihi yapılarından biriydi. II. Dünya Savaşı’nın başlaması üzerine, 52. Piyade Alayı, Antalya’dan Burhaniye’ye nakledildi²⁰. Alayın, 1941 yılında gerçekleşen nakli üzerine, Muratpaşa Camii, askeri depo olmaktan çıktı. Böylelikle cami, 3 Eylül 1941’de mahallî Vakıflar Müdürlüğüne teslim edildi²¹.

29 Ekim 1937’de Müze Müdürü Fikri Erten’in çabalarıyla Antalya Müzesi’nin Yivli Minare Camii’ne taşınması, II. Dünya Savaşı öncesinde Antalya’da kültürel alanda yaşanan bir diğer önemli gelişmeydi. Bu taşınma, Antalya’da tarihi eserlerin korunması ve sergilenmesi konusunda önemli bir adımdı. Hatuniye (İmaret) Medresesi’nin restorasyon çalışmaları ise, kültürel mirasın korunmasına yönelik gerçekleştirilen çabalara bir örnekti²².

Cumhuriyet’in ilk 15 yılında Antalya’da yapılan imar faaliyetleri, şehrin modern bir şehir haline gelmesi için birçok önemli adımın atıldığını göstermektedir. Nitekim, belirtilen süre içerisinde Antalya’da gerçekleştirilen başlıca imar faaliyetleri ve hizmete açılan yapılar, kurum ve kuruluşlar şöyle sıralanabilir; Aksu Köprüsü, Manavgat Köprüsü, Aksu kanalları, Narenciye istasyon binaları, Çeltik istasyonu, Korkuteli şosesi, Burdur yolu, Halkevi binası, Lise binası, Vilâyet hastanesi, İpekçilik, böcekçilik binaları, İnhisarlar binası, Gümrük binası, Gazino binası ve Kırkgöz imlâları vb.²³. Yine İsmet Paşa Caddesi ile Ali Çetinkaya Caddesi’nin kesiştiği noktanın kuzeydoğusunda inşa edilecek olan Tekel binasının temeli de bu dönemde, 10 Mart 1935’te, atıldı. O dönemde İsmet Paşa Caddesi, yolu kapatan yüksek bir duvarın üzerinden geçen bir Susam Arığı olduğu için henüz açılmamıştı. Buna karşın 1936 yılında Kalekapısı ile Şarampol arasındaki cadde genişletilerek Kazım Özalp Caddesi adı verildi. 11

¹⁹ Aydın, 2012: 187.

²⁰ Sönmez, 2012: 227.

²¹ BCA, 30.10.0.0 / 192.318.12 (06.09.1941).

²² Sönmez, 2012: 222-223, 229, 287.

²³ *Türk Akdeniz: Antalya Halkevi Dergisi*, 11-12, 29 İlkteşrin 1938; Mimar Tahir Tuğ’un eserlerinden biri olan İnhisarlar Müdürlüğü İdare Binası 1934 yılında yapıldı; Bozdoğan, 2012: 203.

Temmuz 1939'da Kırkgöz pınarlarından Vakıf Çiftliği'ne su getirmek için kanal kazısına başlandı²⁴.

Tüm bu gelişmeler içerisinde hiç şüphesiz Antalya'nın diğer şehirlerle bağlantısını sağlayacak olan ulaşım hatlarının, yani yolların bilhassa da demiryollarının ayrı bir öneminin bulunduğuna dikkat çekmek gerekir. Bu bağlamda, planlanan en önemli proje, Afyon-Antalya demiryolu hattı projesi idi. Afyon-Antalya demiryolu hattının Afyon Karahisar-Karakuyu bölümünün temeli, 27 Ağustos 1934 tarihinde atıldı²⁵. Bu, hattın Antalya'ya kadar uzatılması için ilk önemli adımdı. Ancak, hattın Antalya'ya kadar uzatılması için gereken kaynak bulunamadı. Antalya Milletvekili Rasih Kaplan, hattın Antalya'ya kadar uzatılması için çeşitli girişimlerde bulunduysa da sonuç alamadı. Çünkü, Afyon-Antalya arası 300 kilometreydi ve bu kadar uzun mesafeyi demiryolu ile bağlamak için en az 30 milyon liraya ihtiyaç vardı²⁶. Diğer taraftan, İzmir-Eğridir demiryolu hattının Baladız İstasyonu'ndan ayrılan 24 kilometrelik bölümü, 26 Mayıs 1936'da Burdur'a ulaştı. Bunun üzerine, şehir merkezi ile istasyonu birbirine bağlayan 500 metrelik bir bulvar inşa edildi. Burdur'da tren yolu 68 yıl boyunca kullanıldı. En yakın liman olan Antalya Limanı ise 120 kilometre uzaklıktaydı²⁷. Mesafe kısalmasına karşın arada kalan Toros Dağları demiryolu inşasına izin vermediğinden Antalya'ya demiryolu ulaşmadı. Antalya'ya demiryolu hattı ulaşmadığı için de 1930'lardan itibaren Anadolu'nun bazı kentlerinde, gar binalarının etrafında oluşan hareketli ve canlı istasyon caddeleri veya mahalleleri Antalya'da oluşmadı²⁸. Dolayısıyla Afyon-Antalya demiryolu hattının Antalya'ya kadar uzatılamaması, Antalya'nın gelişimini birçok bakımdan olumsuz yönde etkiledi. Cumhuriyet'in ilanından bu yana ulaşım alanında Antalya'nın en önemli eksikliklerinden biri olarak demiryolundan mahrum kalması olduğu söylenebilir.

Antalya'nın vilayet gelirlerine bakıldığında ise dalgalı bir tablo karşımıza çıkmaktadır. 1925 yılında Antalya Vilayetinin genel gelirleri 1.346.537 lira, özel gelirleri 344.945 lira, belediye gelirleri ise 73.620 liradır. Bu verilere göre, Antalya Vilayetinin genel gelirlerinin %25'ini özel, %5'ini ise belediye gelirleri oluşturmaktaydı. 1926 yılında vilayetin genel gelirleri 1.138.655 liraya düşerken, özel gelirleri kısmi bir artışla 361.265 lira olmuştu. Bu çerçevede, Antalya Vilayetinin özel gelirlerinin genel gelirler içindeki payının %25'ten %31'e yükseldiği anlaşılmaktadır. Vilayet gelirlerinin gelişim seyri sonraki senelerde benzer şekilde seyretmiştir. Nitekim 1927 yılında genel gelirler, bu kez önemli oranda bir düşüşle 989.052

²⁴ Sönmez, 2012: 281-282, 396, 295.

²⁵ *Hakimiyeti Milliye*, 15/4703, 27 Ağustos 1934, s. 1.

²⁶ Asım, 10 Kânunusani 1933: 1.

²⁷ Özata, vd., 2016: 8.

²⁸ Dayar, 2021: 151.

liraya gerilemiştir. Bu miktarın 603.185 lirasını özel, 114.203 lirasını ise belediye gelirleri oluşturmaktadır. Burada ise vilayetin toplam gelirlerinin %61'ini özel, %12'sini ise belediye gelirlerinin oluşturduğu görülmektedir. 1928'de vilayet genel gelirleri 856.680 liraya düşerken özel gelirlerin 751.129 liraya, belediye gelirlerinin ise 81.718 liraya çıkması, yine toplam gelirin %87'sinin özel, %9'unun da belediye gelirleri sayesinde elde edildiğini ortaya koymaktadır. Buna karşın 1929 yılında Antalya Vilayetinin tüm gelir bilgilerinde önemli bir artış yaşanmıştır. Genel gelirler 1.253.208 liraya çıkarken, özel gelirler 811.215 liraya, belediye gelirleri ise 105.579 liraya yükselmiştir²⁹. Buradan çıkan sonuç, vilayetin genel gelirlerinin %65'inin özel gelirler, %8'inin de belediye gelirleri sayesinde elde edildiğidir. Neticede, 1925-1929 yılları arasında Antalya Vilayetinin genel, özel ve belediye gelirleri arasında önemli iniş-çıkışlar gözlemlenmektedir. Öyle ki, 1925 yılında özel gelirler genel gelirlerin %25'ini oluştururken, 1927 yılında bu oran %61'e çıkmıştır. 1928 yılında ise özel gelirler genel gelirlerin %87'sine ulaşmıştır. 1929 yılında ise özel gelirler genel gelirlerin %65'ini oluşturmaktadır.

Tarihi ve doğal güzellikleri ile ön plana çıkan Antalya şehri iklimi, bol suyu ve verimli toprağı nedeniyle tarıma oldukça elverişli arazilere sahiptir. Ancak, Cumhuriyet öncesi dönemde Antalya'da tarım, beklenen düzeyde gelişme gösterememiştir. Bunun temel nedeni, Antalya köylüsünün ormancılık ile uğraşmayı tercih etmesidir. Ormancılık, Antalya köylüsünün geleneksel geçim kaynağı olmuştur. Köylüler, ormanlardan kereste kesmeyi, ırmaklar vasıtasıyla bunları nakletmeyi, orman içlerinde hayvan yetiştirmeyi, salep ve kitre gibi orman altı bitkilerini toplamayı, fundalıklarından odun kesmeyi ve kömür yakmayı tercih etmişlerdir. Bu nedenle, verimli topraklarını işlemek yerine çobanlıkla uğraşan, sürekli yer değiştiren göçebe bir hayat sürdürmüşlerdir. Çobanlık da gerektiği gibi yapılmadığı için, hayvanlar başıboş ormanda dolaşarak kendi başlarına büyümüş ve çoğalmışlardır. Köylüler keçilerin verimine bel bağlamıştır. Bu göçebe hayat tarzı, Akdeniz kıyısındaki köylülerin dağılmasına sebep ve köy topluluklarının oluşmasına engel olmuştur. Tabi bu durum da Antalya'nın tarım potansiyelinin yeterince değerlendirilememesine neden olmuştur. Köylüler, tarımla uğraşmak yerine ormancılık ile uğraştıkları için, topraklar yeterince işlenmemiş ve hem toprağın verimliliği hem de elde edilen ürün azalmıştır³⁰. 1939 yılında Antalya, 568.003 hektarlık orman alanıyla Türkiye'de Adana'dan sonra ikinci sırada yer almıştır³¹. Bu durum, Antalya'nın o dönemde önemli bir orman varlığına sahip olduğunu göstermektedir.

²⁹ Gönüllü, 2008: 101-102.

³⁰ *Ulus*, 17/5403, 12 Ağustos 1936, s.6.

³¹ *Küçük İstatistik Yıllığı 1942-1945, 1947*; 235.

Cumhuriyet döneminde tarım politikalarında yapılan reformlar sayesinde Antalya’da tarım alanında önemli gelişmeler yaşanmıştır. Tarım Bakanlığı, Antalya’da tarımsal kalkınma projeleri yürüterek, köylülerin tarım konusunda bilinçlendirilmesi ve modern tarım tekniklerinin öğretilmesi için çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmalar sayesinde, Antalya’da tarım üretiminde önemli artışlar sağlanmıştır. 1925 yılında Antalya’da sadece 200 dekarlık alanda pirinç ekilirken, 1935 yılında bu rakam 40.000 dekara ulaşmıştır³². Bununla birlikte, muz, portakal, mandalina ve limon üretimi de her sene artmıştır. Ayrıca, Tarım Bakanlığı’na bağlı Zeytincilik Teşkilatı, Antalya’da zeytin bahçeleri oluşturma yanısıra yabancı zeytinleri kaliteli kalemle aşılama çalışmaları da başlatmıştır³³. Bu çabalar sayesinde, Antalya’da zeytin üretimi de önemli ölçüde artmış, 22 bin zeytin ağacından 385 ton ürün elde edilir hale gelinmiştir³⁴. Kaş, Kemer ve Varsak’ta düzenlenen zeytincilik kursları, bölgedeki zeytin yetiştiricilerinin bilgi ve becerilerini geliştirmeye yönelik önemli bir adım olmuştur³⁵.

Tablo 1: Antalya Zeytin Üretimi Tablosu (1936-1944)³⁶

Yıl	Ağaç Sayısı	Zeytin Üretimi (Ton)	Sofralık Zeytin (Ton)	Yağlık Zeytin (Ton)	Zeytinyağı Üretimi (Ton)	Zeytin Fiyatı (Kuruş)	Zeytinyağı Fiyatı (Kuruş)
1936	77.000	839	611	228	48	11	52
1937	79.000	902	527	375	78	8	34
1938	83.000	757	623	134	27	5	38
1939	89.000	715	547	168	17	5	39
1940	100.000	1.985	139	1.846	360	6	39
1941	117.000	1.611	196	1.415	272	13	84
1942	127.000	1.604	331	1.273	278	34	129
1943	133.000	159	58	101	23	41	182
1944	146.000	582	198	384	88	38	160

Antalya’da 1936’dan 1944’e kadar zeytin ağacı sayısı istikrarlı bir şekilde artmıştır. Bu artış, zeytin üretiminin artmasına da katkıda bulunmuştur. Zeytin üretimi 1940 yılında zirveye

³² *Ulus*, 17/5403, 12 Ağustos 1936, s.6.

³³ 1936 yılında Ankara’da toplanan zeytin uzmanları komisyonunun tespitlerine göre Antalya, Muğla, İçel, İzmir, Çanakkale, Balıkesir, Bursa ve diğer bazı vilayetlerde yoğun yabancı zeytin ormanları bulunmaktadır. Bu ormanlarda yaklaşık elli dört milyon yabancı zeytin ağacı olduğu tahmin edilmektedir. *Zeytincilik İstatistiği 1936-44*, 1945; V.

³⁴ Güneş & Güneş, 2006: 314.

³⁵ *Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri 1943-1944*, 1946; 128.

³⁶ *Zeytincilik İstatistiği 1936-44*, 1945; 2-10, 25.

ulaşmış (1.985 ton), ardından 1943'te düşüşe geçmiştir. Düşüşün nedeni tam olarak bilinmemekle birlikte, hava koşulları veya hastalıklar gibi faktörler rol oynamış olabilir. Sofralık zeytin tüketimi 1936'dan 1944'e kadar genel olarak azalma eğilimindedir. Bu, zeytinyağı fiyatlarındaki artıştan veya sofralık zeytin dışındaki gıdalara olan talepten kaynaklanmış olabilir. Yağlık zeytin üretimi 1936'dan 1944'e kadar dalgalanmalar göstermiştir. 1940 yılında zeytin üretimindeki artışa paralel olarak yağlık zeytin üretimi de artmıştır. Zeytinyağı üretimi 1940 yılında zirveye ulaşmış (360 ton), ardından 1943'te düşüşe geçmiştir. Zeytinyağı üretimindeki düşüş, yağlık zeytin üretimindeki düşüşe ve/veya zeytinyağı çıkarma oranındaki düşüşe bağlı olabilir. Zeytin fiyatı 1936'dan 1944'e kadar dalgalanmalar göstermiştir. 1941 ve 1944 yıllarında zeytin fiyatlarında önemli artışlar gözlemlenmiştir. Zeytinyağı fiyatı 1936'dan 1944'e kadar önemli ölçüde artmıştır. Bu artış, zeytinyağı üretimindeki düşüşe, zeytin fiyatlarındaki artışa veya genel enflasyona bağlı olabilir.

İçişleri Bakanlığı, Türkiye'de köy idaresini modernleştirmek için iki beş yıllık köy kalkınma planı hazırlamıştır. Bu planın ilk beş yılı olan 1937'de, köylerin bölge bölge idare edilmesi, köy çalışmalarının inzibat altına alınarak beş yıllık programlara bağlanması, köy bankasının kurulması ve yenilikçi Türkiye'nin maddi ve manevi gelişimine ve faziletlerine uygun, dengeli ve medeni bir köy varlığı yaratılması hedeflenmiştir. Aslında bu tür çalışmalar, 1924'te kabul edilen Köy Kanunu ile başlayan ve on senedir hükümet tarafından gündemde tutulan köy kalkınması çalışmalarının bir devamı niteliğindedir. Beş yıllık programlar, köy kalkınması için gerekli olan ihtiyaçların tasnif edilmesini ve bu ihtiyaçların karşılanması için gerekli olan faaliyetlerin planlanmasını amaçlamaktaydı. Yeni idare sistemi ise bu programların gerçekleştirilmesi için gerekli olan denetim ve kontrol mekanizmalarını içeriyordu³⁷. Gerçekten de söz konusu gayretler, Cumhuriyet döneminde köylerin ekonomik ve sosyal kalkınması açısından önemli bir adım oldu. Bu çalışmaların başarılı bir şekilde uygulanması, köylerin daha düzenli, verimli ve sürdürülebilir bir şekilde kalkınmasına katkı sağladı.

Gerek tarım alanındaki reformlar gerekse köy idare düzeninde yapılan değişiklikler Antalya'daki tarımsal üretimin artmasını sağladı. Erken Cumhuriyet döneminde şehir her yıl 500 ton buğday, 3000 ton arpa, 800 ton yulaf ve 360 ton sarı mısır sevk edebilmekteydi³⁸. Bu miktarlar, günümüzde Antalya'nın hububat üretiminin çok altında olsa da, Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türkiye'nin önemli bir hububat üreticisi olduğu gerçeğini yansıtmaktadır. Nitekim, 3 Şubat 1937'de Antalya limanına gelen Alman gemisi Geri'ye 950 ton buğday, 770 ton arpa, 150 ton kepek, 80 ton fasulye, çavdar ve burçak yüklenip, toplam değeri 101.000 lira olan bu

³⁷ Önal, 14 İnkincikânun 1937: 1.

³⁸ Güneş & Güneş, 2006: 312.

ürünleri Hamburg'a götürmesi³⁹, Antalya'nın hem üretim kapasitesinin hem de ürün çeşitliliğinin ne derece arttığını gösteren önemli bir örnektir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Antalya, tarım ve hayvancılık ağırlıklı bir ekonomiye sahipti. Ancak, bu dönemde şehirde bazı sanayi faaliyetleri de yürütülmekteydi. Bu faaliyetlerin başında un üretimi geliyordu. 1927 yılında Antalya şehrinde altı un fabrikası bulunuyordu. Bu fabrikalar, şehirdeki buğday üretiminin değerlendirilmesine katkı sağlamaktaydı. Ayrıca, Finike'de de üç un fabrikası vardı⁴⁰. Şehirdeki un fabrikaları hem Antalya'nın ihtiyacını karşılamakta hem de un ihraç etmekteydi. 1927 yılında İskele'de kurulan un fabrikası ise günde 30 ton buğday öğütebilmekteydi⁴¹. 1932 yılında Antalya'da 5 un sanayisi faaliyet gösteriyordu. 1933-1935 yılları arasında bu sayı 4'e düştü. 1936 yılında ise un sanayisi 3 işletmeye geriledi⁴².

Antalya'da ayrıca, kereste, konserve, buz fabrikaları, elektrik üretim tesisi de mevcuttu⁴³. Konserve fabrikaları, üretilen meyve ve sebzeleri konserve haline getirerek, bunların bozulmasını önüyor, buz fabrikaları ise, yaz aylarında ürettiği buzlarla halkın ihtiyacını karşılıyordu. Antalya'daki atölyelerde ise, kıl ve yünden kumaşlar, çuval, torba ve kilim gibi ürünler imal edilmekteydi⁴⁴. 1930'lu yıllarda ise, Antalya'da çeltik fabrikası kuruldu⁴⁵. Çeltik fabrikaları, üretilen çeltiği işleyerek, pirinç elde ediyordu. 1935 yılında Antalya'da ziraat, hayvancılık alanlarında 7, haşebiye (kereste) alanında ise 1 sanayi tesisi faaliyet gösteriyordu⁴⁶. İstihraç (madencilik), tekstil, kâğıt ve karton, metal işleme, inşaat ve kimya alanlarında ise herhangi bir sanayi tesisi bulunmamaktaydı⁴⁷. 1939 yılında ise aktif olan bu 8 sanayi tesisine ek olarak, bir de istihraç sanayisinin faaliyet gösterdiği görülmektedir⁴⁸.

25 Kasım 1936'da 2/5621 sayılı kararname ile kurulan Antalya Nakliyat Türk Anonim Şirketi (T.A.Ş.), Antalya'nın iç kesimleriyle ve diğer illerle olan ticaretini kolaylaştırıyordu⁴⁹. Cumhuriyetin ilk yıllarında Antalya'da bankacılık alanında da önemli gelişmeler yaşandı. Osmanlı'dan Cumhuriyet dönemi Antalya'sına iki banka devredildi. Bunlardan biri Ziraat Bankası, diğeri Osmanlı Bankasıydı. 1940'lı yıllarda bunlara İş Bankası ve Türkiye Emlak Kredi Bankası Ajansı eklendi⁵⁰. Netice itibarıyla tüm bu gelişmeleri, Antalya'da tarım ve

³⁹ *Antalya*, 10/475, 4 Şubat 1937, s. 1.

⁴⁰ Gönüllü, 2008: 101, 108.

⁴¹ *BCA*, 30.18.1.2 / 192.318.12 (06.09.1941).

⁴² *Sanayi İstatistikleri*, 1938; 83.

⁴³ Lütfi, Birinci Teşrin 1937: 5.

⁴⁴ Gönüllü, 2008: 101, 108.

⁴⁵ *Ulus*, 16/5160, 6 İlkânun 1935, s.6.

⁴⁶ Ziraat alanında faaliyet gösteren 7 sanayi tesisinden 3'ü pirinç sanayisidir. *Sanayi İstatistikleri*, 1937; 86-87.

⁴⁷ *Sanayi İstatistikleri*, 1937; 16.

⁴⁸ Tökin, 1946; 89.

⁴⁹ *BCA*, 30.18.1.2 / 106.60.15 (22.08.1944).

⁵⁰ Gönüllü, 2008: 101, 108.

hayvancılık faaliyetlerinin yanı sıra şehrin bir sanayi ve endüstri şehri olması için çalışıldığını, dolayısıyla ekonomisinin çeşitlenmesi ve kalkınması adına uğraş verildiğini gösteren hususlar olarak değerlendirmek mümkündür.

21 Temmuz 1926 kurulan Antalya Elektrik T.A.Ş., Cumhuriyet döneminde Antalya’da yapılan önemli yatırımlardan biriydi⁵¹. Şirket, şehrin elektrifikasyonunu sağladı ve şehrin yaşam kalitesini önemli ölçüde artırdı. Şirketin sermayesi 100.000 Türk lirasıydı. Şirketin kuruluşunda, Antalya’nın yerel yöneticileri ve iş insanları önemli rol oynadı. Şirketin ilk Yönetim Kurulu Başkanı, Antalyalı bir iş adamı olan Tevfik Bey’di. 21 Haziran 1934’te Soyadı Kanunu ile birlikte, Antalya’ya elektriğin ve ışığın gelmesinde öncülük etmiş olan Tevfik Bey’e de “Işık” soyadı verildi⁵². Şirket kuruluşundan yaklaşık iki yıl sonra, 1928’den itibaren, elektrik üretmeye başlamış ve kapasitesi zamanla artmıştı. Lakin fabrika kapasitesinin yetersizliği sebebiyle şehirdeki evlerin büyük bir kısmına 30 sene boyunca elektrik ulaştırılamadı. Elektriğin kamusal alanlarda ve sokak aydınlatmasında kullanılması ise halk tarafından memnuniyetle karşılandı. 14 Eylül 1930 tarihinde Karaalioğlu Bahçesi’ne inşa edilen çifte yolun ortasından belediyenin elektrik hattı çekilerek şehirde ilk kez kamusal alan aydınlatması gerçekleştirildi⁵³. Antalya Elektrik T.A.Ş.’nin kurulması ve gelişimi, Cumhuriyet’in ilk yıllarında Antalya’nın yaşadığı önemli gelişmelerden biridir. Şirket, şehrin elektrik ihtiyacını karşılayarak, Antalya’nın modernleşmesinde önemli bir rol oynamıştır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Antalya’da sağlık hizmetleri, yeterli düzeyde değildi. Özel İdareye ait altmış yataklı Antalya Memleket Hastanesi, şehrin tek hastanesiydi⁵⁴. Hastane, dahiliye, hariciye ve nisâiye⁵⁵ servislerine sahipti⁵⁶. Antalya’nın Elmalı, Kaş, Manavgat ve Alanya ilçelerinde ise beş yataklı birer dispanser bulunuyordu⁵⁷. Cumhuriyetin ilk yıllarında bir süre Memleket Hastanesi’nde çalışan Dr. Burhanettin (Onat) Bey, işinden ayrılarak küçük bir hastane ve ardından Türk Ocağı dispanserini açarak şehirde salgın hastalıklarla mücadele etti⁵⁸. Bununla birlikte 13 Mayıs 1926’da Sıtma ile Mücadele Kanunu kabul edilmişti. Bu doğrultuda Antalya’da Sıtma ile Mücadele Kurumu kuruldu ve başkanlığına Dr. Nazım Öke getirildi⁵⁹. 1927-1928 yıllarında Sağlık Bakanlığı tarafından Antalya’da sıtmanın durumu

⁵¹ BCA, 30.18.1.2 / 192.318.12 (21.07.1926).

⁵² Şekerci & Örmecioglu, 2018: 599.

⁵³ Dinç, 2019- 241-242.

⁵⁴ Gönüllü, 2008: 71.

⁵⁵ Kadın hastalıkları bölümü

⁵⁶ *Ulus*, 16/5160, 6 İllkânun 1935, s.6; 1935 yılında 50 yatak kapasitesine sahip olan hastane, 1936 yılından itibaren yatak sayısını 75’e çıkarmıştır. *İstatistik Yıllığı*, 1944; 75.

⁵⁷ Gönüllü, 2008: 71.

⁵⁸ Güçlü, 1997: 80.

⁵⁹ Sönmez, 2012: 226.

incelendi. Hazırlanan raporda Antalya halkının %76'sının sıtmaya yakalandığı belirlendi. Bunun üzerine Antalya Vilayetinde bu hastalığın önlenmesi amacıyla 1929 yılında Antalya'da Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına bağlı Sıtmayla Mücadele Teşkilatı kuruldu⁶⁰. 10 Ekim 1935'te Vali Sahib Öрге başkanlığında toplanan Sıtma Komisyonu, Kadın Deresi'nin temizlenmesine, Yedi Arıklar'ın fabrika ve değirmen sahipleri tarafından temizlenmesine, Meydan Mahallesi'ndeki muhacir arkının denize ulaştırılmasına, bozuk arkları yararlananların tamir etmesine, değirmen ve un fabrikalarına ait arkların üzerine köprü yapılmasına karar verildi⁶¹.

1933-1938 arası sıtma sorunu çözmek için, Antalya'da bir fennî mezbaha inşa edildi. Bu mezbahada etler modern yöntemlerle ve hijyenik koşullarda kesiliyordu. Ayrıca, etlerin nakilleri ve satış yerleri de modern yöntemlere göre düzenlendi. Şehir içinde mevcut olan ve hıfzıssıhha kaidelerine aykırı bulunan mezarlıklar kaldırıldı ve şehir civarında bir mezarlık düzenlendi. Bu sayede, şehirdeki mezarlıklardan kaynaklanan hastalıklara karşı önlem alınmış oldu. Şehrin havasını mahsur bir halde tutan ve tarihi değeri olmadığına karar verilen kalelerin büyük bir kısmı, yukarıda bahsedildiği üzere yıktırılmıştı. Bu sayede, şehirdeki hava kirliliği azaltıldı. Şehre iki büyük park ve iki çocuk bahçesi yapıldı. Bu parklar ve çocuk bahçeleri, halkın dinlenmesi ve eğlenmesi için uygun alanlar oluşturdu. Ayrıca, ağaçlarla donatılan caddeler, şehrin havasını temizlemeye yardımcı oldu. Dahası, şehirde serbest bir hayvan pazarı kuruldu. Bu pazar, hayvan hastalıklarının yayılmasını önlemeye yardımcı oldu. İçme suyu sorunu ise şehre Beydağı üzerinde bulunan Tekirpınarı membaından su getirilerek çözümlenmeye çalışıldı⁶².

Cumhuriyetin ilanından sonra Antalya'da gelişme gösteren bir başka sektör, basın yayın faaliyetleridir. Keza 1927 yılında Antalya Valiliği tarafından yayımlanmaya başlanan "Resmi Antalya" gazetesi, isminde de anlaşılacağı üzere resmi nitelikli Vilayet gazetesiydi. Bu gazete, şehrin tek gazetesi olarak varlığını 1937 yılına kadar sürdürdü. Resmi Antalya'nın kapatılmasının ardından yaklaşık iki yıl boyunca Antalya'da gazete yayınlanmadı. 1939 yılında Mazlum Adıson ve Enver Akcan'ın girişimleriyle Antalya gazetesi üçüncü yayın hayatına başladı. Bu yüzden Antalya Gazetesi, II. Dünya Savaşı esnasında Antalya'daki gelişmeler hakkında bilgi alınabilecek en önemli kaynak eser niteliğindedir. Gazete, şehrin yerel yayın organı olarak, şehrin siyasi, sosyal ve ekonomik gelişmelerini takipçilerine aktardı. Dönemin önemli yazar ve şairlerinin eserlerine de yer verdi. Antalya'nın modernleşmesi ve

⁶⁰ Gönüllü, 2008: 71.

⁶¹ Güçlü, 1997: 82.

⁶² *Türk Akdeniz: Antalya Halkevi Dergisi*, 11-12, 29 İlkteşrin 1938.

çağdaşlaşmasına önemli katkılarda bulundu. Gazete dışında, 1935 yılında “Çağlayan Dergisi”nin yayın hayatına başladığı söylenmelidir. İmtiyaz sahibi ve yayın müdürü Sıtkı Tekeli idi. Sıtkı Tekeli, aynı zamanda Tekeli Kütüphane Müdürlüğü’nü de uzun süre uhdesinde tutmuştu. Dergi, 1943 yılı sonuna kadar yayınlandı⁶³. Daha çok kültür ve sanat dergisi olduğu için Çağlayan Dergisi’nin özellikle Antalya’nın kültür ve sanat hayatına önemli katkılar sağladığı söylenebilir.

1 Kasım 1928 tarihinde kabul edilen Harf Devrimi sadece Antalya değil tüm Türkiye’nin sosyo-kültürel yapısına etki eden en önemli gelişme idi. Türkiye’nin kültürel ve toplumsal hayatında önemli bir dönüm noktası olan bu devrim, Osmanlı alfabesinin yerine Latin alfabesinin kabul edilmesini sağlamıştır. Harf Devrimi, Antalya’da da önemli etkiler yaratmıştır. Mahalle ve sokak isimleri yeni harflerle yazılmış, Resmi dairelerde tüm isimler Türkçe harflerle yazılmaya başlanmıştır⁶⁴.

Son olarak Cumhuriyetin ilanından sonra, Antalya’da siyasi ve idari hayatın gelişimine ilişkin kısaca bilgi vermek yerinde olacaktır. Bilindiği üzere, Cumhuriyet’in ilan edilmesiyle birlikte ülke Cumhuriyet Halk Partisi’nin tek parti olarak iktidarda olduğu bir döneme girdi. Antalya ve ilçelerinde Cumhuriyet Halk Partisi teşkilatı kuruldu. Antalya’da Halk Partisinin merkez binası yanında Yenikapı, Kılıçaslan, Elmalı, Kışla, Tuzcular, Murat Paşa, Barbaros, Kızılsaray, Sinan, Selçuk, Tahılpazarı, Demircikara, Alan, Yüksekalan, Balıbey Mahalleleri ile Kemer, Aksu, Döşemealtı, Bademağacı ve Çakırlar köylerinde birer ocak oluşturuldu⁶⁵. Böylece parti teşkilatı, şehrin siyasi, sosyal ve ekonomik yaşamında aktif bir rol üstlenmeye başladı ve halkın bilinçlenmesine, idari, sosyal ve kültürel anlamda gelişmesine katkıda bulundu.

Cumhuriyetin ilanından sonra, Antalya’da siyasi hayatın en önemli olayı, 1930 yılında yapılan belediye seçimleri oldu⁶⁶. Bu seçimler, Serbest Cumhuriyet Fırkasının (SCF) kurulmasıyla birlikte, ülkedeki çok partili hayata geçişin ilk adımını oluşturdu. SCF, Antalya’da 12 Eylül 1930 tarihinde, Dr. Burhanettin (Onat) Bey başkanlığında kuruldu. Partinin kuruluşu, Antalya’da büyük bir heyecan yarattı ve halkın siyasi katılımına olan ilgiyi artırdı. Ancak 14 Ekim 1930 tarihinde yapılan belediye seçimleri, Antalya’da çok gergin bir ortamda gerçekleşti. Seçimlerde, Serbest Cumhuriyet Fırkası, Cumhuriyet Halk Partisi’ni mağlup ederek, belediyeyi kazandı ve Hüsnü Karakaş Belediye Başkanı oldu. Seçimlerden sonra olaylar çıktı ve olaylara

⁶³ Dayar, 2018: 326, 330; Sönmez, 2012: 228, 283.

⁶⁴ Sönmez, 2012: 236- 237.

⁶⁵ Güçlü, 1997: 89.

⁶⁶ Dayar, 2018: 321.

asker müdahale etti. Fırlatılan sandalyelerden biri, 52. Piyade Alay Komutanı, Erkan-ı Harb Miralayı Erzurumlu Celâl Bey'in başına geldi. Bazı kişiler öldü. Olayların ardından, başta Burhanettin Onat Bey olmak üzere, Serbest Cumhuriyet Fırkasından yaklaşık 150 kişi tutuklandı⁶⁷. Bu seçimler, Türk siyasi tarihinde de önemli bir yer işgal etti.

Cumhuriyetin ilk 15 yılı içinde Antalya Belediyesi, şehrin gelişimi için önemli çalışmalar gerçekleştiren belki de en önemli kurum oldu. Bu çalışmalar, aşağıdaki başlıklar altında toplanabilir:⁶⁸

- İsmet Paşa Caddesi'nin genişletilmesi
- İki buçuk kilometre Ali Çetinkaya Caddesi'nin inşası
- Kazım Özalp Caddesi'nin bir kilometre uzatılması
- Şehir içindeki yol, köprü ve su hatlarının tamiri
- Tekirpınarı'ndan içme suyu temini için projenin hazırlanması
- Büyük bir kasap hali inşası
- Fennî mezbaha inşası
- Buz fabrikasının belediyeye alınması
- İtfaiyenin ıslahı
- Siren ve yangın düdüğü alınması
- Park inşaları
- İki adet açık halk pazarı inşası
- Belediye temizlik hanı inşası
- Altı adet umumi helânın inşa ve tamiri
- Cumhuriyet Meydanı'nın genişletilmesi
- Umumî mezarlık tanzimi
- Muratpaşa Parkı ve Bulvarı'nın inşası

Tüm bu çalışmalar, elbette Antalya'nın modern bir şehir haline gelmesinde önemli rol üstlendi. Böylelikle şehrin altyapısı geliştirildi, sosyal hizmetleri iyileştirildi ve kültürel gelişimine katkı sağlandı. Ancak hiçbirisi, çağdaşı olan modern şehirlerle boy ölçüşebilecek düzeye ulaşmasını sağlamadı.

Ülkenin Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk ise, 1930'lu yıllarda Antalya'yı dört kez ziyaret etti. İlk ziyareti 6-12 Mart 1930'da gerçekleşti. Bu ziyarette Atatürk, Antalya'nın

⁶⁷ Sönmez, 2012: 245.

⁶⁸ *Türk Akdeniz: Antalya Halkevi Dergisi*, 29 İlkteşrin 1938, s. 31.

tarihi ve kültürel yerlerini gezdi, halkla buluştu ve şehrin sorunlarını dinledi. Üstelik Atatürk'ün bu ziyareti, Antalya'nın ulusal anlamda gündeme gelmesini de sağladı. İkinci ziyareti 10 Şubat 1931'de gerçekleşti. Atatürk'ün bu ziyareti, Antalya'nın modernleşme sürecinin hız kazanmasını sağladı. 29-30 Ocak 1933'te üçüncü kez ziyaret etti. Son ziyaretini ise 18-19 Şubat 1935'te yaptı⁶⁹. Cumhurbaşkanı Atatürk'ün bir şehri beş yılda dört kez ziyaret etmesi elbette ülkedeki diğer şehirlere kıyasla Antalya için oldukça önemli bir lütuftu. Üstelik bu ziyaretler, Antalya'nın gelişip modernleşmesine de katkılar sağlamış, sorunlarının çözümünü hızlandıran etkiler yaratmıştı.

Antalya, vilayet olduktan sonra doğrudan İçişleri Bakanlığı'na bağlanmış ve valilikle yönetilmeye başlamıştır. Bu sayede ildeki en üst protokol sırasıyla Vali, Tugay ve Garnizon Komutanı ve Belediye Başkanından oluşmuştur⁷⁰. Haşim İşcan'a kadar Antalya'da görev yapan sekiz vali aşağıda listelenmiştir.

Tablo 2: 1923-1945 Arası Antalya Valileri⁷¹

		Başlangıç Tarihi	Bitiş Tarihi
1	Mustafa Sabrı Öney	Ekim 1923	14 Haziran 1924
2	İsmail Safa Apaydın	14 Haziran 1924	11 Mart 1926
3	Arif Bartın	23 Mart 1926	30 Ocak 1928
4	Hasan Faiz Ergun	27 Şubat 1928	2 Şubat 1931
5	Zeynel Abidin Özmen	2 Şubat 1931	10 Haziran 1933
6	Mehmet Nazif Ergin	15 Haziran 1933	11 Ekim 1934
7	İbrahim Saip İhsan Öрге	4 Aralık 1934	16 Ocak 1939
8	Ahmed Fuat Baturay	20 Ocak 1939	20 Şubat 1940
9	Haşim İşcan	4 Mart 1940	14 Eylül 1945

⁶⁹ Gönüllü, 2008: 72.

⁷⁰ *Dünden Bugüne Antalya, I.* 2012: 220.

⁷¹ Antalya, 1982; 790; Sönmez, 2012: 11.

BİRİNCİ NÖLÜM

HAŞİM İŞCAN'IN HAYATI

1.1. Ailesi ve Gençlik Yılları

Haşim (İşcan) Bey, 1898 yılında Edirne’de doğdu. Babası topçu kurmay mirlivalarından Ahmet Cevdet Paşa, annesi Arife Hanım’dır⁷². Nüfus kayıtlarındaki ismi Süleyman Haşim olmasına rağmen Süleyman ismini çok sık kullanmazdı⁷³. 8 Şubat 1935 tarihinde Tekirdağ valisi olarak görev yaparken “İşcan” soyadını aldı. Bu tarihten önce Haşim Cevdet olarak biliniyordu⁷⁴. Bir kız ve bir erkek kardeşi vardı. Erkek kardeşi olan Akif Bey de memleketin çeşitli yerlerinde görev yapmış, ayrıca Rize ve Amasya Valiliği görevinde de bulunmuş önemli bir bürokrattı⁷⁵.

Haşim Cevdet, orta öğrenimini Edirne Askeri Rüştîyesinde, lise öğrenimini ise Edirne Sultanisinde tamamladı⁷⁶. Ardından Mülkiye’de öğrenciyken, Kurtuluş Savaşı’nın başlangıcında Trakya’da kurulan (1 Aralık 1918) Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Milliye Cemiyeti’nin direniş hareketlerine aktif olarak katıldı. Büyük Edirne Kongresi’nde divan kâtibi ve delege olarak görev yaptı. Düzenlenen miting ve toplantılarda halkı silahlanmaya ve Miralay Cafer Tayyar Bey’in düzenlediği direniş çalışmalarına katılmaya çağırdı. Yunanlıların Trakya ve Edirne’yi işgal etmesinden bir süre sonra birçok Edirneliyle birlikte tutuklanarak Girit’e sürüldü. Altı ay süren esaretinden sonra, Sakarya Zaferi’nin ardından serbest bırakıldı⁷⁷. Zorlu sürgün hayatında susuz bırakıldıkları ve idrarlarını içmek zorunda kaldıkları da dahil olmak üzere birçok zorlukla karşılaştığı belirtilmektedir⁷⁸.

⁷² *Antalya*, 2043, 7 Eylül 1945, s. 1; Çankaya, 1968-1969: 1725.

⁷³ Orhun, vd., 1969: 527; Toprak, 1994: 280.

⁷⁴ *Akşam*, 17/5858, 8 Şubat 1935, s. 5.

⁷⁵ Ayanoglu, 2000: 1; Güneş, 2023: 357; 1939 Temmuz’unda Nüfus Umum Müdürlüğü Şube müdürlüğünden Hatay Vali muavinliğine atandı. *Ulus*, 26 Temmuz 1939, s. 2; 1941 yılında Osmaniye Kaymakamlığına tayin oldu. *Yeniğün*, 13/2868, 29 Ağustos 1941, s. 1; 1942 yılında Osmaniye Kaymakamlığından Kars Vali Yardımcılığına atandı. *Bugün*, 3/634, 24 Eylül 194, s. 2; 12 Haziran 1950’de Amasya Valisi Akif İşcan’ın Müfettişlikte görevlendirilmesine karar verildi. *Resmî Gazete*, 7533, 15 Haziran 1950, s. 1.

⁷⁶ Sönmez, 2012: 299; Toprak, 1994: 280.

⁷⁷ Güneş, 2023: 357.

⁷⁸ Ayanoglu, 2000: 1; Sönmez, 2012: 299.

1.2. Öğretmenliği ve Özel Kalem Müdürlüğü

Haşım Cevdet, Haziran 1921’de Mülkiye Mektebi’nden pek iyi derece ile mezun oldu⁷⁹. Daha sonra İstanbul Hukuk Fakültesi’ni bitirdi. Öğreniminin sonunda bir ara Edirne’de tarım ve ticaretle uğraştı⁸⁰. 12 Şubat 1925’te Edirne Darü’l-Mu‘allimat’ına (Kız Öğretmen Okulu), Tarih ve Coğrafya öğretmenliğine atandı. Bu görevine ek görev olarak Darü’l-Mu‘allimât ile birlikte Edirne Lisesi’nde Sosyoloji, Psikoloji ve Mantık dersleri verdi⁸¹. Öğretmenlik mesleği dışında kardeşi Akif Bey ile birlikte Edirne’de Millî Gazete adlı gazeteyi çıkardı⁸². Edirne Halkevi başkanlığı görevinde bulundu. Ayrıca dört-beş yıl Edirne Türk Ocağı Reisliği görevini de yürüttü. Bir süre sonra Edirne’den İzmir Erkek Lisesi’ne Coğrafya Öğretmeni olarak atandıysa da İzmir’e gitmedi, İzmir Lisesi’nde hiç çalışmadı. 1927 yılı sonlarında ise öğretmenlik mesleğini bırakarak Diyarbakır’a gitti⁸³.

Haşım Bey’in hayatını ve kariyerini şekillendiren en önemli isimlerden biri Dr. İbrahim Tali (Öngören) Bey’dir. Mustafa Kemal’le birlikte, 19 Mayıs 1919 sabahı Samsun’a çıkan 18 subaydan biri olan Dr. İbrahim Tali Bey, Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasından sonra dış etkenlerin de etkisiyle çeşitli ayaklanmalara sahne olan ve her yönüyle özel bir ilgiye ihtiyaç duyan Doğu Bölgeleri için kurulan Birinci Genel Müfettişliğin başına getirildi. Merkezi Diyarbakır’da bulunan ve çevre illeri de kapsayan Birinci Genel Müfettişliğin başına getirilen Dr. İbrahim Tali Bey, daha önce İstanbul-Trakya Bölgesi Parti Müfettişi olarak görev yapıyordu. Bu görevi esnasında Edirne’ye sık sık giderek, değerli gençleri tanıma fırsatı bulmuştu. Bu gençlerden biri de ulusal günlerde, konuşmalarıyla halkı coşturan Edirne Lisesi Öğretmeni Haşım Bey’di⁸⁴. İbrahim Tali Bey, Haşım Bey’i Edirne ziyaretleri sırasında tanımış ve çalışmalarını takdir etmiş, bu gencin, öğretmenliğin ötesinde yöneticilik yapabilecek bir yönetici kişilik olduğunu öngörmüştü⁸⁵. Dr. İbrahim Tali Bey, çeşitli nişan ve madalyalarla ödüllendirilmişti. Ancak kendisine verilen en büyük ödül, Atatürk’ün ona verdiği “Öngören” soyadıydı. Zira, Aralık 1927’de Birinci Genel Müfettiş olarak Diyarbakır’a giderken, Haşım Bey’i Özel Kalem Müdürü olarak yanında götürmesi, Atatürk’ün haklılığını ortaya koyan bir örnektir⁸⁶.

⁷⁹ Çankaya, 1968-1969: 1725; Orhun, vd., 1969: 527; Sönmez, 2012: 300.

⁸⁰ *Antalya*, 2043, 7 Eylül 1945, s. 1; Orhun, vd., 1969: 527; Sönmez, 2012: 300.

⁸¹ *Antalya*, 2043, 7 Eylül 1945, s. 1; Çimrin, 2007: 548; Orhun, vd., 1969: 527-528; Toprak, 1994: 280.

⁸² Millî Gazete’nin ilk sayısı 3 Ekim 1927 Pazartesi günü çıktı. Gazetenin başyazarı Haşım Cevdet’tir. Gazetenin sloganı “Cumhuriyetçi, Halkçı, Siyasi Türk Gazetesi” şeklindedir. *Millî Gazete*, 1/1, 3 Teşrinievvel 927, s.1.

⁸³ Orhun, vd., 1969: 528; Sönmez, 2012: 300.

⁸⁴ Şimşir, 2009: 306.

⁸⁵ *Antalya*, 2043, 7 Eylül 1945, s. 1; Sönmez, 2012: 300.

⁸⁶ Şimşir, 2009: 306.

İbrahim Tali Bey, Genel Müfettişlik görevinde 5 yıl kaldı. Bu süre içinde Diyarbakır şehri, bir müfettişlik merkezi olarak imar gördüğü gibi, bütün müfettişlik bölgesinde yollar, okullar, karakollar inşa edildi. Bölgede yer alan Elazığ ve Tunceli illeri de bu çalışmalardan payını aldı. Zaman zaman meydana gelen olaylar karşısında genel müfettişin kullandığı yöntem baskı ve şiddete başvurmak yerine sevgi ve şefkate dayanmak oldu. Ancak adalete dayalı bir düzen ve disiplin uygulamaktan da geri durmadı. Birinci Genel Müfettişlik, aynı zamanda değerli yöneticiler yetiştiren bir idare okul niteliğindeydi. Nitekim Haşim Işcan, Şükrü Sökmensüer, Osman Şahinbaş, Hulusi Devrimer gibi yöneticiler bu okuldan mezun oldular⁸⁷.

Haşim Cevdet, Diyarbakır'da iken 15 Ağustos 1928'de Atifet Hanım ile evlendi⁸⁸. Aslen İstanbullu olan Atifet Hanım, askeri doktor olan babasının görevi nedeniyle Diyarbakır'daydı. Bu evlilikten Günaç ismini verdikleri bir kızı oldu⁸⁹.

1.3. Tekirdağ Valiliği

Haşim Bey, 20 Ekim 1931'de Siverek Kaymakamı, 19 Haziran 1933'te Emniyet Genel Müdürlüğü 1. Sınıf Şube Müdürü, ardından Emniyet Genel Müdürlüğü 5. Sınıf Şube Müdürü⁹⁰, 21 Ekim 1933'te 3. Sınıf Mülkiye Müfettişi olarak atandı⁹¹. Tekirdağ Valisi Azmi Bey'in rahatsızlığı nedeniyle beş ay izne ayrılmasıyla, Trakya Umumi Müfettişlik Mıntıkası Mülkiye Müfettişi Haşim Bey, vali vekilliğine atandı. Bu sırada Ankara'da bulunan Haşim Bey, 7 Temmuz 1934'te Tekirdağ'a giderek görevine başladı. Ardından 20 Haziran 1935'te Tekirdağ'a asaleten vali olarak atandı⁹².

Tekirdağ'ın imar işleriyle yakından ilgilenen ve her işi yerinde inceleyip takip ederek devlet dairelerindeki iş verimliliğini artıran Haşim Bey, özellikle yol çalışmalarına büyük önem verdi. Şehrin içme suyu sorununu çözmek için uğraştı⁹³. Ayrıca onun valiliği döneminde birçok

⁸⁷ Dr. İbrahim Tali Bey, 1931 yılında İstanbul Milletvekilliğine seçildiğinden Diyarbakır'dan ayrıldı. Ancak, üç yıl sonra Edirne merkez olmak üzere Trakya'da kurulan İkinci Genel Müfettişliğine atandı. Bu görevde de, bölgenin ekonomik, sosyal ve kültürel yönlerden kalkındırılması için çaba harcadı ve başarılı oldu. Dr. İbrahim Tali Öngören güvenilir, saygın, alçakgönüllü, hoşgörülü ve çalışkan bir kişiliğe sahipti. Bu erdemleri dolayısıyla ki Atatürk'ün güvenini kazanmış, bunalımlı dönemlerde ilk akla gelen ve hizmete koşulan kişilerden biri olmuştur. Şimşir, 2009: 307.

⁸⁸ 1928 yılında Atifet Hanım 16 yaşındaydı. Henüz 18 yaşına gelmediği için Mardin'de yaşı 2 yıl büyütüldü. Haşim Bey bu sırada 30 yaşındaydı ve daha önce nişanlanmıştı. Altı ay süren bu nişan, Edirne'nin Yunan işgali sırasında Haşim Bey'in esir alınmasıyla bozulmuştu. Ayanoğlu, 2000: 3.

⁸⁹ Günaç Işcan, ileride Ege Üniversitesi rektörlüğü yapacak olan Prof. Dr. Sermet Akgün ile evlendi. Bu evlilikten Haşim Işcan'ın torunları Aslı Akgün Kutay ile Prof. Dr. Zekeriya Erhan Akgün dünyaya geldi. Güneş, 2023: 358; Kansere yakalanan Günaç Akgün, 1998'de İzmir'de vefat etti. Ayanoğlu, 2000: 3.

⁹⁰ Ayanoğlu, 2000: 4; Sönmez, 2012: 300.

⁹¹ BCA, 30.11.1/82.40.4 (21.10.1933).

⁹² Sönmez, 2012: 300.

⁹³ *Akşam*, 16/5728, 19 Eylül 1934, s. 3; *Akşam*, 17/5739, 30 Eylül 1934, s. 6; *Akşam*, 17/6013, 16 Temmuz 1935, s. 6.

yeni okul açıldı⁹⁴. Bir park ve şehir kulübü kuruldu⁹⁵. Bu dönemde Trakya'daki en önemli konu Romanya ve Bulgaristan'dan gelen Türk göçmenlerin iskanıydı. Bu durumla yakından ilgilenen Haşim Bey⁹⁶, Ömerler, Türkmenli ve Muratlı gibi göçmen köyleri kurdu⁹⁷. Göçmenlere tarım aleti, çift hayvanı ve tohumluk sağlayarak, onların birer üretici olmalarına olanak sağladı⁹⁸. Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk 4 Haziran 1936'da Trakya Umumi Müfettişi Kazım Dirik ile birlikte Çorlu'ya gelerek Tekirdağ Valisi Haşim İşcan ve Kolordu Komutanı Salih (Omurtak) ile görüşüp Muratlı'daki bu göçmen köyünü ziyaret etti⁹⁹. Bu yıllarda Bulgaristan'dan Türk göçü artmıştı. Türkiye'ye her yıl ortalama 17.000 kişi göç ediyordu¹⁰⁰.

1.4.Erzurum Valiliği

Haşim İşcan, 19 Ekim 1936'da Erzurum'a vali olarak atandı¹⁰¹. Erzurum'da görev yaptığı süre boyunca 45 kilometre yol, 32 okul, 60 dükkân, hastane, park, şehir kulübü ve sinemalı çarşı inşa edildi¹⁰². Kış sporları için dağ kulübü kuruldu¹⁰³. Şehrin elektrik merkezi açıldı¹⁰⁴. Bulaşıcı Hastalıklar Hastanesi, Doğum ve Çocuk Bakımevi, Erzurum Hipodromu, Erzurum Ilıca Kaplıcaları tesisleri önemli eserleri oldu¹⁰⁵. İmar faaliyetlerini hızlandırmak amacıyla Erzurum'da bir banka kurmaya çalıştı¹⁰⁶. Yapımına katkıda bulunduğu Erzurum Halkevi binası, o dönemde Türkiye'nin en büyük ve en modern Halkevi binalarından biriydi¹⁰⁷. Tüm bunların yanı sıra İşcan, çalıştığı şehirlerde yoksullara her zaman yardım etmeye çalıştı, yardım edebilecek insanları teşvik ve organize etmeyi kendine görev bildi¹⁰⁸.

28 Aralık 1938'de Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Haşim İşcan'ı incelemelerde bulunmak üzere Avrupa'ya gönderdi. İşcan bu gezi kapsamında Bulgaristan, Yugoslavya, İtalya, İsviçre, Fransa, İngiltere, Belçika, Almanya, Çekoslovakya, Macaristan, Yunanistan ve Romanya gibi

⁹⁴ *Vatan*, 17/5961, 12 Ağustos 1934, s. 6.

⁹⁵ *Son Posta*, 5/1496, 22 Eylül 1934, s. 4; *Akşam*, 17/6013, 16 Temmuz 1935, s. 6.

⁹⁶ *Akşam*, 17/5896, 21 Mart 1935, s. 6.

⁹⁷ *Akşam*, 17/5739, 30 Eylül 1934, s. 6; Sönmez, 2012: 301.

⁹⁸ Güneş, 2023: 359.

⁹⁹ *Akşam*, 18/6331, 4 Haziran 1936, s. 1; *Ulus*, 17/5334, 4 Haziran 1936, s. 1.

¹⁰⁰ Sönmez, 2012: 301.

¹⁰¹ *BCA*, 30.18.1.2 / 69.82.12 (19.10.1936).

¹⁰² Orhun, vd., 1969: 534; Sönmez, 2012: 301.

¹⁰³ *Cumhuriyet*, 14/4896, 30 Birincikanun 1937, s. 6.

¹⁰⁴ *Cumhuriyet*, 16/5476, 10 Ağustos 1939, s. 3; 1938 yılında imar birliği tarafından yapım ve tesisat işleri ihale edilen şehir elektrik merkezi, 10 Ağustos 1939 Perşembe günü Vali Haşim İşcan tarafından işletmeye açıldı ve Erzurum elektrik santrali işletmeye başladı. *Ulus*, 11 Ağustos 1939, s. 1.

¹⁰⁵ *Cumhuriyet*, 16/5550, 23 Birinciteşrin 1939, s.4; Orhun, vd., 1969: 534.

¹⁰⁶ *Cumhuriyet*, 30 İkincikanun 1938, s. 6.

¹⁰⁷ Orhun, vd., 1969: 534.

¹⁰⁸ *Ulus*, 18/5883, 15 İlkânun 1937, s. 2; *Cumhuriyet*, 14/4882, 16 Birincikanun 1937, s. 5; *Doğu*, 32, 8 İkinci Kanun 1938, s. 2; *Doğu*, 35, 12 İkinci Kanun 1938, s. 1.

ülkelere gidecekti¹⁰⁹. Dönüşünde, yani Erzurum valiliğinin son yılında Sivas-Erzurum Demiryolu nihayet tamamlandı ve tren Erzurum'a geldi¹¹⁰. 20 Ekim 1939 Erzurum İstasyonu'nun resmi açılışı Haşim İşcan'ın nutkuyla gerçekleşti¹¹¹. 1939 Erzincan depremi nedeniyle 28 Aralık 1939'da Erzurum Valisi İşcan Üçüncü Umumi Müfettiş olarak atandı¹¹².

1.5. Antalya Valiliği

Antalya Valiliği'ne 4 Mart 1940'ta atanan Haşim İşcan, 14 Nisan 1940'ta görevine başladı¹¹³. II. Dünya Savaşı'nın yol açtığı zorluklara rağmen şehri modernleştirmek için çalıştı. Yokluk ve sıkıntılı bir dönemde Antalya'yı şantiyeye çeviren İşcan, şehrin çehresini değiştirerek büyük başarılar imza attı. Antalya Valiliği yaptığı yıllar boyunca Antalya'da günlerini soyadına uygun çalışarak geçirdi. İşcan dönemindeki imar faaliyetleri başta olmak üzere şehrin elde ettiği diğer tüm kazanımlarla birlikte şehrin nüfusu hızla arttı. Ekonomisi gelişti. Kültürel ve sosyal hayatı canlandı. İşcan'ın görev süresi boyunca il genelinde yapılan çalışmalar, Antalya'nın eğitim, sağlık, ulaşım ve sosyo-kültürel gibi alanlarda önemli bir ilerleme kaydetmesini sağladı.

Haşim İşcan, Antalya'ya vali olarak atandığında, şehir birçok açıdan geri kalmış durumdaydı. Özellikle ulaşım altyapısı yetersiz ve şehir içi yollar bakımsızdı. Bu durum, Antalya'nın kalkınmasını ve modernleşmesini engelliyordu. İşcan, ilk iş olarak ulaşım sorununa çözüm bulmaya odaklandı. Karayolu ağlarını genişletti, şehir içi yolları düzenledi. Bu çalışmalar sonucunda Antalya'da ulaşım sorunu önemli ölçüde çözüldü ve şehir daha modern bir görünüme kavuştu. İşcan'ın Antalya'ya katkıları sadece ulaşım ile sınırlı kalmadı. Eğitim ve sağlık alanlarında da önemli çalışmalar yaptı. İl genelinde yeni okullar açarak okuma yazma oranını yükseltti ve mevcut okulların fiziki koşullarını iyileştirdi. Sağlık alanında ise Antalya'ya modern bir hastane kazandırdı ve halk sağlığı hizmetlerini geliştirdi.

Haşim İşcan, 14 Ağustos 1940'ta kurduğu "Antalya'yı Güzelleştirme İmar ve Tanıtma Cemiyeti" ile Antalya'nın imarında önemli rol oynamış bir vali olarak bilinir. Bu dönemde Antalya'da birçok park, yol, bina ve tesis inşa edilmiştir. Ancak İşcan'ın çalışma yöntemi ve özellikle Güzelleştirme Cemiyeti üzerinden yürüttüğü para toplama faaliyetleri bazı eleştirilere

¹⁰⁹ BCA, 30.18.1.2 / 85.108.9 (28.12.1938).

¹¹⁰ 28 Temmuz 1939'da Sivas-Erzurum Demiryolu Aşkale'ye 27 Ağustos'ta Ilıca'ya, 6 Eylül 1939 Çarşamba günü Kara tren artık Erzurum'daydı. Küçükuşurlu- Saylan, 2008: 313-342; Temizgüney, 2015: 255-272.

¹¹¹ *Ayın Tarihi*, 71, 1939, s. 13-14; İstasyonun temeli 20 Temmuz 1937'de Haşim İşcan ve aralarında bulunduğu kalabalık bir heyetle atıldı. *Cumhuriyet*, 14/4737, 21 Temmuz 1937, s. 2.

¹¹² BCA, 30.10.0.0 / 119.844.2 (29.12.1939).

¹¹³ Sönmez, 2012: 301.

de maruz kalmıştır¹¹⁴. Özellikle Antalya halkının, parası olmadığı halde Vali İşcan tarafından zorla bağış yapmaya zorlandığı iddia edilmektedir. Bağış yapmak istemeyenlerin imar işlerinde amele olarak çalıştırıldığı veya şehir dışına çıkmalarının engellendiği de öne sürülmektedir. Güzelleştirme Cemiyeti adına düzenlenen piyangoların biletlerinin satılması için bazı kişilere baskı yapıldığı belirtilmektedir. Karneyle satılan bazı ürünlerin sadece bağışçılara tahsis edilerek, onların kısa sürede zenginleşmesine neden olduğu da iddia edilmektedir¹¹⁵. Karaalioğlu Parkı'nın yapımında at arabası sahiplerinin her sabah işe başlamadan önce Konyaaltı'ndan bir araba dolusu çakıl taşı getirme zorunluluğu olduğu savunulmaktadır. Bu görevden kaytarmayı önlemek için çakıl taşı getiren arabacının görevliden kâğıt alıp ondan sonra işine başlaması yöntemi uygulandığı da iddia edilmektedir. O dönemde çimento parası ve işçi ücretlerini karşılamak için doğan her çocuğa nüfus cüzdanı çıkartılırken, 5 lira "güzelleştirme parası" alındığı öne sürülmektedir. Bu para toplama yönteminin sadece il merkezinde değil, ilçelerde de uygulandığı belirtilmektedir¹¹⁶. Güzelleştirme Cemiyeti kanalıyla uygulanan yöntem, yetkilinin görevini kötüye kullanmasına çok elverişli olduğu için tehlikeliydi¹¹⁷. "Gerçi iyi netice alınıyor. Fakat kanunî değildir. Bu, bir nevi nizamsız vergidir!" deniliyordu¹¹⁸. Bu bakış açılarına göre İşcan'ın cemiyet vasıtasıyla yaptığı hizmetler ve bu hizmetleri yaparken uyguladığı sistem, bazı Antalyalıları rahatsız etmiştir¹¹⁹. İşcan, Antalya halkına maddi yük bindiren ve zorlayıcı yöntemler kullanarak para toplamıştır. Güzelleştirme Cemiyeti, bu uygulamaların bir aracı olarak görülmektedir. Ancak Güzelleştirme Cemiyeti üzerinden yürüttüğü para toplama faaliyetleri ve bazı uygulamaları birtakım eleştirilere de maruz kalmıştır. Bu eleştirilerin ne kadarının doğru olduğunu kesin olarak söylemek zordur. Ancak bu tartışmalar, o dönemdeki Antalya'nın imarına ilişkin farklı bakış açılarını ve bu konudaki hassasiyetleri göstermesi bakımından önemlidir.

Haşim İşcan'ın Güzelleştirme Cemiyeti adı altında tüccarlardan para toplamasının kanuna aykırı olduğu şikayetleri üzerine, gerçeklerin anlaşılabilmesi için, Ankara'da bir soruşturma başlatıldı¹²⁰. Tartışmalar uzanınca, mesele Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye kadar ulaşmıştı. Bundan dolayı İnönü, 28 Nisan 1943'te Antalya'yı ziyaret etti. Dört gün incelemelerde bulundu. 29 Nisan'da İnönü Parkı'nın (Karaalioğlu Parkı) açılışını yaptı. 30

¹¹⁴ Ayanoğlu, 2000: 10.

¹¹⁵ Çimrin, 2007: 582.

¹¹⁶ Mayak, 2015: 277.

¹¹⁷ Nesin, 2014: 78.

¹¹⁸ Vâ-Nû, 18 Şubat 1950: 3.

¹¹⁹ Sönmez, 2012: 310.

¹²⁰ Atay, 1 Şubat 1944: 1.

Nisan’da Aksu Köy Enstitüsü, Narenciye istasyonu, Boztepe inekhanesini gezdi ve inceledi¹²¹. İşcan’ı dinledi, gördü. Sonunda Vali İşcan’ın yanında yer aldı. Hatta “Valileri burada bir süre senin yanında çalıştırmalı, senden öğrenecekleri var.” sözüyle valiyi övdü ve takdir etti¹²². Cumhurbaşkanının övgüsü, İşcan’ın çalışmalarını hızlandırdı, İşcan’a daha da güç verdi ve bu tür çalışmaların Türkiye çapında örnek olmasını sağladı¹²³. İşcan, bu gezi vesilesiyle, hiçbir güçlükten yılmayan icraatçı kişiliğini hem İnönü’ye hem de basın aracılığıyla tüm kamuoyuna tanıtmış oldu¹²⁴. Necdet Uğur, 14 Mart 1968 tarihli yazısında, İşcan’ın çalışmalarından ağır ve geleneksel bazı valilerin tedirgin olduklarını iddia etti. İşcan, Güzelleştirme Derneği adı altında, vara yoğa bakmadan, şehirleri şantiye haline getiriyordu. Onu ne usul ne de mevzuat durduruyordu. Valileri rahatsız eden şey, kırk yıllık bahanenin artık kullanılmaz olmasıydı: Artık “Tahsisat yok, eleman yok, istedik vermediler. Biz ne yapalım?” diyemeyeceklerdi¹²⁵.

Devlette, kanun ve tüzüklerin “yapma” dedikleri genelde yapılmazdı. Şikayetler veya emirler üzerine mevzuat mevcut imkanlar ölçüsünde uygulanırdı. İmkanlar elvermiyorsa veya mevzuat uygun değilse, kimse sorumluluk üstlenmezdi. Bu durum, şikâyet konusu olan dertlerin ve sıkıntıların her gün insanların yaşamını olumsuz yönde etkilemesine neden olurdu. Görevliler, “Ne yapalım mevzuat böyle” diyerek sorumluluktan kaçarken, sorumlular ise “Ne yapalım imkanlar kıt, bu kadar” diyerek durumu kabulleniyordu. Bu durum, insanların düzene olan saygı ve güvenini sarsmaktaydı. Herkes kendi başını kurtarmanın yollarını arar olmuştu. İşcan, bürokrasinin işlemeyen bozuk çarklarından kurtulmak için “usul ve mevzuat”ın sınırları dışına çıktı. Vakit ve kadro olmamasına rağmen elindeki sınırlı kaynaklarla çok şey başardı, işlerin önceliklerini belirledi ve planlı bir şekilde yürüttü. İşcan, kendisini sadece mevzuata değil, halka karşı da sorumlu görüyordu. İmkanların darlığı, onun gözünde iş bilmezlerin bahanesiydi¹²⁶. Bu yüzden bahanelerin arkası sığınmayıp çözümler üreten Haşim İşcan, ekibiyle birlikte 1940-1945 arası dönemde Antalya’da parklar yapılmasını, kanallar açılmasını, yolların süslü elektrik lambalarıyla aydınlatılmasını sağladı. İşcan’ın bu uygulamaları, Antalya’nın kalkınmasında ve gelişmesinde önemli bir rol oynadı. Çimrin’e göre, bu dönemde Antalya’ya ‘Haşimiye Devleti’ bile deniliyordu¹²⁷.

¹²¹ Sönmez, 2012: 311.

¹²² Uğur, 14 Mart 1968: 2.

¹²³ Orhun, vd., 1969: 535.

¹²⁴ İnönü, 2007; 107.

¹²⁵ Uğur, 14 Mart 1968: 2.

¹²⁶ Uğur, 14 Mart 1968: 2.

¹²⁷ Çimrin, 2007: 546.

Haşim İşcan ve cemiyetin çalışma biçimi hedef haline gelmişti. İşcan'ın çalışma biçimine karşı çıkanlar arasında dönemin İçişleri Bakanı Recep Peker de vardı¹²⁸. Bakan Peker İşcan'ın çalışma şeklini tasvip etmiyor, Güzelleştirme Cemiyeti için para toplama şeklini beğenmiyor ve bundan vazgeçmesini istiyordu. Ancak kınama ve uyarılar İşcan tarafından dinlenmedi¹²⁹. Bu sebeple, 1943'te Haşim İşcan Ankara'ya davet edildi. Ankara'ya giden İşcan, bir hafta boyunca Peker'den kabul bekledi. Ancak Peker, İşcan'ı kabul etmedi. Bu durum, İşcan'ı her zaman seven ve takdir eden Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye de yansdı. İnönü, Peker'in sert ve bazı tavırlarından rahatsızdı. Bu nedenle, Peker'in istifası için fırsat kollamaktaydı. İşcan'ın Ankara'da kabul edilmemesi, İnönü'nün bu fırsatı değerlendirmesine neden oldu. İnönü, Peker'in valileri bile kabul etmediğini söyleyerek, ona karşı kamuoyu oluşturmaya başladı¹³⁰. Ancak üç yıl sonra Recep Peker 14 Ağustos 1946'da açıkladığı hükümet programında: Hükümet memurları ve idare amirleri tarafından güzelleştirme veya herhangi bir maksatla şehir, kasaba ve köylerde iane toplanmasına kesin olarak son verecekti¹³¹.

Haşim İşcan, 1944 yılında Antalya Güzelleştirme, İmar ve Tanıtma Cemiyeti'nin kongresinde yaptığı konuşmada hem cemiyeti ve çalışmalarını savundu hem de cemiyetin Antalya halkıyla olan bağını vurguladı. İşcan'a göre cemiyetin kökleri ve temelleri Antalya halkının kalbinde ve gönlünde yatıyordu. Antalyalılar bu cemiyeti kurmak ve faaliyetlerini sürdürmek istemeselerdi, cemiyet varlığını sürdüremezdi. Zorla ve baskıyla, sadece bağışlara dayalı bir davanın üç buçuk yıl boyunca devam etmesi mümkün olamazdı. Bu nedenle Güzelleştirme Cemiyeti'nin işi kişisel düşünce, etki veya ihtiras meselesi değil, doğrudan Antalya halkının arzu ve emellerinin ürünüydü. Bunu başka bir açıdan görmek gerçeği tamamen tersine yorumlamak anlamına geliyordu¹³². Ayrıca Haşim İşcan'ın, Antalya'nın ileri gelenlerine de şöyle seslendiği ifade edilmektedir: “Ben burada gelip geçiciyim, siz ise buralısınız ve hep burada yaşayacaksınız. Sizden sonra çocuklarınız da burada yaşayacak. Gelin, bu şehri birlikte güzelleştirelim.”¹³³.

¹²⁸ Uğur, 14 Mart 1968: 2.

¹²⁹ Orhun, vd., 1969: 535.

¹³⁰ Uran, 1959: 391.

¹³¹ Programın diğer maddelerine göre; İller genel ve özel idare kuruluş ve işleyişlerini yeni kanunlarla tespit etmek ve bilhassa valilerin yetkilerini Anayasanın yetki genişliği ve görev ayrılığı ruhuna göre artırmak işi önemle ele alınacaktı. Belediyelerin gelişmesini sağlayacak usul ve gelir esasları üzerinde gereken kanun değişiklikleri teklif olunacak. Belediye ve özel idareler gelirlerini artırma konusunu müspet bir neticeye bağlamaya çalışacaktı. Kasaba ve şehirlerimizin plân, su ve kanalizasyon ihtiyaçlarını gidermek ve bu maksatla İller Bankası ile hususi müteşebbisler arasında ortaklıklar kurmak tedbirleri üstünde çalışacaktı. Hükümetin Programı: s. 39.

¹³² *Antalya*, 1924-1925, 7 Mart 1944, s. 7.

¹³³ Ayanoğlu, 2000: 10.

Vâlâ Nureddin'e göre, iddia edildiği zorlamaların ve halkın yaşadığı sıkıntıların aksine, Antalya'da bir yardımlaşma ve dayanışma örneği yaşanmaktadır. Nureddin, bu dayanışmanın sırrını, her şeyin halka danışılarak, şeffaf bir şekilde yapılmasında görmektedir. Halk, yapılan her şeyin hesabını bilmekte ve bu nedenle de bu yardımlaşmaya gönülden katılmaktadır. Halk, kumbaraya para atar gibi, her para devrinde cemiyete bağışta bulunmaktadır.¹³⁴

Hakikaten göze çarpan ve kulaktan kulağa şikâyetleri akseden zoraki ve bıktırıcı bir iane şekli yoktur. Kendi işinin, kendi evinin, kendi sokağının, kendi mektebinin, kendi buz dolabının, kendi umumi bahçesinin süruncemede bırakılmaksızın yapıldığını gören halk, bu kurula seve seve zahîr oluyor. Kumbaraya para atarcasına, hemen her para devrinde cemiyete para teberrü ediyor. Ve paralar, koçanları makbuzlarla, bizzat Antalya halkı tarafından toplanılıyor. Böyle bir devirde bütün yapılabilen işlerin sırrı budur.

Falih Rıfkı Atay, Mersin ve Antalya'yı karşılaştırarak, Mersin'in Antalya'ya göre daha fazla imkana sahip olmasına rağmen, "yapıcı ruh"lu bir vali tarafından yönetilmediği için geride kaldığını ifade etmektedir. Atay'a göre:

(Mersin) ...Durmuş saat gibi... Yıllar sonra tekrar ele geçen eski kartpostal gibi bir şey... O vakitler Antalya da geri ve bakımsızdı. Fakat Antalya, fakirlikte bütün Türk vilâyetlerinin sondan üçüncüsü olduğu için ilerlemesine büyük ümit de bağlamamıştım. Mersin ise ihracatçılar, ithalatçılar, senginler, varlıklılar şehri idi.

Bu fakir kasaba yapıcı ruhlu bir valinin elinde birkaç yılda bizim Akdenizin en medeni görünüşlü merkezlerinden biri olmuştur. Onunla ancak İzmir, bu zengin ve büyük yarışabilir.

Antalya'nın şu 1939 harbine kadar en geri bir Anadolu kasabası halinde kalmasına rağmen, bu harp patladıktan sonra oraya giden bir valinin himmetile havsalaya sığmaz bir değişiklik göstermesi...

"Evet, valinin teşviki ile, kasabalarını seven ve belediyenin ne kadar gelirsiz olduğunu düşünen tüccarlar bir "Güzelleştirme Cemiyeti" kurmuşlar; nizamnamesini yapmışlar. Kendim şahidim, çünkü birçokları ile görüştüm, kendilerine yük değil, hiç gelen yardımlarla şehir plânının tatbik edilmesine yardım etmişler. Şimdi bizim Akdenizin bu ilerliyen köşesinde, valilerinin ellerinde kalmasından başka bir kaygıda değildirler.

Ya Mersin? Yapıcı bir ruhun, oranın imkânları ile neler başarabileceğini düşündükçe yüreğim yanar.

Fakat yıllardanberi aynı şeyi görüyoruz: Nerede bir şey yapılmışsa, valisi veya belediyesi bize eserlerini, nerede bir şey yapılmamışsa, valisi ve belediyesi bize özürlerini saymaktadır. Sanki bütün kanunlar, şehirlerimizi olduğu yerde durdurmak, olduğu yerden kımıldatmamak, geriliği, iptidailiği, medeniyetsizliği tutmak için yapılmıştır. Daha kötüsü var: Nerede bir iş yapılmışsa, insanın: "Buyurun bay müfettişer, imarın bir tarafında valiyi veya belediye reisini mahkemelerde veya şuralarda süründürecek bir şey bulabilirsiniz!" diyeceği geliyor. Hiçbir şey yapılmamış yerlerde ise siciller bembeyazdır, hiçbir mesuliyet bulamazsınız¹³⁵.

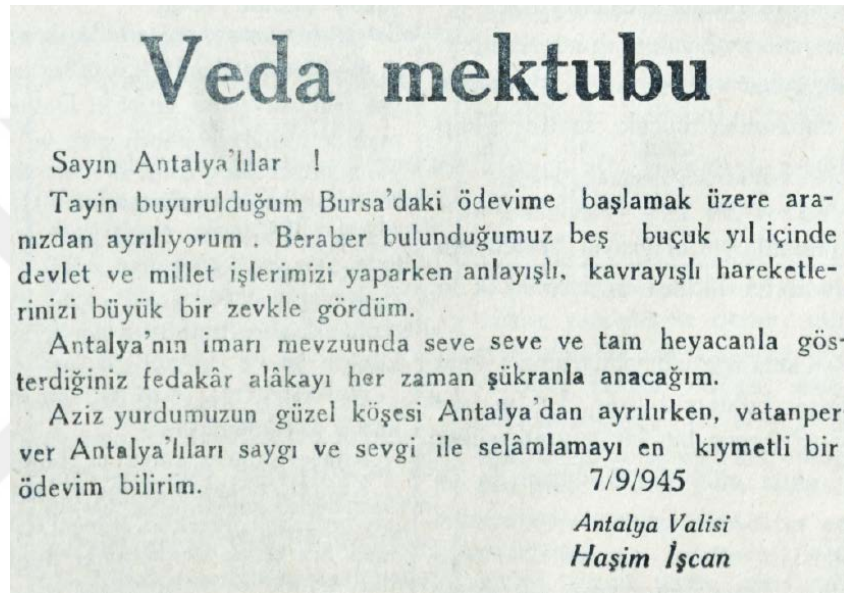
Haşim İşcan, Antalya'nın geleceği için uzun vadeli planlar yaparken, şehrin bazı ileri gelenleri kendi çıkarlarını düşünüyordu. Bu kişiler arasında Antalya'daki bazı tüccarlar da vardı. İşcan'ın uygulamalarının çıkarlarına zarar vereceğini düşünen bu tüccarlar, Vali'yi şikâyet etmek için Ankara'ya gittiler. Ali Oğuz Konuk başkanlığındaki heyet, Cumhurbaşkanı

¹³⁴ Vâ-Nû, 31 Kanunuevvel 1943: 3.

¹³⁵ Atay, 1 Şubat 1944: 1.

İsmet İnönü ile görüşerek Haşim İşcan'ın Antalya'dan alınmasını talep etti. İşcan, Antalya'daki çalışmalarını sürdürmek istese de, bu şikayetler etkisini gösterdi¹³⁶. İçişleri Bakanlığı'nın 8 Ağustos 1945 tarihli ve 511/7588 sayılı yazısıyla yapılan teklifi üzerine Bakanlar Kurulu tarafından Antalya Valisi Haşim İşcan, 14 Eylül 1945'te Bursa Valiliğine atandı¹³⁷. İşcan'ın yerine ise 23 Ekim 1945 tarihinde İçişleri Bakanlığı'nın 18 Ekim 1945 tarih ve 511/9809 sayılı yazısı ile Erzurum Valisi Haluk Nihat Pepeyi Antalya Valisi olarak atanmıştı¹³⁸. Haşim İşcan, Bursa'ya giderken sağ kolu, Antalya'da Özel İdare Müdürlüğü yapmış olan Muharrem Önal'ı da yanında götürdü¹³⁹.

Resim 2: Haşim İşcan'ın Veda Mektubu

Kaynak: Antalya, 2043, 7 Eylül 1945, s. 1.

1.6. Bursa Valiliği

Haşim İşcan, 8 Ağustos 1945'te Bursa Valisi olarak atandı. Atanma kararı üzerine, 14 Eylül 1945'te İstanbul üzerinden Mudanya'ya gitti¹⁴⁰. Göreve geldikten sonra gece gündüz, yaz kış devam eden faaliyetleriyle şehrin genel görünümünü tamamen değiştirdi¹⁴¹. Bu dönemde Bursa'yı ziyaret eden Ahmet Emin Yalman, Milliyet gazetesinde üç gün boyunca "Sihirbazın değneği" adlı başyazılar yazdı. Yalman'ın yazılarında Haşim İşcan, elinde değneği olan bir sihirbaza benzetiliyordu¹⁴². İşcan'la birlikte Bursa'nın bazı yerlerindeki yollar parke taşıyla

¹³⁶ Mayak, 2015: 276-278.

¹³⁷ BCA, 30.18.1.2 / 108.48.1 (08.08.1945).

¹³⁸ BCA, 30.18.1.2 / 108.63.11 (23.10.1945).

¹³⁹ *Dünden Bugüne Antalya, II*. 2012: 526.

¹⁴⁰ Bursa, 76/7503-2504, 18 Eylül 1945, s. 1.

¹⁴¹ Ataş, 19 Ocak 1946: 1-3.

¹⁴² Orhun, vd., 1969: 537.

döşendi. Yeni yollar açıldı, bazıları betona, asfalta dönüştürüldü. Büyük ve modern ilköğretim okulları, sağlık yurdu, otel, bahçeli evler, şehre yeni su getirilmesi, elektrik santralinin güçlendirilmesi gibi pek çok çalışma yapıldı¹⁴³. 1000 yataklı hastane¹⁴⁴, Mudanya İskeleyi, Bursa Stadyumu, Bursa’da Çelik-Palas ve Uludağ otelleri ¹⁴⁵ önemli eserleriydi¹⁴⁶. Ayrıca Süleyman Çelebi Türbesi’nin yeniden inşası, Vali İşcan’ın öncülüğünde ve idaresinde 15 Eylül 1948 tarihinde başlatılmıştı¹⁴⁷.

Haşim İşcan’ın Erzurum, Antalya ve Bursa’da yaptıkları çalışmalar sadece günün ihtiyaçlarına cevap veren eserler değil, aynı zamanda gelecek yılların ihtiyaçlarına da cevap verebilecek dev eserlerdi. Nitekim Bursa’yı şantiye haline getirdiği dönemde, Kazım Dirik; her ilde beş yıl boyunca bu şekilde bir vali bulunsa, Türkiye şehirlerine en büyük hizmet yapılmış olurdu, demektedir. İşcan’ın çalışma esaslarında “tahsisat yok”, “personel yok”, “zaman ve imkân yok” gibi ifadeler yer almıyordu¹⁴⁸. Tüm bunlara rağmen o dönem Haşim İşcan’ı birçok Bursalı sevmezdi. Sevmemelerinin nedeni o zaman tek parti iktidarı olan CHP’nin valisi olmasıydı. Çünkü halkın çoğunluğu tek parti iktidarı olan CHP’yi sevmiyordu. Oysa bu denli yapıcı olan Haşim İşcan, CHP’nin en güvendiği valilerden biriydi. Resmi politikayı, valiliği dolayısıyla ister istemez noktası noktasına uygulamak durumundaydı. Bu da onu halkın gözünde sevimsizleştiriyordu¹⁴⁹.

Üstelik İşcan’ın Bursa Valiliği döneminde de Antalya Valiliği sırasında yaşanan benzer eleştiri ve şikayetler gelmeye başlamıştı. Ancak, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, İşcan’ın çalışmalarını takdir ediyordu. İnönü, “Ben çalışan adama dokunmam.” diyerek, İşcan’ın görevde kalmasını sağladı¹⁵⁰. İnönü’nün desteği, İşcan’ın CHP’nin önde gelen isimlerinden biri olarak görülmesine neden oldu. Ancak bu durum da, CHP’ye karşı olan kesimlerin İşcan’ı hedef almasına yol açtı.

¹⁴³ Ataş, 19 Ocak 1946: 1-3.

¹⁴⁴ *Güzelleştirme Cemiyeti*, 1156 yataklı muhteşem hastane için gerekli parayı sağlamak amacıyla 1947 yılında bir piyango düzenledi. Bilet satışında halka baskı yapıldığına dair ciddi iddialar vardı. Ancak bu zoraki durum, İşcan’ın kendi isteğinden mi, yoksa maiyetindeki kişilerin keyfiyetinden mi kaynaklanıyor bilinmiyordu. Bu duruma ilişkin şikâyetlerin ardından Peker Hükümeti, “Güzelleştirme” adı altında vatandaşlara yük olunamayacağını belirten bir genelge yayınladı. Şikayetler sona erdi. Neticede *Güzelleştirme Cemiyeti* faaliyetlerini durdurdu ve planlanan birçok çalışma yarım kaldı. Kanmaz, 14 Mayıs 1949: 2.

¹⁴⁵ Orhun, vd., 1969: 534.

¹⁴⁶ *Güzelleştirme Cemiyeti*’nin faaliyetleriyle yeni yapılan hastanenin 560 bin lirası, stadyumun 226 bin lirası ve 936 bin liraya mal olan ilk okulun 444 bin lirası halktan alınmıştır. Kanmaz, 14 Mayıs 1949

¹⁴⁷ Kara, 2019: 36-39.

¹⁴⁸ Orhun, vd., 1969: 532-535.

¹⁴⁹ Nesin, 2014: 79; Demokrat Parti Başkanlığı, Haşim İşcan aleyhinde iddialarla dolu bir beyanname yayınlarak, İşcan’ın Bursa’yı güzelleştirilirken usulsüz vergilerle Bursa halkını zor durumda bıraktığı öne sürüldü. *Cumhuriyet*, 24/8314, 7 Ekim 1947, s. 1, 4.

¹⁵⁰ Ayanoğlu, 2000: 10.

1.7. Samsun Valiliği

Haşim İşcan, 12 Haziran 1950’de Bursa Valiliği görevinden Samsun Valiliğine atandı¹⁵¹. İşcan, Samsun’a giderken tedirgindi. Çünkü o dönemde artık Demokrat Parti iktidardaydı ve Samsun, Demokrat Partililerin kalesiydi. Ancak Samsun halkı, başarılı bir vali olarak tanınan İşcan’ı coşkuyla karşıladı ve sevgi gösterisinde bulundu. Bununla birlikte Samsun Valiliği görevi, Atifet Hanım’ın annesinin İstanbul’da hastanede tedavi görmesi ve kızlarının İstanbul’da kolejde okuması nedeniyle Haşim İşcan’ı ve ailesini epey zora sokmuştu. Bursa’da iken sık sık İstanbul’a gidip gelme imkânları varken, artık bu imkândan mahrum kalmışlardı¹⁵².

Valilik yaptığı tüm illerde önemli imar faaliyetlerinde bulunan Haşim İşcan, Samsun’da da önemli çalışmalar gerçekleştirdi. Karadeniz’in en büyük verem hastanesinin Samsun’a yapılması için girişimlerde bulundu. Ancak İşcan’ın Samsun valiliği yaklaşık bir yıl sürdü¹⁵³. İşcan, bu süre içinde 27 ilkokul yaptırarak eğitime önemli katkılarda bulundu¹⁵⁴. İşcan, Demokrat Parti iktidarında da görevini sürdürdüğü için Başbakan Adnan Menderes’in dikkatini çekmiş ve Başbakan İşcan’ın kabiliyetini takdir ederek ona birlikte çalışma teklifinde bulunmuştu. Ancak İşcan, İnönü’ye olan bağlılığı nedeniyle bu teklifi reddetmişti¹⁵⁵.

1.8. Gerçekleşmeyen Balıkesir Valiliği

Haşim İşcan, 10 Temmuz 1951’de Balıkesir Valisi olarak atandı¹⁵⁶. Balıkesir de tıpkı Samsun gibi Demokrat Parti’nin güçlü olduğu bir şehirdi. Bu yüzden şehirdeki Demokrat Parti yöneticileri, İşcan’ın valiliğine tepki gösterdi. “İnönü’nün adamını Balıkesir’de istemiyoruz” diyerek hükümete baskı yaptılar¹⁵⁷. Bu yüzden ve Sıtkı Yırcalı’nın itirazı üzerine atama kararnamesi iptal edildi ve atama işlemi uzadı. 25 Temmuz’da izinli olarak İstanbul’a giden İşcan’ın yerine 19 Ağustos 1951’de Malatya Valisi Turgut Babaoğlu Samsun Valisi olarak tayin edildi¹⁵⁸.

¹⁵¹ 11329 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla. *Resmî Gazete*, 7533, 15 Haziran 1950, s. 1.

¹⁵² Ayanoğlu, 2000: 17.

¹⁵³ *Samsun*, 6/472, 27 Haziran 1951, s. 1; *Samsun*, 6/484, 11 Temmuz 1951, s. 1.

¹⁵⁴ *Milliyet*, 18/7290, 14 Mart 1968, s. 5.

¹⁵⁵ Ayanoğlu, 2000: 17-18.

¹⁵⁶ *Samsun*, 6/484, 11 Temmuz 1951, s. 1.

¹⁵⁷ Ayanoğlu, 2000: 18.

¹⁵⁸ *Samsun*, 6/494, 21 Temmuz 1951, s. 1; *Samsun*, 6/499, 26 Temmuz 1951, s. 1; *Samsun*, 6/524, 20 Ağustos 1951, s. 1-2. 1951 Nisan ayından itibaren, Malatya Valisi Babaoğlu’nun Samsun Valiliği’ne atanacağı ve Samsun

1.9. Merkez Valiliği

Cumhurbaşkanı Celal Bayar, 31 Ağustos 1951'de Balıkesir Valisi Haşim İşcan'ın Merkez Valiliğine atanmasına karar verdi¹⁵⁹. Cumhuriyet döneminin en başarılı valilerinden Haşim İşcan ve Tevfik Sırrı Gür'ün de dahil olduğu bir grup valinin, iktidar değişikliğinin ardından merkeze alınması memleket için olumsuz bir karar olarak değerlendiriliyordu¹⁶⁰. Mustafa Kemal Atatürk ve İsmet İnönü, memleket gezileri sırasında her zaman değilse bile çok kez liyakat sahibi yöneticilerde üstün nitelikler fark ettiklerinde, onlara yeni görevler vermeyi ihmal etmezlerdi¹⁶¹. Bu sayede, tek parti yönetimi döneminde bürokrasi atamaları genellikle sorunsuz bir şekilde gerçekleşiyordu. 1946 yılında çok partili demokratik düzene geçiş yapıldı. 1946-1950 yılları arasında görev yapan valilerin büyük çoğunluğu ve ordu demokratik düzene geçileceğine inanmıyordu. Bu nedenle tarafsız kalmayı başaramadılar ve iktidardaki CHP'yi desteklediler. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün karşı çıkmasına ve uyarmasına rağmen muhalefetteki DP'nin kuruluşunu ve gelişmesini engellemek için baskı uyguladılar. Bu durum bazı başarılı valilerin DP döneminde merkez valiliğine atanmasına neden oldu¹⁶². Haşim İşcan, merkez valisiyken Toprak ve İskân Umum Müdürü olarak çalıştı¹⁶³ ve 17 Ağustos 1953'te Emekli Sandığı Kanununun 39/B fıkrasınca emekliye sevk edildi¹⁶⁴.

1.10. Emeklilik Dönemi

Haşim İşcan, emekli olduktan sonra bir süre Koç müesseselerinde yöneticilik yaptı, İstanbul Divan Otel'inde müdürlük görevinde bulundu¹⁶⁵. 2 Mayıs 1954'te yapılacak Genel Seçim için CHP Samsun milletvekili adayı oldu, ancak kazanamadı¹⁶⁶. İşcan'ın Tekirdağ'dan itibaren başlayan valilikleri, bulunduğu şehirlerin çehrelerini değiştirecek derecede başarılar ve sayısız eserlerle dolu olduğu için sicil dosyasında iki Teşekkür ve 10 adet Takdirname yazısı vardı¹⁶⁷.

Valisi İşcan'ın da Malatya Valiliği'ne atanacağı yönünde söylentileri yayılmaya başlamıştı. *Alibaba*, 4/171, 7 Nisan 1951, s. 1.

¹⁵⁹ BCA, 30.18.1.2 / 126.65.4 (31.08.1951).

¹⁶⁰ Ögütçen, 2009; 491-492.

¹⁶¹ İnönü, 2007; 107.

¹⁶² Ögütçen, 2009; 491-492; Gazeteler Bursa'da Vali İşcan'ın Demokrat Parti yanlılarına baskı yaptığı yönünde haberlere yer veriliyordu. Birgit, 2005; 57.

¹⁶³ Orhun, vd., 1969: 529.

¹⁶⁴ BCA, 30.18.1.2 / 133.65.4 (17.08.1953).

¹⁶⁵ Ayanoğlu, 2000: 4.

¹⁶⁶ Bulut, 2019: 148.

¹⁶⁷ Orhun, vd., 1969: 529.

Haşim İşcan, emekliliği döneminde gerçekleşen 1961 Cumhuriyet Senatosu seçimlerinde Antalya'dan senatör adayı oldu. Antalya onun kalesi sayılırdı. Bu vesileyle Antalya'ya tekrar gelerek insanlarla sohbet etti. Halk, onu büyük bir sevgiyle karşıladı. Eski dostları İşcan için ziyafet verip kurbanlar kesti. Ancak Antalya, eski DP'nin ve daha sonra AP'nin en güçlü bulunduğu illerden biriydi. Nitekim bir açık hava ziyafetinde İşcan, dostlarına Antalya'ya geliş sebebinin oy istemek olduğunu ve bir parlamenter olarak Antalya'ya güzel hizmetler yapacağını söyledi. Kendisini çok seven ve sayan yaşlı bir çiftçi: “Haşim Bey, bak bu ağacın dibindeki keçiyi görüyor musun. Adalet partisinin adayı o keçi olsa biz ona oy veririz, ama CHP'nin adayına oy vermeyiz sen yanlış oyun oynadın. Seni çok severiz, taktir ederiz ve bize herkesten yararlı olacağını da biliriz. Sana istersen paraca yardım edelim ama gel bizden CHP için oy isteme. Ne dersin?” demiştir. Haşim İşcan, İstanbul'a döndüğünde bu olayı dostlarına anlatırken kimseye de gücenmediğini, söylediği aktarılır¹⁶⁸.

1.11. İstanbul Belediye Başkanlığı

Haşim İşcan, 1963 yılında Türkiye'de bir ilke imza atarak İstanbul'un ilk seçilmiş belediye başkanı oldu. İşcan, Cumhuriyet Halk Partisi adayı olarak seçime girdi. Rakibi ise Adalet Partisi'nden (AP) Nuri Eroğan'dı. Seçim sonucunda Eroğan 19 bin oy farkla önde çıktı. Fakat, önemli bir formalitenin yerine getirilmemesi yüzünden başkanlık kanunen Haşim İşcan'a kaldı¹⁶⁹. İşcan, 1968 yılında vefatına kadar beş yıl boyunca İstanbul'a hizmet etti. Göreve gelir gelmez su, ekmek, yol ve çöp gibi temel hizmetlere odaklanacağını açıkladı. Siyasette partici bir bakış açısına sahip olmadığını ve tek siyasi faaliyetinin dört yılda bir oy kullanmak olduğunu da vurguladı¹⁷⁰.

Haşim İşcan'ın İstanbul'a kazandırdıkları çok uzun bir listeden oluşur. Göreve geldiğinde özellikle trafik sorununa çözüm getirmek için kolları sıvadı. Çünkü Adnan Menderes zamanında İstanbul'da geniş bulvarlar açılmış ancak şehir belli bir plana göre imar edilmediğinden trafik sorunu had safhaya ulaşmıştı. İşcan, İstanbul'a kilometrelerce asfalt yol yaptırdı¹⁷¹. 1963 yılında İstanbul şehrinin asfalt yolları 3 milyon metrekareyi kaplıyordu. Bu yıldan sonraki üç yılda asfalt yolların kapladığı alan 1,5 milyon metrekare artarak 4,5 milyona

¹⁶⁸ Ayanoğlu, 2000: 16-17.

¹⁶⁹ Arayıcı, “İstanbul'un efsanevi...: 63; Normal şartlarda İstanbul'da başkanlık koltuğunu alması gereken Nuri Eroğan, devlet memurluğundan geç istifa ettiği gerekçesiyle yerini CHP adayı Haşim İşcan'a bırakmak zorunda kaldı. Arslan, 2019: 63.

¹⁷⁰ Çölük, 2022; 88.

¹⁷¹ Toprak, 1994: 280.

yükseldi. Bu ilave, yapılan asfalt yolların toplam uzunluğunun İstanbul-Ankara yolunun uzunluğuna eşit olduğu anlamına geliyordu¹⁷².

Haşim İşcan, İstanbul'da yeraltı ve üstü geçitleri inşa ederek şehrin çehresini değiştiren bir yenilik başlattı. Şehrin ilk yeraltı geçitleri Şehremini ve Çarşıkapı inşa edildi. Çarşıkapı geçidi, Hürriyet Meydanı ile Divanyolu arasında yaya trafiğini sağladı ve bu kesimdeki trafiğin akışını iyileştirdi¹⁷³. Üç ayda tamamladığı Karaköy yer altı geçidinin ardından¹⁷⁴, ölümünden sonra kendi adını taşıyan Saraçhanebaşı Geçidi'ni yaptı.¹⁷⁵ 30 Nisan 1964'te yonca yaprağı şeklindeki Unkapanı Geçidi'nin temeli atıldı. Bu semte bir de meydan kazandırdı¹⁷⁶. Eminönü Meydanı düzenlendi ve yaya köprüsü yapıldı¹⁷⁷. Kadıköy Belediye Şubesi çevresine 24 dükkân yaptırdı¹⁷⁸.

Haşim İşcan'ın icraatları geçitlerle, düzenlenen parklarla, açılan yeni dükkanlarla sınırlı kalmadı. Galata Kulesi'ni restore ederek turizme açtı. Taksim Gezi Parkı'nı düzenledi. Burada 22 mağaza, 1 kafeterya, 1 sanat galerisi ve büyük bir gazino inşa etti. İstanbul'a 8 çocuk bahçesi kazandırdı. Parkları tanzim etti. Florya'da mevcut turistik tesislere ve motellere 12 lojmanlı bir motel ilave etti. Güneş Plajı tamamlandı. Bebek Bahçesindeki Belediye Gazinosu yeniden yapıldı; park düzenlendi. Sultanahmet Meydanı'ndaki havuz tamamlandı. Sultanahmet ve Ayasofya Müzesi çevresi aydınlatıldı. Beşiktaş'taki eski bina modern bir belediye şubesine dönüştürüldü. Taşlıtarla, Basıncıköy, Havacılar Sitesi, İhlamur Deresi, Zeytinburnu, Ortaköy, Arnavutköy, Üsküdar-Kadıköy, Kadıköy Selamiçeşme kanal ve kolektör inşası sürdürüldü¹⁷⁹. İstanbul'daki sayısız sokakların yapımı, genişletilmesi ve asfaltlanmasını sağladı. Şehri trafik işaretleriyle donattı¹⁸⁰. Bakırköy İncirli yolunun yapımına başladı¹⁸¹. Kısacası, İstanbul'un neresine bakılırsa onun eserlerine rastlanır hale geldi¹⁸².

¹⁷² Bu sonuca 1965 yılında hizmete giren 40 bin ton kapasiteli asfalt makinesiyle ulaşıldı. 1967 yılında Belediyenin asfalt dökme kapasitesi yıllık 90 bin tona ulaştı. Ziyaoğlu, 1971: 606-607.

¹⁷³ Ziyaoğlu, 1971: 607.

¹⁷⁴ Arayıcı, "İstanbul'un efsanevi...: 64; Özer, 2011: 63; 2 Nisan 1964'te Karaköy Yeraltı Geçidinin inşasına başlandı. Geçit 63 kolon üzerine oturtuldu ve burada 23 dükkân yer aldı. Geçit 19 Temmuz 1964'te hizmete açıldı. Saraçhanebaşı Geçidinde iki kat üzerine 44 dükkân açıldı. Toprak, 1994: 280.

¹⁷⁵ Saraçhanebaşı Geçidi, 1964 yılında hizmete açıldı. Haşim İşcan'ın ölümünden sonra, CHP ve TİP'in oylarıyla "Haşim İşcan Geçidi" olarak adlandırıldı. Teklifi CHP'li Meclis Başkan Vekili Sedat Börekoğlu yaptı. Mecliste üye olarak bulunan merhum başkanın eşi Atıf İşcan ve bazı üyeler, kararın alındığı esnada gözyaşlarını tutamadılar. Ziyaoğlu, 1971: 609.

¹⁷⁶ Toprak, 1994: 280.

¹⁷⁷ Orhun, vd., 1969: 531.

¹⁷⁸ Toprak, 1994: 280.

¹⁷⁹ Toprak, 1994: 280.

¹⁸⁰ Orhun, vd., 1969: 531.

¹⁸¹ Pulur, 14 Mart 1968: 5.

¹⁸² Arayıcı, "İstanbul'un efsanevi...: 64.

Haşim İşcan, şehri güzelleştirirken, harcamaların belediyeye gelir getirmesini de sağladı. Avrupa'daki belediyelerin gayrimenkul zenginliğine dikkat çekti. Belediyelerin gayrimenkul sahibi olması gerektiğine inandı. İşcan, Menderes görüşünün tam tersinde idi. Menderes tarafından satılan Büyük Serklidoryan binası, Taksim Gezisi otel sahası ve Zeyrek'teki konut bloğunun elden çıkarılmasına tepkiliydi. Ona göre, belediyeler kiracı olamazdı. Belediyeler, gayrimenkullerden yoksun kalmaz, kalamazdı. 1966-1967 yıllarında Belediye'ye ait bina sayısı 208 civarındaydı. Park ve meydan sayısı 44, kule katı 129, çeşme 833, arsa ise 2.992 metrekaare araziden oluşuyordu¹⁸³. Ayrıca İstanbul Belediye Başkanı iken, Antalya'yı ve halkını unutmayan İşcan, Antalya Yüksek Tahsil Gençliği için yurt yaptırmak üzere arsa tahsis etti. Bu hizmetiyle Antalyalılar tarafından büyük takdir topladı¹⁸⁴.

Haşim İşcan'ın elbette başarısız olduğu çalışmalar da oldu. *Fatih'in Heykelini Yapma Derneği*'ni kurdu. Ancak kaynak yetersizliğinden dolayı amacına ulaşamadı¹⁸⁵. Öte yandan Suriçi bölgesine bazı önemli müdahaleler yapıldı; binyılların Forum Bovis (Aksaray Meydanı) bir trafik düzenlemesi sonrası ortadan kaldırıldı¹⁸⁶. 16 Nisan 1964'te Amerika seyahatinden döndüğü zaman "Çok çalışmak lazım. Sekiz saatlik uykuyu beş saate indirmeliyiz." diyordu¹⁸⁷. 24 Mayıs 1965 tarihinde bu sefer Rusya'ya gitti¹⁸⁸. İşcan, Rusların İstanbul Belediyesi'ne beş yıl vadeli ve beş milyon dolarlık düşük faizli bir kredi açmalarından hemen sonra İstanbul Metrosu'na başlayacaklarını, metronun başlama tarihinden itibaren iki ila üç yıl içinde biteceğini, Boğaz'da, deniz seviyesinin yirmi metre altında su içi tüneli de yapılacağını açıklamıştı¹⁸⁹.

Kuşkusuz bu dev eserlerin yapımı ve temini kolay olmadı. İşcan bu çalışmalara başlarken bitirene kadar pek çok sıkıntı yaşadı. Uzun ve parlak memurluk hayatının en zor işi İstanbul Belediye Başkanlığı oldu. Belediye meclisinde AP'li çoğunlukla çalışmak zorunda kaldı¹⁹⁰. CHP'den dolayı mecliste ve hükümette azınlık partisine mensup bir belediye başkanı olarak hemen hemen hiçbir yerden kayda değer bir yardım görmedi¹⁹¹. Hatta CHP'li İşcan'ın yaptığı ve yapacağı işleri engellemek için yekvücut idiler. Eğer seçimlere kadar CHP'li Belediye Başkanını başarısızlığa uğratırlarsa muratlarına ereceklerdi. Vaktiyle Adnan

¹⁸³ Ziyaoğlu, 1971: 611-612.

¹⁸⁴ Çimrin, 2007: 545.

¹⁸⁵ Toprak, 1994: 280.

¹⁸⁶ Genim, 2014: 424.

¹⁸⁷ Arayıcı, "İstanbul'un efsanevi...: 64.

¹⁸⁸ Ziyaoğlu, 1971: 619-620.

¹⁸⁹ Dilmener, 2006: 80-81.

¹⁹⁰ Çölük, 2022; ix.

¹⁹¹ Felek, "Haşim İşcan'ı...

Menderes İstanbul'un ikinci Fatih'i olmak iddiasıyla birtakım hareketlere girişmişti, ama onun elinde kanun tanımayan bir siyasi iktidarın kuvveti vardı:

-Yıkın... der, buldozer çalışırdı.

-Verin...der, tahsisat yaratılırdı.

Haşim İşcan'ın elinde böyle imkanlar yoktu. Ama yaptığı işler öylesine şaşırtıcı idi ki, bir gün; Parayı nasıl buluyorsunuz? Elinizde hiçbir yetki yokken ve Ankara'daki iktidardan İstanbul Belediye Meclisine kadar herkes size cephe almışken bu işleri nasıl yürütüyorsunuz? Sihir ve keramet nerede? diye soruldu. Basit, diye cevap verdi. Belediye vergilerinde bir tahakkuk ve bir de tahsil safhası vardır. Tahakkuk safhası normal yürür, iş tahsile geldi mi, şu ya da bu yolla kaçaklar başlar, ertelemeler artar. Bütün mesele Belediye gelirlerini tahsil için adım adım kovalamaktır; sabahın köründen akşamın karanlığına kadar nefes almadan davanın ucunu bırakmamaktır. Benim kerametim işte burada!¹⁹²

Bu sebeple ki birçoklarına göre Haşim İşcan, artık sayısı gittikçe azalan yapıcı ve namuslu devlet adamı tipinin örneklerinden biridir¹⁹³. Kendi deyimiyle “Belediyenin parasını kuruşuna kadar hesaplayarak harcamak suretiyle” çok dikkatli bir gayretin içinde oldu¹⁹⁴. Haşim İşcan'ın son isteği Aksaray meydanını ve İstanbul çöp fırınlarını açmaktı. Ancak önünde engeller çıkartıldığını söyleyerek üzüntü içinde hayatını kaybetti¹⁹⁵.

1.12. Haşim İşcan'ın Vefatı

İstanbul halkı arasında “Haşim Baba” olarak tanınmaya başlanan İstanbul Belediye Başkanı Haşim İşcan, 10 Mart 1968 Pazar günü geçirdiği beyin kanaması sonucu komaya girdi ve 11 Mart 1968 Pazartesi sabahı saat 4.15'te hayatını kaybetti. 12 Mart 1968 Salı günü sabahı saat 09:00 civarında, Beyoğlu Belediye Sarayı'nda hazırlanan katafalka konulan Haşim İşcan'ın tabutu başında, önce yardımcıları, daha sonra daire müdürleri, belediye meclis üyeleri, İstanbul'da bulunan dernek ve sendikalar ile İşcan'ın hizmet gördüğü illerin temsilcileri nöbet tuttu. Binlerce İstanbullu, tabutun önünden tek sıra halinde geçerek saygılarını sundu. Törende İstanbul Valisi, Merkez Kumandanı ve İstanbul'da bulunan tüm ruhani liderler hazır bulundu. Törende ilk sözü alan İstanbul Valisi Vefâ Poyraz, değerli dost, mümtaz insanın kaybının büyük üzüntü yarattığını ve ölümüne inanamadıklarını, her an karşılına çıkacak ve güleç yüzünü gösterecekmiş gibi hissettiklerini söyledi. Konuşmaların ardından, belediye zabıta memurları tarafından katafalktan alınan tabut, şehir bandosunun eşliğinde Saraçhane, Unkapanı ve Karaköy geçitlerinden geçerek Şişli Camii'ne nakledildi. Şişli Camii'nde öğle namazının

¹⁹² Selçuk, 1968: 7.

¹⁹³ Selçuk, 1968: 7.

¹⁹⁴ Orhun, vd., 1969: 531-532; İşcan'ın İstanbul'daki durumu Antalya ve Bursa'dan farklı olarak çok zordu. Çünkü Belediye Meclisi'nin çoğunluğu AP'lidir. Bunlar CHP'li İşcan'ın yaptığı ve yapacağı işlere çelme çakmak ve takoz koymak için yekvücut idiler. Eğer seçimlere kadar CHP'li Belediye Başkanı'nı başarısızlığa uğratırlarsa muratlarına ereceklerdi. Arayıcı, “İstanbul'un efsanevi...: 63-64.

¹⁹⁵ Ayanoğlu, 2000: 5.

ardından kılınan cenaze namazından sonra, beş yüze yakın çelenkten oluşan çiçek denizinin ortasında Zincirlikuyu Asrî Mezarlığı'ndaki aile makberesine defnedildi¹⁹⁶.

Atifet İşcan, eşinin İstanbul Belediye Başkanı olmasına karşı çıkmıştı. Bu görev onu oldukça yıpratacağını düşünüyordu. Öyle de oldu. İşcan son zamanlarında hastalıkla boğuşuyordu. Dinlenmeye ve sağlıklı beslenmeye ihtiyacı vardı. Oysa o hizmet aşkında yemeyi bile unutuyordu. Son zamanları hakkında yakınları ise, Haşim İşcan'ın maddi durumunun zorlaştığını ve yüklü bir borç batağında olduğunu dile getirdiler. Belediye Başkanı olmadan önce satın aldığı bir katın borcunu ödemek için çabalıyordu. Son çare olarak Edirne'deki baba ocağını ve kendisine miras kalan birkaç tarlayı satmaya karar vermişti¹⁹⁷.

Haşim İşcan'ın ölümünün ardından İstanbul ve Ankara'da yayımlanan ulusal gazetelerde Haşim İşcan'ın lehine ve aleyhine birçok yazı yayımlandı¹⁹⁸. Abdi İpekçi, 14 Mart 1968 tarihli yazısında, Haşim İşcan'ın ölümünün ardından, onun sözünde duran bir hizmet adamı olduğunu, particiliğe hiçbir zaman müsaade etmediğini, İstanbul'un ve İstanbulluların hizmetine girdiğini, sadece onlara yararlı olmak için çalıştığını söyledi. İpekçi, İşcan'ın "Belediye, politika üstünde tarafsız bir hizmet mevkisidir" sözünün, sadece bir iddia olarak değil, belediye hizmetlerinde görev alan herkesin daima hatırlaması gereken bir vasiyet olduğunu belirtti¹⁹⁹.

Haşim İşcan Cumhuriyet döneminin yapıcı valilerinin başlarında gelen bir addı. Bursa'yı Bursa, Antalya'yı Antalya yapan adamdı. Her nereye yönetici olarak atanmışsa orada büyük imar faaliyetleri gerçekleştirmişti. Bu imar faaliyetlerini devlet bütçesinden değil, kendi yarattığı kaynaklardan elde ettiği paralarla yapmıştı. Bu yöntem, çok tehlikeli ve yetkilinin görevini kötüye kullanmasına çok elverişliydi. Bu yöntemle özel çıkar sağlayanlar pek çok, salt halkın çıkarını düşünüp onurlarına leke sürdürmeyenler ise parmakla gösterilecek kadar azdı. Haşim İşcan, işte o parmakla gösterilecek azlardan biriydi²⁰⁰.

Haşim İşcan, beş parasızken bile büyük eserler meydana getirmeyi başaran bir belediye başkanıydı. Bir işi kafasına koyduğunda, varlıklı kişilerden para toplar, mimarlara proje çizdirir ve ertesi gün kazmayı vururdu. Halkını korumak için de her zaman dürüst ve cesurdu. Halkı aldatan esnafa göz açtırmaz, halkın ucuz ve kaliteli gıda alması için sürekli denetlemeler yapardı. Kendisi ise son derece mütevazı bir hayat yaşardı. Sık sık belediye otobüsünü

¹⁹⁶ Çankaya,1968-1969: 1727-1728.

¹⁹⁷ *Milliyet*, 18/7290, 14 Mart 1968, s. 1.

¹⁹⁸ Orhun, vd., 1969: 530; Öldüğünde İstanbul gazetelerinde "Haşim işcan 14 bin lira zimmetine geçirdi" şeklindeki haberleri çıktı. Çimrin, 2007: 546.

¹⁹⁹ Çankaya,1968-1969: 1728.

²⁰⁰ Nesin, 2014: 78.

kullanarak seyahat ederdi. Şahsına ait hiçbir zaman otomobili olmadı. Bu da görevi sırasında milyonlarca liraya ulaşan parayı kişisel çıkarları için kullanmadığını gösteriyordu²⁰¹.

Atifet Hanım'ın anlatımıyla eşi, çok dürüst bir insandı, işini ibadet olarak görüyordu ve başka bir şey düşünmüyordu. Kendine çok az zaman ayırırdı. Bu yüzden ne dünyalık edindi ne de bir kenara birkaç kuruş koydu. İstanbul Belediye Başkanı olduğu dönemde üyesi olduğu yapı kooperatifinden gerekli ödemeleri yapamadığı için ayrılmak zorunda kalmıştı. Araştırmacı bir insandı ve aynı zamanda çok okurdu. Gelişen olayları ve gündemi yakından takip ederdi. Tasavvuf müziğine de meraklıydı. Evde de iyi bir reis olan İşcan, evine getirmediği ve ailesine yedirmedeği bir şeyi ne davetlerde ne protokollerde kesinlikle yemezdi. Ailesine çok düşkün olan İşcan'ın eşi ve kızı hayatının temel kadrosuydu²⁰². Dört yıl boyunca birlikte çalıştığı Avukat O. Toygar Akman'a göre de, Haşim İşcan'ın hayatında iki dünya vardı. Birincisi, her şeyden önce gelen ve “memuriyet” denilen çalışma dünyası. İkincisi ise karısı, kızı, ablası ve kardeşinden oluşan aile dünyasıydı. Ayrıca iki kişiye karşı son derece sevgi ve saygı duyuyordu. Bu kişilerden biri, “Beyefendi” diye söz ettiği Dr. İbrahim Tali Bey'di. Diğeri ise “Paşa Hazretleri” dediği İsmet İnönü'ydü²⁰³.

“Haşim Baba” başlıklı yazısında İşcan'ın ölümüne duyduğu üzüntüyü dile getiren Ömer Lütfi ise İstanbul'un İşcan'dan daha çok hizmete ihtiyaç duyduğunu vurgulamıştır. İşcan'ın Kurban Bayramı'nda vefat etmesinin bir nebze manevi teselli olduğunu da belirten Lütfi, yazısında şu beyti kullanmıştır: ²⁰⁴

Haşim de geçti bu sehri bi-baht'tan
Şükürler olsun ki, inmeden at'tan...

Haldun Taner, usta kaleminden dökülen kelimelerle Haşim İşcan'ı, mecliseralığı, hazırcevaplığı, nüktedanlığı ve belediyeçilik konusundaki eşsiz başarılarıyla tasvir ediyordu. Taner, İşcan'ı “ufak tefek, tatlı, ışıklı, alabildiğine sevimli bir insan” olarak tanımlıyor. Bu betimlemeyle İşcan'ın sadece fiziki görünüşünü değil, aynı zamanda sıcakkanlılığını, neşesini ve insanlarla kurduğu samimi ilişkileri de vurguluyordu. Taner'e göre İşcan, sadece bir belediye başkanı olmanın ötesinde, bir estetik, bir yurtsever ve bir hizmet adamıydı. Bir kente imzasını atmanın ve bir şeyleri değiştirmenin zevkini yaşayan İşcan, bu tutkusunu somut eserlere dönüştürmüştü. Taner, İşcan'ın başarılarını takdir ederken, onu Fransız şehir plancısı Georges-Eugène Haussmann'a benzetiyordu. İşcan'ın da tıpkı Haussmann gibi şehre kalıcı bir kimlik

²⁰¹ Ayanoğlu, 2000: 6.

²⁰² Ayanoğlu, 2000: 5.

²⁰³ Çankaya, 1968-1969: 1732.

²⁰⁴ Lütfi, 1968: 3.

kazandırdığını ve bu bağlamda heykelinin dikilmeyi hak ettiğini savunuyordu²⁰⁵. Taner'in bu satırları, Haşim İşcan'ın sadece siyasi bir figür olmanın ötesinde, topluma katkıda bulunan ve şehri seven bir insan olduğunu açıkça ortaya koyuyordu.

1971 yılında Antalya Valiliği görevine atanan Hüseyin Ögütçen, anılarında Haşim İşcan'ın Antalya'da bıraktığı derin izleri dile getirmiştir. Ögütçen'e göre Cumhuriyet döneminin en büyük valilerinden biri hiç şüphesiz Haşim İşcan'dı. İşcan, Antalya'da 6 yıla yakın bir süre valilik yapmış ve bu süre zarfında Antalya Parkı, bahçeli evler ve sanat okulları gibi önemli eserlere imza atmıştı. Antalya'da göreve başlamadan önce Ögütçen, Haşim İşcan'a saygılarını sunmak için İstanbul'a gitmiş ve mezarını ziyaret etmişti. Mezarı başında İşcan'ı saygıyla anmış ve Antalya'da onun gibi başarılı olmayı dilemişti. Bu görevi yerine getirdiğinde “içini uçacakmış gibi bir hafiflik, huzur ve sonsuz bir çalışma arzusu” kaplamış ve Antalya'da gece gündüz çalışarak büyük ustayı geçmek ve ondan onay almak istemişti²⁰⁶. Görüldüğü üzere Haşim İşcan kendisinden sonrakilere bir model ve ilham kaynağıdır. Bu bağlamda Ögütçen, İşcan'ın başarılarını kendine ilham kaynağı olarak görmesi ve onu aşmak için hırsla çalışması da oldukça etkileyicidir. Bu metin, bir liderin nasıl saygı ve hayranlık uyandırabileceğini ve başkalarını motive edebileceğini gösteren güzel bir örnektir.

Antalya Belediyesi ise, İşcan'ın ölümünün ardından, 1975 yılında, belediye binasının önüne Vali Haşim İşcan'ın heykelinin yapılmasına karar verdi. Bu göreve, Haşim İşcan'ı yakından tanıyan heykel sanatçısı Kuzgun Acar talip oldu. Ancak Acar, İşcan'ın kendisini değil, sadece elinin heykelini yapmak istiyordu. Büyük tartışmalar sonunda Acar'ın isteği kabul edildi ve Haşim İşcan'ın el heykeli belediye binasının önünde törenle açıldı²⁰⁷. Törene Haşim İşcan'ın eşi ve kızı da katıldı²⁰⁸. Daha sonra Kuzgun Acar'ın El Heykeli, belediye binasının önünden kaldırılıp, parka yerleştirildi²⁰⁹. Haşim İşcan, sadece Antalya için değil, tüm Türkiye için önemli bir lider ve ilham kaynağıdır. Antalya'da bıraktığı eserler ve arkasında bıraktığı saygın miras, Haşim İşcan'ın unutulmaz bir lider olarak hafızalara kazınmasını sağlamıştır. Onun vizyonu, kararlılığı ve liderlik vasıfları, ilham kaynağı niteliğindedir.

²⁰⁵ Taner, 1986: 107.

²⁰⁶ Ögütçen, 2009; 304.

²⁰⁷ <https://antalyabugun.com.tr/?page=makale&MID=8890>

²⁰⁸ Ayanoğlu, 2000: 17.

²⁰⁹ <https://antalyabugun.com.tr/?page=makale&MID=8890>

İKİNCİ BÖLÜM

İMAR ALANINDAKİ FAALİYETLERİ

Antalya valisi Ahmed Fuad Baturay Bey'in Mart 1940'ta emekliye ayrılması üzerine²¹⁰ Erzurum Valisi Haşim İşcan'ın Antalya Valiliğine tayini, Dahiliye Vekilliği'nin 27/2/1940 tarih ve 1495 sayılı tezkeresiyle yapılan teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyetince 4 Mart 1940 tarihinde kabul olundu²¹¹. Böylece Antalya'nın yeni valisi Haşim İşcan, 14 Nisan 1940 tarihinde Antalya'ya geldi²¹². Ancak, 8 Mayıs 1940 Çarşamba günü göreve başlamasının hemen ardından önemli meseleleri görüşmek ve karara bağlamak için İstanbul ve Ankara'ya gitti²¹³. İşcan, 12 Haziran 1940 tarihinde Antalya'ya döndü²¹⁴. Fakat, il işleri için 27 Kasım 1940 tarihinde tekrar Ankara'ya gitti. 8 Aralık 1940 tarihinde Antalya'ya geri döndü²¹⁵. 18 Nisan 1941'de Erzincan Vali Vekili M. Hami Arıkan, kadrosuyla birlikte Antalya Vali Vekili olarak atandı²¹⁶. İşcan, başlangıçta savaşın yarattığı koşullar nedeniyle Antalya Belediye Başkanlığı görevini de üstlenmekteydi. Neyse ki, 13 Kasım 1942 tarihinde Lütfü Gökçeoğlu'nun yeniden Antalya Belediye Başkanı seçilmesiyle, belediye başkanlığı görevinden ayrıldı²¹⁷.

2.1. II. Dünya Savaşı Yıllarında Antalya

Haşim İşcan'ın Antalya Valisi olarak atandığı tarih, II. Dünya Savaşı'nın ilk yılına denk geldiği için ülkedeki tüm şehirler gibi, Antalya kenti de yokluk içinde yaşam mücadelesi vermekteydi. Bilhassa Antalya'nın o dönemde kalkınabilmesi için, "Kırk fırın ekmek ister!" tabiri kullanılmaktaydı ve şehir hakkında "Allah'ın hiçbir şeyi esirgemediği bu şehir kulların en ufak bir himmetini görmemiş..." denilirdi²¹⁸. Buna rağmen İşcan, her türlü yokluğu göğüsleyerek Antalya'da önemli hizmetlere imza atacağını daha ilk günlerde ortaya koydu²¹⁹. İşcan ile birlikte, Antalya'nın tüm çehresi değişecek, 1940 yılı ortalarından itibaren Antalya

²¹⁰ BCA, 30.18.1.2 / 90.16.10 (20.02.1940); *Antalya*, 1495-2, 10 Ağustos 1939, s. 1; Ahmed Fuad Baturay, sırasıyla Urfa, Tekirdağ, Mania, Kastamonu ve Antalya valiliklerinde bulunmuştur. Son görevi, 1939-1940 yıllarında bulunduğu Antalya valiliğidir. 28 Aralık 1938 tarihli ve 10119/116 numaralı kararname ile atandığı Antalya Valiliği'nde, 20 Ocak 1939 – 20 Şubat 1940 tarihlerinde görev yapmıştır. Emekli olarak oturmakta olduğu İstanbul'da, 2 Temmuz 1940 tarihinde vefat etmiştir. Bknz. Bilgi, 2022: 53-72.

²¹¹ BCA, 30.18.1.2 / 90.19.20 (04.03.1940).

²¹² *Antalya*, 1560-60, 15 Nisan 1940, s. 1.

²¹³ *Antalya*, 1629, 9 Birinci Kanun 1940, s. 1.

²¹⁴ *Antalya*, 1565-86, 13 Haziran 1940, s. 1.

²¹⁵ Çimrin, "Bahçelievler...; Sönmez, 2012: 301.

²¹⁶ BCA, 30.11.1.0 / 145.9.3 (18.04.1941).

²¹⁷ Sönmez, 2012: 310.

²¹⁸ Vâ-Nû, 1944: 6.

²¹⁹ Sönmez, 2012: 8.

yepyeni bir hayat ve hareket kazanacaktı²²⁰. “1940 öncesi Antalya’sını bilenlerle sonrası Antalya’yı görmüş olanlar iyi bir valinin ne demek olduğunu anlayacaklardı.”²²¹ Öyle ki, Cumhurbaşkanı İnönü dahi, Antalya ziyaretinin ardından, gördükleri karşısında, “Valileri burada bir süre çalıştırmalı, senden öğrenecekleri var.” şeklinde bir övgüde bulunacaktı²²². Antalya, II. Dünya Savaşı’nın çeşitli buhranlarına rağmen her bakımdan ilerleme imkanı kazanan müstesna bir şehir haline yükselecekti²²³.

Haşim İşcan, Antalya’ya geldiğinde, şehir 10 ilçe, 20 bucak²²⁴ ve 572 köyden oluşan bir idari yapıya sahipti. 1944 yılında ise bu durum; 10 ilçe, 21 bucak ve 587 köy şeklindeydi²²⁵. 20 Ekim 1940 tarihinde yapılan nüfus sayımına göre, Antalya Merkez nüfusu 24.957, Antalya’nın genel nüfusu ise 256.366 idi²²⁶. İşcan döneminde, Antalya’da ortalama %20 seviyesinde bir nüfus artışı yaşandı²²⁷. 1945’te Antalya’da merkezde 56.633 kişi yaşıyordu. Bu nüfusun 25.050’si şehir merkezinde, 31.583’ü ise kırsalda ikamet ediyordu. Antalya’nın genel nüfusu ise 1945 yılında 279.548’e ulaşmıştı²²⁸.

1940’ta Antalya’da ulaşım en önemli sorunlardan biriydi. Antalya için en iyi tercih deniz yolu olsa da savaş nedeniyle o günlerde vapur seferleri yapılmıyordu²²⁹. Ayrıca, Antalya limanının da onarıma ihtiyacı vardı²³⁰. İşcan’ın Antalya’ya geldiği hafta, deniz ulaşımının kapatılması nedeniyle açlık çeken yüzlerce denizci ailesini temsil eden bir heyet, yeni valiye başvurarak iş talebinde bulundu²³¹. 1941 yılında liman kısmen onarılmışsa da şehrin ticari durumunu kaldıracak kadar güçlü değildi²³². Bu nedenle, ulaşım için sadece karayolu kullanılabilirdi. Antalya’ya karayoluyla gelmek için ya Aydın hattındaki Baladız istasyonunu kullanmak veya trene binip Burdur’a oradan da karayoluyla Antalya’ya inmek gerekiyordu²³³.

²²⁰ Çimrin, 2007: 545.

²²¹ Orhun, vd., 1969: 536.

²²² Orhun, vd., 1969: 535.

²²³ Mete, 30 Ağustos 1945: 7.

²²⁴ Güçlü, 1997: 37.

²²⁵ *Small Statistical Abstract of Turkey, 1942-1946*, 1947; 95, 99.

²²⁶ Sönmez, 2012: 303; 1945 yılında Haşim İşcan, Antalya’dan giderken Antalya’nın nüfusu, 28.668 erkek ve 23.267 kadın olmak üzere toplam 56.935 olmuştur. Bu yıl Antalya Vilâyeti’nin toplam nüfusu da, 134.714’i erkek ve 143.464’i kadın olmak üzere 278.178’dir. Güçlü, 1997: 46-47.

²²⁷ Sarı, 2012: 58.

²²⁸ *Small Statistical Abstract of Turkey, 1942-1946*, 1947; 52; 1945 nüfus sayımına göre; Akseki’de 26.176, Alanya’da 39.481, Elmalı’da 22.339, Finike’de 23.718, Gündoğmuş’ta 11.631, Kaş’ta 23.471, Korkuteli’nde 31.642, Manavgat’ta 22.555 ve Serik’te ise 21.812 kişi yaşamaktadır.

²²⁹ *Antalya*, 1860, 13 Temmuz 1943, s. 2; *Haber (Akşam Postası)*, 3294, 25 Nisan 1941, s. 6.

²³⁰ Güçlü, 1997: 67.

²³¹ *Antalya*, 1860, 13 Temmuz 1943, s. 2.

²³² Güçlü, 1997: 67.

²³³ *Haber (Akşam Postası)*, 3294, 25 Nisan 1941, s. 6.

Antalya’da II. Dünya Savaşı yıllarında sağlık hizmetleri, 75 yatak kapasiteli Memleket Hastanesi tarafından yürütülüyordu. 1940 yılında 15.946 hastanın tedavi gördüğü hastanede, bu hastaların 14.447’si ayakta tedavi görmüştü²³⁴. 1939-1945 yılları arasındaki 7 yıllık savaş döneminde ise ortalama 10 bin kişi hastaneye başvurmuş ve tedavi edilmişti²³⁵. Tüm ilçelerde küçük dispanserler, devlet hekimleri ve ebeler görev yapıyordu. Şehirde 5 hamam, 43 berber, 39 manifaturacı, 25 terzi, 10 fotoğrafçı, 18 avukat, 5 otel ve 15 han, 55 kahve, 4 tane aile gazinosu bulunuyordu²³⁶. Ancak, Nisan 1941 yılında şehre gelen Falih Rıfkı Atay, burada otel bulunmadığından ve hayvan sırtında seyahat edildiğinden bahsetmekteydi²³⁷. Buradan da anlaşılacağı üzere Antalya’nın ulaşım altyapısı, o dönemde oldukça yetersizdi. Şehirde 13 kamyon, 20 binek otomobil, 340 bisiklet ve 294 yük arabası bulunuyordu²³⁸. Şehirde turistlere hizmet verecek otel ve lokanta yoktu²³⁹. Cumhuriyet’ten sonra Antalya’da açılan ilk otel, 1932 yılında Tophane Meydanı’ndaki Park Otel’di. Ancak bu otel turizm amaçlı değil, genel konaklama ihtiyacı için açılmıştı ve işletilemediği için 1937’de Antalya Postanesi’ne dönüştürülmüştü. 1940’lı yıllardan sonra, Haşim İşcan’ın gayretleriyle Antalya’da turizm faaliyetleri anlatılmaya ve öğretilmeye başlandı²⁴⁰. Kasım 1942’de Kemal Ülkücü’ye göre, Antalya şehri, esaslı bir planla imar edilir, oteller, harabelere giden muntazam yollar, kolay taşıt vasıtaları, medenî ihtiyaçları karşılayacak her türlü tesisat yapılırsa, Antalya dünyanın en güzel “turistik” şehri olacaktı²⁴¹.

Antalya, doğal zenginliklerle dolu bir şehirdi. Bir İtalyan şairi, Antalya’yı “Fazla durmağa gelmez. Zira yere dayadığınız baston filizlenebilir!” diyerek bu zenginliği özetlemişti²⁴². Antalya’da hububat, meyveler ve orman istihsalâtı önemli ölçüde yapıldı. Antalya çevresindeki ormanlar çok zengin olduğundan odun ve kara kömür fiyatları düşüktü. Mezbaha ve sebze pazarı muntazamdı. Şehirde 30 sebze satıcısı vardı. Antalya ve çevresinde bulunan portakal, mandalina ve limon bahçeleri güzel bir görüntü oluşturuyordu²⁴³. Başta portakal olmak üzere sıcak iklimlere özgü tüm meyveler bol ve lezzetli bir şekilde yetiştirilirdi. Narenciye dışında keçi boynuzu, karpuz, incir, dut, badem, armut, ceviz, erik, ayva, kayısı, muz, elma, zerdali, muşmula, nar, kıvılcık, kiraz, iğde, kestane, vişne, şeftali ve fındık gibi çok çeşitli

²³⁴ *Vilayet Hususî İdareleri İstatistiği 1929-1941*, 1944; 190.

²³⁵ Güneş & Güneş, 2006: 312.

²³⁶ *Haber (Akşam Postası)*, 3294, 25 Nisan 1941, s. 6.

²³⁷ Atay, 1970: 4-5.

²³⁸ *Haber (Akşam Postası)*, 3294, 25 Nisan 1941, s. 6.

²³⁹ Adıson, 6 Nisan 1945: 1.

²⁴⁰ Kapan – Timor, 2018: 55

²⁴¹ Ülkücü, 6 Kasım 1942: 9.

²⁴² Vâ-Nû, 11 Şubat 1944: 1.

²⁴³ *Haber (Akşam Postası)*, 3294, 25 Nisan 1941, s. 6.

meyvelerin üretimi yapıldı²⁴⁴. 1938-1942 yılları arasında Antalya şehrinde muhtelif cinsten 1508 ton meyve üretildi. Yine bu yıllar arasında Antalya’da 22.000 zeytin ağacından 385 ton ürün alındı²⁴⁵. 1944 yılında ise 39.000 zeytin ağacından 193 ton ürün elde edildi²⁴⁶. Kasım 1943’te Toprak Mahsulleri Ofisi tarafından Millî Savunma Bakanlığı’na tahsis edilmek üzere Elmalı’dan 271 ton kurutulmuş sebze satın alındı²⁴⁷.

1940-1944 yılları arasında Antalya’nın iklimi genel olarak ılıman ve güneşliydi. Yağış miktarı yıllara göre değişmekle birlikte, ortalama olarak yeterliydi. Yine bu yıllar arasında Antalya’nın yıllık ortalama sıcaklığı 18,7 °C’di. Bu dönem en yüksek sıcaklık 1941 yılında 42 °C olarak kaydedilmişti. En düşük sıcaklık 1942 yılında 0,6 °C olarak kaydedilmişti. Ortalama güneşli gün sayısı 131’di. En fazla güneşli gün sayısı 1943 yılında 155 olarak kaydedilmişti. En az güneşli gün sayısı 1940 yılında 104 olarak kaydedilmişti. Bu dönem yıllık ortalama yağış miktarı 1032 mm’di²⁴⁸. 1 Ocak 1940’ta Antalya, yoğun yağışlar nedeniyle sel baskını yaşadı. Sel felaketi çok sayıda evin yıkılmasına neden oldu²⁴⁹.

Tablo 3: 1940-1944 Antalya İklimi: Sıcaklık, Bulutluluk ve Yağış Ortalamaları²⁵⁰

Yıllar	Sıcaklıklar (Santigrat)			Bulutluluk				Yağış ortalaması (mm)
	Ortalama	En Yüksek	En Düşük	Ortalama	Güneşli Günler	Bulutlu Günler	Kapalı Günler	
1940	18.7	39.4	0.6	4.5	111	182	73	1017
1941	18.7	42	1.1	4.3	115	186	64	586
1942	18.9	41.5	4.3	4.6	104	197	64	1151
1943	18.7		0.4	3.7	155	149	61	1012
1944	18.5	42.9	0.7	4	156	147	63	1394

Antalya, II. Dünya Savaşı sırasında önemli bir hububat üretim merkezi olmasına rağmen, savaşın sonlarına doğru üretimde düşüş yaşandı²⁵¹. 1940 yılında 85.756 ton buğday üreten Antalya Vilayetinde, buğday üretimi 1943’te 65 bin tona, 1944’te 30 bin tona ve 1945’te 20 bin tona geriledi. Benzer bir düşüş diğer hububat ürünlerinde de gözlemlendi. 1943 yılında

²⁴⁴ Gönüllü, 2008: 94. Güçlü, 1997: 67.

²⁴⁵ Güçlü, 1997: 67.

²⁴⁶ Güneş & Güneş, 2006: 314.

²⁴⁷ BCA, 30.18.1.2 / 104.2.30 (27.11.1943).

²⁴⁸ *Small Statistical Abstract of Turkey, 1942-1946*, 1947; 8, 34.

²⁴⁹ Antalya, 1982; 789.

²⁵⁰ *Small Statistical Abstract of Turkey, 1942-1946*, 1947; 8, 34.

²⁵¹ Güneş & Güneş, 2006: 312.

35 bin ton olan mısır üretimi 1944'te 15 bin tona, 1945'te ise 3 bin tona düştü²⁵². 1940 yılında 6.590 ton olan Antalya'daki pirinç üretimi ise, 1944'te 1.654 tona kadar düştü. Bu düşüş, 1941'de 6.215 tona, 1942'de 3.123 tona ve 1943'te 3.981 tona kadar gerileyen bir eğilimin parçasıydı²⁵³. Darı üretiminde ise dalgalanmalar yaşandı: 1943'te 2.663 ton, 1944'te 3.636 ton ve 1945'te 832 ton üretildi²⁵⁴.

Tablo 4: Antalya Hububat Üretimi (1941-1945) (Ton hesabıyla)²⁵⁵

Yıllar	Buğday	Arpa	Çavdar	Darı	Yulaf	Mısır
1941	61.389	32.840	1520	1.054	11.545	13.464
1942	91.499	36.111	1175	2.942	20.027	21.411
1943	65.003	29.445	1134	2.663	12.242	35.963
1944	30.393	1.608	350	3.636	5.175	15.475
1945	20.000	11.000	57	832	2.308	3.384

Bu düşüşler, savaşın neden olduğu ekonomik zorlukların bir sonucu olarak ortaya çıkmıştı. Savaş nedeniyle, çiftçilere tahıl yetiştirmek için gerekli olan gübre, tohum ve diğer girdileri temin etmek zorlaşmıştı. Ayrıca, savaş nedeniyle artan işsizlik, çiftçilerin tarım işlerine odaklanmalarını zorlaştırmıştı. Buna rağmen, Antalya'nın tarımsal üretimi, savaş koşullarında bile halkın temel ihtiyaçlarını karşılayabilecek düzeydeydi. Şehirde 14 fırın vardı ve günde ortalama sekiz bin kilo ekmek satıyorlardı. İl genelinde ise 336 değirmen bulunmaktaydı²⁵⁶. Antalya üretilen tahıl, şehrin ihtiyacını karşılamakta olup, büyük çapta ihracat da yapılmaktaydı. Bu sebepten, Antalya'nın tarımsal üretimi, şehrin ekonomik hayatında da önemli bir rol oynuyordu. Tahıl, şehrin ihtiyacını karşılamamanın yanı sıra, önemli bir ihracat kalemi idi. Antalya'nın üretimi, tüketiminin çok üzerindeydi.

²⁵² Aykut, 1947; 100.

²⁵³ *İstatistik Yıllığı. Cilt. 15, 1942-1945, 1946; 244.* Antalya, 1940 ve 1941 yıllarında Türkiye'de pirinç üretiminde lider konumda yer alırken, 1942 yılında 4. sıraya gerilemiştir. 1943 yılında bir nebze toparlanarak 3. sıraya yükselen Antalya, 1944 yılında ise 8. sıraya düşmüştür. Bu durum, Antalya'nın pirinç üretiminde önemli bir gerileme yaşadığını gösteriyor. Aykut, 1947; 100; *İstatistik Yıllığı Cilt. 15, 1942-1945, 1946; 244.*

²⁵⁴ *Small Statistical Abstract of Turkey, 1942-1946, 1947; 170-175.*

²⁵⁵ Aykut, 1947; 73, 78, 82, 85, 88, 97; *Tarla Mahsülleri İstatistiği 1940-45, 1947; 3, 6, 8, 14, 16, 62-63.*

²⁵⁶ *Haber (Akşam Postası), 3294, 25 Nisan 1941, s. 6.*

Tablo 5: Antalya’da Ürünlere Göre Yıllık Tarımsal Üretim (1941-1945) (Ton hesabıyla)²⁵⁷

Yıllar	Fasulye ²⁵⁸	Patates	Bakla	Mercimek	Börülce	Burçak	Susam	Pamuk
1941	2.483	9.172	440	97	189	1.277	4.138	373
1942	3.504	2.703	463	370	416	2.864	4.503	620
1943	3.941	5.778	463	215	305	2.775	5.381	410
1944	1.929	4.874	305	107	66	102	7.884	1.617
1945	3.266	973	138	39	138	92	2.250	1.140

1936 yılında Antalya’da tarımsal faaliyetleri verimli hale getirmek amacıyla “Sıcak İklim Nebatları İstasyonu” kurulmuştu. 5.100 dekar arazi üzerine kurulan bu istasyon, tarımsal araştırma ve geliştirme çalışmaları yürütüyordu²⁵⁹. II. Dünya Savaşı yıllarında, bu istasyona bağlı olarak 1 Haziran 1940 tarihinde “Tohum Üretme Çiftliği” açıldı. Bu çiftlik, 1.500 dekar arazide tohum üretimi yapıyordu²⁶⁰. Antalya’nın iktisadi yönünü kuvvetlendirmek için, 1939 yılında “Bahçecilik Kooperatifi” kuruldu. Kooperatif, Karahayıt ve Yalnızbağ’da 3.300 dönüm arazide hububat, meyve, sebze ve turunçgil yetiştiriyordu²⁶¹. 1942 yılında Antalya Dokumacılar Küçük Sanat Kooperatifi”, 1943 yılında ise “Turunçgiller Kooperatifi” kuruldu²⁶². Bu kooperatifler, Antalya’nın iktisadi gelişimine katkıda bulundu. Mayıs 1943’te Ticaret Bakanlığı, Antalya merkezde “Mahdut Mesuliyetli Narenciye Yetiştirme Kooperatif Şirketi” kurulmasına izin verdi. Bu şirket, 11 yıl süreyle narenciye bahçeleri yetiştirecekti²⁶³. Antalya’da savaş yıllarında tarımsal üretim ve kooperatifleşme alanında yaşanan gelişmeler, şehrin ekonomisi üzerinde olumlu bir etki yarattı. Bu gelişmeler, şehrin tarımsal üretimini ve ekonomisini güçlendirmeye yardımcı oldu.

II. Dünya Savaşı yıllarında Antalya’da sanayi, hemen hemen tümüyle tarıma dayalı üretim yapan küçük işletmelerden oluşuyordu²⁶⁴. Savaş öncesi Antalya’da 74 sanayi kolu var iken savaş içinde bu sayı dokuza düştü. Ülkenin geneline göre Antalya’nın gelişme düzeyi %68’lik oran ile 22. sıradaydı²⁶⁵. Bu dönemde Antalya merkezde 11 un fabrikası, iki buz

²⁵⁷ Tarla Mahsülleri İstatistiği 1940-45, 1947; 22, 28, 30, 32, 36, 40, 58, 119, 157; *Small Statistical Abstract of Turkey, 1942-1946*, 1947; 76, 181.

²⁵⁸ Antalya bu dönem fasulye üretiminde Türkiye’de ilk sıradadır.

²⁵⁹ *Small Statistical Abstract of Turkey, 1942-1946*, 1947; 185.

²⁶⁰ Güneş & Güneş, 2006: 316.

²⁶¹ 1947 yılı itibarıyla 22.126 lira değerinde muhtelif yapısı, 8.476 lira değerinde demirbaşı ve 2.958 lira değerinde malı olan Bahçecilik Kooperatifi, iktisadi faaliyetleriyle şehir ekonomisine önemli katkılarda bulundu. Güçlü, 1997: 71.

²⁶² Güçlü, 1997: 71.

²⁶³ BCA, 30.18.1.2 / 102.39.8 (31.05.1943).

²⁶⁴ Güneş & Güneş, 2006: 317.

²⁶⁵ Güçlü, 1997: 67.

fabrikası, gazoz, tahin yağı ve konserve fabrikası faaliyet gösteriyordu²⁶⁶. Antalya’da ayrıca bir Alman konserve fabrikası vardı. Ancak fabrikada Alman ustalarının birbirleriyle tartışmaları nedeniyle işler aksadı. Daha sonra vergi borcu nedeniyle fabrika kapatıldı. Hatta kapanmadan önce Hollanda’dan 1000 ton salça siparişi bile alınmıştı²⁶⁷. Bu gelişmeler, Antalya’nın sanayileşmesinde önemli bir gerileme yarattı.

II. Dünya Savaşı yıllarında Antalya’da tarım makineleri kullanımının oldukça sınırlı olduğunu ve tarımsal üretimde büyük ölçüde insan ve hayvan gücüne dayalı geleneksel yöntemlerin kullanıldığını görüyoruz. 1940 yılı verilerine göre Antalya’da tarımsal üretimde kullanılan çeşitli tarım makineleri mevcuttu. Bu makinaların türlerine ve sayılarına bakarak, o dönemdeki tarım teknolojisi hakkında fikir edinebiliriz. Antalya’da 1940 yılında kullanılan tarım aletleri: Tek tekerlekli pulluk (5.737 adet), çift tekerlekli pulluk (305 adet), döner kulaklı tırmık (7 adet), kültivatör (21 adet), çeşitli tırmıklar (8.731 adet), disk ve haro (67 adet), traktör (64 adet), tohum eken makine (4 adet), pamuk mibzeri (13 adet), tırmıklı orak makinesi (13 adet), biçer-bağlar orak makinesi (2 adet), biçer-döver harman makinesi (5 adet), harman makinesi (20 adet), tınaz makinesi (2 adet), triyör (22 adet), selektör (1 adet), mısır daneleme makinesi (15 adet), balya makinesi (3 adet), lokomobil (3 adet), santrifüj tulumba (10 adet), makineli haşebi yayık (10 adet), malaksör (20 adet)²⁶⁸. Bu sayılar bize Antalya’da 1940 yılında tarımın ne kadar mekanize olduğunu ortaya koymaktadır. Tek tekerlekli pullukların çok sayıda olması, tarımsal üretimin büyük ölçüde hayvan gücüne dayandığını göstermektedir. Traktörlerin sayısının az olması ise tarımda makineleşmenin henüz tam olarak gelişmediğini ifade etmektedir. 1944 yılı verilerine göre ise tek tekerlekli pulluklar (5.792 adet) yine en yaygın kullanılan tarım makinesidir. Çift tekerlekli pulluklar (958 adet) ve tırmıklar (40 adet) de nispeten yaygındır. Bisok, Trisok ve Polisok gibi müteaddit kulaklı pulluklar (2), pamuk mibzerleri (23), çayır biçer orak makineleri (2), tırmıklı orak makineleri (12), biçer-döver harman makineleri (1), balya makineleri (5), harman makineleri (10), triyörler (12) ve mısır daneleme makineleri (11) gibi daha karmaşık tarım makineleri ise oldukça az sayıdadır. Antalya’da 90 traktör bulunmaktadır. Bunların 71’i merkezde, 2’si Alanya’da, 13’ü Finike’de ve 4’ü Manavgat’ta bulunur. Traktöre mahsus pulluklar (15 adet) ve diskli pulluklar (7 adet) de traktörlerle birlikte kullanılmaktadır. Malaksörler (4 adet) ve krema makineleri (33 adet) ise tarımsal ürünlerin işlenmesinde kullanılmaktadır²⁶⁹. Antalya tarımı 1940-1944 yılları arasında

²⁶⁶ Haber (Akşam Postası), 3294, 25 Nisan 1941, s. 6.

²⁶⁷ Adison, 25 Kasım 1941: 1.

²⁶⁸ Ziraat Alât ve Makineleri İstatistiği 1940, 1941; 11, 16-17, 23.

²⁶⁹ Tarım Aletleri ve Makineleri İstatistiği 1944, 1946; 2-41.

önemli bir değişimden geçmiştir. Mekanizasyon ve modern tarım tekniklerinin kullanımı artmıştır.

Antalya, II. Dünya Savaşı yıllarında hayvancılık ve et üretimi açısından önemli bir merkez konumundaydı²⁷⁰. Yaygın hayvancılık faaliyetleri sayesinde şehirde et fiyatları oldukça uygundu. O dönemdeki et fiyatlarına baktığımızda; koyun etinin kilosu 40 kuruş, keçi etinin kilosu 25 kuruş, dana etinin kilosu ise 20 kuruştur²⁷¹. 1944 yılı verilerine göre Antalya’da yaklaşık 29.364 hayvan kesilerek 539 ton et elde edilmiştir. Bu dönemde şehirde 15 kasap dükkânı faaliyet göstermekteydi²⁷². Vergiye tabi tutulan hayvan sayılarına bakıldığında ise Antalya’nın 1944 yılında Türkiye genelinde kıl keçisi (%7.66) ve deve (%24.37) bakımından ilk sırada yer aldığı görülmektedir²⁷³. Süt üretimi açısından da oldukça önemli bir konumda olan Antalya, 1944 yılında 86.553 ton süt üretimi ile Türkiye genelinde 6. sırada yer almıştır²⁷⁴.

Tablo 6: 1940-1944 Yıllarında Antalya’da Resme Tâbi Hayvanlar²⁷⁵

Yıllar	Koyun	Kıl keçisi	Tiflik keçi	Manda	Sığır	Deve	At	Katır	Eşek
1940	220.540	548.548	213	1.275	134.451	22.764	-	-	-
1941	228.278	574.225	193	1.249	141.259	23.073	20.092	1.572	44.199
1942	226.755	593.777	159	1.203	131.634	24.818	19.467	1.782	43.854
1943	251.123	631.897	200	1.181	185.321	22.181	19.159	2.014	41.355
1944	279.620	714.098	50	1.181	152.573	22.464	20.024	2.040	41.152

1940 yılında Antalya’da 222.580 tavuk ve horoz, 4.470 hindi vardı. Üretilen yumurta miktarı ise 12.182.000 idi. Yine bu yıl 39.885 kovandan 223.740 kg bal, 26.569 kg balmumu elde edildi²⁷⁶. Savaş yıllarında, Antalya hayvancılığı, tüm ülkeyi saran olumsuz ekonomik koşullara rağmen, yurt içine ve dışına canlı hayvan ve hayvan ürünleri ihraç ederek öne çıktı. Bu dönemde, Antalya’nın en önemli hayvancılık kuruluşu, Tarım Bakanlığına bağlı Boztepe İnekhanesi idi. 1942 yılında kurulan Boztepe İnekhanesi, Antalya ve Muğla sığırlarının ıslahı için gerekli damızlıkları yetiştirmek amacıyla faaliyet göstermişti²⁷⁷. 1942 yılında kasapların

²⁷⁰ Antalya’da kesilen hayvan sayısı her geçen gün arttığı için kesin bir rakam vermek mümkün değildir.

²⁷¹ Haber (Akşam Postası), 3294, 25 Nisan 1941, s. 6.

²⁷² Haber (Akşam Postası), 3294, 25 Nisan 1941, s. 6.

²⁷³ Aykut, 1947; 183, 197; Antalya 357 ton kıl üretimi ile Türkiye genelinde Siirt’in ardından 2. sırada yer almıştır. Aykut, 1947; 232.

²⁷⁴ Sıralama sırasıyla Kars, Konya, Manisa, Sivas, Balıkesir ve Antalya şeklindedir. Aykut, 1947; 223.

²⁷⁵ Aykut, 1947; 185-186, 189, 193, 196-197, 202, 205; İstatistik Yıllığı, 1944; 176; İstatistik Yıllığı. Cilt. 15, 1942-1945, 1946; 228.

²⁷⁶ Güçlü, 1997: 66.

²⁷⁷ Güneş & Güneş, 2006: 317.

Antalya sığağında daha temiz ortamda çalışabilmeleri için pazar yeri yapıldı. Etin temiz kalması ve sineklerin vereceği zararın önlenmesi amacıyla etin konulduğu alanlar tellerle ayrıldı. Evde buzdolabı olmadığından etler ya o gün tüketilirdi ya da kavrularak birkaç gün tüketilirdi²⁷⁸. Antalyalılar genelde yağlı yiyecekleri sevmiyorlardı çünkü zaten eriyeceklerini biliyorlardı²⁷⁹.

Resim 3: 1942 yılı Kasap Hali

Kaynak: Aydın, 2012: 186. (Hüseyin Çimrin Arşivi)

Antalya, bir zamanlar Bursa'dan sonra Türkiye'nin en önemli ipekböceği üretim merkezi olarak ün kazanmış²⁸⁰ ve hatta "Koz Şehri" olarak anılmıştır²⁸¹. 1934 yılında başlayan Amerikan akala cinsi pamuk üretimi ile²⁸² Kayseri mensucat fabrikası ve Amerika, İngiltere, Fransa gibi ülkelere ihracat yapılmıştır²⁸³. 1940-1944 yılları arasında Antalya'daki ipekböcekçiliği iniş çıkışlı bir seyir izlemiştir. 1940 yılında 3.378 aile ipekböcekçiliği ile uğraşırken, bu sayı 1942'de 10.153'e kadar yükselmiştir. Ne yazık ki 1943'te 7.488'e gerileme yaşanmış ve 1944'te 4.337 aileye düşmüştür. Yaş koza üretiminde de dalgalanmalar gözlemlenmiştir. 1940 yılında 79.040 kg olan üretim, 1942'de 178.660 kg'a kadar yükselmişken, 1944'te 51.518 kg'a kadar düşmüştür²⁸⁴. Bu dalgalanmalar ipekböceği hastalıkları, hava koşulları veya ipek fiyatlarındaki değişikliklere bağlanabilir.

Antalya'da yüz binlerce dönüm işlenmemiş arazi vardır²⁸⁵. Antalya çiftçisinin topraksızlığı bu durumun önemli nedenlerden biridir. 1945 yılında Antalya Narenciye İstasyonu

²⁷⁸ Çimrin, 2007: 543.

²⁷⁹ Kamil, 17 Ağustos 1932: 6.

²⁸⁰ *Haber (Akşam Postası)*, 3294, 25 Nisan 1941, s. 6.

²⁸¹ Güçlü, 1997: 63.

²⁸² Sönmez, 2012: 269.

²⁸³ Güçlü, 1997: 60.

²⁸⁴ *Tavukçuluk Arıcılık İpekböcekçiliği İstatistikleri 1935-1943, 1945*; 20.

²⁸⁵ Vâ-Nû, 11 Şubat 1944: 1.

Müdürü Ali Sami Yen, bu konuyla ilgili şu tespitte bulunmuştur: “Ana rahminden toprağa düşen, ilk adımlarını çıplak toprak üstünde atmaya başlayan köylü; o toprakla cenkleşir, didinir ve bütün bu emeklerine mukabil, çoluk çocuğunun yarı aç yarı tok olduğunu göre göre üzülür, kahrolur gider de gömülecek bir karış toprak sahibi olamaz.”²⁸⁶ Bu tespit, Antalya’da çiftçilerin topraksızlık sorununun ciddi boyutlarda olduğunu gösteriyordu. Anadolu’nun birçok yerinde olduğu gibi Antalya’da da çiftçiler topraksızlık sorunuyla mücadele ediyorlardı. Araziyle ilgili bir diğer sorun da Antalya’nın ana caddelerinin çoğunlukla zengin toprak sahiplerinin arazileriyle çevrili olmasıydı²⁸⁷. Bu, özellikle şehirde imar faaliyetlerinin uygulanmasını zorlaştıran bir husustur. Zira, zengin toprak sahipleri, arazilerini imar planlarına uygun şekilde değerlendirmek istemezlerse, imar faaliyetleri zorlaşır, şehrin modern bir şehir haline gelmesi engellenebilirdi.

Antalya’da elektrik, II. Dünya Savaşı yıllarında önemli bir gelişme göstermişti. Şehirde her evde elektrik tesisatı vardı²⁸⁸. 1926 yılında kurulan Antalya Elektrik T.A.Ş., şehrin aydınlatmasını sağlamak amacıyla hizmet veriyordu. Şirketin dörtte bir hissesi Antalya belediyesine ait olup, geri kalan hisseler şahısların idi²⁸⁹. Ancak, 1940 yılından itibaren elektrik şebekesi problem yaratmaya başladı. Antalyalılar, uzun yıllar bu problemin tehlikesiyle baş başa kaldılar. 15 Ocak 1941 tarihinde, Vali Haşim İşcan ve Lütfü Gökçeoğlu’nun girişimleriyle, Antalya Elektrik T.A.Ş., 150.000 lira karşılığında belediyeye devredildi. Aynı yılın sonuna doğru, elektrik santraline 500 beygir gücünde bir türbin daha eklendi. Alman mühendislerle montajı yaptırıldı. Böylece, 1000 beygir gücünde 3 su türbini ile çalışan elektrik santralinin 54.000 metre hattı ve 1.690 abonesi oldu²⁹⁰. Şehirdeki imar hareketleri kapsamında, Atatürk Caddesi, Atatürk Bulvarı ve Jimnastik Bahçesi’nde yapılan dekorasyon elektrik, şehrin gece görünümünü değiştirdi. Zarif ve geceleri gündüze çeviren bir iş haline gelen dekorasyon elektrik²⁹¹, Antalya’nın modern bir şehir olma yolunda ilerlediğini gösteriyordu.

II. Dünya Savaşı yıllarında Antalya’da pek çok cemiyet faaliyet göstermekteydi. Bu cemiyetlerin bir kısmı, Kızılay, Hava Kurumu ve Çocuk Esirgeme gibi, daha eskilere dayanıyordu. Aralık 1943’e kadar Antalya merkezinde 14 cemiyet bulunuyordu. Bunların 3’ü şube, 11’i ise merkez cemiyetti. Bu cemiyetlerin çoğu, yardım ve iş birliği amacıyla kurulmuştu. Kızılay, ihtiyaç sahiplerine yardım etmek amacıyla kurulmuştu. Hava Kurumu,

²⁸⁶ *Antalya*, 2020-2021, 19-22 Haziran 1945, s. 3.

²⁸⁷ *Antalya*, 1882, 28 Eylül 1943, s. 2.

²⁸⁸ *Haber (Akşam Postası)*, 3294, 25 Nisan 1941, s. 6.

²⁸⁹ Güçlü, 1997: 71.

²⁹⁰ Güçlü, 1997: 65; Sönmez, 2012: 303.

²⁹¹ *Antalya*, 1618, 29 Birinci Teşrin 1940, s. 4.

havacılık ve havacılık eğitimi alanında faaliyet gösteriyordu. Çocuk Esirgeme Kurumu ise, kimsesiz ve yetim çocuklara bakmak amacıyla kurulmuştu. Cemiyetlerin faaliyet alanları oldukça çeşitliydi. Bu cemiyetlerden bazıları, eğitim, kültür, sanat, spor, turizm gibi alanlarda faaliyet gösteriyordu. Bazıları ise, mesleki ve sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerine destek veriyordu. Cemiyetlerin faaliyeti, şehrin sosyal ve kültürel hayatına önemli katkılar sağladı. Bu cemiyetler sayesinde, Antalya’da yardımlaşma ve dayanışma duyguları güçlendi. Ayrıca, şehrin kültürel ve sosyal yaşamı zenginleşti.

Tablo 7: Antalya Merkezdeki Cemiyetler (Aralık 1943’e kadar)²⁹²

Cemiyetin Adı	S/M	Kuruluş Yılı	Amaç	Aza Sayısı
Hava Kurumu	Şube	Eski	Yardım	100
Kızılay	Şube	Eski	Yardım	150
Çocuk Esirgeme	Şube	Eski	Yardım	20
Emekliler	Merkez	1942	Yardımlaşma	250
Şehir Kulübü	Merkez	1940		60
Güzelleştirme	Merkez	1941	Tanıtma ve Güzelleştirme	15
Şehir Gençlik Kulübü	Merkez	1940	Sporculuğu İlerletmek	125
Debağ Saraç Semerçi Nalbant	Merkez	1941	Yardımlaşma	100
Lokantacılar ve Meyveciler	Merkez	1934	Yardımlaşma	28
Sebze ve Meyveciler	Merkez	1939	Yardımlaşma	50
Demirci ve Bakırcı	Merkez	1937	Yardımlaşma	50
Marangoz ve Yapıcı	Merkez	1941	Yardımlaşma	70
Berberler	Merkez	1937	Yardımlaşma	40
Kunduracılar	Merkez	1940	Yardımlaşma	47

Antalya merkez dışında, ilçelerinde de cemiyet faaliyetleri yürütülüyordu. Manavgat, Kaş, Gündoğmuş, Elmalı, Alanya, Korkuteli, Finike, Akseki ve Serik ilçelerinde şube cemiyetleri bulunuyordu. Şube cemiyetlerinin dışında bazı ilçelerde farklı cemiyetler de kurulmuştu. Örneğin, Kaş ilçesinde Tasarruf ve Spor Cemiyeti, Alanya ve Akseki’de Güzelleştirme Cemiyeti, Elmalı’da Ortaokul İnşaat Cemiyeti gibi cemiyetler faaliyet gösteriyordu. Bu cemiyetler ilçelerin sosyal ve kültürel hayatına önemli katkılar sağladı.

²⁹² BCA, 490.1.0.0 / 595.58.2 (04.02.1944).

Tablo 8: Antalya İlçelerindeki Cemiyetler (Aralık 1943'e kadar)²⁹³

Cemiyetin Adı	S/M	Kuruluş Yılı	Amaç	Aza Sayısı
Manavgat				
Kızılay	Şube	1930	Yardım	37
Hava Kurumu	Şube	1928	Yardım	55
Çocuk Esirgeme	Şube	1930	Yardım	60
Kaş				
Hava Kurumu	Şube	1933	Yardım	10
Kızılay	Şube	1930	Yardım	8
Çocuk Esirgeme	Şube	1923	Yardım	4
Tasarruf	Şube	1936	Yerli Malını Teşfik	4
Gençlik Birliği	Merkez	1933	İdmancılığı Teşfik	5
Gündoğmuş				
Hava Kurumu	Şube	1937	Yardım	5
Kızılay	Şube	1943	Yardım	48
Elmalı				
Kızılay	Şube	1919	Yardım	317
Çocuk Esirgeme	Şube	1925	Yardım	35
Hava Kurumu	Şube	1925	Yardım	216
Orta Okul İnşa Cemiyeti	Merkez	1941	İnşaat	
Alanya				
Güzelleştirme	Merkez	1939	İmar	
Kızılay	Şube		Yardım	
Hava Kurumu	Şube		Yardım	
Çocuk Esirgeme	Şube	Eski	Yardım	109
Korkuteli				
Çocuk Esirgeme	Şube	1931	Yardım	
Hava Kurumu	Şube	1925	Yardım	4065
Kızılay	Şube	1930	Yardım	
Finike				
Hava Kurumu	Şube	1925	Yardım	2200
Kızılay	Şube	1931	Yardım	
Çocuk Esirgeme	Şube	Eski	Yardım	
Akseki				
Kızılay	Şube	1919	Yardım	52
Hava Kurumu	Şube	1921	Yardım	118
Güzelleştirme	Merkez	1943	İmar	67
Çocuk Esirgeme	Şube	1930	Yardım	28
Serik				
Kızılay	Şube	1928	Yardım	56
Hava Kurumu	Şube	1928	Yardım	251
Çocuk Esirgeme	Şube	1930	Yardım	35

²⁹³ BCA, 490.1.0.0 / 595.58.2 (04.02.1944).

2.2. Antalya'yı Güzelleştirme İmar ve Tanıtma Cemiyeti ve İmar Çalışmaları

Haşim İşcan, Antalya'ya geldikten dört ay sonra 14 Ağustos 1940'ta, "Antalya'yı Güzelleştirme İmar ve Tanıtma Cemiyeti"ni kurdu. Cemiyetler kanununun sağladığı izne dayanarak 17 Ağustos 1940'ta il yüksek makamına başvurup 1710 sayılı ilmühaberle ve Dahiliye Vekaleti yüksek makamının 7 Aralık 1940 tarihli ve Emniyet Umumi Müdürlüğü 55671 sayılı tahriratları ile faaliyetlerine başladı²⁹⁴. Şehrin kalkınması için çizilen programın birçok maddesini üstlenen cemiyet, hemen çalışmalara başladı²⁹⁵. İşin başına, Antalya'da senelerce Özel İdare Müdürlüğü yapmış Muharrem Önal getirildi²⁹⁶.

Cemiyet, Antalya'daki imar çalışmalarında vilayet ve belediyeye yardımcı olmak amacıyla kuruldu. Ayrıca Antalya'nın tanıtımını da üstlenecekti²⁹⁷. İşcan'ın teşvikiyle vatandaşlar cemiyetin faaliyetlerine maddi ve manevi destek verdi²⁹⁸. Cemiyet, çalışmalarını istişareye dayandırıyordu. Yapılacak her şeyle ilgili önceden görüşler alınır ve çalışmalar ancak o zaman başlardı²⁹⁹. Cemiyet sayesinde, halk, şehrin imar çalışmalarına ve tanıtımına katkıda bulunma fırsatı buldu. Cemiyet, halkın kalkınmaya katılımı için önemli bir araç oldu³⁰⁰. Şehirde ve köyde halk artık "Hükûmet gelip her şeyi yapsın?" diye beklemeyecek, sadece hükûmetin rehberliği ile pek çok şeyleri kendi yapacaktı³⁰¹. Halkın kendi şehrine sahip çıkmasını ve şehrin gelişimine katkıda bulunma yardımcı olan cemiyet, bürokrasinin işlemeyen bozuk çarklarından kurtulmak için de önemli bir rol oynadı. Az kaynaklarla çok iş yapmanın örneklerini vererek, bürokrasinin etkisini azalttı ve halkın kendi imkânlarıyla şehrin gelişimine katkıda bulunmasını sağladı³⁰². Vâ-Nû'ya göre cemiyet, hükûmetle halkın el ele verdiği bir modeldi. Cemiyeti halk, valinin teşvikiyle kurmuş ve yapılmış olan her şey herkesindi. Antalyalılar, kendileri için yapılan umumî işleri görünce, sarsılmaz bir itimatla bir "imar romantizmine" yakalanmışlardı³⁰³.

II. Dünya Savaşı yıllarında ve savaş sonrasında Türkiye, ithalat mallarının aşırı sıkıntısını yaşıyordu. Bu mallar, valilik ve kaymakamlık gibi yöneticilerin eliyle, bu işin ticaretini yapanlara "tahsis" adı altında dağıtılıyordu. Bu tahsis mallar yüzünden Türkiye'de karaborsacılık alıp yürümüştü. Tahsis malların karaborsaya düşmeden halka dağıtımı hemen

²⁹⁴ *Antalya*, 1860, 13 Temmuz 1943, s. 1; *Antalya*, 1924-1925, 7 Mart 1944, s. 1.

²⁹⁵ *Antalya*, 1600, 26 Ağustos 1940, s. 1.

²⁹⁶ Çimrin, 2007: 545.

²⁹⁷ Sönmez, 2012: 302.

²⁹⁸ Dayı, 2019: 85.

²⁹⁹ *Antalya*, 1924-1925, 7 Mart 1944, s. 7.

³⁰⁰ Uğur, 14 Mart 1968: 2.

³⁰¹ Vâ-Nû, 31 Kanunuevvel 1943: 3.

³⁰² Orhun, vd., 1969: 535.

³⁰³ *Antalya*, 1924-1925, 7 Mart 1944, s. 7; Vâ-Nû, 1944: 8-10.

hemen olanaksızdı. Antalya Valisi Haşim İşcan, doğrudan halkın tüketimiyle ilgili olmayan, tahsis mallarının dağıtımını, Güzelleştirme Derneği aracılığıyla yapıyordu. Bu dönemde en çok aranan ve zor bulunan dışalım mallarından biri araba lastiği idi. İşcan, cemiyet aracılığıyla lastikleri dağıtıcılara açık artırmayla veriyor. Bu sayede, lastiklerin en yüksek fiyattan satılmasını sağlıyor ve kazanılan parayı şehrin güzelleştirilmesi için kullanıyordu³⁰⁴. İşcan, bazen de bir kamyoncuya bir lastik verir, “iki kamyon kum çekeceksin” derdi³⁰⁵.

Haşim İşcan’ın hükümet ile arası çok iyiydi. Hiçbir yerde araba lastiği olmadığı zaman Antalya’da olurdu³⁰⁶. İşcan, kendi bölgesinin ihtiyaçlarını sağlamakla yetinmedi; Ankara’da şu ya da bu nedenle dağıtılmayan her şeyi kendi bölgesine almaya çalıştı. Ayrıca diğer şehir yöneticilerinin ilgisizliğini ve takip eksikliğini kendi bölgesinin yararına kullandı. İşcan, sanayici ve tüccarlardan aldığı bağışlara göre Antalya’ya getirmeyi başardığı ürünleri dağıttı³⁰⁷. Antalya Güzelleştirme, Kalkınma ve Tanıtma Derneği, bağışların yanı sıra gelir elde etmek amacıyla deve güreşleri, pehlivan güreşleri, müsamereler ve balo gibi etkinlikler de düzenledi. Cemiyet, gelirlerini arttırmak için ayrıca piyango çekilişleri de düzenliyordu. Bahçeli Evler’de yapılacak evlerden birisi de büyük ikramiye olarak çekilişe konulmuştu³⁰⁸.

Antalya’yı Güzelleştirme, İmar ve Tanıtma Cemiyeti Nizamnamesi, “kanunî şekillerden mütevellit muhaberele dolayısıyla” Dahiliye Vekâleti yüksek makamı tarafından 7 Aralık 1942’de onaylandı³⁰⁹. Nizamnameye göre; cemiyet hiçbir zaman siyasetle ya da kapsamı dışındaki konularla uğraşmazdı. Cemiyetin amacı nizamnamede belirtildiği üzere; Bayındırlık Bakanlığı imar planına uygun olarak, Antalya şehrinin belediye sınırları içindeki işlerinde ve belediyenin gerekli gördüğü şehrin imar ve güzelleştirilmesinde Belediyeye yardımcı olmak, Türkiye’nin en güzel kış ve su şehri olan ve birçok doğa güzelliğini bünyesinde barındıran Antalya’yı ve ilçelerini ülke insanına tanıtmaktı. Cemiyetin beş kişilik bir idare heyeti vardı. Vali fahrî başkandı. İdare heyeti aralarında bir başkan ve bir muhasip seçerdi. Bunların dışında Parti ve Belediye başkanları da idare heyetinin doğal üyesiydi. Ayrıca yılda en fazla yüz yirmi lira ödeyen her vatandaş bu kuruma üye olabiliyordu. Aidat ödemeyenler ise üyelikten düşerdi. Üyelerin medeni haklara sahip olması ve 18 yaşının üzerinde olması gerekiyordu. Kurumun mali yılı takvim yılıyla başlardı. Genel kurul, her yıl ocak ayının ilk 15 günü, yönetim kurulunun belirleyeceği tarihte toplanırdı³¹⁰.

³⁰⁴ Nesin, 2014: 78.

³⁰⁵ *Son Posta*, 4246, 1 Haziran 1942, s. 4/2.

³⁰⁶ *Son Posta*, 4246, 1 Haziran 1942, s. 4/2.

³⁰⁷ Uğur, 14 Mart 1968: 2.

³⁰⁸ Çimrin, 2007: 581.

³⁰⁹ *Antalya*, 1600, 26 Ağustos 1940, s. 1.

³¹⁰ *Antalya*, 1858, 6 Temmuz 1943, s. 2.

Antalya'yı Güzelleştirme, İmar ve Tanıtma Cemiyeti, yönetim kurulunun görevi: Nizamnamenin 3. maddesinde belirtilen amacı gerçekleştirmekten ibaretti. Genel heyetin görevi: Geçen yılın hesaplarını incelemek ve heyeti idareyi ibra etmekti. Genel kurul kararları dernek binası kapısında duyurulurdu. Toplantıya davet Antalya Gazetesi'nde ve toplantı tarihinden on beş gün önce yapılırdı. Cemiyeti her konuda yönetim kurulu veya yönetim kurulu kararıyla tek başına başkan temsil ederdi. Cemiyetin feshi halinde mevcut mal ve paraları Antalya Belediyesi'ne devredilecekti. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı, il genel meclis üyesi, Antalya tüccarlarından Sağırbey mahallesinde 10. hanede oturan Ali Olcay, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarından, meclisi umumî azasından, tüccar ve zürredan Teşvikiye-Kışla mahallerinin 12. hanede oturan Tefik Berberoğlu, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarından, tüccar ve zürredan Tahıl Pazar semtindeki 22. hanede oturan Ahmet Tugayoğlu, Türk vatandaşı ve tüccar olan, Sinan Mahallesi Develik mevkiide 40. hanede oturan Sırrı Tugayoğlu cemiyetin müessisleriydi. Cemiyetin feshi ancak genel heyetin mutlak oyu ve kararı ile yapılabilirdi. Cemiyetin geliri nizamnamede belirtildiği üzere; üyelerinin bağışları ile müsamere, sinema balo ve emsali toplantıların temin edeceği paralardı³¹¹.

Antalya'yı Güzelleştirme, İmar ve Tanıtma Cemiyeti, 8 Temmuz 1943 Perşembe günü saat 17.00'de Belediye Binası'nda ilk kongresini gerçekleştirdi. Kongreye Haşim İşcan, devair müdüranı, belediye ve parti başkanları, meclisi umumi, belediye, parti, halkevi, zahire borsası, ticaret odası başkanı ve üyeleri, çiftçiler, esnaf ve halktan çok sayıda kişi katıldı. İdare heyetinin raporu ile tamamlanan işlerin listesi ve bilanço okundu³¹². 8 Temmuz 1943'te cemiyetin idare kurulu, idare heyet reisi Ali Oğuz Konuk ile azalar Murat Yerebakan, Necip Orcan, Ahmet Tugayoğlu, Osman Miat Kökmen'den oluşuyordu³¹³. Cemiyetin Tetkik hesap heyeti olarak Hüseyin Ülgen, Esat Esen, Şükrü Başargan, Murat Binbir, Kâzım Özen, Eczacı Macit Yetgin görev yapmaktaydı³¹⁴.

Tablo 9: Cemiyetin 14 Ağustos 1940'tan 7 Temmuz 1943'e kadar Gelir-Gideri³¹⁵

		Gelir		Gider	
		Lira	Kuruş	Lira	Kuruş
I. İdare Heyeti zamanı		17780	29	6865	47
II. İdare Heyeti zamanı		158836	32	160400	95
	Toplam	170616	61	167266	42

³¹¹ Antalya, 1858, 6 Temmuz 1943, s. 2.

³¹² Antalya, 1860, 13 Temmuz 1943, s. 1; Antalya, 1859, 9 Temmuz 1943, s. 1.

³¹³ Antalya, 1860, 13 Temmuz 1943, s. 1-2; Antalya, 1924-1925, 7 Mart 1944, s. 2.

³¹⁴ Antalya, 1860, 13 Temmuz 1943, s. 3.

³¹⁵ Antalya, 1860, 13 Temmuz 1943, s. 2.

	Bakiye	3350	19
--	--------	------	----

Antalya'yı Güzelleştirme İmar ve Tanıtma Cemiyeti, 14 Ağustos 1940 ile 7 Temmuz 1943 tarihleri arasında toplam 170.616 lira 61 kuruş bağış topladı. Bu süre zarfında yapılan harcamalar ise 167.265 lira 42 kuruş oldu. Bu harcamanın 16.802 lirası yayla yoluna, geri kalan 150.464 lira 42 kuruşu ise şehrin çeşitli imar ve güzelleştirme çalışmalarına harcandı. Cemiyetin bünyesinde 8 Temmuz 1943 tarihi itibarıyla 3.350 lira 19 kuruş nakit kaldı. Bağışlar ve harcamalar, defterlere kaydedildi. Yapılan bağışlar, heyeti idare kararı ile makbuz karşılığında gerçekleşti. Bağışlar için ayrıca müfredat defteri de tutuldu. Cemiyetin kararıyla planlanan inşaatlar, Nafia Müdürlüğünce yapılan keşiflere göre Nafia Müdürlüğünün nezareti fenniyesi altında icra edildi. Bağışların kabzına mahsus kullanılmamış makbuzlarla kullanılmış olan dip kısımlarının cemiyetin muhasiplik görevini yapan Nuri Mutlu tarafından itinayla muhafaza edildi. Harcamalar usul ve mevzuata uygun bir şekilde yapıldı. Cemiyetin, Ağustos 1940 ve Mart 1943 tarihleri arasında veznedarlık işini sabık encümen azası Ali Olcay ve tüccardan Ahmet Zaman yaptı. Mart 1943 tarihinden sonra ise veznedarlık işlemleri İş Bankasına devredildi³¹⁶. Ödeme, evrak-ı sarfiyye üzerine tanzim olunan çeklerle bankadan yapıldı ve tüm sarfiyat evrakı bankada saklandı³¹⁷.

Haşim İçcan, görev yaptığı her yerde yoksul aileleri ve yardıma muhtaç çocuk ve öğrencileri düşünmesiyle bilinirdi. Onlara yardım etmek için para toplama organizasyonları düzenlerdi. 1943 yılının başlarında, fakir ailelerin ve okullardaki yoksul öğrencilerin giyim ve yiyecek ihtiyaçlarını karşılamak için Halkevi Sosyal Yardım Komitesine 20 bin lira toplamıştı³¹⁸.

Antalya'yı Güzelleştirme İmar ve Tanıtma Cemiyeti tarafından düzenlenen 7 Temmuz 1943 tarihli kongrede, İnönü Parkı'nın elektrik tesisatı ve dekarasyonu ile pergolaların altına yerleştirilen hasır koltuk, masa ve diğerleri için son üç ayda 45 bin 727 lira taahhüt edildi. Bu taahhüdün karşılığı ve ödeme imkânı 15 Temmuz 1943'e kadar hazırlanacaktı³¹⁹. Kongrede ayrıca, 7 Temmuz 1943 itibarıyla yapılan işler de değerlendirildi. Buna göre; İnönü Parkı'nda şu çalışmalar tamamlandı:

- 10.000 metrekarelik alan 15 santimetre kalınlığında betonla kaplandı.
- 30.000 metrekarelik alan imlâ tesviye-i türabiye edildi.

³¹⁶ *Antalya*, 1860, 13 Temmuz 1943, s. 2-3.

³¹⁷ *Antalya*, 1924-1925, 7 Mart 1944, s. 2.

³¹⁸ Mayak, 2015; 277.

³¹⁹ *Antalya*, 1860, 13 Temmuz 1943, s. 3.

- 40 metre uzunluğunda ve 10 metre genişliğinde beton havuz yapıldı.
- 30 metre uzunluğunda ve 7 metre genişliğinde kârgir yüzme havuzu yapıldı.
- 110 metre uzunluğunda ve 5 metre genişliğinde pergola tesisatı yapıldı.
- 400 metre uzunluğunda beton kanalizasyon yapıldı.
- 20.000 metrekarelik alan tarh, çiçekleme, imlâ ve beton yollarla düzenlendi.
- 3.000 adet ağaç dikildi.
- Taş hacimleri 8.000 metrekareye ulaşan aynaklar (mirador) yapıldı.
- Park için 25 hasır ve metal masa ile 100 adet koltuk satın alındı.
- 6x3 ebatında ahşap büfe ve büfenin bitişiğine 6x2 boyutunda depo inşa edildi.
- 10x20 ve 20x7 yer kaplayacak iki adet beton ve mozaik merdiven, 6 adet küçük mozaik merdiven ve 20x7 yer kaplayacak banyo merdiveninin kârgir kısımları tamamlandı.
- İnönü Parkı girişine ve Gazi Bulvarı başlangıcına 7x1.20 ölçülerinde neon tabelalar yapıldı.
- Otopark havuzunda renkli ve tazyikli elektrik tesisatı yapıldı.
- İnönü Parkı ve şehirdeki kanallarda çeşitli şekil ve ebatta elektrik dekorasyon tesisatı, 150 elektrik kolu ve lamba kaidelerine beton temeller ve kaideler yapıldı.

Bu çalışmalarla, İnönü Parkı'nın modern bir görünümüne kavuşması hedeflenmiştir. İnönü Parkı dışında ayrıca 20 kilometre uzunluğunda ve 6 metre genişliğindeki yayla yolu tesviye-i tûrabiye edildi. Yayla yolu üzerindeki Karaman çayı köprüsünün dört ayağı kârgir olarak inşa edildi³²⁰.

Haşim İşcan kongrede yaptığı konuşmada derneğin başarısını ve diğer illere nasıl örnek teşkil ettiğini anlattı. Cumhurbaşkanı İnönü'nün imar çalışmaları hakkındaki övgülerini ilettili ve İnönü Parkı hakkında bilgi verdi. Vali İşcan'ın konuşması, kongreyi detaylı bir şekilde okuyucularına aktaran Antalya Gazetesi'nde yayımlanmıştı. İşcan'ın konuşması, Antalya'nın kalkınmasından ve gelişmesinden duyduğu gururu ve mutluluğu ifade eden bir konuşmaydı. Konuşmasının başında, Antalya'nın kalkınmasında emeği geçen herkese teşekkür etti. Antalya'nın hem iç hem de dış kamuoyunda takdir ve beğeni toplayan bir şehir haline geldiğini vurguladı. Cumhurbaşkanı İnönü'nün övgü ve takdirlerini, Antalya'nın kalkınmasının en büyük mükâfatı olarak gördü. Konuşmasının devamında, Antalya'nın örnek bir şehir haline geldiğini söyledi. Konya, Adana, Eskişehir gibi büyük şehirlerde de Antalya'nın örnek alınarak imar çalışmaları başlatıldığını belirtti. Ayrıca, Antalya'daki Güzelleştirme Cemiyetinin, Burdur'da

³²⁰ *Antalya*, 1860, 13 Temmuz 1943, s. 3.

küçük bir modelinin kurulduğunu kaydetti. Bu gelişmeleri, Antalya'nın faide ve feyizlerine ait birer iftihar kaynağı olarak değerlendirdi. Cemiyetin yaptığı çalışmaları ve harcamaları detaylı bir şekilde özetledi. Bu çalışmalar arasında İnönü Parkı'nda yapılan elektrik tesisatı ve dekorasyon, Gazi Bulvarı'nın genişletilmesi, şehir içi ulaşımının iyileştirilmesi gibi projeler yer aldı. Olağan yıllık toplantıda, yıl boyunca gerçekleştirilen çalışmaları inceleyip Antalyalıların onayına sunacağını söyledi. Yapılan çalışmalar hakkında her türlü eleştiriye açık olduğunu ve talep edilebilecek her türlü açıklamayı vermeye hazır bulunduğunu belirtti. İşcan, bu çalışmaların Antalya'nın gelişmesine ve refahına önemli katkılar sağladığını vurguladı³²¹.

Antalya'nın imar çalışmaları, o dönemde şehrin daha modern ve yaşanabilir bir hale gelmesine neden oldu ve Türkiye'de örnek teşkil etti. Hatta dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, bu çalışmaları yerinde görmek için 28 Nisan 1943 tarihinde Antalya'ya geldi³²². Antalya'daki çalışmaları çok beğenen İnönü, harcanan paranın azlığına dikkat çekerek, bu durumun Türkiye için önemli bir örnek olduğunu belirtti. Dönemin Ticaret Odası Başkanı Hüseyin Ülgen, İnönü'nün ziyaretiyle ilgili olarak yaptığı açıklamada, şunları söyledi:

Milli şefimiz Antalya'ya teşriflerinde bu eseri pek beğenmişler ve bunun kurulmasına bir milyondan ne kadar fazla harcandığını sormuşlar. Antalya valisi harcanan paranın iki yüz yetmiş bin lirayı aşmadığını söyleyince Milli şef, takdirlerini izhar buyurmuşlar, 'Az para ile çok iş görebilmek hasretinin' bu memleketin hasretinin çektiği ne türlü bir ihtiyaç olduğunu belirterek iltifatta bulunmuşlar.³²³

Cumhuriyet döneminde Antalya'ya 1943'te dördüncü kez ziyarette bulunan³²⁴ İsmet İnönü, bu ziyaret sırasında 30 Nisan Salı günü Aksu köy okulunu da ziyaret etti³²⁵. İnönü, okuldaki çalışmalar hakkında bilgi aldı. Antalya'dan ayrılırken Vali İşcan ve imar çalışmaları hakkında övgüyle söz etti³²⁶.

Antalya Güzelleştirme, İmar ve Tanıtma Cemiyeti'nin ikinci genel kongresi 26 Şubat 1944 Cumartesi günü yapıldı. Tüm halkın davetli olduğu kongre Halkevi'nde saat 15.00'te başladı. Toplantıya, Antalya Milletvekili Dr. Galip Kahraman başkanlık etti. Kongre başkan vekiliğine Tahsin Sezen, divan katipliklerine İbrahim Yerebakan ve Zeki Yantaş seçildi³²⁷. Cemiyet nizamnamesinin yedinci maddesi gereğince toplantının 15 Ocak'ta yapılması

³²¹ *Antalya*, 1860, 13 Temmuz 1943, s. 2.

³²² Çimrin, 2007: 545.

³²³ *Vakit*, 9804, 9 Mayıs 1945, s. 6.

³²⁴ İsmet İnönü, 1932, 1933, 1942, 1943 ve 1958 yıllarında Antalya'yı toplamda beş kez ziyaret etmiştir. <https://www.ismetinonu.org.tr/ismet-inonunun-1924-1973-arasi-il-adi-ile-ayrilmis-yurtici-gezileri/> (Erişim Tarihi: 12.01.2024).

³²⁵ Çimrin, 2007: 573.

³²⁶ Orhun, vd., 1969: 535.

³²⁷ *Antalya*, 1923, 29 Şubat 1944, s. 1.

gerekiyordu ancak davetiye'nin gazetede yanlış yayınlanması nedeniyle gecikme yaşanmıştı³²⁸. Toplantının birinci celsesinde derneğin raporu ve notları okundu, ikinci celsede ise Osman Yerebakan, Kazım Özen, Ahmet Şevki Zaman'dan oluşan hesap komisyonunun raporu okundu. Ardından belediye başkanı Lütfü Gökçeoğlu ve Antalya Gazetesi yazarlarından Mazlum Adıson gibi kişiler de konuşmalar yaptı. Kuruluştan o zamana kadar yapılan yardım miktarı 340.703,60 lira olarak açıklandı³²⁹. Ayrıca toplantıda çok sayıda kişinin imzaladığı öneride Rağbetiye Mahallesi'nin İşcan Mahallesi olması önerildi.

Memleketimizi Allah'ın cennetinden örnek haline koyan, çalışkanlık ve feragatta ulaşılmaz bir örnek olan Değerli ve çok kıymetli Valimizin ismini, mana ve lüzum taşımayan rağbetiye kelimesi yerine koymak suretile verimlerinin en mütekâşif bulunduğu semti İşcan mahallesi olarak kabul edilmesini teklif ederiz.³³⁰

Kongrede Vali Haşim İşcan konuşmasında derneğin kuruluş amacı ve faaliyetlerini değerlendirdi. Cemiyetin amacının, Antalya'nın imar çalışmalarını desteklemek ve şehrin güzelliğini ve yaşanabilirliğini artırmak olduğunu belirtti. Cemiyetin çalışmalarının oldukça başarılı olduğunu ve şehrin imarında önemli bir rol oynadığını ifade etti. Cemiyetin yaptığı bazı önemli çalışmaları sıraladı; İnönü Parkı'nın yapımı, su ve yayla yolunun yapımı, Karaman Çayı üzerinde 110 metre açıklığında bir köprü'nün yapımı, bir kütüphanenin yapımı, Hususî muhasebe ve belediyenin parke işine yardım, Memleket hastanesinin su sarnıcı inşaatının tamamlanması, büyük caddelerle İnönü Parkı'ndaki elektrik tesisatının yapılması Güzelleştirme cemiyetinin yapmakta olduğu işlerdi. İşcan, Antalya'yı güzelleştirme cemiyetinin yirmi milyon müfettişi olduğunu, cemiyetin çalışmalarının şeffaf ve hesap verebilir bir şekilde yürütüldüğünü vurguladı. Her Türk vatandaşının cemiyetin çalışmalarını inceleyebileceğini ve denetleyebileceğini belirtti³³¹.

Vali Haşim İşcan'ın konuşması, Antalya'nın imar çalışmaları açısından önemli bir belgedir. Konuşma, cemiyetin çalışmalarının oldukça başarılı olduğunu ve şehrin imarında önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Konuşma aynı zamanda, cemiyetin şeffaf ve hesap verebilir bir şekilde çalıştığını da göstermektedir. Bu durum, cemiyetin halk tarafından güvenilir bir kuruluş olarak görülmesini sağlamıştır. Konuşma, Antalya'nın güzel bir şehir

³²⁸ Antalya, 1924-1925, 7 Mart 1944, s. 1; "Cemiyetimiz kongresinin 18,2,944 cuma günü saat on beşte içtimaa daveti mukarrer iken gazetede sehvi tertip olarak 10,2,944 perşembe günü şeklinde intişar ettiği görülmüştür. Binaenaleyh vaki ilân hükümsüz sayılarak kongere içtimainın 26,2,944 tarihine müsadif cumartesi günü saat on beşte halkevi salonunda yapılacağı ilân olunur." Antalya, 1918, 11 Şubat 1944, s. 2.

³²⁹ Antalya, 1923, 29 Şubat 1944, s. 1.

³³⁰ Antalya, 1923, 29 Şubat 1944, s. 1; Antalya, 1924-1925, 7 Mart 1944, s. 6; Rağbetiye Mahallesi'ne Gavur Mahallesi'de denildiği olmuştur. Selekler 2000; 9; Rağbetiye Mahallesi için bkz; Dinç, 2020: 99-105.

³³¹ Antalya, 1924-1925, 7 Mart 1944, s. 7.

olduğunu ve daha da güzelleşmesi için herkesin elini taşın altına koyması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu durum, Antalya'nın gelişimi açısından önemli bir mesajdır.

Kongrede İbrahim Zevin'in teklifi üzerine cemiyetin idare kurulu yeniden idare heyet reisi Ali Oğuz Konuk ile azalar Murat Yerebakan, Necip Orcan, Ahmet Tugayoğlu, Osman Miat Kökmen'den oluşmaktaydı. Yedek azalar için ise Ahmet Şevki Zaman, İbrahim Yerebakan, Zeki Yantaş, Sırrı Tuğayoğlu, Murat Bindir seçildi³³².

Tablo 10: Antalya'yı Güzelleştirme, İmar ve Tanıtma Cemiyetinin Tarihi Teşekkülü tarihi teşekkülü olan 14 Ağustos 1940'tan 25 Şubat 1944'e kadar Gelir-Gideri³³³

Tarih Aralığı		Gelir		Gider	
		Lira	Kuruş	Lira	Kuruş
14 Ağustos 1940 tarihinden 8 Temmuz 1943 tarihine kadar		170616	61	167266	42
8 Temmuz 1943 tarihinden 25 Şubat 1944 tarihine kadar		170086	99	171976	40
25 Şubat 1944 tarihinde nakdî mevcut	Toplam	340703	60	339242	82
Bakiye				1460	78

Antalya'yı Güzelleştirme, İmar ve Tanıtma Cemiyeti, 14 Ağustos 1940-25 Şubat 1944 tarihleri arasında 340.703 lira 60 kuruş bağış topladı. Bu bağışların tamamı, makbuz karşılığında alındı ve bağışçıların bilgileri defterlere kaydedildi. Bu bağışlarla, şehrin imarına önemli katkılar sağlayan birçok proje gerçekleştirildi. Cemiyet yaptığı işler için ise 339.242 lira 82 kuruş harcadı³³⁴. Bu harcamalar, idare heyetinin kararlarına dayanarak ve Nafia müdürlüğünce tanzim edilen keşiflere göre müdürlüğün nezareti fenniyesi altında gerçekleşti. Harcamalar banka çekler ile yapıldı. Evrak-ı sarfiye, makbuz dip koçanları ve cemiyetin parası İş Bankası'nda muhafaza edildi³³⁵.

Tablo 11: 1944 Varidat Bütçesi Teklifi³³⁶

Varidat nev'i	Lira	Kuruş	Fasıl	Madde
Aza teahhüdatı, teberrüat ve hasılatı müteferrika	200000	00	1	1

³³² Antalya, 1924-1925, 7 Mart 1944, s. 6.

³³³ Antalya, 1924-1925, 7 Mart 1944, s. 2.

³³⁴ Antalya, 1924-1925, 7 Mart 1944, s. 2-3.

³³⁵ Antalya, 1924-1925, 7 Mart 1944, s. 3.

³³⁶ Antalya, 1924-1925, 7 Mart 1944, s. 3.

Tablo 12: 1944 Masraf Bütçesi Teklifi³³⁷

Muhassasatın nev'i	Lira	Kuruş	Fasıl	Madde
Güzelleştirme, imar işleri masarifi umumiyesi	193000	00	1	1
Tanıtma, propaganda işleri masarifi umumiyesi	2000	00	2	1
Müteferrik masraflar	320	00	3	1
Tahsilât, hesap ve muamele kadro ücreti	46800	00	4	1

1944 yılında yapılan cemiyet kongresinde, yapılan çalışmalar sıralandı. Bu çalışmalardan en önemlisi, İnönü Parkı'nın yapımıydı. İnönü Parkı, eskiden Karaalioğlu bahçesi olarak anılan bir arazide inşa edildi. Bu arazi, bataklık ve sivrisinek yuvasıydı. Ancak bu arazi, dünyanın en güzel doğa manzarasına sahipti. Parkın yapımında iki kilometrelik beton yol, 3,5 kilometrelik beton kareler, biri renkli su fışkırtan üç büyük su havuzu, tüm bu alanın kanalizasyonu, üç büyük miradör (aynak), otuz bin metrekairelik çiçek ve çim tarhları, yüz on metre uzunluğunda beş metre genişliğinde pergolalar, sandalye ve masalar ile büfe ve depo, üç büyük mozaik merdiven, altı küçük mozaik merdiven, İnönü Parkı ve Gazi Bulvarı girişlerine neon tabelalar ve elektrik dekorasyon montajları yapıldı. Bu çalışmalara toplamda 265.000 lira harcandı. Müteahhit tarafından yapılması durumunda bu maliyetin bir buçuk milyon lirayı bulacağı tahmin ediliyordu³³⁸.

Antalya'yı Güzelleştirme, İmar ve Tanıtma Cemiyeti, Antalya'da İnönü Kız Enstitüsü'nün karşısına, soğuk hava deposunun yanına bir kütüphane binası inşa ediyordu. Kongre esnasında, kütüphane binasının inşaatı çatıya yakın bir aşamaya gelmişti. Binanın keşif bedeli 44.000 liraydı. O ana kadar 13.500 lira harcanan binanın, hızlı bir şekilde ve tahmini maliyetin çok altında bir maliyetle tamamlanması amaçlanıyordu. Cemiyet, ayrıca hususî muhasebenin ve belediyenin ödenek yetersizliği nedeniyle bitiremediği parkelerin tamamlanmasını da üstlenmişti. Antalya Memleket Hastanesi'nin bütçe yetersizliğinden dolayı temin edilemeyen iki yüz ton kapasiteli büyük beton su deposunun sekiz bin küsur liralık bakıyye inşaatı da cemiyet tarafından yapılacaktı³³⁹.

Haşim İşcan tarafından kurulan, Antalya'yı Güzelleştirme, İmar ve Tanıtma Cemiyeti, Antalya'nın kalkınmasında önemli bir rol oynadı. Antalya'nın modern bir şehir olma yolunda ilerlemesine katkıda bulundu. Cemiyet sayesinde, şehirde birçok önemli proje gerçekleştirildi.

³³⁷ *Antalya*, 1924-1925, 7 Mart 1944, s. 3.

³³⁸ *Antalya*, 1924-1925, 7 Mart 1944, s. 2.

³³⁹ *Antalya*, 1924-1925, 7 Mart 1944, s. 2.

Bu projeler sayesinde, Antalya'nın hem güzelliği hem de yaşanabilirliği arttı. Cemiyet, yaptığı projeler için halkın desteğini almış, bu sayede, Antalya'nın gelişiminde halkın da katkısı sağlanmıştı. Buna karşılık, Antalya Belediye Meclisi, 3 Nisan 1944'te, Antalya'yı Güzelleştirme Cemiyetinin kongresinde kabul edilen teklifi tam oy birliğiyle kabul ederek, Rağbetiye Mahallesinin adını Haşim İşcan Mahallesi olarak tescil etti³⁴⁰. Bu karar, cemiyetin Antalya'daki çalışmalarının takdir edildiğinin göstergesiydi.

2.3. İnönü Parkı (Karaalioğlu Parkı)

Antalya'yı Güzelleştirme, İmar ve Tanıtma Cemiyeti'nin en önemli imar faaliyeti Karaalioğlu Parkı'dır. 2 Mart 1941'te Karaalioğlu Parkı'nın yapımına başlanmıştı. Vali Haşim İşcan öncülüğünde, Özel İdare Müdürü Muharrem Ünal başkanlığında Antalya Güzelleştirme Derneği'nin katkılarıyla Mimar Necmi Ateş tarafından projelendirilip inşasına başlanılan park ve onu şehir merkezine bağlayan Atatürk Caddesi, o günlerin en büyük ve en güzel yatırımlarından biri olmuştu³⁴¹.

Karaalioğlu Parkı ile İşcan, Antalya'nın tüm görünümünü değiştirdi. Antalya, 1940'lı yıllardan itibaren yepyeni bir hayat ve hareket kazanmıştı³⁴². Park, ev sahipliği yaptığı Halkevi, İpekçilik Mektebi, geleneksel gündelik hayat kalıplarının dışında kentlilere farklı birliktelik biçimleri öneren Park Gazinosu, Leyla Sineması ve Vatan Kiraathanesi gibi mekânların yanı sıra, bitişindeki İdman Meydanı'yla da sadece bir rekreasyon alanı olmasının ötesinde bir anlam ifade ediyordu. Karaalioğlu Parkı, kadınların ve erkeklerin bir arada modern kent hayatını öğrenebilecekleri, eğitsel ve terbiyevi işlevleri olan, modern yaşam kalıplarının geliştirildiği ve kentlilere örnek olarak sunulduğu Cumhuriyet'in Antalya'daki en önemli temsili mekânıydı³⁴³.

Park yapılmadan önce Karaalioğlu bahçesi, bataklık ve sivrisinek yuvasıydı. Ağaçlarla kaplı olmasına rağmen, çamur ve pis koku yüzünden içine girilmiyordu³⁴⁴. Antalya Gazetesi'nde yayımlanan bir şiirde, parkın öncesi ve sonrası şöyle anlatılıyor³⁴⁵:

³⁴⁰ *Antalya*, 1933, 4 Nisan 1944 s. 1.

³⁴¹ Sönmez, 2012: 303.

³⁴² Çimrin, 2007: 545.

³⁴³ Dayar, 2021: 149.

³⁴⁴ *Antalya*, 1924-1925, 7 Mart 1944, s. 3.

³⁴⁵ *Antalya*, 1777, 8 Eylül 1942, s. 1.

Kara oğlan bahçesi

Dün:

Çakallar süzülür geçerdi

Yılanlar sürünür geçerdi

Terk edilmiş bu köşeyi

Yurt sevenler düşünür geçerdi

Bugün:

Harikalar yaratılmış ziynet olmuş

Çalışkan vali başta nimet olmuş

Akdenizi kucaklayan bu köşeyi

Huriler mesken etmiş cennet olmuş.”

Bu şiir, parkın yapımından önce ve sonra yaşanan değişimi çarpıcı bir şekilde gözler önüne sermektedir.

Park inşaatı, üç yıl kadar sürdü. Yapımı bittiğinde, Türkiye’de büyük bir ün yaptı. Devrin Cumhurbaşkanı 1943 yılında bu parkı görmeye geldi. Rengarenk lambalı fiskiyeler, yine rengarenk lambalı fiskiyeli havuzlar, rengarenk lambalarla süslü pergolalar, miradorlar, merdivenler, çiçeklikler yapıldı. Bugün hâlâ parkın Gazi Bulvarı denilen girişinin iki yanında bulunan aslanlı iki lahit kapağı Korkuteli’nin Küçüköğüt Köyü’nden getirildi. Park ilk planlamada bugün Talya Otel’in bulunduğu alana kadar uzanıyordu³⁴⁶.

Vali İşcan Karaalioğlu Parkı ile sınırlı kalmadı. Antalya Lisesi bahçesinde, ortaöğretim gençleri ve yoksul öğrenciler için 60 kişilik pansiyonun yanında, deniz kıyısındaki Karaalioğlu bahçelerini de istimlak ederek bir koruluk, park içinde gazino, parktan denize Adalar Plajı’na inen bir yol ve merdiven, güzel bir bulvar ve bir çocuk bahçesi yaptırdı. Bu alanın bir kısmında İpekböcekçiliği, bir kısmına da spor sahası yapıldı³⁴⁷.

Park ile Haşim İşcan adı özdeşleşmişti. Haşim İşcan’ın büyük emeği neticesine meydana getirilen bu park belirli bir dönem “Antalya Şehir Parkı” adıyla da anılmıştı. 57.000 m² alana sahip olan parkın tapusu İl Özel İdaresine aitti. Parkın 15 dekarına yakın kısmında Tarım Bakanlığına ait binalar, lojmanlar ve fidanlık bulunmaktaydı³⁴⁸.

2.4. Bahçeli Evler Yapı Kooperatifi

1940’lı yıllarda Antalya’da ev bulmak büyük bir sorundu. Antalya’nın doğal güzelliklerine rağmen, şehirde konut sıkıntısı yaşanıyordu. İhtiyaca cevap verebilecek konutlar bulunmuyor, mevcut konutlar ise, birkaç istisna dışında, modern yaşam standartlarını karşılayamıyordu. Nüfus artışı ve yıkım için istimlaklar devam ederken, Antalya’ya askeri ve sivil birçok insan göç ediyordu. Ancak şehirde tek bir boş ev bile yoktu. Ev kiralari memur maaşlarını aşıyor. İnsanlar otellerde veya birkaç günlük kaydıyla misafir oldukları ailelerin

³⁴⁶ Çimrin, 2007: 582.

³⁴⁷ Çimrin, 2007: 583-584.

³⁴⁸ Öğütçen, 2009: 322.

yanında kalıyordu. Kentteki konut krizi o dönem tahammül sınırlarını aşmıştı. Şehre gelen bir ailenin ev bulma şansı yoktu. Antalya'daki ev buhranını Mazlum Adıson şu şekilde tasvir ediyor: Yeni gelen bir ailenin aylarca ev aradıkları, küçük bir evde üç ailenin birlikte yaşadığı, mülk sahibinin haberi olmadan kiracıdan kiracıya devredildiği, kiremitleri toplanmış ve kapısı yıkılmış bir evden bile çıkarılamadığı gibi, acı ve gülünç pek çok olay sık sık ve her yerde duyuluyordu³⁴⁹. Antalya, her bakanlığın çeşitli ofis ve kurumlarını bünyesinde barındırdığı için memur nüfusunun yoğun olduğu bir şehirdi. Bu da şehrin kiracı nüfusunu artırıyordu³⁵⁰. Antalya'da 1940 ve 1941 yıllarında 320 memur ve öğretmen görev yapmaktaydı. Bu memurlar ve öğretmenler senelik 274 bin lira civarında maaş alıyorlardı. Ayrıca, 1940 yılında 284, 1941 yılında ise 234 daimî müstahdem bulunmaktaydı³⁵¹.

Antalya'daki konut krizine çözüm olabilecek yeni konut inşaatları, her kesim için farklı sıkıntılar yaratıyordu. Dönemin Toprak Mahsulleri Ofisi Teknik Büro Mühendisi Hamdi Yener, şahısların ev yapmaktaki zorluklarına dikkat çekiyordu. Bir şahsın ev yapmak için arsa bulmasının bile zor olduğunu, bulsa bile su, elektrik, kanalizasyon gibi altyapı hizmetlerini temin etmenin güç olduğunu belirtiyordu. Yener, bu nedenlerle özellikle orta gelirli vatandaşların ev sahibi olabilmeleri için yapı kooperatifi kurulmasının şart olduğunu savunuyor. Emlak ve Eytam Bankası'nın münferit yardımlarının yeterli olmadığını, bu yardımların yapı kooperatiflerine yapılmasının daha faydalı olacağını ifade ediyordu. Yardımlar yapı kooperatiflerine yapılırsa, daha ucuz, kaliteli ve ihtiyaçlara uygun bir imar hareketi mümkün olabilirdi³⁵². Yapı kooperatifleri, krediyle ev sahibi olma, daha ucuza inşaat yaptırma ve ortak tasarruf kolaylığından yararlanma gibi çeşitli fırsatlar sunacaktı³⁵³. Üstelik Antalya, kışlık tatil yeri olma potansiyeline sahipti. Bu da şehre, kış mevsiminde ülkenin soğuk bölgelerinden çok sayıda ziyaretçinin gelmesini sağlayabilirdi³⁵⁴.

Antalya'nın imar ve güzelleşmesi için büyük çaba gösteren Vali Haşim İşcan, Antalya halkını uygun şartlarda ev sahibi yapmak için bir yapı kooperatifi kurdu³⁵⁵. Kooperatifin adı, yapılacak evlerin bahçeli olmasından dolayı "Bahçeli Evler Yapı Kooperatifi" oldu. Kooperatif, mevcut planlara göre çeşitli tipte evler inşa edecekti. Evler, büyüklüğüne ve oda sayısına göre ayrılacaktı. Ev sahibi olmak isteyen her vatandaş, bu kooperatife girerek, hangi tip evden hangisi parasına uygunsa ona göre başvuru yapabilecekti. Kooperatifin programında yer alan

³⁴⁹ Adıson, 28 Eylül 1943:1-2.

³⁵⁰ Yener, 21 Birinci Kânun 1943: 2.

³⁵¹ *Vilayet Hususî İdareleri İstatistiği 1929-1941*, 1944; 124.

³⁵² Yener, 21 Birinci Kânun 1943: 1.

³⁵³ Yener, 7 İkinci Kânun 1944: 2.

³⁵⁴ Yener, 21 Birinci Kânun 1943: 2.

³⁵⁵ Yener, 21 Birinci Kânun 1943: 1.

konut sayısı talebi tamamlanıp ilk taksitler ödendikten sonra, hemen faaliyetlere başlanacaktı³⁵⁶. Antalya Gazetesi yazarlarından Mazlum Adıson'un ifadesiyle; "Genişliyen iş hacmi, güzelleşen çehresi, yayılan sanıyla günden güne nüfusu artan şehrimizi modern yapı ve şık mahallelerle süsliyecek, geniş ova üstüne serilecek Cumhuriyet Antalya'sının ilk mahallesini kuracaktı"³⁵⁷.

Kooperatif, 100 konuttan oluşacak ve Konyaaltı yolu üzerinde kurulacaktı³⁵⁸. İlk girişim olması nedeniyle, şimdilik yüz konut olarak yapılması planlanan kooperatifin hissedar sayısı, açıklanmasına zaman bırakılmadan hemen başvuru sahipleri ile doldu. Yapılacak yüz ev böyle birkaç gün içinde sahip bulunca, harekete geçildi ve bir kongre yapılmasına karar verildi³⁵⁹. 21 Kasım 1943 Perşembe günü yapılan ilk kongrede, Antalya'da konut sorununu çözmek için bir kooperatif kurulması kararı alındı. İlk iş olarak, Parti reisi Tahsin Sezen, tüccarlardan Hüseyin Ülgen, Hasan Göksoy, Murat Adsız, Ahmet Gürel, Şükrü Başargan ve Adnan Selekler'den oluşan yedi kişilik bir müteşebbis heyet seçildi. Bu heyet, yönetmeliği inceleyip onayladı ve kooperatifin resmi kuruluşu için gerekli formaliteleri tamamladı³⁶⁰. Nihai keşif henüz yapılmadığından, ev tiplerinin iç taksimatı ve tahmini fiyatları aşağıdaki gibidir³⁶¹:

Tip I:

- Yaklaşık 7.000 lira
- Binanın cephesi bir taraftan ortadaki kapının üstüne kadar uzanan pergola ile süslenmiştir.
- Kapıdan girildiğinde büyük bir salon bulunmaktadır. Bu salonun sokağa bakan tarafı cam bölmeyle ayrılmıştır. Gerekğinde cam bölme açılarak oldukça geniş bir salon yapılması da mümkündür.
- Bunun dışında misafir odası, yatak odası, yemek salonu ve mutfak da bulunmaktadır.
- Abdesthane ve banyolardan oluşan sıhhi tertibatlar da bu katta yer almaktadır.

Tip II:

- Sekiz bin lira olduğu tahmin ediliyor.
- Bu tipte cepheyi süsleyen pergola cephe boyunca uzanır.
- Bu tipte ayrıca yarım bodrum bulunmaktadır.

³⁵⁶ *Antalya*, 1884, 8 Birinci Teşrin 1943, 2.

³⁵⁷ Adıson, 4 İkinci Kânun 1944: 1.

³⁵⁸ *Antalya*, 1884, 8 Birinci Teşrin 1943, 2.

³⁵⁹ *Antalya*, 1890, 29 Birinci Teşrin 1943, s. 2.

³⁶⁰ *Antalya*, 1890, 29 Birinci Teşrin 1943, s. 2.

³⁶¹ *Antalya*, 1890, 29 Birinci Teşrin 1943, s. 2-4.

- Birkaç basamak çıkıldığında pergola altında kalan kısım köşeyi dönerek terasa girmektedir. Terasa salon ve yatak odasından da erişilebilmektedir.
- Bir yatak odasının, yemek odasının ve mutfakın kapıları salona açılıyor.
- Sıhhi tertibatın yanı sıra bu tip bir ofis de bulunmaktadır.

Tip III:

- Sekiz bin beş yüz lira olduğu tahmin ediliyor.
- Tüm cepheyi süsleyen çardağın yanından geçip, yan cephedeki merdiven kapısından içeri girildiğinde antre bulunur.
- Girişi geçince ve salona girilir. Ön tarafta cam bölmeli bir salon bulunmaktadır.
- Ayrıca misafir odası, oturma odası, yatak odası, yemek odası, servis kapılı mutfak, ofis ve sıhhi tertibatlar bulunmaktadır.

Tip IV:

- Tahmini on bir bin beş yüz liradır.
- Sadece bu tip iki katlıdır.
- Zemin katta girişten sonra misafir odası, yemek odası ve mutfak bulunmaktadır. Ayrıca bir teras bulunmaktadır.
- Üst katta bir yatak odası ve kapıları oturma odasına açılan iki ilave oda bulunmaktadır. Bu katta ayrıca aşağıdaki terasla örtüşen bir balkon bulunmaktadır.
- Tüm tipleri yarım bodrum ile yerden yükseltilmiş olup, bodrum katında çamaşırlık odun deposu bulunmaktadır.

Bu fiyatlara arsa parası dahil değildir. Her eve sığacak iki dönümlük arsaları mümkün olduğu kadar ucuza satın alabileceği düşünülmektedir³⁶².

20 Mart 1944 Pazartesi günü, Antalya’da kooperatif mahallesi için 503 dekar 100 metrekarelik bir arsa satın alındı. Arsanın ihale fiyatı 20.125 liraydı. İdare heyeti, arsanın satın alınmasının ardından hemen harekete geçti. Kooperatifin idare heyeti: Ali Oğuz Konuk, Halim Demirağ, Zeki Yantaş, İbrahim Yerebakan, Mehmet Alakavuk, Mustafa Kasaboğlu’ndan oluşuyordu. Yedekler: Sabiha Orcan, Macid Yetgin, Salih Özalp, Şükrü Tezcan, Ömer Melli, Murat Adsız olarak belirlenmişti. Murakıp olarak Mehmet Ali Gönen, Nazif Erendağ seçilmişti. Murakıp yedekleri ise; Hüseyin Ülgen ve Sedat Uluç adlı kişilerdi³⁶³. Vali İşcan, bir yandan

³⁶² *Antalya*, 1890, 29 Birinci Teşrin 1943, s. 4.

³⁶³ *Antalya*, 1929, 21 Mart 1944, s. 1.

evlerin inşası ihalesini yaparken bir yandan da bu mahallenin su, yol, okul gibi genel işleriyle de meşguldü³⁶⁴.

Antalya Gazetesi'nin "yeni Antalya'nın ilk minyatürü" adını verdiği semtin temelleri 1944 baharında atıldı. Öncelikli olarak 50 ev inşa edilecek, mahallenin ortasında bir park, okul ve küçük bir çarşı bulunacaktı. Mahallenin güzelliği için evlerin deniz manzarasını kapatmaması temin edilecekti. Bu sayede kentin iskân bölgesi tarihinde ilk defa batısındaki sınırının dışına çıkmış olacaktı³⁶⁵. Konyaaltı Caddesi açılması ve caddenin paralelinde gelişen Bahçeli Evler Mahallesi, kentin ilk planlı imar hareketlerinden biri olmuştu³⁶⁶.

Kooperatif, ilk hamle olarak elli konutun inşaatına başladı. 12 Nisan 1944 Çarşamba günü yapılan toplantıda son durum ele alınarak hem konut hem de mahalle planları konusunda nihai kararlar ve önemli ilkeler belirlendi. O gün hissedarların tamamı birlikte şantiyeye giderek, saat 14.00'e kadar görüşme yaptılar ve kararlarını verdiler. İnşaat koşullarını belirledi ve malzeme hazırlıklarını tamamladı. Bahçeli Evler Kooperatifi'nin ilk evinin temeli, 13 Nisan 1944 Perşembe günü törenle atıldı³⁶⁷. Saat 10'da şantiyede toplanan hissedarlar, Vali İşcan'ın hazır bulunması ve müftünün dualarıyla ilk temeli attı. İlk harcı bizzat atan Vali İşcan'ın iyi dilekleri sırasında kurban kesildi. Bu mutlu an fotoğrafla ölümsüzleştirildi³⁶⁸. Temel atma töreniyle ilgili olarak Antalya Gazetesi, ilginç bir detay vermektedir:

Sahanın bugünkü halinin resimleri alınarak bu mutlu hareketimizin kıymet ve ehemmiyetini tebaruz ettirecek çok kıymetli hatıralar da zabtedildi. İlk temele bugünkü hareketimizi ifade eden ve hepimizin imza ve hüviyetlerimizi taşıyan bir vesika ile muhtelif kıymette paralar bulunan bir şişe de koyduk. ³⁶⁹

Kooperatif yalnız bina kurmakla kalmayacak, bu yerlerde başlı başına modern bir mahalle meydana getirecekti. Bahçeli Evlerin bulunduğu alanın orta bir yerinde ve kıyılarda 15 bin metrekarelik sahada bir park, Antalya'yı Güzelleştirme Cemiyeti tarafından yaptırılacaktı³⁷⁰. Bahçeli Evler Mahallesi'nin genel durumunu gösteren plan: Ortasında park, okul ve küçük bir market olmak üzere ikiye bölünmüş 100 ev şeklindeydi³⁷¹. O günlerde gelen bir gazeteciye Cemiyet Başkanı Muharrem Önal şöyle diyordu:

Burada bir ilkokul, beş dükkân, bir fırın ve bir de deniz gazinosu inşa olunacaktır. Yapılmasına başlanan bu eserlerin birer ihtiyaca cevap vereceğine bilhassa işaret etmeliyim. Beş dükkânın biri bakkaliye, biri manifatura diğeri tuhafiyeye işlerinde kullanılarak, büyük bir mahalle halini alacak olan bahçeli evlerin, uzaklaşan eski çarşıya ihtiyaç duymamalarını temin kılacağına şüphe yoktur. Dükkanları hususi muhasebe (Özel İdare), fırını belediye yaptırmaktadır. Bahçeli Evlere, 3.5 kilometre mesafede bulunan,

³⁶⁴ *Antalya*, 1934, 7 Nisan 1944, s. 2.

³⁶⁵ Dayar, 2021: 145.

³⁶⁶ Tekçe, 2019: 78.

³⁶⁷ *Antalya*, 1936, 14 Nisan 1944, s. 1.

³⁶⁸ *Antalya*, 1936, 14 Nisan 1944, s. 1.

³⁶⁹ *Antalya*, 1936, 14 Nisan 1944, s. 1.

³⁷⁰ Çimrin, "Bahçelievler..."

³⁷¹ *Antalya*, 1936, 14 Nisan 1944, s. 1.

Düden suyu getirilecektir. Mahallenin ana yolu 20 metre genişliğinde bir bulvar halinde Konyaaltı Plajı merkezine kadar uzanmak suretiyle güzel bir manzara da elde edilecektir.³⁷²

100 bahçeli evden 32'sinin inşaatı çatı seviyesine ulaştığı esnada³⁷³. Emlak ve Eytam Bankası genel müdür yardımcısı Ferit Renda, 10 Temmuz 1944 Pazartesi günü ilk seferini yapan Hava Yolları ile Antalya'ya geldi. Bu ziyaret Bahçeli Evler Kooperatifi'nin istikraz işleri ile ilgili olduğu kadar, aynı zamanda Emlak Bankası'nın Antalya'da şube açması için de bir inceleme gezisiydi³⁷⁴. Çatı seviyesine kadar yükselen yapılardan 32'si iki ayda tamamlanacak ve yıl içinde 1 fırın, 1 pastane, 1 kasap, 1 sebze, 1 berber ve 2 bakkaldan oluşan çarşı ile Bahçeli Evler Mahallesi oluşturulacaktı³⁷⁵.

Vali Haşim İşcan'ın öncülüğünde kurulan Bahçeli Evler Yapı Kooperatifi, şehrin modernleşmesinde önemli bir rol oynadı³⁷⁶. İşcan, "Burası geleceğin Antalya'sı olacak; Biner lira vererek bu evlere sahip olun" diyerek kooperatifi halka tanıtmaya çalıştı. Ancak o güne kadar bugünkü Konyaaltı Caddesi'nin sağında ve solunda bulunan arazi, kayalık ve makilik bir alandı. Bu yüzden çakalların uluduğu bu yerde kimse yaşamak istemiyordu. İddialara göre, İşcan, Antalya'nın zenginlerini bu kooperatife üye olmaya ve bahçeli ev sahibi olmaya adeta zorladı. Bu girişimi ile hem yeni modern bir semt yaratmak, hem de Antalya insanını daha konforlu yaşama alıştırmak istiyordu. Ancak Antalya'nın ileri gelenleri buna kolay ikna olmadı³⁷⁷. İşcan'ın çabalarıyla, 1944 yılında ilk evler inşa edilmeye başlandı. Bu evler, Antalya'nın modernleşmesinde önemli bir adımdı. Çimrin'e göre, Vali İşcan bu imar çalışmalarına girmemiş olsaydı, Antalya, bir kasaba görünümünden hiçbir zaman çıkamayacaktı³⁷⁸.

Konyaaltı'nda bulunan tek ve iki katlı bu evler, şehrin en zengin ve etkili ailelerine aitti. Bu evlerin tapu kayıtlarında güney sınırı deniz olarak gösterilmesine rağmen, denize olan uzaklık 300 metre civarındaydı³⁷⁹. Denize bakan evlerin (bugünkü Atatürk Parkı) önündeki alanda ileride herhangi bir yapılaşmanın önlenmesi amacıyla, bu ev sahiplerine her evin önündeki arazi hediye edilmişti. Ancak ev sahiplerinin önlerindeki bu arsaya inşaat yapması yasaktı³⁸⁰. Evlerin önündeki Konyaaltı Caddesi'nin güneyinde, DSİ lojmanlarından Konyaaltı plajına kadar uzanan 1400 metrelik bir kıyı bandı mevcuttu. Bu kıyı bandında 240.000

³⁷² Çimrin, "Bahçelievler..."

³⁷³ *Antalya*, 1960, 11 Temmuz 1944, s. 4.

³⁷⁴ *Antalya*, 1960, 11 Temmuz 1944, s. 1.

³⁷⁵ *Antalya*, 1972 – 1973, 29 Birinci Teşrin 1944, s. 2.

³⁷⁶ *Antalya*, 1890, 29 Birinci Teşrin 1943, s. 4.

³⁷⁷ Çimrin, "Bahçelievler..."

³⁷⁸ Çimrin, 2007: 587.

³⁷⁹ Öğütçen, 2009: 321-322.

³⁸⁰ Çimrin, "Bahçelievler..."

metrekarelik bir arsa alanı bulunmaktaydı. Ev sahipleri, tapularında deniz olarak geçen bu arsalarda çok katlı apartmanlar inşa etmeyi planlamışlardı. Hatta bazı ev sahiplerinin veya yakın akrabalarının belediye meclisi üyesi olması, kıyı bandındaki inşaatlar konusunda mecliste büyük tartışmalara yol açmıştı³⁸¹. Bu alan, 1977 yılında Turizm ve Tanıtma Bakanlığı tarafından Atatürk Parkı yapılmak üzere kamulaştırılınca, hediye edilen bu araziler ev sahipleri için büyük bir kamulaştırma bedeline dönüştü. İşcan'ın çabalarıyla Bahçeli Evler'de villalar alan tüccarların çocukları, torunları birer servete sahip oldu³⁸².

Haşim İşcan ise halka ucuz konut sağlayan toplu konut projelerini fırsat bilmedi ve makamının imkanlarını kendi şahsi için kullanmadı. Vali İşcan'ın ailesi, Antalya'da yazlık bir ev sahibi olmak istese de, İşcan bu isteği geri çevirdi ve Antalya'dan kendisine bir dahi ev almadı³⁸³.

2.5. Yayla Yolu ve İçme Suyu

Antalya Valisi Haşim İşcan, halkı şehrin bunaltıcı sıcağından kurtarmak ve içme suyu sorununu çözmek için yayla yolu yapılmasını istedi. Bu amaçla, 12 Ağustos 1940 tarihinde Beydağı civarına yer ve güzergâh belirlemek üzere bir ekiple yola çıktı³⁸⁴. Tüm Antalya halkını şiddetli sıcaklardan koruyacak Tekirpınarı yaylasına kadar üç kademeli olarak mevcut olan yaylalardan 1942 yazında Kocapınar seviyesine ulaşılarak bu yaylanın su ve havasından faydalanmak mümkün olacaktı³⁸⁵. Suyun başına kadar yapılacak yolla hem yaz günlerini hoşça geçirilecek bir yaylaya hem de içme suyuna kavuşulacaktı³⁸⁶. Yayla yolunun açılmasıyla birlikte bidon ve damacanelarla saf, temiz dağ suyunun kente getirilmesi sağlanacak ve böylece

³⁸¹ Ögütçen, 2009: 321-322.

³⁸² Çimrin, "Bahçelievler...; Antalya'nın artan nüfusuna karşın 57.000 metrekarelik Karaalioğlu Parkı'nın yetersiz olduğunu düşünen Vali Hüseyin Ögütçen, yeni ve daha büyük bir park ihtiyacı için girişimlerde bulunmuştur. Yeni park için en uygun yeri Konyaaltı Caddesi'nin deniz tarafındaki kıyı bandı olarak belirlemiştir. Bunun üzerine Ögütçen, o dönemde popüler olan "turistik" kelimesini kullanarak "Turistik Park" fikrini ortaya atmış ve bu sayede kamulaştırma parasını Turizm Bakanlığı'ndan almayı planlamıştır. Yürürlükteki imar yasasının 29. maddesine dayanarak İmar ve İskân Bakanlığı da belediye meclisinden geçirmeden resen bir bölgenin imar planını düzenleme yetkisi veriliyordu. Ögütçen, dönemin Turizm Bakanı A. İhsan Kırımlı ile görüşerek 30 milyon lira kamulaştırma parası talep etmiştir. 1975 yılında 30 milyon liranın yüksek bir bedel olması sebebiyle pazarlıklar sonucunda 20 milyon lirada anlaşmaya varılmıştır. Ardından İmar ve İskân Bakanı Selahattin Babüroğlu ile görüşerek İmar Yasası'nın 29. maddesine göre Bakanlığın 240.000 metrekarelik yeri turistik park olarak resmen düzenlemesini ve onanmasını istemiştir. Parkın planı ise Doç. Dr. Yüksek Mimar Nihat Güner tarafından hazırlanmıştır. Kamulaştırma bedeline bir kişi dışında kimse itiraz etmemiştir. Kamulaştırılan alanlar arasında Antalya'nın en önemli turistik tesislerinden Derya Motel de bulunmaktaydı. Motele ait binalar ve yüzme havuzu yıktırılmıştır. Yıkılan binalar arasında bir polis karakolu da vardı. Parkın adının "Akdeniz Parkı" olması düşünülmüş fakat daha sonra Belediye tarafından "Atatürk Parkı" olarak değiştirilmiştir. Ögütçen, 2009: 322-324.

³⁸³ Ayanoğlu, 2000: 16.

³⁸⁴ *Antalya*, 1596-103, 12 Ağustos 1940, s. 1.

³⁸⁵ *Antalya*, 1770, 24 Nisan 1942, s. 2.

³⁸⁶ Adıson, 17 Mart 1942: 2.

su yolu ve tesisatı yapılana kadar içme suyu ihtiyacı karşılanabilecekti³⁸⁷. Her tarafı su olan ancak içmeye su bulunmayan Antalya'nın susuzluktan ne kadar muzdarip olduğu bilinen bir gerçektir³⁸⁸. Bu dönem Antalya halkı su ihtiyacını, sarnıcı olanlar yağmur sularından, olmayanlar sabaha yakın arıklardan alınan sulardan, parası olanlar da iskele suyundan temin ederdi³⁸⁹. Ancak iskele suyunun taşıdığı binlerce mikrop nedeniyle her yıl çok sayıda vatandaşın sağlığı bozuldu, hatta hayatını kaybedenler oldu³⁹⁰.

Haşim İşcan'ın girişimleriyle, Güzelleştirme cemiyeti aracılığıyla, Antalya hayırseverlerinin el ve gönül birliğiyle içme suyu sorununu çözmek için, Antalya'ya 60 kilometre uzaklıkta bulunan Tekirpınarı suyunun şehre getirilmesi için çalışmalar başlatılmıştı. 2 Nisan 1942'de başlayan çalışmalar, 26 Şubat 1944'te Tekirpınarı suyunun yedi kilometre yakınına ulaşmıştı. Su ve yayla yolu üzerinde yayla göçünü kolaylaştırmak ve civar köylerin bağlantısını sağlamak amacı ile Karamersin ile Bahtılı arasındaki Karaman çayında imlâ ve tahkim duvarları ile 110 metre uzunluğunda çimento harçlı kârgir ayaklı ahşap bir köprü inşa edildi. Sarfedilen para miktarı 24.000 liraydı³⁹¹. Temmuz 1944 tarihine kadar 20 kilometre uzunluğunda ve 6 metre genişliğinde tesviye-i tûrabiye halinde yayla yolu açıldı³⁹². Ayrıca su baskınlarını önlemek amacıyla sel önleme duvarı inşa edildi³⁹³. Bu yol için 16.802 lira harlandı³⁹⁴. Yol yapımı sırasında çok sayıda ağaç kesildi. Beydağı Şeytan Mezarı ormanındaki yayla yolu rampasında istiflenen çam odunları, Devlet Orman İşletmesi Antalya Revir Müdürlüğü tarafından satışa sunuldu³⁹⁵.

Antalya'nın yayla sorunu, 1944 yılında Haşim İşcan'ın öncülüğünde açılan yayla yolu ile çözüldü. Yolun açılmasıyla birlikte, her türlü tekerlekli araçla ulaşım mümkün hale geldi. Bidon ve damacanelarla şehre taşınan yayla suyu için şehirde satış evi kuruldu³⁹⁶. Taşınan ve satışı yapılan bu suya “(Haşim) İşcan suyu” deniliyordu³⁹⁷. Ancak o dönem için su şehre borularla getirilemedi, imkânı olanlar suya gitti³⁹⁸. İşcan'ın asıl amacı, yayla suyunu borularla şehre getirmektir³⁹⁹. Bunun için ise savaşın bitmesini bekliyordu⁴⁰⁰. Ancak İşcan, Bursa Valisi

³⁸⁷ *Antalya*, 1770, 24 Nisan 1942, s. 2.

³⁸⁸ *Antalya*, 1770, 24 Nisan 1942, s. 1; *Antalya*, 1894, 12 İkinci Teşrin 1943, s. 1.

³⁸⁹ Çimrin, 2012: 548.

³⁹⁰ *Antalya*, 1770, 24 Nisan 1942, s. 1; *Antalya*, 1894, 12 İkinci Teşrin 1943, s. 1.

³⁹¹ *Antalya*, 1924-1925, 7 Mart 1944, s. 2.

³⁹² *Antalya*, 1860, 13 Temmuz 1943, s. 3.

³⁹³ Çimrin, 2007: 548.

³⁹⁴ *Antalya*, 1860, 13 Temmuz 1943, s. 2-3.

³⁹⁵ *Antalya*, 1975, 3 İkinci Teşrin 1944, s. 2.

³⁹⁶ *Antalya*, 1960, 11 Temmuz 1944, s. 4.

³⁹⁷ *Antalya*, 1972-1973, 29 Birinci Teşrin 1944, s. 2; Baş, 12 İkinci Teşrin 1943: 1.

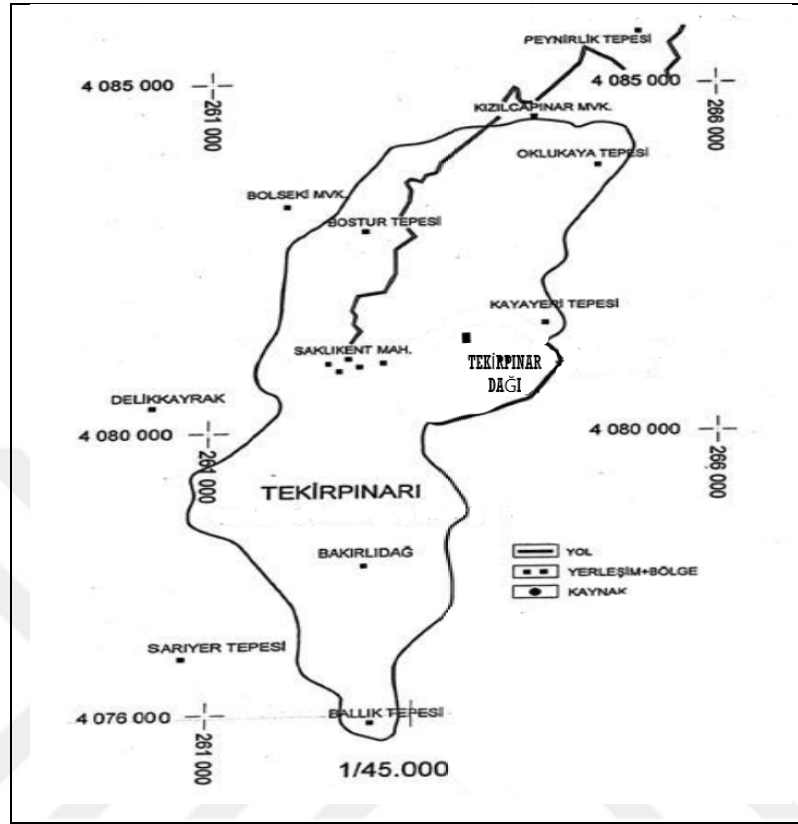
³⁹⁸ Adison, 15 Haziran 1945: 1.

³⁹⁹ Adison, 15 Haziran 1945: 1.

⁴⁰⁰ Baş, 12 İkinci Teşrin 1943: 1.

olunca bu girişimi başarısızlıkla sonuçlandı⁴⁰¹. Böylece Antalya'nın yayla sorunu çözüldü⁴⁰², ancak su sorunu tam anlamıyla çözülemedi.

Harita 1: Tekirpınarı

Kaynak: *Antalya İli 2022 Yılı Çevre Durum Raporu*, 2023; 77.

O dönemde yaylada 600-1000 arası ev yapılabilecek yer vardı⁴⁰³. Kızılçam ve katran ormanlarıyla çevrili bu yayladan Antalya ovasının, açık havalarda Akdeniz ve Kıbrıs'ın görülebileceği geniş bir ufka sahip olduğu iddia ediliyordu⁴⁰⁴. Sadi Baş, Kasım 1943 yılında *Antalya Gazetesi*'ndeki yazısında yaylayı ve manzarasını şöyle anlatmaktadır: ⁴⁰⁵

...yayla yolu, Antalya-Burdur şosesinin ikinci kilometresinden ayrılarak fundalıkları, düzlükleri, iniş ve yokuşlu taşlıkları tesviye turabiye halinde geçerek büyük Karaman suyunu atladıktan sonra kumsal arazide devam eder. Portakal, limon ve mandalin bahçeleri arasından Bahtılı köyünü katederek Âlem pınar istikametinde uzanan vadiye teveccüh eder. Bu kumsal vadi içinde beş kilometre devam eden yol, Antalya'dan itibaren 18 inci kilometreden sonra dağa tırmanmağa başlar.

Yolda yayladan köylerine avdet eden aşiretlerin kafil ve kervanlarına tesadüf edersiniz. Bu yoldan otomobil geçtiğini ilk defa gören yörük size hayret ve hürmetle bakar...

⁴⁰¹ Haşim İşcan'dan sonra, Vali Haluk Nihat Pepey zamanında "Yayla Suyu Derneği" kurularak Tekirpınarı'ndan su getirme girişimi sürdürüldü. Vali Sadri Aka zamanında Tekirpınarı suyunun maliyetinin yüksekliği göz önüne alınarak Hurma köyünde bulunan Soğucak Pınar suyu, Konyaaltı ve Bahçelievler'e, Vali İ. Hakkı Baykan (1949-1950) döneminde ise Memleket Hastanesi, Saat Kulesi ve Paşa Camii dibine getirilerek üç çeşmeden akıtıldı. Güçlü, 2019: 1367.

⁴⁰² *Antalya*, 1924-1925, 7 Mart 1944, s. 2.

⁴⁰³ *Antalya*, 1924-1925, 7 Mart 1944, s. 2; Baş, 12 İkinci Teşrin 1943: 1.

⁴⁰⁴ *Antalya*, 1924-1925, 7 Mart 1944, s. 2.

⁴⁰⁵ Baş, 12 İkinci Teşrin 1943: 1.

... birçok vadiler indikden, yamaçlar tımandıktan sonra tatlı inhinalar için 32inci kilometredeki İşcan çeşmesinin başında şoför otomobili vitesden çıkarır ve otomobilin kapısını açarak sizi yaylaya kavuşturur. Kısa düzlükler içinde tatlı meyillerle yükselen yamaçların çerçevelediği saha, bin evlek bir sayfiye kasabası kurmağa çok elverişlidir.

Tren hattından oldukça uzak olan şehrin, denizden de nasibi pek azdır. Su bolluğu içinde, asırlardan beri içilecek suya özlem çeken şehir, Haşim İşcan sayesinde, damacanalara ve fişlarla da olsa, özlemine kavuşacaktır⁴⁰⁶. Ayrıca 1944 yılında Haşim İşcan, Geyik Bayırı köyü yakınındaki Alim Pınarı'nda 20 yayla evi inşa etmeyi planlamıştır. Fakat tüm çabalarına rağmen projeye katılacak istekli bulamamıştır ve bu sebeple proje hayata geçirilememiştir⁴⁰⁷.

2.6. Doğum ve Çocuk Bakımevi

Antalya'yı Güzelleştirme, İmar ve Tanıtma Cemiyeti tarafından yaptırılan Doğum ve Çocuk Bakımevi, 3 Kasım 1945'te açıldı. Vali vekili Hami Arıkan'ın başkanlığında düzenlenen açılış töreninde konuşan Antalyalı çiftçilerden Âkif Sarıoğlu, binanın yapılmasında emeği geçen Haşim İşcan'a övgüde bulundu. Bakımevi, Sağlık Bakanlığı'nın Samsun için hazırladığı plana göre inşa edilmişti. Ancak binanın iç ve dış merdivenleri, dış sıvası ve su sarnıcı henüz tamamlanmamıştı. Bu eksikliklerin giderilmesi için cemiyet tarafından 20-25 bin liralık bir harcama yapılması planlanıyordu⁴⁰⁸. Cemiyet, bakımevinin inşaatı için eşya piyangosu düzenlemişti⁴⁰⁹.

Vâ-Nû'ya göre, Doğum ve Çocuk Bakımevi, Antalya'nın önemli bir ihtiyacını karşılayacaktı. Antalya, sıcak ve nemli bir iklime sahip bir şehirdi. Bu nedenle, çocuk hastalıkları oldukça yaygındı. Özellikle diplomasız ebelerin elinde kadınların ve çocukların perişan olduğu bilinmekteydi. Bu nedenle, Güzelleştirme Cemiyeti bu ağır ve müşkül görevi üstlenerek Antalya'ya önemli bir hizmet vermişti⁴¹⁰.

⁴⁰⁶ Ülkücü, 6 Kasım 1942: 8.

⁴⁰⁷ Ögütçen, 2009; 330.

⁴⁰⁸ *Antalya*, 2059, 6 Kasım 1945, s. 1. Antalya'yı güzelleştirme imar, tanıtma cemiyeti tarafından Antalya'da inşa ettirilecek Doğum ve Bakımevi 266049 lira 30 kuruş keşif bedeli üzerinden 6 Aralık 1944 Çarşamba günü saat 15.00'e kadar kapalı zarf usulüyle eksiltmeye konulmuştu. *Ulus*, 23 Şubat 1944, s. 5.

⁴⁰⁹ *Antalya*, 2020-2021, 19-22 Haziran 1945, s. 6; *Antalya*, 2059, 1 Kasım 1945, s. 1.

⁴¹⁰ Vâ-Nû, 4 Kanunuevvel 1944: 3.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ULAŞIM ALANINDAKİ FAALİYETLER

3.1. Antalya Ulaşımının Tarihsel Süreci

Antalya'nın dağlık coğrafyası, ulaşım ağını sınırlandırmıştır⁴¹¹. Art bölgesi ile Antalya arasında düzenli bir karayolu bağlantısı kurmak, dağların coğrafi yapısı nedeniyle her zaman güç olmuştur⁴¹². Hatta Antalya köylerinin ülkedeki diğer köylere göre geride kalmasının önemli nedeni olarak arazi yapısının yol yapımına uygun olmadığı iddia edilir⁴¹³. Antalya için yol meselesi öncelikli ihtiyaçların başında gelmektedir. Deniz yoluyla ulaşım şehir merkezi ve birkaç kıyı bölgesinin ihtiyacını karşılasa da her zaman güvenilir ve sürdürülebilir bir ulaşım şekli değildi. Bu nedenle Antalya'ya sağlıklı işleyen bir karayolunun yapılmasına ihtiyaç vardı. Bir zamanlar açılan mevcut yol, yıllar geçtikçe kullanılamaz hale gelmişti⁴¹⁴.

Nisan 1838'de Antalya'yı ziyaret eden İngiliz seyyah Charles Fellows, şehrin yöneticisi Necip Paşa'nın vilayetin her tarafında yol yapmayı ve şehri başkente bağlayan bir yol planladığını anlatmaktadır. 26 Temmuz 1841'de Konya Valiliği, Konya ve Antalya arasındaki iletişimi hızlandırmak için bir dizi önlem almıştır. Bu önlemlerden biri, tahrirat ve evrakların zaptiye neferleri tarafından Konya'dan Kızılveran'a, oradan da Kireli-Karaağaç-Gelendost-Eğirdir-Hamit (Isparta)-Burdur'a ve Burdur'dan itibaren kaza Teke'ye gönderilmesini içeriyordu⁴¹⁵.

Sultan II. Abdülhamid döneminden önce Antalya-Söğüt Yolu, Döşeme Boğazı üzerinden geçiyordu. II. Abdülhamid döneminde yaptırılan Çubuk Boğazı'ndan geçen Antalya-Bucak-Burdur karayolu, gidiş gelişleri çok kolaylaştırdı. Boğazın aşağısında, Kırkgöz bataklığını geçmek için 5 metre genişliğinde, çok gözlü, 4 metre genişliğindeki kemerlerden oluşan bir taş köprü inşa edildi. Güvenliği sağlamak amacıyla, köprünün ortasına ve küçük bir ada üzerine bir zaptiye karakolu inşa edildi⁴¹⁶.

Antalya-Konya yolu, 1899 yılında Konya Valisi Sadrazam Avlonyalı Ferit Paşa tarafından bir Fransız firmasına ihale edildi. Yolun Antalya-Taşağıl-Mihrap Mevkii'nden

⁴¹¹ *Dünden Bugüne Antalya*, I. 2012: 60.

⁴¹² Dayar, 2021: 128.

⁴¹³ Benlioğlu, 31 Temmuz 1941: 1.

⁴¹⁴ Adison, 29 Temmuz 1940: 1.

⁴¹⁵ Oral, 2012: 253-254.

⁴¹⁶ Oral, 2012: 253-254.

Kesikbel'e kadar olan kısmı bu firma tarafından yapıldı⁴¹⁷. Bu dönemde Teke Sancağı bünyesinde 135 km şose yol ile bir miktar ham yol vardı. Antalya-Isparta arasında işletilmek istenen otomobil seferlerine kimse talip olmadı⁴¹⁸. 19. yüzyılın sonlarında Antalya'da posta hizmetleri, posta tatarının Antalya ve çevresindeki yerleşim yerlerine, Isparta ve Burdur'a yaptığı seferlerle yürütülüyordu. Antalya'dan İstanbul ve Konya'ya gönderilen mektuplar ise Isparta Postanesi aracılığıyla iletiliyordu⁴¹⁹.

20. yüzyılın başlarında, Antalya'yı Burdur'a bağlayan "umumi" karayolunun sadece Kepez'e kadar olan kısmı kullanılabilir durumdaydı. Kepez'den Bademağacı'na kadar olan yol ise harap haldeydi. Antalya'yı Burdur'a bağlayan "umumi" karayolunun Hafız Bey mevkiinden sonrasını kullanmak mümkündü. Kepez ile Korkuteli arasındaki yol ise kısmen kullanılabilirdi. Antalya ile Alanya arasındaki "hususî" karayolu ya haraptı ya da hiç inşa edilmemişti. Manavgat ve Akseki üzerinden Konya'ya giden yol da benzer durumdaydı. Antalya'nın kendisine bağlı kazalarla veya bu kazaların kendi aralarındaki bağlantısını sağlayan yollar da kullanışlı değildi. Sadece Finike ile Elmalı arasındaki yolun küçük bir bölümü ulaşım elverişliydi⁴²⁰.

Birinci Dünya Savaşı sırasında Beşinci Ordu Komutanı olan Alman General Liman von Sanders, 1916 baharında Antalya bölgesini teftiş etti. Burdur-Baladız (Gümüşgün) ile Antalya arasındaki 130 kilometrelik yolları inceleyen Sanders, yolların durumunun bölgenin âmirinin vasıflarını yansıttığını söyledi. Yolların bazı kısımlarının artık şose olmaktan çıkıp patikaya dönüştüğünü belirten Sanders, Antalya'yı ise umduğundan çok daha bakımlı buldu⁴²¹. 28 Mart 1919 İtalyanlar, Antalya'yı işgal ederken Burdur-Antalya yoluna, ard bölgeleri işgal ederken ise Çubuk Boğazı'na önem verdiler. Gazeteci Burhan Cahid, 3 Mayıs 1919'da Antalya'da yazdığı notlarında, Heyet-i Nasiha'nın Burdur-Antalya yolculuğu sırasında Burdur harabelerinden çıktıkları anda şiddetli yağmur yağdığını ve yolların bozuk olduğunu belirtiyor, bu durumun ise tehlikelerle dolu bir yolculuğa neden olduğunu aktarıyor⁴²².

1922 baharında Ankara'dan Antalya'ya ailesiyle buluşmak için giden Halide Edib Adıvar, Isparta'dan sonraki yolların özellikle korkutucu, tehlikeli ve rahatsız edici olduğunu yazar. Üç günlük yolculuğu boyunca geceleri kirli hanlarda konakladığını ve sonunda Çubuk Geçidi'ne ulaştığını anlatır. Burdur-Antalya arasındaki yolun karla kaplı ve çamurlu olduğunu,

⁴¹⁷ Gönüllü, 2008: 32.

⁴¹⁸ Güçlü, 1997: 86-87.

⁴¹⁹ Gönüllü, 2008: 32.

⁴²⁰ Dayar, 2021: 128.

⁴²¹ Oral, 2012: 254.

⁴²² Güçlü, 1997: 12, 17.

yanında seyahat eden yedi arabadan sadece kendisinininkinin sağlam kaldığını ifade eder⁴²³. 1927 yılında, 55 kilometrelik Antalya-Burdur şose yolunun, 11 kilometresi tamire muhtaç durumdaydı. Akseki-Konya sınırı arasındaki yolun 25 kilometrelik kısmı yeni yapılmış, 20 kilometrelik kısmı ise henüz hizmete açılmadı⁴²⁴.

Antalya merkez ile ilçeleri arasındaki yolun durumu da pek iyi değildi. Manavgat ile Alanya arasındaki yol, 20. yüzyılın başlarında çok kötü durumdaydı. Antalya'dan Alanya'ya varmak sekiz saatten fazla sürüyordu. Bu nedenle, Antalyalı tüccarlar, yolların kötü olması nedeniyle Manavgat ve Alanya'ya deniz yoluyla gitmeyi tercih ediyorlardı. Korkuteli'ne giden yol ise Elmalı'ya kadar devam ediyordu. Bu yolculuk da on saatten fazla sürüyordu. Elmalı ve Korkuteli'ne yapılan yolculuklar, oldukça zorlu ve maceralıydı⁴²⁵.

1927 yılında, Alanya-Gazipaşa şose yolunun 2 kilometrelik kısmı yeni tamamlandı. Ancak 55 kilometrelik kısmı henüz kullanıma açılmamıştı. Manavgat-Akseki yolu ise tamamen yenilendi ve 78 kilometrelik uzunluğuyla hizmete girdi. İbradı-Akseki şose yolunun 3 kilometrelik kısmı ise yapım aşamasında, 27 kilometrelik kısmı ise henüz kullanıma açılmamıştı. Antalya-Kemer yolunun ise 1 kilometrelik kısmı yeni yapılmış, 59 kilometrelik kısmı ise henüz açılmamıştı. Antalya-Korkuteli şose yolunun 23 kilometresi sağlam, 6 kilometresi onarılıyor, 2 kilometresi onarılmamış, 3 kilometresi yeni yapılmış, 20 kilometresi ise henüz açılmamıştı. Korkuteli-Elmalı şose yolunun 26 kilometresi yeni yapılıyordu, 23 kilometresi ise henüz açılmamıştı. Elmalı-Finike şose yolunun 45 kilometresi yeni yapılıyordu, 20 kilometresi ise yeni açılmıştı. Elmalı-Kaş ve Manavgat-Alanya şose yollarının yeni yapılan kısımları toplam 13 kilometre, henüz açılmamış kısımları ise toplam 157 kilometredir⁴²⁶. 1939 yılına kadar Antalya'dan yalnız Serik ve Korkuteli olmak üzere iki kazaya yol vardı⁴²⁷.

Antalya'da yol yapım faaliyetleri devam ederken, köprü ve menfez inşaatları da eş zamanlı olarak sürdürülüyordu⁴²⁸. Antalya-Serik yolunun 17. kilometresindeki Aksu Çayı üzerindeki 120 metre uzunluğundaki ahşap köprü, bir kaza sonucu tamamen yandı. Bu köprü, Antalya ve dört kazayı birbirine bağlayan önemli bir ulaşım aracıydı. Bu nedenle, Şose ve Köprüler Kanunu'nun dördüncü maddesi uyarınca, köprünün bir an önce inşa edilmesi kararlaştırıldı. Bu karar, İcra Vekilleri Heyeti'nin 22 Aralık 1930 tarihli toplantısında

⁴²³ Oral, 2012: 255.

⁴²⁴ Gönüllü, 2008: 102-103.

⁴²⁵ Çimrin, 2012: 197.

⁴²⁶ Gönüllü, 2008: 102-103.

⁴²⁷ Sönmez, 2012: 295.

⁴²⁸ Güçlü, 1997: 87.

onaylandı⁴²⁹. 27 Temmuz 1932’de Aksu’nun ahşap köprüsünün yerine betonarme yeni bir köprü için temel atıldı. Köprü, 8 Nisan 1933’te açıldı⁴³⁰.

1931 yılında, Antalya-Alanya yolu üzerindeki Manavgat Köprüsü’nün ayaklarının çürük ve çatlak olduğu tespit edildi. Bu nedenle, ayakların betonarme olarak yeniden yapılmasına karar verildi⁴³¹. 1936 yılında çok sayıda yeni köprü ve menfez inşa edildi. Cumhuriyet döneminde yapılan bayındırlık çalışmalarıyla, Antalya’nın Akseki ilçesi dışındaki ilçeleriyle karayolu bağlantısı sağlandı⁴³². 1938 yılında ise Serik-Manavgat, Manavgat-Alanya ve Alanya-Gazipaşa yollarının köprü, menfez ve toprak tesviye çalışmaları tamamlandı. Motorlu araçlar yazın ve kışın Antalya-Manavgat yolunda, yazın ise Manavgat-Alanya yolunda hizmete açıldı. Alanya-Gazipaşa yolu da ulaşımına uygun hale getirildi⁴³³.

Tablo 13: Antalya’da 1933-1937 Yılları Arasında Yapılan Kamu Yatırımları⁴³⁴

Yıl	Yapılan ve Tamir Edilen	Yollar için Sarfiyat	Köprüler için Sarfiyat	Menfezler için Sarfiyat	Mebani ve Müesseseler için Sarfiyat	Yekûn
1933	Yapılan	445	1.560	-	-	2.005
	Tamir Edilen	1.963	510	180	988	3.641
1934	Yapılan	60.884	-	1.707	2.615	65.206
	Tamir Edilen	32.610	714	-	300	33.624
1935	Yapılan	68.191	600	1.260	12.340	82.391
	Tamir Edilen	45.384	354	-	5.421	51.159
1936	Yapılan	53.347	12.161	100	5.122	70.730
	Tamir Edilen	64.617	993	-	2.482	68.092
1937	Yapılan	26.561	28.136	-	38.334	93.031
	Tamir Edilen	2.661	1.198	-	5.440	9.299

Tablo, Antalya’da 1933-1937 yılları arasında yapılan kamu yatırımlarının detaylı bir dökümünü sunmaktadır. Yatırımlar yollar, köprüler, menfezler, binalar ve müesseseler kategorilerine ayrılmıştır. Her yıl için yapılan ve tamir edilen yatırımların tutarları ayrı ayrı gösterilmiştir. Yapılan yatırımlar arasında en büyük payı yollar almıştır. Bunu binalar ve

⁴²⁹ BCA, 30.18.1.2 / 16.82.17 (22.12.1930).

⁴³⁰ Sönmez, 2012: 256; 120 metre uzunluğunda ve dört metre genişliğindeki betonarme köprü, 40 ton kaldıracabilecek mukavemetle inşa edildi. Dönemin Valisi Zeynelâbidin Bey, köprünün kurdelaasını kesti. *Akşam*, 15/5217, 21 Nisan 1933, s. 6.

⁴³¹ BCA, 30.18.1.2 / 22.59.9 (17.08.1931).

⁴³² Güçlü, 1997: 87.

⁴³³ Gönüllü, 2008: 103.

⁴³⁴ *Vilayet Hususî İdareleri İstatistiği 1929-1941*, 1944; 138.

müesseseler, köprüler ve menfezler takip etmektedir. Tamir edilen yatırımlar arasında en büyük payı binalar ve müesseseler almıştır. Bunu yollar ve köprüler takip etmektedir.

1937 yılının Nisan ayında Antalya-Burdur karayolu üzerinde arabayla seyahat eden Muammer Lütfi, yolculuğunu anlatırken eskiden bu yolun geçilmez dağlara tırmanmaya, su baskını nedeniyle kapanmaya ve yokuş ve inişlerde yürümeye zorlayacak kadar kötü olduğunu söylüyor. Bu yıl ise yol, yolcuları sarsmayan ve araçlara hareket ve hız sağlayan düzgün bir şoseye dönüştürülmüş olduğunu belirtiyordu⁴³⁵.

Antalya'nın karayolu ulaşımında ana arteri, Antalya'yı Ege ve İç Anadolu bölgesine bağlayan Antalya-Burdur (veya Isparta)-Afyon hattıdır⁴³⁶. Burdur, bu hattın önemli bir kavşak noktasıdır. Karayolu üzerinden İstanbul'dan Antalya'ya ulaşmak isteyenler, genellikle Bursa-Balıkesir-Manisa-İzmir-Aydın-Denizli-Burdur yolunu kullanmışlardır⁴³⁷.

1950'lere kadar Antalya'nın Burdur üzerinden İstanbul, Ankara ve İzmir dışındaki illerle karayolu bağlantısı yoktu denilebilir. Varsa bile bu yollar, jeeplerin bile zorlukla geçtiği patikalar gibiydi. 1970'lere kadar Antalya-Burdur yolu, Kepez üstü-Karabayır-Yeniköy-Kırkgöz üzerinden bozuk tek şeritli bir yoldu. Kırkgöz'den sonra ise ünlü Çubuk Beli'nin zorlu virajları başlıyordu. Çubuk Boğazı, o dönem vasıtalarla geçmesi oldukça zor bir yoldu. Bu nedenle, "Yol ver Çubuk Beli geçeyim" türküsü, bu zorluk karşısında bir yakarma olarak söylenirdi. Çubuk Beli'nden kazasız, belasız inmek ise büyük bir başarı sayılırdı. Öyle ki, yolcular bu sevinç içinde Kırkgöz kahvesinde uzunca bir mola verirlerdi⁴³⁸. Ayrıca bu yol kış aylarında kullanılamaz hale geliyordu. Antalya Milletvekili Rasih Kaplan'ın, kar nedeniyle yolların kapanması üzerine Antalya'ya gelemediği zamanlar olmuştu⁴³⁹.

Antalya ile Burdur arasındaki demiryolu bağlantısının olmaması, kamyonlarla nakliyenin oldukça zor ve tehlikeli olmasına ve sık yapılan seferlerle de kamyon şoförlerinin uykusuz kalması ve fazla yük taşınması sonucu birçok kaza meydana geliyordu. Mazlum Adıson, söz konusu yerlerin zorlu ve tehlikeli yolculuğu hakkında, "Neredeyse her gün bir aracın bozulduğunu, devrildiğini ya da uçuruma düştüğünü görüyor ve duyuyoruz" sözleriyle dikkat çekiyordu. Bu dönemde yaşanan kazaları önlemek için araçlar yolculuk öncesi itfaiye

⁴³⁵ Lütfi, 1937: 3-4.

⁴³⁶ *Dünden Bugüne Antalya*, I. 2012: 61.

⁴³⁷ Nisan 1919 tarihinde İstanbul'dan hareket eden Heyet-i Nasiha Bursa-Balıkesir-Manisa-İzmir-Aydın-Denizli-Burdur yolu ile Antalya'ya geldi. Güçlü, 1997: 17.

⁴³⁸ Çimrin, 2012: 196.

⁴³⁹ *Antalya*, 1619, 1 İkinci Teşrin 1940, s. 1.

tarafından kontrol ediliyor, belirtilenden fazla yük ve yolcuyu taşıyamıyordu. Aksi takdirde cezai işlem uygulanıyordu⁴⁴⁰.

Antalya'ya gelen veya tayin edilen yüksek dereceli memurlar, milletvekilleri, hakimler ve savcılar, kente geliş ve gidişlerinde Kırkgöz'de düzenlenen törenlerle karşılanır ve uğurlanırlardı⁴⁴¹. 6 Mart 1930 tarihinde, Atatürk'ün Antalya'ya gelişinde de Kırkgöz mevkiinde tören düzenlendi⁴⁴². Ayrıca Kırkgöz'deki karakol, Antalya'ya gelen ve giden her yolcuyu kontrol ederdi. 1935'lerde Antalya'da tek bir otomobil sahibi olduğu söylenen Taksici Bahriyeli Osman, çok acil durumlarda hastaları Afyon'a kadar götürür, hasta Afyon'dan trenle İstanbul'a devam ederdi. Şehirlerarası otobüsler, Vilayet binasının arkasındaki Tahtapazarı'ndan müşteri alır ve Kalekapısı'ndan Saat Kulesi'nin biraz ilerisinden kalkan 14-15 kişilik kamyon kasasından bozma otobüslerle 3,5-4 saatte Burdur'a, oradan da 40 dakikada Baladız'a (Gümüşgün) ulaşırlardı⁴⁴³. Aralık 1938'de Kırkgöz köprüsü inşa edildi⁴⁴⁴.

3.2. Antalya Valisi Haşim İşcan'ın Ulaşım ile İlgili Faaliyetleri

Antalya'ya yeni vali olarak atanan Haşim İşcan, 14 Nisan 1940 Pazar günü şehre geldiğinde ulaşım durumunun oldukça kötü olduğunu gördü. Bu dönem yolların durumu hakkında Mazlum Adıson; "Bugün büyüklerimiz gelip de yollarımıza bakacak olsa, mevzu diye alabileceğimiz Kesikbel – Akseki yolundan başka son senelere ait bir şey gösteremeyiz. Ağırılığı nafia fen heyetiyle köylüye ait olan bu yolun ne dereceye kadar vilâyetle alâkası olduğunu pek bilmeyoruz"⁴⁴⁵ şeklinde bir serzenişte bulunmaktaydı.

Haşim İşcan Antalya'ya geldiğinde, Antalya'daki karayolları, doğu ilçelerine giden yollar, batı ilçelerine giden yollar ve Burdur iline giden yol olmak üzere üçe ayrılıyordu. Bu yolların önemli bir kısmı, bakımsızlık ve yetersiz yatırım nedeniyle kötü durumdaydı⁴⁴⁶. Antalya, ilçeleri Kaş, Alanya, Gündoğmuş ve Akseki ile ulaşımı mümkün olmuyor, şehir içi yolların da birçok eksiği bulunuyordu⁴⁴⁷. Bu dönem on ilçesi bulunan Antalya'nın ilçelere ulaşımı ve hiçbir ilçesinden geçmeyen şosenin Burdur iline düzgün bir şekilde ulaştırılması, il

⁴⁴⁰ Adıson, 5 Ağustos 1940: 1-3. Adıson yazısında, Kamyon kazalarının önlenmesi amacıyla aşırı yük taşıyan araçların geçemeyeceği köprüler yapılması fikrinin de düşünüldüğünü belirtiyor.

⁴⁴¹ *Antalya*, 1607, 19 Eylül 1940, s. 1; Çimrin, 2012: 196.

⁴⁴² Güçlü, 2021: 87.

⁴⁴³ Çimrin, 2012: 196.

⁴⁴⁴ *Yeni Asır*, 44/10000, 13 Kânunuevvel 1938, s. 1.

⁴⁴⁵ Adıson, 25 Nisan 1940: 1.

⁴⁴⁶ *Antalya*, 1618, 29 Birinci Teşrin 1940, s. 3-4.

⁴⁴⁷ Adıson, 25 Nisan 1940: 1.

bütçesi için oldukça ağır bir yükü. Buna rağmen Vali İşcan, göreve başladığı ilk yıl dolmadan ulaşım ile ilgili önemli faaliyetlere imza attı⁴⁴⁸.

30 Haziran 1940 Pazar günü, Antalya'nın doğu ilçelerinin kalkınması için Manavgat'ta bir toplantı düzenlendi. Haşim İşcan, ilgili daire yetkililerini de yanına alarak, ilçe kaymakamları, parti ve belediye başkanlarıyla görüşmek üzere, Manavgat'a gitti. İşcan, ilçelerin il merkezleriyle ve her ilçenin birbiriyle olan ilişkileri ve bağlantıları konusunda görüşmeler yaptı ve tespitlerde bulundu. Toplantı sonucu elde edilen bulgulara göre bir takım kararlar alındı⁴⁴⁹.

30 Haziran 1940 Pazar Günü Manavgat Toplantısında alınan kararlar: ⁴⁵⁰

1. Serik'e su getirmek için, Kaymakam Ali Oğuz Konuk, Belediye Başkanı Mehmet Konuk ve Parti lideri Hamit Bey'den oluşan bir komisyon kuruldu. Ağustos ayında su ilçeye ulaşması amaçlandı. Kasabanın en uygun yerine park yapılacak ve bunun planı Antalya merkezden buraya gönderilecekti.
2. Akseki, Karpuz Köprüsü yolu Eylül sonunda bitmiş olacaktı.
3. Manavgat kazası Manavgat ile Alara arasındaki yola taş çekecek ve Ulan ovasını yükseltecek, Manavgat kazası bu kısımda mesafe-i kanuniyesi dahilindeki amele-i mükellefesini çalıştıracaktı.
4. Alanya kazası Alanya kasabasından Alara Köprüsüne kadar taş çekecek, kazanın mesafe-i kanuniyesi dahilindeki mükellef amelesini bu yolda çalıştıracak ve kazaya verilecek ayrıca bin lira ile de bu yoldaki menfezleri ıslah ve imar edecekti.
5. Serik kazası, Serik kasabası kenarından itibaren Manavgat'a doğru altıncı kilometreye kadar taş çekecekti.
6. Gündoğmuş-Fersin köyü arasındaki istikşaf yaptırılacak ve kaza bu yol üzerinde istikşafı müteakıp faaliyete geçecekti.
7. Alanya ve Serik ilçelerinde bu yıl 5 derslikli birer ilkokul açılacaktı. Manavgat'taki okul ise ihtiyaca göre genişletilip onarılacaktı. Bu yıl Manavgat'ın Çengel Köyü ile Serik'in Belkis Köyü'nde birer ilkokul açılacaktı.
8. Alanya'nın Gazipaşa nahiyesinin Pazarcık Köyünde Hacı Musa çayının istikşafı yaptırılacaktı.
9. Aksu veya Köprü çayının Terziler mevkiinden Çiftçi alanına dökülecek suyun istikşafı yapılacaktı.

⁴⁴⁸ *Antalya*, 1618, 29 Birinci Teşrin 1940, s. 3-4.

⁴⁴⁹ *Antalya*, 1580-91, 1 Temmuz 1940, s. 1.

⁴⁵⁰ *Antalya*, 1580-91, 1 Temmuz 1940, s. 1-3.

10. İlçeler köy bütçelerinin yüzde yedisini aygır alımına ayıracaktı.
11. İsmail Hakkı Yarkın, Ali Oğuz Konuk, Ahmet Tuğayoğlu, Tevfik Berberoğlu, Ali Olcay, Hüseyin Ülgen'den oluşan komisyon, Antalya'nın imar çalışmaları için de yardımcı olacaktı.
12. Alanya ilçesinin Oba bataklığı üzerinde tetkik yapılacaktı.
13. Alanya, Manavgat ve Serik ilçelerinde 500'er telefon direği için orman kesimi talep edilecek ve takibi yapılacaktı.
14. Ocak ayında ilçe merkezlerinde özellikle kamuya ait yol kenarlarına akasya ve çam gibi ağaçları dikilecek, korkuluklar yapılacaktı.
15. Serik ilçesinin Eminceler köyündeki bataklık tetkik ettirilecekti.
16. Serik ilçesinin elektrik işlerini tetkik etmek üzere merkezden bir elektrik mühendisi gönderilecekti.
17. Haftada bir veya iki kez yayınlanmak üzere köy gazetesi çıkarma imkanları aranacaktı.
18. Temmuz ayında ilçelerde birer muhtarlık kursu düzenlenecekti.
19. İlçeler, merkezlerine en yakın köyü örnek köy olarak belirleyeceklerdi.
20. İlçeler, imkanları inceleyerek her köyde ortak alan kuracak ve köyün şahsiyeti maneviyesine tapuya raptedeceklerdi. Bu kapsamda bazı ilçe köylerinde zeytinlik mütehasıslığı tarafından dikilen veya aşıl原因an zeytinlikler tapuya eklenerek köyün şahsiyeti maneviyesine mal edilecekti.
21. Bir veya iki haneden oluşan dağınık köylerin münasebetleri nazarı itibare alınarak birer köy haline getirilmesi Kaymakamlıklarca incelenecekti.

30 Haziran 1940'taki Manavgat Toplantısı'nın ardından Vali İşcan, 13 Temmuz 1940 Pazar günü Elmalı'da Antalya'nın batı ilçelerinin kalkınma meselesiyle ilgili bir toplantı yaptı. İşcan toplantıya ilgili tüm daire yetkililerini de yanında götürdü. Toplantıya Korkuteli, Elmalı, Kaş ve Finike ilçelerinden ilgili yetkililer de katılacaktı⁴⁵¹. Sekiz saat kesintisiz süren toplantı gece 23.30'da sona erdi⁴⁵².

13 Temmuz 1940 Pazar Günü Elmalı Toplantısında alınan kararlar: ⁴⁵³

- 1- Tarım işleriyle ilgili olarak hükümetin verdiği emir ve direktifler, köylülerle en yakın ilişki kurularak titizlikle takip edilecekti.

⁴⁵¹ Antalya, 1593-94, 11 Temmuz 1940, s. 1.

⁴⁵² Antalya, 1585-96, 18 Temmuz 1940, s. 1.

⁴⁵³ Antalya, 1584-95, 15 Temmuz 1940, s. 1.

- 2- Antalya, Korkuteli, Elmalı yolundaki esaslı arızalar giderilecek, Elmalı Finike’de de çalışma yapılacaktır. Bu nedenle bu yollarda taş hazırlama ve kırma işlemleri yapılacaktır.
- 3- Korkuteli ilçesinin Çay Kenarı, Çomaklı, Elmalı ilçesine bağlı Semayük, Müğren, Söğle köylerinde, Finike ilçesine bağlı Bağyaka köyü, Kaş ilçesine bağlı Demre nahiyesi ve Akörü köylerinde başlayan ve başlayacak olan bu okullar tamamlanacak. En kısa sürede Elmalı merkeze 5 derslikli yeni bir okul yapılacaktır.
- 4- Köy bütçesinden aygır satın alınacaktır.
- 5- Vilayetin yazdığı esaslara göre sivrisinek ve karasineklerle mücadele edilecekti.
- 6- Telefon direği için Elmalı’dan 1000, Korkuteli’nden 500, Kaş’tan 590 ve Finike’den 500 adet direk için orman kesimi talep edilecekti
- 7- İlçe merkezleri yollar ağaç mevsimlerinde ağaçlandıracak korkuluklarda inşa edilecekti.
- 8- Ekim fiyatları her hafta pazartesi günleri ilden ilçelere telgrafla bildirilecekti.
- 9- Kaş kazasının elektrik işlerini yerinde incelemek üzere bir elektrik mühendisi gönderilecek.
- 10- Muhtarlık kursu ağustos ayı sonuna kadar her ilçenin belirleyeceği günlerde yapılacaktır.
- 11- İlçeler sığır hayvanının ıslahı noktasından uygun gördükleri köylerden boğa satın alacaktır.
- 12- Kazaların lüzum görecekları büyük ve hayvanı bol köylerde fenni yerler yaptırılacaktır.
- 13- Köy yolları kademeli olarak yapılacaktır.
- 14- İlçeler, merkezlerine en yakın köyü örnek köy yapacaktır.
- 15- Kazalar mıntıkları dahilindeki köylerde mevcut değilse orta mahalleri ihdas ve tapuya raptettirecek ve ektirecektir. Orta malı olan köylerde de henüz tapuya raptedilmemiş mal ve arazi varsa tapuya raptettirecek ve araziye ektirecekti.

Gerçekleştirilen iki toplantıda imar ve yol politikalarından başlayarak eğitim, tarım, veterinerlik, ticaret, telgraf ve telefon, sağlık, su, ormancılık gibi konular üzerine durulmuştu. Her ilçenin yöneticileri özellikle elektrik, bataklık kurutma, köy yolları ve telefon gibi konularda daha fazla talepte bulundu. Alınan kararlarla bir yıllık çalışma programı çizildi ve çalışmalara başlandı⁴⁵⁴. Mazlum Adıson, Antalya Gazetesi’ndeki “Kalkınmaya doğru” başlıklı

⁴⁵⁴ Antalya, 1585-96, 18 Temmuz 1940, s. 1.

yazısında; “Bu günkü bozuk yol, yıkık köprüler, mektepsiz veya öğretmensiz, hasta köyler yerine, doğacak en uzak iki köyün telefonla konuştuğu postalı, gazeteli, hara ve mandıralı, zengin ve okumuş halkla mesk n bir Antalya, Cumhuriyet haritasının Sabah yıldızı olur.”⁴⁵⁵ ifadesiyle beklentilerini aktarmıştı.

Ekim 1940 tarihinde Burdur şosesi, Antalya’dan Burdur il sınırına kadar 55 kilometre uzunluğundaki yolun, 8 kilometresi temel onarım, 35 kilometresi ise ağır hasarlı kısımlarda sürekli onarım yapılarak ulaşıma oldukça uygun hale getirildi. Bu yol üzerindeki eski Kırkgöz köprüsünün genişletme, onarım, proje ve etütleri hazırlandığı için çok önemli bir ulaşım güzergahı üzerinde bulunan bu köprünün onarımına ilk fırsatta başlanacağı bildirildi⁴⁵⁶. Bu yılında doğu ilçelerine giden yollara ve durumu bakıldığında; Antalya-Serik kesimi: Bu yol üzerinde 4 kilometrelik bataklık ve çamurlu alan olduğundan ulaşımda saatlerce zorluk yaşanıyordu. Bu alan büyük ölçüde onarılarak serbestçe gelip gitmeler kolaylařtırıldı⁴⁵⁷.

Antalya Gazetesi yazarlarından Mazlum Adıson, Manavgat yolu için: “...kafilemiz, uzun ve bozuk yollardan kalkan toz bulutları arasında kayboluyormuş gibi görünüyordu” şeklinde bir yorum yapmaktadır⁴⁵⁸. Temmuz 1940’ta Manavgat’a yaptığı bir yolculuğu anlatan Etem Seçkin ise, Manavgat yolunun durumunu şöyle aktarmıştır:

Manavgata gidiyoruz...Yolumuzun etrafını dolduran münbit ve yeşil ovalara gömülen kırık, dökük köhne insan yuvalarını ve asrın hediyeleri zihnimde canlanıyor, bunlar üzerinde ne kadar çalışmak l zım geldiğini ve hayata kıymet vermeyen o devrin bakayasının isl hi muhakkak programlı bir mesaiye muhtaç bulunduğunu teslim ve tasdik ediyordum. Yollarımızın iniş ve  ıkışları arasındaki hafif ve derin hendeklerden atlayarak ara sıra hissedilen yüksek sarsıntılar.....⁴⁵⁹.

Serik-Managat kesimi: Yıllardır tamir edilmeyen Manavgat yolu, yağmurlu ve çamurlu havalarda sürücüler için büyük sorun teşkil ediyordu. Bu nedenle, yolun gerekli onarımları yapıldı. Onarımların tamamlanmasının ardından, yolun taş döşeme ve silidiraj işlemleri de başlayacaktı. Bu sayede, Manavgat yolu artık sürücüler için sıkıntı olmaktan  ıkacaktı⁴⁶⁰. Haşim İşcan tarafından 25 Ağustos 1940 Pazar günü Orta Anadolu’yu Akdeniz’e bağlayan Antalya-İbradi yolu a ılmıřtı⁴⁶¹.

Vali Haşim İşcan’ın Antalya’ya yaptığı en büyük hizmetlerden biri, İç Anadolu’yu Akdeniz’e, Konya’yı Antalya’ya bağlayan 27 yıldır a ılamayan Akseki-Manavgat yolunun tamamlanması oldu⁴⁶². 22 Ekim 1940 tarihi itibarıyla Manavgat-Akseki yolu hayal olmaktan

⁴⁵⁵ Adıson, 22 Temmuz 1940: 2.

⁴⁵⁶ *Antalya*, 1618, 29 Birinci Teşrin 1940, s. 4.

⁴⁵⁷ *Antalya*, 1618, 29 Birinci Teşrin 1940, s. 3.

⁴⁵⁸ Adıson, 4 Temmuz 1940: s. 1.

⁴⁵⁹ Seçkin, 4 Temmuz 1940: 1.

⁴⁶⁰ *Antalya*, 1618, 29 Birinci Teşrin 1940, s. 3.

⁴⁶¹ *Antalya*, 1600, 26 Ağustos 1940, s. 1.

⁴⁶² *Son Posta*, 3724, 9 Birincikanun 1940, s. 6.

çıkıp Vali İşcan'ın kestiği kurdeleyle hizmete açıldı. Antalya'nın Konya'ya bağlanmasının önündeki tek engel olan bu yol, yıllar süren çalışmalar ve yüzbinlerce lira harcama sonucunda tamamlandı. Böylece Toros Dağları'nın zirveleri de aşılmış oldu. Tesviyesi yapılmış ve şiddetli yağmurda dahi araçların geçişine engel olmayan Antalya-Konya hattının en hatalı kısmı olan 40 kilometrelik yol, 3 ay gibi kısa bir sürede tamamlanarak hizmete açıldı⁴⁶³.

Ankara'dan Akdeniz'e giden en kısa yol olan Ankara-Konya-Akseki-Manavgat-Antalya güzergahı, Antalya'yı hükümet merkezine bağladı. Bu yol sayesinde, Antalya'nın Alanya, Manavgat, Gündoğmuş ve Akseki ilçelerinde yetişen turfanda meyve ve sebzeler, ülke geneline daha kolay taşınabilecekti⁴⁶⁴. Sosyal, ekonomik ve askeri değeri büyük olan bu yol üzerinden sıcak iklim mahsulleri en kısa sürede İç Anadolu'ya ulaştırılacaktı⁴⁶⁵. Ekonomik olarak kendisine en yakın olan Akdeniz yolu sayesinde Konya büyük kazanç elde edecek. Afyon-Antalya yolu gibi Antalya-Konya-Ankara yolu da tüm Antalya'ya büyük faydalar sağlayacaktı. Tüm bu vasıflardan dolayıdır ki Nafia Vekâleti, Genel Kurmay Başkanlığı'nın da uygun görmesiyle bu yolu birinci sınıf millî yollar arasına almıştır⁴⁶⁶. Antalya Gazetesi'nin Manavgat-Akseki yolunun açılışa ilişkin Vali İşcan'a dair yorumları şu şekildedir: ⁴⁶⁷

Torosun en taşlık, sert kayalı kısımlarından geçen bu yol güzergâhı, yüksek himmetli valimizle birleşen takdire şayan gayretli kaza halkının enerjisi karşısında yarıldı, param parça oldu.

Hitabet kudreti fevkalâde yüksek olmasına rağmen bu meziyetlerini daima geri plâna çeken, meşhur atalar sözünde olduğu gibi (Adının eri) olarak daima iş arayan kıymetli valimiz, rahatsız bulunmalarına rağmen Antalya-Akseki yolunun açılma törenine giden heyete riyaset buyurmuşlardı. Kimisinin yüzbinlerle lire ile birkaç senelik vilâyet umumî faaliyetini teksif suretile açılması ancak kabildir, kimisinin de katiyetle (muhaldir) dedikleri bu yolu, birkaç ay içinde açmış olmanın zevki çok kıymetli valimizi bu seyahata mecbur etmiştir kanaatindeyiz.⁴⁶⁸

Toros Dağları'nın en engebeli ve zorlu bölgelerinden geçen Antalya-Akseki yolu, Haşim İşcan'ın liderliğindeki Akseki halkı tarafından büyük bir çaba ve emek sonucu açıldı. İşcan'ın, yolun açılışını görmenin sevincini yaşamak için rahatsızlığını bile göz ardı etmesi, onun hizmete olan bağlılığını göstermekteydi. Vali Haşim İşcan, Manavgat-Akseki yolunun açılışında bir konuşma yaptı. Bu konuşmanın bazı kısımları şu şekildedir:

Yolunuzun kordelâsını kesdiğim şu anda 27 senenin sizlere çektiği intizarı, ızdırabı ve yolsuzluk yüzünden maruz kaldığımız sıkıntıları artık maziye karışmış görerek bu günkü sevincinizin ne kadar yerinde olduğunu da takdir etmekteyim.

⁴⁶³ *Antalya*, 1618, 29 Birinci Teşrin 1940, s. 4; Bayındırlık Bakanlığı'nın 12 Mart 1945 tarihinde Başbakanlığa gönderdiği yazısı ve Maliye Bakanlığı'nın olumlu görüşü üzerine, Akseki-Manavgat yolunun Gökçebelen ile Gecere Köyü kısmının yapılması için, *Antalya Vilâyeti*'ne, 30.000 liranın Bayındırlık Bakanlığı 1944 yılı bütçesinin şose ve köprüler özel fashından yardım olarak verilmesi, Bakanlar Kurulu'nun 18 Mayıs 1945 tarihli toplantısında kararlaştırılmıştır. Gönüllü, 2008: 105.

⁴⁶⁴ *Antalya*, 1616, 21 Birinci Teşrin 1940, s. 2.

⁴⁶⁵ *Antalya*, 1618, 29 Birinci Teşrin 1940, s. 4.

⁴⁶⁶ *Antalya*, 1616, 21 Birinci Teşrin 1940, s. 2.

⁴⁶⁷ *Antalya*, 1616, 21 Birinci Teşrin 1940, s. 1; *Antalya*, 1618, 29 Birinci Teşrin 1940, s. 1.

⁴⁶⁸ *Antalya*, 1618, 29 Birinci Teşrin 1940, s. 1.

27 sene evvel başlanmış olan bu yolun bugün başarılan 40 kilometrelik kısmının üç senede ancak yapılabilir bulunduğu hakkındaki fennî bir mütaleaya rağmen nafiamız bu işi üç ay gibi pek kısa bir zamanda sizlerin gayretile vücade getirmiş bulunmaktadır.

Bu yol bizim istediğimiz yol, sizin beklediğiniz yol değildir. Asıl yolumuz, ideal olan yol, Akdenizin yolu, asfalt yoldur. Cumhuriyet idareimizin size bunu da getireceğinde hiç şüphe etmeyiniz.⁴⁶⁹

Manavgat-Akseki yolu üzerinde bulunan, o dönemin köprü yapım tekniğine uygun olarak inşa edilen büyük ve ahşap Ahmetler Köprüsü, 1943 yılının Nisan ayında Türk mühendis ve işçiler tarafından tamamlandı⁴⁷⁰. 18 Mayıs 1945'te Akseki-Manavgat yolunun Gökçebelen ve Gecereme köy kesimlerinin inşaatı için Bayındırlık Bakanlığınca 30 bin lira yardım yapılmasına karar verildi⁴⁷¹.

Manavgat-Alanya yolunun bir kısmı Ulan ovasından geçmekteydi. Bu ova, yaz aylarında tarım için verimli bir alanken, kış aylarında göl ve bataklık haline gelmekteydi. Bu durum, tarım açısından faydalı olsa da bayındırlık işlerinde büyük bir dezavantajdı. Ova, yağışların yoğun olduğu ve çukur bir arazide bulunduğu için, şoseyi aşındıran ve yok eden bir su ve çamur kaynağıydı⁴⁷². Geniş ve çukur Ulan ovası, özellikle kış aylarında kent merkezi ile üç ilçe arasındaki ulaşım engel teşkil ediyordu. Bu nedenle, ovanın üzerinden 3,5 metre yükseklikte bir yol inşa etmek ve ilçelerle bağlantı kurmak kararlaştırıldı. Ancak yakınlarda taş bulunamadığı için, taş 12 kilometre uzaktan taşındı. Bu zorlu çalışmanın sonucunda, 1943 yılında “tren inşası kadar mühim olan” bu yol, neredeyse tamamlandı ve sadece küçük bir kısmı kaldı⁴⁷³. 1944 Kasım ayında, Manavgat-Alanya yolunun 90-96 kilometrelik kısmı olan Nifrit ovasında yol yapım ihalesi yapıldı. Ulan ovası gibi Nifrit ovası da dağlarla çevrili ve drenaj sistemi olmayan bir alandı. Ancak yol çalışmaları Ulan ovası kadar zor olmayacaktı. İhaleyi, 85.573,64 lira keşif bedeliyle İzmirli müteahhit Ahmet Kulak kazandı. Yol tamamlandıktan sonra, bu kısım birkaç saatte geçilebilecekti⁴⁷⁴. 1940 Temmuz ayında, Antalya'dan Alanya'ya otomobille gitmek için on üç saatlik zorlu bir yolculuk yapmak gerekiyordu.⁴⁷⁵

Alanya yolunun en önemli sorunlarından biri de Karpuz Köprüsü idi. Bu köprü, Alanya'yı Akseki, Gündoğmuş, Manavgat ve Serik ilçeleriyle ve özellikle Antalya'yla bağlamaktaydı. Ancak köprü, defalarca ihaleye çıkmış olmasına rağmen bir türlü inşa edilememişti. Alanya ilçesi ile Antalya arasındaki ulaşımı sağlayan Karpuz Köprüsü'nün inşası için yapılan ihaleler sonuçsuz kalınca, köprü Nafia Müdürlüğü tarafından emaneten inşa

⁴⁶⁹ *Antalya*, 1618, 29 Birinci Teşrin 1940, s. 5.

⁴⁷⁰ *Antalya*, 1856, 29 Haziran 1943, s. 1.

⁴⁷¹ *BCA*, 30.18.1.2 / 108.27.16 (18.05.1945).

⁴⁷² *Antalya*, 1618, 29 Birinci Teşrin 1940, s. 3.

⁴⁷³ *Antalya*, 1856, 29 Haziran 1943, s. 1; *Antalya*, 1908, 7 İkinci Kânun 1944, s. 1.

⁴⁷⁴ *Antalya*, 1980, 21 İkinci Teşrin 1944, s. 2.

⁴⁷⁵ Akcan, 1 Temmuz 1940: 1.

edilmeye başlandı. Köprünün uzunluğu 130 metre ve malzemesi ahşaptı⁴⁷⁶. 25 Ekim 1940 tarihinde, Antalya valisi İşcan'ın da katılımıyla, vilayet mebusları, memurlar ve binlerce halk huzurunda Karpuz Köprüsü açıldı⁴⁷⁷. Alanya ilçesi, dört ay önce inşasına başlanan ve yüz otuz metre uzunluğundaki Karpuz Köprüsü ile artık bir ada gibi izole olmaktan kurtuldu. Bu sayede, bol ve meşhur olan portakal, muz ve turfanda sebzeler Orta Anadolu'ya daha hızlı sevk edilebilecekti⁴⁷⁸.

Uzun yıllardır Alanya yolunu ikiye bölen Alara Çayı köprüsünün yapımı için gerekli evraklar, Ocak 1942'de keşif ve tahsisatı tamamlanarak tamamlandı. Köprünün inşaatı için ihale yapılacak ve müteahhit tarafından çalışmalara başlanacaktı. Bu sayede, Antalya-Alanya yolunun en önemli sorunu daha çözülmüş olacaktı⁴⁷⁹. Alanya yolunun sürekli kullanılabilir olması için Alara köprüsü dışında yirmi adet menfez ve irili ufaklı köprü inşa edilecek, çamur ve bataklık kısımlar taşlarla doldurulacak ve araçların geçişine uygun hale getirilecekti⁴⁸⁰. Nafia Vekâleti tarafından 108. kilometrede yaptırılan 45 metre uzunluğundaki köprü, Ağustos 1943'te tamamlandı⁴⁸¹ ve Alanya ilçesi il merkezine bağlandı⁴⁸².

11 Aralık 1940 tarihinde Nafia Vekâleti, Antalya-Manavgat-Alanya yolunun yapımına derhal başlanması gerektiğini Başbakanlığa bildirdi. Ancak savaş nedeniyle inşaat malzemesi temininde sıkıntı yaşanacağından, yolun yapımına aday bulunamayacağı düşünüldü. Bu nedenle, yolun yapımında ilçelerin mükellef amelesinden de istifade edilmesi, hazine menfaatine daha uygun görüldü. Nafia Vekâleti, Antalya-Manavgat-Alanya yolunun yapımının emaneten yaptırılmasını Başvekâlet'e teklif etti. Maliye Vekâleti de bu teklifi onayladı ve İcra Vekilleri Heyeti, 23 Ocak 1941 tarihinde bu teklifi kabul etti⁴⁸³. Antalya-Manavgat-Akseki yolunun şose haline getirilmesi için, Nafia Vekâleti tarafından 24 Haziran 1941 tarihinde teklif edilen ve Maliye Vekâleti tarafından olumlu karşılanan 50.000 liralık yardım, İcra Vekilleri Heyeti tarafından 31 Temmuz 1941 tarihinde onaylandı⁴⁸⁴. Antalya-Manavgat-Alanya yolu inşaatı için Nafia Vekâleti tarafından 11 Eylül 1941 tarihinde Antalya Vilayetine 40 bin liralık

⁴⁷⁶ *Antalya*, 1618, 29 Birinci Teşrin 1940, s. 3-4; Antalya ilinde Alanya-Manavgat yolu arasındaki Karpuz köprüsünün inşaatı, 11890 lira 64 kuruşa bulunarak 22 Mart 1940 Cuma günü saat 15'e kadar kapalı zarf yöntemiyle eksiltmeye konulmuştu. *Antalya*, 1550-58, 7 Mart 1940, s. 4.

⁴⁷⁷ *Haber (Akşam Postası)*, 3120, 26 Birinciteşrin 1940, s. 4.

⁴⁷⁸ *Antalya*, 1618, 29 Birinci Teşrin 1940, s. 3-4.

⁴⁷⁹ *Antalya*, 1740, 9 İkinci Kânun 1942, s. 2.

⁴⁸⁰ *Antalya*, 1770, 24 Nisan 1942, s. 1.

⁴⁸¹ *Antalya*, 1863, 23 Temmuz 1943, s. 1.

⁴⁸² *Antalya*, 1908, 7 İkinci Kânun 1944, s. 1.

⁴⁸³ *BCA*, 30.18.1.2 / 93.124.11 (23.01.1941).

⁴⁸⁴ *BCA*, 30.18.1.2 / 96.82.2 (23.09.1941).

yardım yapılması teklif edildi. İcra Vekilleri Heyeti, bu teklifi 23 Eylül 1941 tarihinde onayladı⁴⁸⁵.

Antalya-Manavgat-Alanya yolunun önemine dikkat çeken Nafia Vekâleti, 7 Temmuz 1942 tarihinde Başvekâlet'e gönderdiği yazıda, geçen yıl verilen yardımla yolun inşasına başlandığını ve bu sene de Antalya Vilâyetinden 100.000 lira yardım talebinde bulunulduğunu belirtti. Antalya-Manavgat ve Alanya yolu için Antalya Vilâyetine 100.000 lira yardım yapılması talebi, Maliye Vekâletinin de olumlu görüş bildirmesi üzerine, İcra Vekilleri Heyeti tarafından 4 Ağustos 1942 tarihinde kabul edildi. Bu karar, Nafia, Maliye ve Dahiliye Vekâletlerine gönderildi⁴⁸⁶. 3 Şubat 1943'te, Antalya-Manavgat-Alanya yolunun geçilemeyen kısımlarında şose ve sınaî imalat inşaatı için İl Özel İdare ödeneğinin yeterli olmayacağı göz önüne alınarak, Bayındırlık Bakanlığınca 40 bin lira yardım yapılmasına karar verildi⁴⁸⁷.

Vali İşcan, Antalya'yı ilçelerine bağlayan yolların iyileştirilmesine ve geliştirilmesine önem verdi. Öyle ki hâlâ katır ve at sırtında gidilen Antalya-Akseki ve Antalya-Gündoğmuş yolları öncelikli konuydu⁴⁸⁸. Manavgat-Gündoğmuş bölümünde yeni ilçe olan Gündoğmuş yolunun, diğer yol çalışmaları gibi yeniden düşünülmesi gerekiyordu⁴⁸⁹. Kışın sürekli yağış nedeniyle bozulan bu yollar ulaşımı zorlaştırdığından yeni programa göre daha esaslı ve daha sağlam inşa edilecekti. Evvelce basit bir silindiraj ile yapılan karayolları yağmur nedeniyle yer yer kaymış, ulaşım aksamıştı. Yeni yollarda inşaata en uygun taşlar kullanılacaktı⁴⁹⁰.

1940 yılının sonlarından itibaren Antalya'nın batı ilçelerine giden yolların durumu göz önüne alındığında, Antalya-Korkuteli bölümü için temel onarımlar yapılmasına karar verildi. Bu onarımlarda, bozuk ve onarıma muhtaç kısımlar eskisinden daha iyi hale getirilecekti. Bu bölümde yapılması gereken en önemli mesele Marzuman Köprüsü'nün onarımıydı. Bu köprünün onarımı için çalışmalar başlatılmıştı. Korkuteli-Elmalı yolunda ise, çeşitli ulaşım zorlukları ve hatta tehlikeler oluşturan kısımlarında onarım çalışmaları yapılmaktaydı. Ekim 1940 tarihinde, 5 kilometrelik çok çamurlu ve bataklık alanın büyük onarımına başlandı. 45 kilometre uzunluğundaki bu yolun düzgün bir şoseye dönüştürülmesi için, yer yer taş malzemeler hazırlanıyor, gerekli kısımlar tesviye ediliyor ve bitiriliyordu⁴⁹¹. Elmalı ile Antalya arasındaki 120 kilometrelik şose yol, özellikle ekonomik öneme sahip olması ve yıllardır kış

⁴⁸⁵ Gönüllü, 2008:104.

⁴⁸⁶ Gönüllü, 2008:104.

⁴⁸⁷ BCA, 30.18.1.2 / 101.8.6 (03.02.1943).

⁴⁸⁸ *Cumhuriyet*, 5745, 10 Mayıs 1940, s. 5.

⁴⁸⁹ *Antalya*, 1618, 29 Birinci Teşrin 1940, s. 4.

⁴⁹⁰ *Cumhuriyet*, 5745, 10 Mayıs 1940, s. 5.

⁴⁹¹ *Antalya*, 1618, 29 Birinci Teşrin 1940, s. 4.

aylarında trafiği aksatması nedeniyle yeniden inşa edilerek onarıldı. Yolun tamamlanması, önemli bir başarı olarak kabul edildi⁴⁹².

Seferberlik sırasında açılan Elmalı-Finike şosesi, taş ferşiyatı yapılmadığı için ulaşımına uygun hale gelmemişti. Vali İşcan ve Elmalı Kaymakamı Fahri Akkutlu'nun girişimleriyle bu yolun esaslı onarımına başlandı. Yolun Bağlar sonundan Düden'e olan kısmı yeniden inşa edildi ve kalan kısım onarıldı. Böylece Elmalı-Finike hattı yolcu geçişine uygun hale geldi⁴⁹³. 1942 yılı baharında Korkuteli-Elmalı-Kaş-Finike yollarının gerekli kısımlarında yol yapımına başlandı⁴⁹⁴. Korkuteli ilçesi sınırları içindeki Kargalık köyünden başlayıp Elmalı'ya doğru giden Karaman beli'nin 10 kilometrelik bölümü oldukça hasarlı ve kötü durumda olduğundan bu yol tüm sürücüleri korkutuyor ve Elmalı'ya giden otomobil trafiği gün geçtikçe azalıyordu. Vali İşcan, Nafia müdürlüğü ile Elmalı kaymakamı Asım Sağıroğlu ve Korkuteli kaymakamı Cemil Sargut'a verdiği direktifler doğrultusunda, bu yolun onarılması için nafia teşkilatı ile her iki ilçenin kaymakamlarını görevlendirdi ve yüzlerce işçi istihdam edildi. Karaman belindeki nafia şantiyesi 1943 yılı Kasım ayı başlarında açılmış olmasına rağmen bir ayda yapılamayacak tadilatlar bir haftada yapılmıştı⁴⁹⁵.

Milli Savunma Bakanı Fevzi Paşa, Antalya'nın sahil olması nedeniyle İtalyanların Anadolu'ya ilerlemesini kolaylaştırmamak için Vali Haşim İşcan'ın Finike'ye yol yapmasını yasaklamıştı. İşcan ise bu yasağa rağmen yolu kaçak olarak yapmaya devam etti. Falih Rıfkı Atay, Çankaya adlı eserinde bu durumu şöyle aktarır:

Bir defa Antalya Valisi Hâşim İşcan'la beraber Finike'ye doğru gidiyorduk. Bir yeni yol yapıyordu. Vali:

— Bu yolu kaçırıyorum, demişti. Sonra açıkladı:

— Fevzi Paşa kıydan içeriye doğru yol yapmayı yasak etti. İtalyan taarruzuna yardımı olur diye...⁴⁹⁶

1941 mali yılında, Antalya-Burdur yolunun bozuk kısımlarının tamiri için Nafia Vekâleti, 30.000 liralık bir yardım yapacaklarını açıkladı. Bu yardım, İcra Vekilleri Heyeti tarafından 3 Eylül 1941 tarihinde onaylandı⁴⁹⁷.

Haşim İşcan'ın Antalya'ya gelişinden itibaren bir yıl içerisinde, Antalya'nın şehir içi, il ve köy yollarında yapılan büyük onarım ve yeniden inşa çalışmaları, Antalyalılara geleceğe dair umut veriyordu. İşcan, dar bir teknik kadroya rağmen Antalya'nın 850 kilometre uzunluğundaki dağınık yollarını kısa sürede modern bir hale getirmeyi başardı⁴⁹⁸. Yüksek Ziraat Enstitüsü

⁴⁹² *Son Posta*, 3724, 9 Birincikanun 1940, s. 6.

⁴⁹³ *Mete*, 11 Birinci Kanun 1942: 1.

⁴⁹⁴ *Antalya*, 1770, 24 Nisan 1942, s. 1.

⁴⁹⁵ *Antalya*, 1894-5, 16 İkinci Teşrin 1943, s. 1.

⁴⁹⁶ Atay, 1980: 207, 545-546.

⁴⁹⁷ *BCA*, 30.18.1.2 / 96.78.17 (03.09.1941).

⁴⁹⁸ *Son Posta*, 3724, 9 Birincikanun 1940, s. 6.

öğrencileri, Temmuz 1941 tarihinde iki buçuk aylık bir inceleme gezisi sonucunda, Antalya köylerinin diğer köylere göre geri kalmasının tek nedeninin, arazi yapısının yol yapımına uygun olmaması olduğunu belirttiler⁴⁹⁹.

Haşim İşcan'ın göreve gelmesinden önce, Antalya'da kış aylarında sadece iki ilçeye, yaz aylarında ise beş ilçeye ulaşım mümkündü. Ancak İşcan'ın çalışmaları sonucunda, 1944 yılı kış sezonunda Serik, Manavgat, Korkuteli, Elmalı ve Finike ilçelerine de ulaşım sağlandı. Antalya'nın ulaşım altyapısını iyileştiren yetkililer, devam eden çalışmaları tamamlayarak, kış sezonunda Alanya ve Akseki ilçelerine ulaşım sağladı. Yaz aylarında ise Gündoğmuş hariç Antalya'nın tüm ilçelerine ulaşım kolaylıkla sağlanıyordu. Haşim İşcan'ın dört yıllık valiliği döneminde, Antalya'da 96 km şose, 10 km imlâ, 190 km dağlık arazi yolu ve 100 km köy yolu inşa edildi. Bu yollardan özellikle Manavgat-Akseki yolu önemliydi. Çünkü bu yol sayesinde Antalya, Konya ve dolayısıyla Ankara'ya bağlandı.⁵⁰⁰

3.3. Şehir Merkezindeki Yol ve İmar Çalışmaları

Cumhuriyet döneminde Antalya'nın imar planı ve şehirleşmesi önemli bir gelişme göstermişti. Bu dönemde Rum asıllı Müttehhit İskarpa tarafından Antalya'nın 1/500 ve 1/2000 ölçekli iki haritası ile 1/2000 ölçekli imar planı hazırlanmıştı⁵⁰¹. Bu dönemde şehirde otuz dokuz mahalle bulunmaktaydı. Antalya şehrinde Cumhuriyet öncesi sadece Hükümet Caddesi bulunmakta iken, Cumhuriyet döneminde Atatürk, İsmet İnönü, Ali Çetinkaya ve Kâzım Özalp Caddeleri açılmıştı⁵⁰². Haşim İşcan'dan önce bu caddeler bakımsızdı. Antalyalılar toz, çamur ve sineklerden çok şikayetçiydi. Antalya Gazetesi yazarlarından Mazlum Adıson, Antalya'nın Cumhuriyet'in ilk yıllarında yaşadığı ulaşım ve altyapı sorunlarını şu sözlerle anlatıyor: “Yazın çarşı ve sokaklar toz, kışın çamur içindeydi. Sıcak yaz günlerinde hava almak için pencereleri açamazdık. Akdeniz incisi dediğimiz Antalya'yı toz toprak altında, çamurlara bulanmış, halden çıkarıp inci olarak göremiyorduk, gösteremiyorduk.”⁵⁰³ Enver Akcan ise, Antalya'nın sinek sorununu ve Haşim İşcan'ın imar faaliyetleriyle bu sorunun çözümünü bir şiirinde ele aldı:⁵⁰⁴

SİNEKNAME

Her yerde bizimleydi; Her şeyimize ortak
Karasinek sırnaşık bir mahluku; bir hortlak,
Kurtulduk artık ondan bir mucizeyle mutlak

⁴⁹⁹ *Antalya*, 1696, 31 Temmuz 1941, s. 2.

⁵⁰⁰ Mayak, 2011: 116.

⁵⁰¹ Güçlü, 1997: 87.

⁵⁰² Güçlü, 2007: 381.

⁵⁰³ *Antalya*, 1924-1925, 7 Mart 1944, s. 6.

⁵⁰⁴ Çimşir. 2012: 547.

Hürmet bu mucizeyi yapan büyük adama
Sineklerin pabucu artık atıldı dama.
Ayı ikiye bölmek gibi sihirli değil,
Bu mucize ilahi ve efsanevi değil
Tel kafes önünde se de hayretle eğil.
Öpelim mucizeyi yaratan nurlu kolu
Yurda geçmişler olsun, sinekler tuttu yolu.
Neler çekmezdik ondan; nerede yoktu ki, o?
Bütün iğrençliği ile öyle bir çoktu ki, o.
Sinek kovalamaktan zaaf gelmişti bize.
Bugün rahatız artık, rahatız artık bugün,
Sinekler topu attı, düğün yapalım düğün
Bu küçük fakat kara felaketi görünce
Çoğumuz şaşırılmıştı, şaşırılmıştı Bay Gökçe,
Mağlubiyet kat'ıydı; düşmüştük yeise nice.
Basit bir tedbir ile işi halletti İşcan
Sinekler oldu viran; geldi insanlara can.
Yaptığı çalışmalar cüret verdi de bana
Fısıldamak istedim bir şey Sayın İşcan'a
"Bize de ruhundaki özden biraz katsana!"
"Bu mümkün değil ise hızını kaybetme hiç!"
"İzindeyiz daima. İzindeyiz ve mübtehiç"

Enver AKCAN

Haşim İşcan, göreve başlar başlamaz şehrin çehresini değiştirdi. Birçok şeyi yıktı ve yeniden yaptı⁵⁰⁵. Kentin daha önce belirli bir program kapsamında geliştirilen öne çıkan işlerini yeniden değerlendirdi ve bu konuyla ilgili taraflarla temasa geçti. Yeni Vali, kentte bakımsız kalan ana caddelere öncelik vererek bazı yolların parkeleştirilmesine önem verdi⁵⁰⁶.

1940 yılında Atatürk Caddesi, henüz yeni yapılmış, ortasından su akan şehrin tek ve en yeni caddesiydi. İsmet Paşa Caddesi, Kale Kapısı çevresinde çeşitli şekillerde dökülen ve beton olarak vilayet konağı önüne ulaştıktan sonra şose olarak devam eden bir caddeydi. Kışın şose kısmı geçilmez hale gelirdi. Şehrin girişi bu caddeden geçtiği için sık sık bozulurdu. Çetinkaya ve Özalp Caddeleri, İmar planına göre yeni şeklini bulmuşlar ama henüz tamamlanmadıkları için eksik çoktu⁵⁰⁷. Şarampol-Yenikapı yolu, Antalya'ya 2-3 saat uzaklıktaki bir yerden getirilen taşlarla baştan sona döşenecekti⁵⁰⁸.

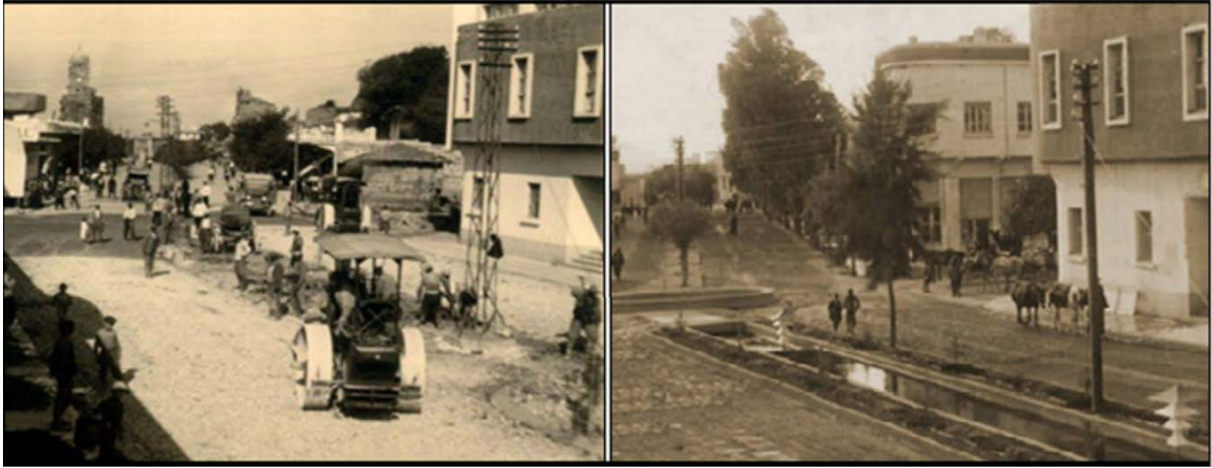
⁵⁰⁵ Orhun, vd.,1969: 534.

⁵⁰⁶ *Cumhuriyet*, 5745, 10 Mayıs 1940, s. 5.

⁵⁰⁷ Adıson, 25 Nisan 1940: 4.

⁵⁰⁸ *Cumhuriyet*, 5745, 10 Mayıs 1940, s. 5.

Resim 4: Ali Çetinkaya Caddesi; 1936 (sol) ve 1940 (sağ).

Kaynak: Kapan – Timor, 2018: 55

Haşim İşcan'ın çalışmalarıyla bir vakitler geçilmez yollu şehir, çamurdan ve pislikten kurtuldu⁵⁰⁹. Vali İşcan, şehre gelir gelmez, yıllarca çözüm bekleyen yol ve kaldırım sorunlarını çözmek için büyük imar çalışmalarına başladı⁵¹⁰. Antalya'da, Afyon ve Sandıklı'dan getirilen granit kaldırım taşları yerine Aksu'daki Karanlık Sokak Taş Ocaklarından getirilen parke taşları getirilecekti. Sandıklı taşı kadar kaliteli olmasa da bu değişiklikle masraflarda %30 tasarruf sağlanacaktı⁵¹¹.

1940 yılının son aylarında, Antalya'daki caddeler iki farklı görünüme sahipti. Bir yandan, taş yığınları, kum ve inşaat faaliyetlerinin olduğu çirkin görüntüler vardı. Öte yandan, temiz, geniş ve aydınlık yeni yollar da ortaya çıkmaya başlamıştı. Şarampol'den Kale Kapısı'na inen Kâzım Özalp Caddesi'nin çevresindeki evlerin yıkılması nedeniyle, cadde çirkin bir görüntüye bürünmüştü. Güzergâhın iyileştirilmesi için yapılan çalışmalar, caddeye yeni ilaveler yapılmasına ve eski yolun zarar görmesine neden oldu. Bu nedenle, çirkin görüntü ancak çalışmalar tamamlandıktan sonra ortadan kalkacaktı. İmar çalışmaları, Kale Kapısı'ndan başlayarak taş yığınlarla caddeye doğru ilerledi. Kale Kapısı'ndan İnhisarlar binasının önüne kadar uzanan ve henüz nispeten yeni olan beton yol, o zamanlar toprak ve çamur nedeniyle geçilemez durumdaydı. Vali konağı önündeki geniş meydanı geçip tekrar Yeni Kapı'ya doğru dönen yol da silindiraj yapılmış ve betonu dökülmüştü⁵¹².

Antalya'da, ev ve dükkânların saçakları yeterince kontrol edilmediği için yağmur boruları ve sel suları akacak yer bulamıyordu. Ayrıca, sokaklardaki arıklar da bozuktu.

⁵⁰⁹ *Vakit*, 9804, 9 Mayıs 1945, s. 6.

⁵¹⁰ *Akcan*, 27 Mayıs 1940: 1.

⁵¹¹ *Antalya*, 1736, 23 Birinci Kanun 1941, s. 1.

⁵¹² *Antalya*, 1618, 29 Birinci Teşrin 1940, s. 4.

Yollardaki çakıllar ise insanların yürüyebilmesini zorlaştırıyor ve ayak bileği burkulmalarına neden oluyordu⁵¹³. İşcan, şehrin bütün ana caddelerini yeniden inşa etmeye başladı⁵¹⁴. İlk işlerinden biri de Antalya için büyük bir yenilik arz edecek olan Cumhuriyet Meydanı'nı betonla kaplamak oldu⁵¹⁵. Burası artık törenler için müsait mükemmel bir meydan halini almıştı⁵¹⁶. İşcan, ayrıca Mareşal Çakmak, Atatürk, İsmet Paşa caddelerini modern bulvarlara dönüştürdü. İçme suyuna güzel bir şose yaptı⁵¹⁷. İşcan ile beraber, o dönem Antalya, geniş beton caddeler, bulvarlar, renkli elektriklerin verdiği renklerle akan kanallar, havuzlar, miradorlar, binbir çeşitli çiçeklerle süslenmişti⁵¹⁸.

Çiftçi Hayri Ülkü, Antalya Gazetesi'nde kaleme aldığı "Camianın Sıhhat ve Refahı ile Alâkadar Çalışmalar" başlıklı yazısında, Haşim İşcan'ın Antalya şehrinde gerçekleştirdiği çalışmaları ele aldı. Ülkü, yazısında özellikle parke kaldırımların önemini vurguladı. Temiz hava, temiz su ve temiz yiyecek, halk sağlığını doğrudan etkileyen temel unsurlardı. Belediyelerin en önemli görevleri arasında da bu unsurların sağlanması yer alıyordu. Antalya'da ise İşcan'a kadar parke kaldırımı yapılmamış olması, halk sağlığı açısından büyük bir eksiklik olarak öne çıkıyordu. Parke kaldırımlar, temiz havanın en önemli etkenlerinden biriydi. Şoselerde araçlardan kaynaklanan toz ve bakteriler, hava kirliliğine ve solunum yolu hastalıklarına yol açıyordu. Parke kaldırımlar ise bu tozların havaya karışmasını engelliyor ve daha temiz bir hava teneffüs etmemizi sağlıyordu. Ülkü, Antalya'da parke taşlarının döşenmeye başlamasından duyduğu memnuniyeti dile getirdi. Parke taşlarını gören gözünün kalbine inşirah verdiğini belirten Ülkü, bu adımın halk sağlığı için önemli bir katkı olduğunu ifade etti⁵¹⁹. İşcan'ın Antalya'da parke kaldırımlar döşetmesi, halk sağlığı açısından önemli bir gelişmeydi. Bu adım, halkın daha temiz bir hava teneffüs etmesine ve solunum yolu hastalıklarına karşı korunmasına yardımcı olacaktı.

3.4. Denizyolu Ulaşımı ve Antalya Limanı

Antalya'nın geniş hinterlandıyla deniz bağlantısı, bölgenin kalkınması için hayati önem taşımaktadır. Antalya limanı, hinterlandındaki Isparta, Burdur ve Konya gibi illerin tarım ürünlerinin ihraç iskelesidir. Ancak Antalya'daki liman eksikliği, özellikle sonbahar, kış ve

⁵¹³ Adıson, 25 Nisan 1940: 4.

⁵¹⁴ *Son Posta*, 3724, 9 Birincikanun 1940, s. 6.

⁵¹⁵ *Antalya*, 1574-85, 10 Haziran 1940, s. 2; *Antalya*, 1736, 23 Birinci Kanun 1941, s. 1.

⁵¹⁶ *Vakit*, 9804, 9 Mayıs 1945, s. 6.

⁵¹⁷ Adıson, 7 Eylül 1945: 2.

⁵¹⁸ Ülkücü, 6 Kasım 1942: 8.

⁵¹⁹ Ülkü, 22 Ağustos 1940: 1.

ilkbahar aylarında ihracatta büyük sorunlara yol açmaktadır. Bu durum, nakliyeyi aksatmakta ve ihracatçılara maddi kayıplar yaşatmaktadır.

Antalya'nın iskele kıyısı, tabiri caizse Barbaros döneminden kalma ilkel bir yapıda doğallığını korumaktaydı. Eski Antalya kalesinin önünde denizde çıkıntı halinde görünen yapı ve yıkılmış olan eşi, o zamanın ihtiyaçları ve anlayışına göre bir dalgakıran olarak kullanılmıştı. Ancak, Antalya iskele kıyısı dalgakıranlardan bile mahrum bir haldeydi. Sadece, binanın önünde sıralanmış birkaç taşla, azami yüz metre uzunluğunda basit ve ilkel bir yol, Antalya'da liman olarak temsil edilmekteydi. Dalgakıran eksikliği, fırtınalı havalarda gemilerin yanaşmasını imkânsız hale getirmekte ve ticari faaliyetleri sekteye uğratmaktaydı. Bu durum, gemileri fırtınayı açık denizlerde atlatmaya zorlamakta ve günlerce süren bir mücadeleye yol açmaktaydı. Kışın Akdeniz'de işleyen vapurlar rüzgârlı ve dalgalı bir günde Antalya'yı karşıdan alargada selamlamaya mecburdu. Çünkü bir gemi için bu havada bir az deniz kıyısına yaklaşmak, Antalya Yarımadasının granit kayalarında intihar etmek demektir. Çaresiz gemiler fırtına geçinceye kadar bir ileri bir geri gidişleriyle Akdeniz'in açıklarında mütemadi dolaşmaya ve fırtınayı atlatmaya çalışırlardı⁵²⁰. Fırtınalar, Antalya'nın liman eksikliğinin en somut ve yıkıcı sonuçlarından biriydi. Bir fırtına çıktığında, gemiler mal alıp boşaltmadan başka bir limana gitmek zorunda kalırlardı⁵²¹. Her fırtınada iskeledeki bir iki kayık veya mavna ya batar ya da parçalanırdı⁵²². Bu durum, Antalya'nın ticaretine büyük zarar vermekte ve ekonomik kayıplara neden olmaktaydı. Antalya'nın liman ihtiyacı, her geçen gün daha da acil hale gelmekteydi. Şehrin ve hinterlandının kalkınması, refahı ve uluslararası alandaki konumu için bir liman inşa edilmesi en azından büyük bir dalgakıran yapılması şarttı⁵²³.

Antalya'ya liman yapılması, şehrin ve hinterlandının geleceği için önemli bir yatırımdır. Bu yatırım, bölgenin kalkınmasına, refahına ve uluslararası alandaki konumuna önemli katkılar sağlayacaktı. Antalya'da liman eksikliği sadece ihracatçıları değil, tüm şehri etkilemekteydi. Kış aylarında vapurların limana yanaşamaması, ticaretin aksamasına ve şehirdeki insanların ihtiyaçlarının karşılanmasında zorluklara neden olmaktaydı. Bu durum, Antalya'yı deniz ticaretinde geri plana itmekteydi. Antalya'ya modern bir liman inşa edilmesi şehrin ve hinterlandının kalkınması için kritik önem taşımaktaydı. Bu liman, tarımsal ürünlerin ihracatını kolaylaştırarak bölge ekonomisine katkıda bulunacaktı.

⁵²⁰ Erdem, 30 İkinci Teşrin 1339: 1-3.

⁵²¹ *Akşam*, 15/5217, 21 Nisan 1333, s. 6.

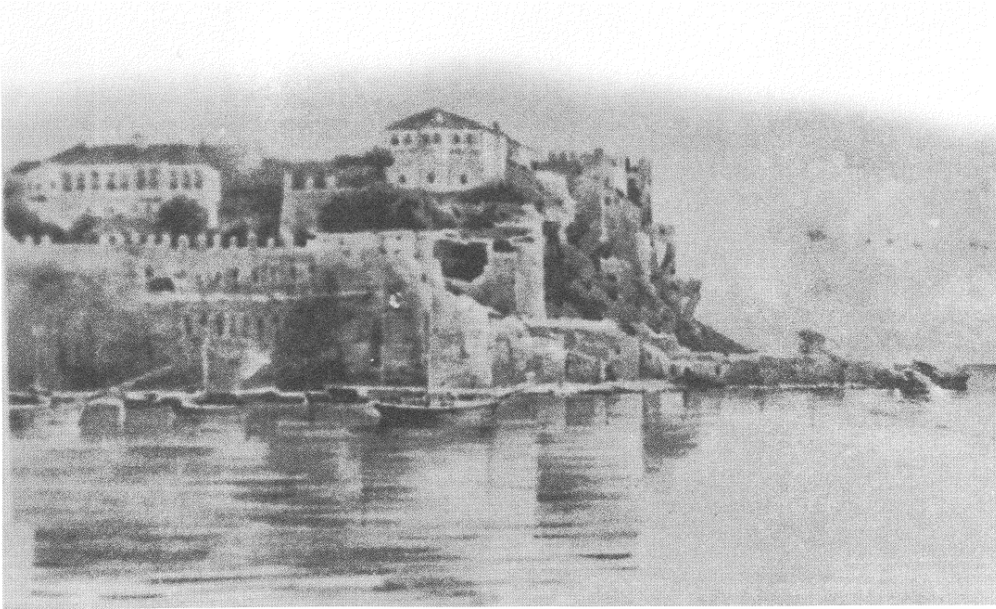
⁵²² Selekler 2000; 13.

⁵²³ *Akşam*, 15/5217, 21 Nisan 1333, s. 6.

3 Nisan 1930 tarihinde Antalyalı Caferzâde Mehmet Kaptan ve arkadaşları, Cumhurbaşkanlığına gönderdikleri dilekçede limanın önemini vurgulamışlardı. Dilekçede limanın geçmişteki ticari önemi, mevcut durumdaki harap hali ve ıslah edilmesi gerektiği belirtilmişti. Antalya Özel İdaresi'nin bu işi ekonomik olarak yapamayacağı için Nafia Vekâletinin devreye girmesi istenmişti⁵²⁴. Nafia Vekâleti, Antalya'ya bir dalgakıran veya liman inşa edilmesi için bir keşif heyeti göndermiştir. Heyet, 1933 yılında Antalya limanını incelemiştir⁵²⁵. 7 Mayıs 1937'de ise iskelede yeterli olmayan eski gümrük binası yıkılmış ve yerine yeni bir gümrük binası ve yolcu salonu inşa edilmesi için ihale düzenlenmiştir⁵²⁶. 7 Mayıs 1938'de Antalya liman gümrük binasının temeli atılmıştır⁵²⁷.

II. Dünya Savaşı sırasında Antalya limanı tam anlamıyla bir liman işlevi görmüyordu. İskele ile şehir arasındaki bağlantıyı sağlayan iskele yolu yeniden düzenlenerek genişletilmeye çalışıldı. 1940 yılı Nisan ayında tamamlanan bu yol, limanı daha kullanışlı hale getirdi. Aynı yıl yeni gümrük binasının tamamlanması da iskelenin görünümünü değiştirdi. 1941 yılında rıhtımın hasarlı kısımlarının onarılması ve yeni gümrük binasının korunması için kanal açılması kararlaştırıldı. Bu dönemde limanın en büyük ihtiyacı mendirek inşaatıydı. Ancak 1941 yazında Saint Didier gemisinin bombalanması sırasında bir torpidonun limandaki rıhtıma çarpması, liman düzenleme çalışmalarını aksattı⁵²⁸.

Resim 5: 1940 Yılı Antalya İskelesi

Kaynak: Güçlü 1997: 153

⁵²⁴ Gönüllü, 2008: 106.

⁵²⁵ *Akşam*, 15/5217, 21 Nisan 1933, s. 6.

⁵²⁶ Sönmez, 2012: 286.

⁵²⁷ Antalya, 1982: 789.

⁵²⁸ Yiğit, 2022: 384-

Antalya için en ideal ulaşım yolu denizyolu olsa da II. Dünya Savaşı'nın getirdiği zorluklar nedeniyle denizyolu ulaşımı imkânsız hale gelmişti⁵²⁹. Antalya limanının da onarıma ihtiyacı olması durumu daha da zorlaştırmıştı⁵³⁰. 6-8 Şubat 1941'de Antalya, Kaş ve Kalkan'ı vuran şiddetli fırtına ise limanda tahribata yol açarak durumu daha da karmaşık hale getirmişti⁵³¹. Savaş nedeniyle denizyolu ulaşımının kapatılması, Antalya'da yüzlerce denizci ailesini açlık tehdidiyle karşı karşıya bırakmıştı. Bu aileler, Haşim İşcan'a başvurarak iş talep etmişlerdi⁵³². Savaşın getirdiği zorluklara rağmen, Antalya limanında bazı düzenlemeler yapıldı⁵³³. Bu düzenlemeler, liman işlevini geliştirmeye yönelik önemli adımlar olsa da, ulaşım için tek seçenek karayoluydu⁵³⁴.

Resim 6: 1940 Antalya Yat Limanı

Kaynak: *Dünden Bugüne Antalya, I.* 2012: 74.

Denizyolu ulaşımının kullanılmaması, Antalya'nın sahil ilçeleriyle bağlantısını da zaman zaman kesiyordu. Bu durum, özellikle Alanya için büyük bir sorun teşkil ediyordu. Antalya Gazetesi'nde Enver Akcan tarafından kaleme alınan "Alanya Yollarında" başlıklı yazı, bu sorunun boyutunu gözler önüne sermekteydi: Deniz münakalesinin kesilmesi, Antalya'nın sahil kasabalarıyla irtibatını zorlaştırıyordu. Bu kasabalar arasında Alanya'nın durumu daha da vahimdi. Diğer kasabalar Antalya ile bağlantıda zorlansa da, başka kasaba veya vilayetlerle irtibatlarını bir şekilde sağlayabiliyorken, Alanya adeta bir ada gibi bağlantısız kalıyordu. Develerle ve motorlu araçlarla sağlanan bağlantı, Alanya'nın ihtiyaçlarını karşılamıyor ve

⁵²⁹ *Antalya*, 1860, 13 Temmuz 1943, s. 2; *Haber (Akşam Postası)*, 3294, 25 Nisan 1941, s. 6.

⁵³⁰ Güçlü, 1997: 67.

⁵³¹ BCA, 30.10.0.0 /121.862.29 (04.03.1941).

⁵³² *Antalya*, 1860, 13 Temmuz 1943, s. 2.

⁵³³ Güçlü, 1997: 67.

⁵³⁴ *Haber (Akşam Postası)*, 3294, 25 Nisan 1941, s. 6.

Alanya adeta kendi haline bırakılıyordu. Alanya'ya gerçekleştirdiği yorucu yolculuğunu anlatan Aksan;

Dört gün evvel Alanyaya karadan vaki seyahatimde bu acı hakikatle bir kere daha yüz yüze geldim. Üç ay evvel deniz yoluyla yine ziyaret ettiğim bu kazamızdan o vakit dönerken [Cennetten geliyorum] diye yazdığım bir yazıyı okuyan Alanyalılarından biri bu defa karadan ve on üç saatlik yorucu bir otomobil yolculuğundan sonra Alanya'ya bitkin bir halde gire bildiğimi görünce.

— Evet Alanyamız cennettir. Bundan dolayı sırat köprüsünden geçmeyince buraya gelinemez. Sırat köprüsü sözünün nereye ait olduğunu o yolu geçenlerin bilmemesi imkânsızdı.

— Alara çayı ile Manavgat arasını kasdediyorsunuz galiba dedim.

— Evet orası. Bakınız ne güzel anlamışsınız dedi, (ve devamla) Kaymakamımız bizim hududumuzu yazın değil kışın bile geçilecek hale koydurdu. Fakat Manavgat sınırı içinde kalan ve tahminen 20 kilometre kadar tutan bu fena yol kısmım Manavgatlılar bizi alâkadar etmez. Lazımsa Alanyalılar kendileri yaptırın diyorlarmış. Bizim vaziyetimizi düşünmüyorlarmış bile. Alarayı duba ile geçtik. Duba içinde güzel notlar aldılar. Artık Manavgat hududundayız. Tangur tungur aheste aheste ilerliyoruz. Köprüsüz menfezleri şoförümüzün açtığı ivicaçlı yerlerden geçiyoruz. Şoseyi tarlasına katıştıran Manavgatlı köylünün çitten duvarını şoförümüzün sökmesini birlikte temaşa ediyoruz. Şoseyi tarlasına katmış ve sürmüş ve yolu patika halinde olarak dışarıya atmış olan Çengel karakolu karşısındaki diğer cesur bir köylünün bu eserini birlikte seyrediyoruz.

Birçok yerlerde şosenin kaybolduğunu şarapollerin kalmadığını yine beraber görüyoruz. Derelerde otomobilden beraber inip yürüyoruz. Ve böylece şoförümüz tarafından evvelki seferinde kısmen tamir edilmiş yolu iki saat eksiğiyle dört buçuk saatte bitirmeğe muvaffak olabiliyoruz.

Manavgatta çay başındayız. Bizden evvel gelmiş bir otomobil daha var. Vilayetin kıymetli Nafia Müdürü bazı arkadaşlar ile birlikte pek hayırlı bir iş için gelmiş. Alanya-Antalya yolunun başlıca eksiği olan Karpuz çayı köprüsünün inşası için muktezi tedbirler alıyorlar. Hep beraber oturuyoruz. Bay Niyazi sayın arkadaşı Bay Halit'e şose hırsızlığını hafifçe anlattı...⁵³⁵

II. Dünya Savaşı yıllarında; mevcut mendireğin onarımı, genişletilmesi ve düzeltilmesi planlandı. Rıhtım inşaatı için 100 bin liralık ödenek ayrıldı. Ödeneğin yarısı 1943 mali yılına kadar uzatıldı⁵³⁶. 1944 yılında limana dalgakıran inşa edilmesi kararı alındı⁵³⁷. 2 Şubat 1945'te Antalya rıhtım yolunun genişletilmesi için 9.58 m² hazine arazisi belediyeye bedelsiz devredildi⁵³⁸.

⁵³⁵ Akcan, 1 Temmuz 1940: 1-3.

⁵³⁶ BCA, 30.18.1.2 / 99.67.15 (01.08.1942).

⁵³⁷ BCA, 30.11.1.0 / 169.23.20 (19.08.1944).

⁵³⁸ BCA, 30.18.1.2 / 107.96.8 (02.02.1945).

3.5. Havayolu Ulaşımı

1942 yılının temmuz ayında, Devlet Hava Yolları Müdürlüğü, Antalya Havalimanı'na 368 kHz ve 5454 kHz dalga boylarında yayın yapacak bir radyal gonyometre ve sabit verici istasyonu kurulması talebinde bulundu⁵³⁹. 29 Mayıs 1944'te havaalanı inşaatı ihale edildi⁵⁴⁰.

Antalya'ya ilk uçak seferi 10 Temmuz 1944 Pazartesi günü gerçekleşti⁵⁴¹. Sayıları çok az da olsa sivil yolcuları taşıyan bu tarihi olay, Antalya'nın ulaşım tarihinde bir dönüm noktası oldu. Artık Antalya, İstanbul ve Ankara gibi büyük şehirlere havayolu ile bağlantılıydı. 11 Temmuz 1944 Salı günü uçak bu sefer yolcu götürüyordu. Havayolu sayesinde ilk defa günlük İstanbul ve Ankara gazeteleri Antalya'ya ulaştı. Bu gazeteler, içinde bulunduğu günün tarihini taşıyordu. Bu durum, Antalyalıları şaşırttı. Sanki gazetelere, Antalyalıları kandırmak için iki gün sonraki tarihi atılmış ve gönderilmiş gibi bir hissiyat yarattığı söylendi⁵⁴².

Antalya'ya ilk seferini yapan Hava Yolları ile şehre gelen Emlak ve Eytam Bankası genel müdür yardımcısı Ferit Renda, Emlak Bankası'nın Antalya'da şube açması için incelemelerde bulundu. Bahçeli Evler Kooperatifi'nin istikraz işleri ile ilgilendi⁵⁴³. Bu dönem havayollarıyla ilgili olarak bazı olaylarda meydana gelmişti. 6 Eylül 1944 günü saat 19.40'ta, Kıbrıs'tan havalanan 215 numaralı İngiliz Ağır Bombardıman Uçağı, teknik bir arıza nedeniyle Antalya Havalimanı'na zorunlu iniş yaptı. Uçakta iki İngiliz subay bulunuyordu⁵⁴⁴.

Antalya Valisi Haşim İşcan, il işleri hakkında açıklamalarda bulunmak üzere 26 Haziran 1945 Salı günü Ankara'ya hava yoluyla gitti⁵⁴⁵. İşcan, Ankara'da dört gün kaldıktan sonra 30 Haziran 1945 Cumartesi günü hava yoluyla Antalya'ya döndü. 3 Temmuz 1945 Salı günü yıllık izne ayrılarak karayoluyla Ankara'ya gitti⁵⁴⁶. Antalya Valisi Haşim İşcan, 8 Ağustos 1945'te Bursa Valiliği'ne atanmıştı⁵⁴⁷.

⁵³⁹ BCA, 30.18.1.2 / 99.77.5 (18.08.1942).

⁵⁴⁰ Gönüllü, 2008: 107.

⁵⁴¹ *Antalya*, 1960, 11 Temmuz 1944, s. 1.

⁵⁴² *Antalya*, 1960, 11 Temmuz 1944, s. 4.

⁵⁴³ *Antalya*, 1960, 11 Temmuz 1944, s. 1.

⁵⁴⁴ BCA, 30.10.0.0 / 59.402.25 (18.09.1944).

⁵⁴⁵ *Antalya*, 2022, 26 Haziran 1945, s. 1.

⁵⁴⁶ *Antalya*, 2024, 3 Temmuz 1945, s. 1.

⁵⁴⁷ BCA, 30.18.1.2 / 108.48.1 (08.08.1945).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

EĞİTİM ALANINDAKİ FAALİYETLER

4.1. 1940 Öncesi Antalya'daki Eğitim Durumu

1940'a kadar küçük bir kasaba olan Antalya, Haşim İşcan'ın Valiliği döneminde caddelerin açılması ve kaldırımların yapılmasıyla şehir görünümüne kavuştu. Karaalioğlu Parkı ve Bahçeli Evleri gibi projelerle de modern bir şehir olma yolunda hızla ilerledi. Bayındırlık alanındaki bu gelişmelere paralel olarak eğitim faaliyetlerine de önem verildi. Kendisi de öğretmenlik yapmış olan İşcan'ın eğitime olan bağlılığı ve vizyonu, bu alandaki atılımlarda kendini gösterdi.

Cumhuriyetin ilk döneminde Antalya'da bulunan ilkokulların tümü, Osmanlı döneminde açılmış olan okullardı. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e sekiz ilköğretim okulu intikal etmişti. Buna Antalya Lisesi'ne bağlı ilkokul bölümü de dâhildi. Ancak bu okullara, Osmanlı dönemindeki adları yerine, Cumhuriyet ve Millî Mücadele ruhunu canlı tutmak için "Cumhuriyet", "İnönü", "Dumlupınar", "İstiklâl", "Sakarya", "Atatürk", "Gazi Mustafa Kemal" gibi adlar verildi⁵⁴⁸.

- Antalya'nın bilinen en eski ilkokulu olan Cumhuriyet İlkokulu, 17 Şubat 1890 Pazartesi günü Mecidiye Mektebi adıyla Muratpaşa Camii civarında açıldı. Okulun 1944-45 yılı verilerine göre, 1. sınıfta 55, 2. ve 3. sınıflarda 41'er öğrenci olmak üzere toplam 137 öğrencisi mevcuttu⁵⁴⁹.

- Antalya'nın en eski okullarından biri olan İnönü İlkokulu, 1 Mart 1901 Cuma günü Değirmenönü semtinde Feridiye Mektebi adıyla açıldı. 1934 yılında okulun adı İnönü İlkokulu olarak değiştirildi⁵⁵⁰.

- Dumlupınar İlkokulu, Takkacı İnas Mektebi adıyla 1 Eylül 1906 Cumartesi günü Kaleiçi'nde Kılıçaslan Mahallesi, Yenikapı Sokak'ta açıldı. 1928 yılında okulun adı Dumlupınar İlkokulu olarak değiştirildi⁵⁵¹.

⁵⁴⁸ Deniz, 2009: 56.

⁵⁴⁹ Deniz, 2009: 50-53.

⁵⁵⁰ Fakat 1946'da şehirde Ali Çetinkaya Caddesi Ali Çetinkaya Caddesi üzerinde yeni bir okul açılıp bu okula İnönü adı verilince aynı isimde iki okul olamayacağı gerekçesiyle okulun adı değiştirilmiş ve okul, II. İnönü İlkokulu adını almıştır. 1948'de okulun adında yeniden bir değişikliğe gidilmiş ve İl Genel Meclisi kararıyla okulun adı İsmet Paşa İlkokulu'na çevrilmiştir. 1952'de İstiklâl İlkokulu olarak yeniden değişikliğe gidilmiştir. Deniz, 2009: 53-54.

⁵⁵¹ Deniz, 2009: 56.

- İstiklâl İlkokulu, ilk olarak İnas İbtidaîsi adıyla 1 Eylül 1906 Cumartesi günü Yüksekalan semtinde açıldı. Okulun adı 1922'de Merkez İnas Mektebi olarak değiştirildi. 18 Kasım 1928'de İstiklâl İlkokulu adını aldı. 1 Haziran 1932 tarihinde ana mekteplerinin kapatılmasıyla, Antalya'daki son ana mektebi olan Tugay Zade Cemal Bey Anamektebi'nin binasına taşındı⁵⁵².

- Sakarya İlkokulu, 3 Mart 1911'de, Yivli Minare'nin karşısında, Reşadiye Erkek ilk Mektebi adıyla iki katlı ahşap bir binada açıldı. 1922'de Sakarya Zaferi'nin anısına okulun adı, Sakarya ilkokulu olarak değiştirildi⁵⁵³.

- İlk açıldığı yıllarda binasından ve mevkiinden dolayı halk arasında daha çok Anbarlı Mektebi olarak anılan Atatürk İlkokulu, ilkokul olarak kullanılmaya başlandıktan sonra sırasıyla, İnas Mektebi, Latife Hanım Mektebi, Latife-Gazi Mustafa Kemal Kız Mektebi, Gazi Kız İlkmektebi, Gazi İlk Mektebi, Gazi İlkokulu isimlerini aldı. Nisan 1941'de Maarif Vekâletinin talimatıyla okulun adı Atatürk İlkokulu olarak değiştirildi⁵⁵⁴.

- Gazi Mustafa Kemal İlkokulu ise, 1911-12 öğretim yılında, Elmalı Mahallesi'nde İttihad ve Terakki Mektebi adıyla açıldı. Terakki Mektebi adıyla da anılan okul, Birinci Dünya Savaşından sonra İttihat ve Terakki Numune Mektebi ve sonrasında Numune Mektebi adıyla anıldı. 1922-23 öğretim yılında, Gazi Erkek Mektebi adını aldı⁵⁵⁵.

1933-1934 eğitim-öğretim yılında Antalya genelinde 106 ilk okul bulunmaktaydı. Bu okullarda eğitim veren 227 ilk okul öğretmeni bulunuyordu. Bu ilkokullarda 9.544 öğrenci eğitim görmekteydi⁵⁵⁶. 1935 yılında Antalya'da, 95'i köylerde olmak üzere toplam 113 ilkokul vardı. Bu yıl Antalya'da 226 öğretmen görev yapıyordu⁵⁵⁷. Antalya'daki ilkokul sayısı, daha sonra 133'e ulaştı. Bu okulların 117'si erkek, 16'sı kız okulu idi. Ancak, 7'si öğretmensizlik nedeniyle kapanmıştı⁵⁵⁸. 1937-1938 eğitim-öğretim yılında Antalya'da 97 ilk okul bulunmaktaydı. Bu okullarda eğitim veren 225 ilk okul öğretmeni bulunuyordu. Bu ilkokullarda 11.428 öğrenci eğitim görmekteydi⁵⁵⁹. 1933-1938 yılları arasında Antalya'da ilkokul ve ilkokul öğretmenlerinin sayısında azalma gözlemlenmiştir.

⁵⁵² Bir zamanlar Tugayzade Cemal Bey Ana mektebi olarak kullanılan binasını ve arsasını bağışlayan Tugayzade Cemal Bey'e bir gönül borcu olarak 1 Aralık 1951'de Cemal Tugayoğlu İlkokulu adı verilmiştir. Deniz, 2009: 60.

⁵⁵³ Deniz, 2009: 62-64

⁵⁵⁴ *Antalya*, 1663, 7 Nisan 1941, s. 1.

⁵⁵⁵ Deniz, 2009: 65-69.

⁵⁵⁶ *Öğretmenler İstatistiği 1934 ve 1938*, 1942; 46.

⁵⁵⁷ *Ulus*, 16/5160, 6 İkkânun 1935, s. 6.

⁵⁵⁸ Deniz, 2009: 56.

⁵⁵⁹ *Öğretmenler İstatistiği 1934 ve 1938*, 1942; 46.

1922-1923 öğretim yılı sonunda Antalya Erkek Öğretmen Okulu kapatılmış ve öğrencileri İzmir'e nakledilmişti. Kapatılan bu okulun öğretmenleri arasında, Fikri Erten ve Rasih Kaplan da vardı. 1931'de Antalya ipekböcekçiliği okulu kuruldu⁵⁶⁰. Bu okula bağlı bir de ipek böceği kışlak binası inşa edildi⁵⁶¹. 1931-1932 yıllarında, İpekböcekçiliği okulunda 1 erkek öğretmen ve 20 erkek öğrenci bulunmaktaydı⁵⁶².

Resim 7: İpekçilik Mektebi ve Kışlak Binası

Kaynak: *Ulus*, 16/5160, 6 İlkânun 1935, s. 6.

4.2. II. Dünya Savaşı Dönemi Antalya'daki Eğitim Durumu

1939-1940 eğitim-öğretim yılında Antalya'da toplam 95 okul bulunmaktaydı. Bu okulların 21'i şehirlerde, 74'ü ise köylerde yer alıyordu. Eğitim-öğretim faaliyetlerini 222 öğretmen yürütüyordu. Öğretmenlerin 98'i şehirlerde, 124'ü ise köylerde görev yapmaktaydı⁵⁶³. 1940 yılında Antalya'da 2 yeni okul inşa edilirken, 14 okulda da tamirat çalışmaları yapılmaktaydı. İnşaatlar için 17.583 lira, tamiratlar için ise 2.122 lira harcanmıştı. Ertesi yıl, 1941'de, inşa edilen okul sayısı aynı kalırken, tamir gören okul sayısı 27'ye yükselmişti. Bu yıl inşaatlar için 21.938 lira, tamiratlar için ise 3.890 lira harcanmıştı⁵⁶⁴.

1940'lara doğru ilköğretimde yeni bir idarî düzenleme getirildi. Buna göre genel nüfus sayımı verilerinden ayrı olarak, her yıl mart ayında zorunlu öğretim çağı sınırlarında olup da

⁵⁶⁰ Sönmez, 2012: 212, 255.

⁵⁶¹ *Ulus*, 16/5160, 6 İlkânun 1935, s.6.

⁵⁶² *Maarif İstatistikleri 1923-32*, 1933; 61.

⁵⁶³ *Maarif İlk Tahsil Çağındaki Çocuklar İstatistiği 1940*, 1942; 30.

⁵⁶⁴ *Vilayet Hususî İdareleri İstatistiği 1929-1941*, 1944; 169.

okula gitmeyen çocukların sayımının yapılması emredilmekteydi. Bu ilk sayımda sağlıklı bir işleyiş sağlanamadığından olacak ki yönetmeliği gereği, her yıl mart ayında yapılması gereken sayımın, şehirde, 8 Kasım 1941’de yeniden yapılma gereği duyuldu⁵⁶⁵.

Tablo 14: 8 Kasım 1941 Çocuk Sayım Sonuçları⁵⁶⁶

	Kız	Erkek	Toplam
Şehir merkezi	2.507	2.908	5.415
Merkez köyleri	881	1.183	2.064
Kemer nahiyesi	181	215	3.96
Aksu nahiyesi	715	924	1.639
Döşemaltı nahiyesi	1.028	1.299	2.327
Toplam	5.312	6.529	11.841
Alanya	3.418	3.755	7.173
Korkuteli	2.768	3.638	6.406
Kaş	2.550	3.025	5.575
Akseki	2.570	2.832	5.402
Manavgat	2.113	2.675	4.788
Elmalı	2.169	2.551	4.720
Serik	1.997	2.560	4.557
Finike	1.997	2.529	4.526
Gündoğmuş	1.109	1.271	2.380
Genel Toplam	26.003	31.365	57.368

Tabloda görüldüğü üzere, Antalya’da 57.368 çocuk yaşıyor. Bu çocukların 31.365’i erkek, 26.003’ü kız. Erkek çocukların sayısı, kız çocuklarından %20 daha fazladır⁵⁶⁷. Nüfus sayımı sonuçlarına göre Antalya’da nüfusun %19,5’i çocuktı. Kaş’ta bu oran %23, Akseki’de ise %15’ti⁵⁶⁸. Sayım gününde, okuma çağında olup da okula gitmeyen 1.675 çocuk vardı. Bu çocukların 609’u erkek, 1.066’sı kızdı. Yani, her üç çocuktan biri okuma çağında olmasına rağmen okula gitmiyordu⁵⁶⁹. Selim Sabit Aykut’un 1945’te yayınlanan “İktisadi ve İhtimai Türkiye: Rakamlarla Türkiye’de Kültür Hareketleri 1923-42 Cilt VI.” adlı eserinde yer alan

⁵⁶⁵ Deniz, 2009: 51.

⁵⁶⁶ Antalya, 1732, 9 Birinci Kanun 1941, s. 1.

⁵⁶⁷ Antalya, 1732, 9 Birinci Kanun 1941, s. 1.

⁵⁶⁸ Antalya, 1732, 9 Birinci Kanun 1941, s. 1.

⁵⁶⁹ Deniz, 2009: 51.

verilere göre ise, 1941 yılında Antalya’da 7-16 yaş grubunda ilk tahsil mecburiyetine tabi olan 57.952 çocuk vardı. Bu çocuklardan 31.703’ü erkek, 26.249’u ise kızdı. Ancak, ilk tahsil mecburiyetini yerine getiren çocuk sayısı 57.952’den daha düşüktü. Kayıtlara göre 37.422 çocuk okula gitmiyordu. Bu çocuklardan 17.320’si erkek, 20.102’si ise kızdı⁵⁷⁰. Bu verilere bakıldığında, okuyan öğrenci sayısında erkeklerin kızlardan daha fazla olduğu görülüyor. Fakat okumayan öğrenci sayısında ise kızların erkeklerden daha fazla olduğunu da gözlemlemek mümkün.

4.3. İnönü İlkokulu

Haşim İşcan, yarıdan fazlası okula gitmeyen eğitim çağındaki çocukların sorunlarını çözmek için mevcut sekiz ilkokula ek 10 derslikli bir ilkokul yapılmasına karar verdi. İlkokulun birinci kısım inşaatı 150.000 liradan eksiltmeye çıkarıldı ve 138.910,11 liraya Ömer Melli’ye ihale edildi. Okulun temeli, 18 Ocak 1945 Perşembe günü çok kalabalık davetli huzurunda Vali İşcan’ın nutkuyla atıldı⁵⁷¹. Ali Çetinkaya Caddesi üzerinde yapılan bu yeni okulun adı I. İnönü İlkokulu olacaktı. Okul, İşcan’ın Bursa valiliğine atanmasından sonra 1946-47 eğitim-öğretim yılında açıldı. 297 kız ve 187 erkek olmak üzere toplam 484 öğrenciyle eğitime başlayan okulun maliyeti 280 bin liraydı. Şehirdeki başka bir okulla aynı adı taşıması nedeniyle, okula I. İnönü İlkokulu adı verildi. Diğerine ise II. İnönü İlkokulu adı verilmişti. 1960’lı yıllarda çıkan bir yangında okula ait tüm belgeler yok oldu⁵⁷²

1941 yılında İnönü İlkokulu’nun ek derslik yapılarak genişletilmesi ve üç derslikli bir okulun beş derslikli hale getirilmesi planlandı. Ancak, o yıl öğretmen yetersizliği nedeniyle bu plan gerçekleşemedi⁵⁷³. Bu dönem Antalya’daki eğitim kurumların da öğretmenler parasal sıkıntılarla karşı karşıya kalmışlardı. Eğitim için ayrılan ödenekler yeterli olmamıştı. Antalya’da eğitimin finansmanı ile ilgili temel sorun bütçe meselesiydi. 1948’e kadar eğitim bütçesi, İl Özel İdaresinden karşılanıyordu. Antalya’da 1914’te kurulan İl Özel İdaresi, eğitim faaliyetlerinin yanı sıra yönetim, hesap işleri, bayındırlık, tarım, hayvancılık, sağlık ve yardım gibi alanlarda da faaliyet gösteriyordu⁵⁷⁴. Eğitime ayrılan bütçe ve oranları bakımından 1940 yılında 703.044 lira olan Vilâyet bütçesinin 256.828 lirası eğitime ayrılan paydı⁵⁷⁵. 1943 yılında 677 bin lira olan Vilâyet bütçesinin 302,5 bin lirası eğitim bütçesi olarak ayrıldı⁵⁷⁶. 1944 yılında

⁵⁷⁰ Aykut, 1945; 17.

⁵⁷¹ *Antalya*, 1986, 20 Şubat 1945, s. 2.

⁵⁷² Deniz, 2009: 69-70.

⁵⁷³ BCA, 490.1.0.0 / 619.30.2 (08.08.1941), s. 14-15,25.

⁵⁷⁴ Deniz, 2009: 40-41.

⁵⁷⁵ Deniz, 2009: 41.

⁵⁷⁶ Adıson, 23 Nisan 1943: 2.

1.265.097 lira olan Vilâyet bütçesinin 547.321 lirası eğitime ayrılan paydı. 1940 yılında donatım ve ders araç-gereçlerine harcanan para yalnızca 368 liraydı. Yerel ve merkezî idare bütçelerinin dışında, eğitimin finansmanına katkı sunan diğer bir unsur da Antalya halkının ferdî olarak eğitime yaptığı bağış ve yardımlardı⁵⁷⁷. Antalya Valiliği tarafından ilkokulların ihtiyacı olan 300 adet sıra için beheri otuz lira, 20 adet yazı tahtası ise yirmi beşer lira tahmini fiyatla Kasım 1944'ten Aralık 1944'e kadar açık eksiltmeye çıkarıldı⁵⁷⁸.

4.4. Antalya Lisesi

Antalya'daki ilk ortaöğretim kurumu ise Antalya Lisesi'dir. Bugünkü Atatürk Caddesi üzerinde inşa edilen okul, Beş Sınıflı Liva İdadisi adıyla 31 Ağustos 1898'de kuruldu. Okul, 1921-22 öğretim yılı sonuna kadar dokuz sınıflı bir devreli sultanî olarak devam etti. 15 Temmuz 1923'te Ankara'da toplanan I. Heyet-i İlmiye toplantısında, "sultanî" adının "lise"ye çevrilmesi kararı alındı ve sultanîlerin birinci devresine ortaokul, ikinci devresine lise adı verildi. Okul, 26 Ağustos 1923 günü liseye dönüştürüldü. Okulun adı değiştirilerek '9 senelik lise' (bir devreli lise) unvanını aldı. 1925-26 öğretim yılı sonunda okul üç sınıflı orta mektep haline getirilerek adı Antalya Orta mektebi olarak anılır oldu. 1926-27 öğretim yılı sonundan itibaren önemli bir değişikliğe gidilerek karma eğitime geçildi ve okula ilk kez kız öğrenciler alınırıldı. 1 Ocak 1933'te okul lise unvanını aldı⁵⁷⁹.

Haşım İşcan'ın valiliği döneminde Antalya Lisesinin çevresindeki bazı alanlar kamulaştırılarak Antalya Lisesi'nin alanı genişletildi⁵⁸⁰. Bu genişlemeyle okul arazisine yeni bir lise binası, müdür lojmanı, iki müzik odası ve yoksul öğrenciler için 60 kişilik yatılı bir pansiyon inşa edilerek 1941-1942 eğitim-öğretim yılında hizmete açıldı⁵⁸¹. Ragbetiye Mahallesi'nde lise bahçesinin genişletilmesi amacıyla kamulaştırılan iki evin kalıntıları, 14 Mart 1945 Çarşamba günü saat 15.00'te açık artırmaya çıkarıldı⁵⁸².

1941-1942 eğitim öğretim yılında Antalya Lisesinde görev yapan 20 öğretmene karşı 398 öğrenci eğitim almaktaydı⁵⁸³. 1942-1943 eğitim öğretim yılında 416 öğrenci eğitim alırken,

⁵⁷⁷ Deniz, 2009: 41-42.

⁵⁷⁸ *Antalya*, 1983, 8 Birinci Kânun 1944, s. 2.

⁵⁷⁹ Deniz, 2009: 70-74.

⁵⁸⁰ Deniz, 2009: 74.

⁵⁸¹ Çimrin, 2007: 584.

⁵⁸² *Antalya*, 1991, 9 Mart 1945, s. 2.

⁵⁸³ Aykut, 1945; 14. Bu dönemde Türkiye'de lise bulunan 28 vilayet vardı ve toplamda 82 lise eğitim veriyordu.

23 öğretmen eğitim veriyordu⁵⁸⁴. 1944-45 eğitim-öğretim yılında ise okulda 46 öğretmen ders vermekteydi⁵⁸⁵.

4.5. Meslek Okulları ve Akşam Kız Sanat Okulu

Osmanlı döneminde ve Cumhuriyetin ilk yıllarında meslekî ve teknik okullar il özel idareleri ve belediyeler tarafından açılmakta ve idare edilmekteydi. 1927’de çıkarılan bir kanunla giderleri yine bu idarelerce karşılanmak üzere, bu okullar Millî Eğitim Bakanlığı’na bağlandı. 1935’e gelindiğinde ise masrafları da bakanlık bütçesine alındı. Bu gelişmelerle birlikte -özellikle meslekî okulların bakanlık bütçesine alınmasından sonra- ülke genelinde meslekî eğitim alanında hızlı bir gelişme dönemine girildi. Bu konudaki en büyük gelişme ise; meslekî eğitimin yaygınlaşmasının ve yeni okulların açılmasının yasal zeminini oluşturan 14 Ağustos 1942 tarihli 4304 sayılı “Meslekî ve Teknik Okullar Açılması ve Mevcutların Büyütülmesi Hakkında Kanun”un yürürlüğe girmesiydi. Yasa ile yalnızca meslekî teknik eğitimde kullanılmak üzere, 1942-51 yılları arasında bakanlık bütçesinin dışında 81 milyon lira tahsis edilmişti. Yasanın çıktığı 1942’de devlet bütçesinin büyüklüğü 384.035.101 liraydı. Bakanlığa bütçeden düşen pay ise genel bütçenin % 7’si olan 27.653.734 liraydı. Böylece meslekî okulların gelişmelerinin önünde en önemli engel olan parasal problemlerin çözümünde önemli bir adım atılmış ve gerçekten de yasanın çıkmasının hemen akabinde, meslekî teknik eğitimde büyük bir sıçrama olmuştur. Birçok merkezde o zamanki adlarıyla Sanat Enstitüleri olan meslekî teknik okullar açılmış, yasanın getirdiği imkânlardan en çok yararlanan yerlerden biri de Antalya olmuştur. Yasa teklifinde, Antalya’da açılması düşünülen meslekî ve teknik okullar olarak; Antalya Kız Enstitüsü, Antalya Akşam Erkek Sanat Okulu, Antalya Akşam Kız Sanat Okulu yer almaktadır⁵⁸⁶.

1923-1945 yılları arasında Antalya’da açılan meslekî teknik okullar şunlardı: Mıntıka Sanatlar Mektebi, Amelî Ticaret Mektebi, İmam Hatip Mektebi, Akşam Kız Sanat Okulu ve Kız Sanat Enstitüsü, Aksu Köy Enstitüsü, Erkek Sanat Enstitüsü. 1923’te açılması karar verilen Mıntıka Sanatlar Mektebi, 1924’te Vilâyet Encümeninin inisiyatifi ile Yenikapı’da Mıntıka Müdüriyetinin boşalttığı binada açıldı. 1923-24 öğretim yılında açılan Amelî Ticaret Mektebi ise kısa ömürlü oldu. Tevhid-i Tedrisat Kanunu’nun 4. maddesi gereğince, 3 Kasım 1924’te mevcut medreseler kapatıldı ve yerlerine din eğitimi vermek üzere İmam Hatip Mektepleri

⁵⁸⁴ Aykut, 1947; 48. Bu dönem 28 ilde toplam 80 tane lise bulunur. İstanbul (39), İzmir (7) , Ankara (5) , Seyhan (2) ve Bursa (2) dışındaki illerde sadece 1 tane lise bulunmaktadır.

⁵⁸⁵ Bu öğretmenlerin 30’u erkek, 16’sı kadındır. Deniz, 2009: 80.

⁵⁸⁶ Deniz, 2009: 83-84.

açıldı. Antalya İmam Hatip Mektebi, daha önce Rum Mektebi olarak kullanılan bir binanın tahsis edilmesiyle, 1924'te açıldı⁵⁸⁷.

Antalya Akşam Kız Sanat Okulu, 1 Ekim 1939'da Atatürk'ün vefatından sonra boşaltılan köşkte açıldı. Okulun ilk öğretmenleri, 1935'te kız sanat okullarına öğretmen yetiştirmek amacıyla Ankara'da açılan Kız Resim Öğretmen Okulu'ndan mezun olan Saime Akkaş ve Handan Turhan'dı. Okulun fahri müdürü ise Kadriye Oğan'dı⁵⁸⁸. Okul, 14 Eylül 1939'da öğrenci kaydına başlamıştı ve 12-45 yaş arası kız ve kadınları ücretsiz olarak biçki, dikiş, nakış, şapka ve çiçek gibi konularda eğitmeyi amaçlamıştı⁵⁸⁹.

Akşam kız sanat okulları, bazı yerlerde bağımsız olarak faaliyet gösterirken, Antalya'da Kız Sanat Enstitüsü'nden önce açıldı. Enstitü açıldıktan sonra ise, onun bünyesinde faaliyetlerine devam etti. Kursiyerlerin ihtiyaçları ve ayırabilecekleri zamana göre, Akşam Kız Sanat Okulu, A, B ve C olmak üzere üç şubeye ayrıldı. Akşam Kız Sanat Okulu'nun A şubesi, ilkokul mezunu kadınlara yönelikti ve haftada 27 saatlik bir eğitim programı sunuyordu. B şubesi ise, A şubesine vakit ayıramayan kadınlar için haftada 19 saatlik bir program ile hizmet veriyordu. C şubesi ise, sadece ihtiyaç duydukları dersleri almak isteyen kadınlar için haftada en fazla 6 saatlik ayrı dersler sunan bir kurstu⁵⁹⁰.

Antalya'da 1943-1944 eğitim öğretim yılında sadece bir meslek ve teknik okul faaliyet göstermekteydi. Bu okulda 19 öğretmen görev yapmakta ve 89 öğrenci eğitim görmekteydi⁵⁹¹. 1944-45 öğretim yılı Akşam Sanat Okulu'nda biçki-dikiş, çamaşır, çiçek, ev idaresi, moda, nakış, pasta ve yemek olmak üzere toplam 8 dalda kurs açıldı. Bazı öğrenciler birden fazla kursa katılarak, kendilerini farklı alanlarda geliştirdi⁵⁹².

4.6. İnönü Kız Enstitüsü

1939 yılında "Atatürk Evi" olarak kullanılan binada Akşam Kız Sanat Okulu olarak eğitime başlayan okul⁵⁹³, kentte büyük ilgiyle karşılandı. Bu ilgi ve talebi gören dönemin Valisi Haşim İşcan'ın yoğun çabaları ve Milli Eğitim Bakanlığı'nın bu yıllardaki eğitim planlaması doğrultusunda Antalya'da bir kız enstitüsü kurulmasına karar verildi⁵⁹⁴.

⁵⁸⁷ Deniz, 2009: 84.87.

⁵⁸⁸ Sönmez, 2012: 295.

⁵⁸⁹ Deniz, 2009: 92.

⁵⁹⁰ Ergin, 1977: 2112-2113.

⁵⁹¹ Aykut, 1947; 54. Türkiye genelinde 1943-944 ders yılında 154 meslek ve teknik okul bulunmaktadır.

⁵⁹² Deniz, 2009: 92.

⁵⁹³ Önder, 1988: 53.

⁵⁹⁴ Erdem, İkinci Kânun 1941: 3.

Maarif Vekili Hasan Ali Yücel, 8 Ekim 1940 Salı günü Antalya'ya geldi. Salı günü öğleden sonra Haşim İşcan, şehirdeki milletvekilleri, kentin ileri gelenlerinden oluşan kalabalık bir grubu ve tüm okullar Maarif Vekili Bakanı Hasan Ali Yücel'i karşılamak üzere şehir sınırına gittiler. Coşkulu bir sevinç ve tezahüratla karşılanan bakan, kısa bir dinlenmenin ardından belediyenin hazırladığı yüz kişilik ziyafete katıldı. Yüksek rütbeli askerlerin de iştirak ettiği ziyafette Şarbay Lütfi Gökçeoğlu, kent adına bir konuşma yaptı. Daha sonra Antalya Lisesi Öğretmeni Reşat Oğuz da söz aldı⁵⁹⁵. Bu konuşmaların ardından Hasan Ali Yücel; "... Yurt mustatiline Antalya, kaideyi teşkil eden hattın ortasında ehemmiyetli mevki işgal etmektedir. Bu mustatil nasıl bu kaideye istinat ediyorsa Yurtta Antalyanın da kıymeti o nisbette ehemmiyetli bulunmaktadır. Binaenaleyh, maarif sahasında Antalya üzerinde durulan ve durulması lâzımgelen bir yurt parçasıdır." şeklinde bir ifade de bulundu. Milletvekili Rasih Kaplan'ın da konuşma yaptığı ziyafet saat 23.50'ye kadar sürdü⁵⁹⁶.

10 Ekim 1940 Perşembe günü İnönü Kız Enstitüsünün temelini atıldı⁵⁹⁷. Perşembe günü 12'ye kadar bazı devlet daireleri ve kurumları ziyaret eden bakan Yücel, son olarak belediye binasından ayrılarak Ali Çetinkaya caddesine geldi. "Çok hayırlı bir hikmet kaynağının temellerinin atılacağı" önceden duyurulduğu için, aslında meydanı büyük bir kalabalık doldurmuştu. Vali İşcan, milletvekilleriyle birlikte temel atma törenini onurlandıran Hasan Ali Yücel'e temele konacak hatırayı imzalattı. İşcan, inşa edilecek enstitüye İnönü adının verilmesini rica etti. Maarif Vekili ve Vali tarafından imzalanan hatıranın şişe içerisinde temel üzerine yerleştirilmesinin ardından ilk harç bakan Hasan Ali Yücel tarafından atıldı. Daha sonra sırayla Vali, Milletvekilleri, İktedrisat Umum Müdürü, Umum Müfettiş, Milli Eğitim Bakanlığı Sağlık Müfettişi ve çok sayıda kişi temele harç attı⁵⁹⁸. Harç atma işinden sonra Hasan Ali Yücel bir konuşma yaptı:

...Şurada kız enstitüsünün temelini atmış bulunuyoruz. Hızını daima hakikî ihtiyaç ve haklı bir davadan alan bir çok müesseseler gibi bu enstitü de kısa bir zaman içinde yükselmiş ve yurt kızlarına kapılarını açmış bulunacaktır. Zamanımızda her medenî kadın okuyup yazma ve bu yoldan gelen her türlü bilgi ve hünerle mücehhez bulunurken yemek pişirmeyi ve ailesinin elbiselerini dikmeği de bilmek mecburiyetindedir. Bu sebeple, bütün kızlarımız bu müesseseden hayata atılırken kadınlığın ciap ettirdiği bütün bilgileri kafasında toplama, medenî ve ailesini mutlak bir refaha doğru götüren kadın olarak çıkar. Böyle bir müesseseye sahip olduğunuzdan dolası sizleri tebrik ederim.⁵⁹⁹

Maarif Vekili Yücel'in ardından Milletvekili Rasih Kaplan'da enstitünün maksat ve gayesini izah etmiş, yurda yapacağı faydaları birer birer anlatmıştı. Konuşmasında;

⁵⁹⁵ *Antalya*, 1613, 10 Birinci Teşrin 1940, s. 1.

⁵⁹⁶ *Antalya*, 1613, 10 Birinci Teşrin 1940, s. 2.

⁵⁹⁷ Erdem, İkinci Kânun 1941: 3.

⁵⁹⁸ *Antalya*, 1614, 14 Birinci Teşrin 1940, s. 2.

⁵⁹⁹ *Antalya*, 1614, 14 Birinci Teşrin 1940, s. 2.

...bugün de aziz Milli Şefimiz olarak başımızda bulunan bu temiz Türk İnönünün ismini enstitümüze alem olarak almış bulunuyoruz.

Hemşeriler! Türkün erkeği ne kadar er ise kadını da o kadar erkek, temiz ve asildir. Hiçbir millette görülmeyen cesaret ve imanla o, harp sahasında bile erkeğinden geri kalmamış...

Binaenaleyh, bu asil kanlı kızlarımızın toplanacağı bir müesseseye bundan daha güzel bir isim bulunamaz...⁶⁰⁰

İnönü Kız Enstitüsünün açılışında Vali Haşim İşcan da bir konuşma yaptı.

Konuşmasında:

...Şurada kız enstitüsünün temelini atmış bulunuyoruz. Hızını daima hakikî ihtiyaç ve haklı bir davadan alan birçok müesseseler gibi bu enstitü de kısa bir zaman içinde yükselmiş ve yurt kızlarına kapılarını açmış bulunacaktır. Zamanımızda her medenî kadın okuyup yazma ve bu yoldan gelen her türlü bilgi ve hünerle mücehhez bulunurken yemek pişirmeyi ve ailesinin elbiselerini dikmeği de bilmek mecburiyetindedir. Bu sebeple, bütün kızlarımız bu müesseseden hayata atılırken kadınlığın icap ettirdiği bütün bilgileri kafasında toplamış, medenî ve ailesini mutlak bir refaha doğru götüren kadın olarak çıkar.

Böyle bir müesseseye sahip olduğunuzdan sizleri tebrik ederim...⁶⁰¹

Vali Haşim İşcan, Bakan Yücel, şehirdeki milletvekilleri, kentin ileri gelenlerinden oluşan kalabalık bir grup, daha sonra Karaalioğlu Parkı'nı gezdikten sonra araba grubuyla Değirmenönü, Düden ve Karanlık Sokak'tan geçerek Aksu nahiye merkezine ulaştı. Burada Aksu Köy Enstitüsü ziyaret edildi. Enstitü binasını gezen Bakan, yemekhane, yatakhane, dokuma atölyeleri, kız dikiş atölyesi, yiyecek ve malzeme deposunu inceledi, öğrencilerle sohbet etti ve öğrencilere sorular sordu. Salondaki dolapta gördüğü enstitü pavyonlarının inşaatı sırasında elde edilen antik eserleri inceleyen bakan, bu eserler için buraya müze yapılması talimatını verdi⁶⁰². Bakan Yücel, Antalya'dan ayrılacağı gün Vali İşcan eşliğinde ilkokul ve liseleri gezdi. Derslere katıldı, öğretmen ve öğrencilerle buluştu⁶⁰³. Antalya Halkevi önünde büyük bir kalabalık tarafından uğurlanan Maarif Vekili Hasan Ali Yücel 11 Ekim 1940 Cuma günü Antalya'dan ayrıldı⁶⁰⁴.

Haziran 1941'de zemin kat duvarlarına kadar inşa edilen ve toplam maliyeti 50.000 liraya çıkacak olan okulun ilk kısmı, 15.000 liralık bir maliyetle tamamlandı⁶⁰⁵. Okul, 1943-44 öğretim yılında, İsmet İnönü Kız Enstitüsü adıyla Akşam Kız Sanat Okulu'nu da içine alarak eğitim vermeye başladı⁶⁰⁶. 1943-1944 yıllarında enstitüde 2 maaşlı kadın öğretmen, 6 stajer kadın öğretmen, 6 ücretli erkek öğretmen ve 4 ücretli kadın öğretmen görev yapıyordu. Ayrıca

⁶⁰⁰ *Antalya*, 1614, 14 Birinci Teşrin 1940, s. 2; Erdem, İkinci Kânun 1941: 4.

⁶⁰¹ *Antalya*, 1614, 14 Birinci Teşrin 1940, s. 2.

⁶⁰² *Antalya*, 1614, 17 Birinci Teşrin 1940, s. 1-2.

⁶⁰³ *Antalya*, 1615, 21 Birinci Teşrin 1940, s. 1.

⁶⁰⁴ *Antalya*, 1614, 14 Birinci Teşrin 1940, s. 1.

⁶⁰⁵ *Antalya*, 1687, 30 Haziran 1941, s. 1.

⁶⁰⁶ Deniz, 2009: 95.

1 münhale vekil kadın öğretmen de vardı. Bu yıl enstitü için 17.842 kuruş ödenek ayrılmış ve giderler 14.768 kuruş olarak gerçekleşmiştir⁶⁰⁷.

10 Şubat 1945 Cumartesi günü saat 16.00'da İsmet İnönü Kız Enstitüsü kendi bünyesinde hazırladığı ilk defilesini gerçekleştirdi. Vali İşcan, Milletvekili Dr. Galib Kahraman ve eşleri, daire ve kurul başkanları, komutanlar ve şehrin ileri gelenlerinin eşleriyle birlikte katıldığı törende, mankenler davetliler arasında dolaşarak eserleri tanıttı. Bu durum, kentte ilk kez görülen bir yenilikti. Otuzdan fazla gösteri ögesi kostümler, paltolar, manto, rob, kır ve ev elbisesi ile son derece sanatsal dikilmiş tuvaletler davetlilere sergilendi. Gösterinin ardından düzenlenen çay ziyafetinde kek, pötibör, bisküvi ve pastalar da öğrencilerin hünerleri arasında yer aldı. Ayrıca İdare heyeti öğrenciler arasından seçilmesiyle oluşturulan enstitünün kooperatifi, enstitüde kullanılan tüm ders ve dikiş malzemelerinin satışını gerçekleştiriyordu. Kooperatif, piyasada bulunmayan ya da temini unutulmuş eşyaları öğrencilere ulaştırıyor, elde ettiği gelirle de ihtiyaç sahibi öğrencileri himayesi altına alıyordu⁶⁰⁸.

4.7. Akşam Erkek Sanat Okulu

Antalya Erkek Sanat Enstitüsü 1944'te açıldı. Ancak okulun açılması ile ilgili ilk girişimler 1941'de başlamıştı⁶⁰⁹. Millet Meclisinin aldığı karar doğrultusunda 1941'den beri her türlü kültürel iş Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlıydı⁶¹⁰. Meclis'te yapılan hararetli tartışmayla teknik okulların Millî Eğitim Bakanlığı'na devredilmesine ilişkin kanun kabul edilmişti. Bakanlığın devir için hazırladığı değerlendirme raporları ve Bakanlığın yapmayı tasarladığı plan bir kitap halinde yayımlandı⁶¹¹.

Teknik Öğretim hakkındaki raporda, erkek sanat okullarının bazı büyük illerle sınırlı olduğu ve başka illerde açılmasının maliyetli olacağı belirtildi. Ayrıca, büyük iller dışında erkek sanat okullarının açılmasına bir zaruret olmadığı vurgulandı. Teknik Öğretim hakkındaki raporda, diğer illerin ihtiyaçlarının karşılanması için akşam sanat okulları açılması önerildi. Bu okullar, erkek öğrenciler için olacak ve nispeten az eğitim kadrosuna sahip olacaktı. İnşaat ve tesis maliyetleri düşük olacak ve illerde mevcut olan küçük tip ilkokul binalarından daha küçük olacaktı. Teknik Öğretim hakkındaki rapora göre, erkek sanat okulları, merkezde nüfusu 15 binin üzerinde olan illerde ve nüfusun yoğun olduğu bazı ilçelerde açılabilecekti. Bu okulların büyüklükleri üç tipte olacaktı. Raporda, kurulacakları merkezler, tipleri, inşaat maliyetleri ve

⁶⁰⁷ *Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri 1943-1944*, 1946; 84, 92.

⁶⁰⁸ Adıson, 13 Şubat 1945: 1.

⁶⁰⁹ Deniz, 2009: 100.

⁶¹⁰ *Antalya*, 1856, 29 Haziran 1943, s. 2

⁶¹¹ *Antalya*, 1730, 2 Birinci Kanun 1941, s. 1.

her birinin alacağı talep miktarı listelenmişti. 45 il ve ilçenin yer aldığı bu listede Antalya, üçüncü tür okullar arasında yer alıyordu. Buna göre, Antalya 200 öğrenci okuyabileceği, 85 bin liraya inşa edilecek bir okulda yapabilecekti⁶¹².

Tablo 15: 1941 Raporu Teknik Tahsil Sınıfları⁶¹³

I		II	
Yüksek teknik tahsil		Erkekler için orta teknik tahsil	
1	Avrupa’da tahsil	1	Erkek Sanat Okulları
2	İstanbul Yüksek Mühendis Okulu	2	Akşam Erkek Sanat Okulları
3	Ankara Yüksek Teknik Okulu	3	Gezici Köy Kursları
4	Teknik Okulu	4	Yapı Usta Okulları
5	Tayyare Motor Usta Okulu		
6	Erkek Meslek Öğretmen Okulu		

Teknik öğretim hakkındaki raporda Antalya’ya iki okul verildi. Bunlardan biri açılan Akşam Kız Sanat Okulları, diğeri ise açılması planlanan Akşam Erkek Sanat Okulları’dır⁶¹⁴. Buna göre Antalya’da bir akşam erkek sanat okulunun açılması uygun görülmüştü⁶¹⁵. Kentte iki yıldır faaliyet gösteren Akşam Kız Sanat Okulunun övünç verici verimliliği gibi, erkek sanat okulunun da büyük faydalar sağlayacağı beklense de yine de istenilen Erkek Sanat Okuluydu⁶¹⁶.

Akşam Erkek Sanat Okulları, yaş ve eğitim düzeyi ne olursa olsun vatandaşlara her türlü sanatı öğretebilecek şekilde düzenleneceğinden, ihtiyaçlara ve her türlü duruma uyum sağlama esnekliğine sahip olacaklardı. Teknik öğretim hakkındaki raporda akşam erkek sanat okulların görevleri şunlardı: ⁶¹⁷

- 1- Akşamları, herhangi bir sanat dalında çalışan çıraklara, kendi sanatlarının teknik bilgileri ve yenilikleri anlatılacak, aynı zamanda bilinçli vatandaş olabilmeleri için vatani bilgiler verilecekti.
- 2- Akşamları veya tatillerde eski ustalara sanatlarını geliştirmeleri için bilgiler verecek ve onların sanat düzeyini yükseltmeye çalışılacaktı.

⁶¹² Antalya, 1857, 2 Temmuz1943, s. 1.

⁶¹³ Antalya, 1856, 29 Haziran 1943, s. 2.

⁶¹⁴ Antalya, 1856, 29 Haziran 1943, s. 2.

⁶¹⁵ Antalya, 1730, 2 Birinci Kanun 1941, s. 1.

⁶¹⁶ Adıson, 17 İkinci Teşrin 1941: 1.

⁶¹⁷ Antalya, 1858, 6 Temmuz1943, s. 1.

- 3- Henüz istihdam edilmemiş ve eğitim durumları veya yaşları nedeniyle normal bir teknik eğitim kurumuna devam edemeyenlere sanat eğitimi verilecekti.
- 4- Bulunduğu bölgedeki yerel sanatları alıp yozlaşmaya yüz tutanları ihya edecek veya mevcut olanları mükemmelleştirerek kıymetlendirmeye çalışacaktı.
- 5- Bulunduğu bölgede yeni bir sanat şubesi kurulmasına yönelik yerel bir ihtiyaç varsa, bu sanatın orada kurulması için gerekli personeli yetiştirecek

Teknik öğretim hakkındaki raporda Akşam Erkek Sanat Okulu'nda okutulacak dersler genel ve özel olmak üzere iki bölüme ayrılıyor. Tabloda listelenen derslerin özellikle motorculuk ve motorlu araçların kullanımı ve bakımının geniş kitlelere öğretilmesi arzu edilmekteydi. Ayrıca gerekli görülmesi halinde kısa süreli geçici kurslar açılacaktı⁶¹⁸.

Tablo 16: Erkek Sanat Okulu Ders Programı⁶¹⁹

I			
Umumî Dersler			
1	Tesviyecilik	5	Marangozluk
2	Demircilik	6	Sıhhi tesisatçılık
3	Dökümcülük ve Kalıpcılık	7	Elektrikçilik
4	Modelcilik		
II			
Hususî Dersler			
1	Marangoz resmi	18	Elektrik kaynakçılığı
2	Marangozluk konstrüksiyon resmi	19	Pres işleri ve kalıpcılık
3	Marangoz bedii resmi	20	Sınaî elektrik esasları
4	Demir işleri resmi	21	Elektrik tesisatı
5	Demir işleri tezyinin resmi	22	Elektrik aletleri tamirciliği
6	Doğramacılık	23	Elektrik bobinajı
7	Mobilyacılık	24	Galvanizasyon
8	Cılâ işleri	25	Telgraf ve telefon
9	Boyacılık	26	Telsiz, telefon ve telgraf
10	Kontra ve kaplamacılık	27	İnşaat demirciliği
11	Sandalyacılık	28	Sıcak demircilik

⁶¹⁸ Antalya, 1858, 6 Temmuz1943, s. 2.

⁶¹⁹ Antalya, 1858, 6 Temmuz1943, s. 2.

12	Döşemecilik	29	Kalorifercilik
13	Makine tesviyeciliği	30	Sıhhi tesisatçılık
14	Tornacılık	31	Buhar ve infilâklı motorlar makinistliği
15	Frezecilik	32	Otomobilcilik
16	Su verme ve tavlamaçılık	33	Kazancılık
17	Oksijen kaynakçılığı	34	Su motorları ve tulumbalar makinistliği

Teknik öğretim hakkındaki raporda, Akşam Erkek Sanat Okullarında okutulacak dersler, umumi ve hususi olmak üzere iki kategoriye ayrılmıştı. Tabloda listelenen derslerden özellikle motorculuk ve motorlu vasıtaların kullanılması ve bakımı, geniş bir kitleye ders olarak verilmesi istenmekteydi. Ayrıca, ihtiyaç görülmesi durumunda kısa süreli geçici kurslar da açılacaktı.

Değirmenönü'ndeki yol üzerinde ve tam merkezi olan Develik mevkiinde yapılması planlanan okul için seçilen arsa, Millî Eğitim Bakanlığınca uygun görülmüştü. Yasal formaliteleri tamamlanan okulun inşaatına, emir alınır alınmaz hemen başlanacaktı. Böylece okul binası ve atölyeleri için uygun olan arsanın yıllardır boş kalan görüntüsü ortadan kaldırılacaktı⁶²⁰. Maarif Vekilliği teknik müsteşarı Rüştü Uzel, 1943 yılının haziran ayında Antalya'ya gelerek bu alanın tapusunu verdi. Antalyalılar müsteşardan üçüncü tür okulun Antalya'ya uygun olmayacağını, bunun yerine ikinci tür okulun daha uygun olacağını talep ettiler. Çünkü ikinci tür okul; 100 öğrenci daha fazla alabilecek ve maliyeti 105 bin lira olacaktı. 300 öğrenci kapasiteli bu okulda ayrıca ekstra kurslar, atölyeler ve derslikler bulunacaktı. Daha açılmadan büyük ve önemli adımlar atmayı başaran Akşam Erkek Sanat Okulu, belirlenen koşullar doğrultusunda gerekli görülmesi halinde çok kısa sürede Erkek Sanat Okuluna dönüştürülebilecekti⁶²¹.

4.8. Halkevi Kursları ve Ulus Okulları

Antalya Türk Ocağı, 1923-1931 yılları arasında Antalya'da faaliyet gösteren önemli bir kültür ve eğitim kurumuydu⁶²². Ocağın amacı, Türk milli kültürünü ve değerlerini yaşatmak, gençlerin eğitim ve kültür düzeyini yükseltmek ve Antalya'nın sosyal ve kültürel gelişimine katkıda bulunmaktır. Bu amaç doğrultusunda sıhhiye, musiki, tarih, edebiyat ve lisan, iktisat ve ziraat encümenleri oluşturuldu. Ocak bünyesinde geceleri Fransızca dersleri veriliyor ve Ocağın

⁶²⁰ Antalya, 1730, 2 Birinci Kanun 1941, s. 1.

⁶²¹ Antalya, 1857, 2 Temmuz 1943, s. 1.

⁶²² Sönmez, 2012: 213-215.

Ziraat Encümeni köylüleri merkezi bir alanda toplayarak hem teorik hem de uygulamalı tarım dersleri ve tarım aletlerinin kullanımı konusunda eğitim veriyordu. Müzik Komitesi, haftada iki kez toplantı yapardı. Antalya Türk Ocağı'nın Sıhhiye Encümeni, halk sağlığının korunması ve geliştirilmesi için önemli çalışmalar yürüttü. Bu çalışmalardan biri, köy teşkilatında görev almaktı. Encümen üyeleri, her hafta köylere giderek hastaları muayene etti ve bedava ilaç sağladı. Bu çalışmalar sayesinde, köylerde yaşayan vatandaşların bir kısım sağlık sorunları giderildi. Bir diğer önemli çalışma ise, Antalya'da bir dispanser açmaktı. Bu dispanser, şehirde yaşayan vatandaşların sağlık sorunlarını çözmek için hizmet verdi. Antalya Türk Ocağı Tarih Encümeni ise, Antalya'nın tarihi ve kültürel mirasının araştırılması ve tanıtılması için çalışmalar yürüttü. Bu çalışmalar sonucunda, Antalya'da pek çok tarihi eser keşfedildi. Bu eserlerden biri de Antalya'ya 50 km uzaklıkta bulunan Selçuklulara ait bir kervansaraydı. Bu kervansaray, Antalya'nın tarihi ve kültürel önemini gösteren önemli bir eserdir. İktisat Encümeni ise murâbahacılarla mücadele etmekte, pamuk ziraat ve alışverişinde müstahsilleri korumaya çalışmaktaydı. Ocak, binasını ihtiyaca göre tefriş etmiş ve mevcut yersiz, yurtsuz dört spor kulübüne himaye amacıyla ocak binasında birer oda tahsis etmişti⁶²³.

1928 yılında Antalya Türk Ocağı'nda iki sınıflı Fransızca kursuna 32 kişi katıldı. Bu kurslar, Antalya'da modernleşme ve yabancı dil öğrenimine olan ilgiyi gösteriyordu. Elmalı Türk Ocağı'nda sekiz (ahlâki ve içtimai) piyes temsil edildi. Bu temsiller, Antalya'da tiyatro sanatının gelişmesine katkıda bulunurken, aynı zamanda halka önemli mesajlar da veriyordu. Atatürk'ün Harf Devrimi ile ilgili konuşması üzerine Türk Ocakları Merkez Komitesi 20 Ağustos 1928'te bir genelge yayınladı. Bu genelgeye göre Antalya, Elmalı ve Alanya Ocakları 26 Ağustos itibarıyla harekete geçerek yeni harflerin öğretilmesine yönelik kurslar açacaktı⁶²⁴.

1 Kasım 1928'de, "Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkındaki Kanun" ile yeni Türk harfleri kabul edildi. Bu kanunun ardından, yeni harflerin halka nasıl öğretilceğini gösteren "Millet Mektebi Teşkilâtı Talimatnamesi" 24 Kasım 1928'de yayınlandı. Bu kanuna göre açılacak kurslar, ilk açıldıklarında "Millet Mektepleri" olarak adlandırıldı, daha sonraları ise "Ulus Okulları" olarak anıldı. Yasanın çıkmasıyla birlikte, tüm yurttaki gibi Antalya'da da yeni harflerin öğretilmesi için millet mektepleri açıldı. 1 Ocak 1929'da bir bayram coşkusuyla açılışı yapılan ve şehirdeki ilkokullarda faaliyete başlayan millet mektepleri, aslında Ekim 1928'de faaliyete geçmişti⁶²⁵.

⁶²³ Siyasî Şuûn: Türk Ocakları, 1926: 161.

⁶²⁴ Sönmez, 2012: 235-236.

⁶²⁵ Deniz, 2009: 122-123.

1931 yılında önemli faaliyetlere imza atarak yeni Türk devletinin inşasında önemli rol oynayan Türk Ocakları kapatıldı. 24 Haziran 1932’de Antalya Halkevi açıldı. Yer yokluğu nedeni ile çalışmalarını değişik binalarda yapmak zorunda kaldı⁶²⁶. 13 Temmuz 1932’de Yenikapı’daki özel binasında, geniş bir kalabalık ve davetlilerin katılımıyla faaliyete başladı. Antalya Vilayetinde ilk açılan ve binası inşa edilen halkevi Antalya Halkevi idi⁶²⁷. İlk inşa edilen Halkevlerinden biri olmasına rağmen Cumhuriyet Meydanında yer almaz ve İnönü Parkı (Karaalioğlu Parkı) içinde bulunurdu. Bunun sebebi Antalya Halkevi’nin eski Türk Ocağı binası yerine yapılmasıydı⁶²⁸. 1931 yılında kapatılmasının ardından Antalya’da Türk Ocağı binası yıkılmış ve yerine Halkevi inşa edilmişti. Bu yeni yapı kısa sürede Antalya’nın kültür merkezi haline gelerek şehre birçok katkıda bulunacaktı⁶²⁹. 19 Şubat 1939’da Korkuteli ve Akseki halkevleri de açıldı⁶³⁰.

Resim 8: Antalya Halkevi Binası

Kaynak: Sönmez, 2012: 263.

Cumhuriyet kültür politikalarını yaymak gibi önemli bir görevi olan Halkevi, bunu gereği gibi yerine getirebilmek için kendine ait bir binaya ihtiyaç duyuyordu. Yeni binası tamamlanana kadar, Halkevi, Partinin, Muallimler Birliği’nin ve spor kulüplerinin kullandığı

⁶²⁶ Sönmez, 2012: 255.

⁶²⁷ Güçlü, 2020: 210.

⁶²⁸ Yeşilkaya, 2003: 144.

⁶²⁹ Selekler, 2000: 11.

⁶³⁰ Antalya, 1982: 789.

binalarda faaliyet gösterdi⁶³¹. Halkevi gelirleri Belediye ve Hususi Muhasebe tarafından verilen paralardı⁶³². 1933 yılında, Halkevi, marangoz ve yapı ustalarına modern inşaat teknikleri konusunda eğitim verdi⁶³³. Şubat 1937’de Halkevi, Türk Akdeniz dergisini çıkarmaya başladı, ilk yayın müdürü Hakim Muammer Lütfü Bahşi olmuştu⁶³⁴. 1941 yılında Antalya Halkevi’nin kütüphanesindeki kitaplar, türlerine ve konularına göre tasnif edildi. Ayrıca, ciltsiz 200 kitap da ciltlendi⁶³⁵.

Halkevi’nde açılan çeşitli kurslar, kentteki eğitim hayatına önemli ölçüde katkıda bulundu. CHP İl İdare Heyeti Başkanlığı tarafından, sınıfta kalan veya bilgisi zayıf olan lise öğrencilerinin gelişmesi ve olgunlaşması için Antalya Halkevi’nde matematik ve üç dil dersleri üzerine kurslar açıldı. Bu kurslar, okullar açılana kadar devam edecekti⁶³⁶. 1941 yılında Halkevinde genç yetenekleri yetiştirmek ve geliştirmekle görevlendirilen müzik öğretmeni, müzik alanında çeşitli dersler veriyordu. Bu dersler doğrultusunda 14 kişi amatör keman, 1 kişi piyano, 25 kişi mandolin ve 1 öğrenci çello dersleri alıyordu. Ayrıca yedi kişilik bir caz grubu da vardı. Başvuru sayısı her geçen gün artıyordu⁶³⁷. Bununla birlikte 1941 yılında Antalya Halkevi’nde dikiş ve nakış kursu açılmak istendi. Ancak dersin verilmesi için uygun bir oda bulunamadı⁶³⁸. Bu durum da kursun açılmasını erteledi. 1932-33 öğretim yılında, Antalya Halkevi’nin şubeleri olan halk dershaneleri, Gazi Mustafa Kemal İlkokulu’nda erkeklere iki, Dumlupınar İlkokulu’nda erkeklere üç, Gazi İlkokulu’nda kadınlara iki olmak üzere toplam yedi dershanede okuma-yazma eğitimi verdi. Bu kurs sonunda üç kadın ve kırk dört erkek mezun oldu⁶³⁹. Bu kursular sayesinde okuma yazma oranlarında artışlar yaşandı. 1941’de Halkevlerine bağlı halk dershaneleri kurslarını tamamlayan, 58’i kadın olmak üzere toplam 103 okuyucuya törenle diploma verildi⁶⁴⁰. Diğer taraftan Antalya Halkevi’nin bahçesinde bulunan tenis kortu, bakımsızlıktan dolayı kötü durumdaydı. Halkevi yönetimi, kortu yenilemek için bir keşif yaptırdı. Keşifte, kortun yenilenmesi için 1000 liraya ihtiyaç olduğu tespit edildi⁶⁴¹

⁶³¹ Deniz, 2009: 125.

⁶³² BCA, 490.1.0.0 / 619.30.2, (08.08.1941), s. 17.

⁶³³ Yeşilkaya, 2003: 94.

⁶³⁴ Sönmez, 2012: 286.

⁶³⁵ BCA, 490.1.0.0 / 619.30.2 (08.08.1941), s. 47; Halkevi, Kitapsarayın 5 Ekim 1936 tarihinden itibaren haftanın yedi günü, öğleden sonra 15.00’ten 18.00’e kadar ve akşam 20.00’den 23.00’e kadar açık kalmasını kararlaştırmıştı. Sönmez, 2012: 284.

⁶³⁶ *Antalya*, 1861, 16 Temmuz 1943, s. 1.

⁶³⁷ BCA, 490.1.0.0 / 619.30.2 (08.08.1941), s. 4.

⁶³⁸ BCA, 490.1.0.0 / 619.30.2 (08.08.1941), s. 17.

⁶³⁹ Sönmez, 2012: 256.

⁶⁴⁰ BCA, 490.1.0.0 / 619.30.2 (08.08.1941), s. 17.

⁶⁴¹ BCA, 490.1.0.0 / 619.30.2 (08.08.1941), s. 47.

II. Dünya savaşının sonuna doğru Antalya Valisi Haşim İşcan'ın önderliğinde Serik, Manavgat, Finike ve Kaş ilçelerine Halkevi binası yapılmak istendi⁶⁴². Korkuteli ve Akseki Halkevleri ise 19 şubat 1939'da aılmıştı⁶⁴³. Haşim İşcan'ın Bursa Valiliği'ne atanmasından sonra, yerine gelen valiler, onun Antalya'da başlattığı halkevleri inşaatını sürdürdü. Haşim İşcan, 2 Temmuz 1945 tarihli bir yazısında, Serik, Manavgat, Finike ve Kaş ilçelerinde inşa edilmekte olan halkevleri inşaatlarının oldukça ilerlediğini, ancak bölge halkının inşaatın bir an önce tamamlanması için borçlandığını belirtti. Bu nedenle, CHP İl İdare Heyeti Başkanlığı'ndan her bir ilçe için 10.000 lira yardım talep etti⁶⁴⁴.

1 Aralık 1944 Cuma gününden itibaren okuma-yazma bilmeyen erkek ve kadın vatandaşlar için haftada üç gün ikişer saat, kadınlar için Değirmenönü mevkiindeki İnönü okulunda, kadın ve erkekler için Halkevi'nde, şarampol mevkiindeki Cumhuriyet okulunda kadınlara, Hkmet civarında Gazi M. Kemal, arşı mevkiinde İsmetpaşa okullarında erkeklere, Koyunlar mevkiinde erkeklere birer Ulus okulu dershanesi açıldı. 13-45 yaş arası Ulus okulu belgesi olmayan vatandaşlar bu okullara gitmekle yükümlüdür. Aralık ayı itibarıyla dershanelere başvurmayanlar hakkında kanunî takibat yapılacağı aıklandı⁶⁴⁵.

4.9. İlçe ve Köylerde Eğitim Faaliyetleri

Cumhuriyetin 15. yılında Antalya'da 103 ilkokul ve 237 ilkokul ğretmeni vardı. Bu ilkokullardan 10 tanesi yatılıydı. Yatılı ilkokullar, Korkuteli'nde Yelten ve Zivint, Elmalı'da Kesiftliği, Alanya'da Yeni Damlar ve Oba, Kaş'ta Kalkan ve Akseki'de Bykilvat ve Güzelsu köylerinde bulunuyordu⁶⁴⁶. Antalya'da 1942-1943 eğitim-ğretim yılında 115 köy okulu vardı. Bu okullarda toplam 9.534 ğrenci eğitim görüyordu. Öğrencilerin 5.218'i erkek, 4.316'sı ise kız ğrenciydi. Bu köy okullarında 143 ğretmen görev yapmaktaydı⁶⁴⁷.

1943-1944 yılında Korkuteli Meslek ve Teknik Dershanesinde 12-35 yaş aralığında 20 kız ğrenci eğitim görmekteydi. Aynı yıl Yeniköy Meslek ve Teknik Dershanesinde 12-25 yaş aralığında 11 kız ğrenci eğitim görmekteydi. Aynı zamanda bu yıl köy demircilik kursundan 13 ve marangozluk kursundan ise 12 kişi mezun olmuştu⁶⁴⁸.

Aksu Köy Enstitüsü 1940 yılında açıldı. Enstitünün açılışında Antalya Valisi Haşim İşcan, Antalya Milletvekili Rasih Kaplan ve Ltf Gkelı bulunuyordu. 1943-1944 ders

⁶⁴² Güçlü, 2020: 210.

⁶⁴³ Sönmez, 2012: 294.

⁶⁴⁴ Güçlü, 2020: 210-219.

⁶⁴⁵ *Antalya*, 1982, 1 Birinci Kanun 1944, s. 2.

⁶⁴⁶ Gönüllü, 2008: 75.

⁶⁴⁷ *Millî Eğitim İstatistikleri 1942-1943, 1945*; 36, 118, 124.

⁶⁴⁸ *Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek ğretim İstatistikleri 1943-1944, 1946*; 110, 120.

yılında Aksu Köy Enstitüsü'nde toplam 545 öğrenci eğitim görmüştü. Bu öğrencilerin 454'ü erkek, 91'i ise kız öğrencidir. Sınıf dağılımı ise: Birinci Sınıf: 213 öğrenci (191 erkek, 22 kız), İkinci Sınıf: 191 öğrenci (136 erkek, 55 kız), Üçüncü Sınıf: 108 öğrenci (98 erkek, 10 kız), Dördüncü Sınıf: 2 öğrenci (erkek), Beşinci Sınıf: 31 öğrenci (27 erkek, 4 kız) şeklindedir. Enstitüde 12 maaşlı erkek öğretmen, 7 maaşlı kadın öğretmen, 3 stajer erkek öğretmen ve 3 stajer kadın öğretmen görev yapmıştır. Enstitüye 1943-1944 ders yılında 303.440 kuruş ödenek ayrılmış ve giderler 303.383 kuruş olarak gerçekleşmiştir⁶⁴⁹. 30 Ekim 1944'te Enstitü ilk mezunlarını vermişti. Vali İşcan, enstitülülere kendi çocuğu saydığını ve her zor durumda kendisine başvurup yardım istemelerini belirtti ve diplomaları bizzat dağıttı⁶⁵⁰. Antalya'daki köy enstitüsünden mezun olan 29 öğretmenden 13'ü Antalya'daki okullarda görevlendirildi. Bunlardan 17'si, yeni yapılan köy okullarında görev yapacaktı. 1 Kasım'dan itibaren göreve başlayacaklardı. Ayrıca, 6 noktada 29 öğretmen için öğretmenevlerinin temeli atıldı. Diğer öğretmenlere, okul içinde ve bitişindeki evlere yerleşme fırsatı sunuldu. Ayrıca, öğretmenlerin beş nüfuslu ailelerine yetecek arazi istimlak veya tahsis edildi⁶⁵¹. Diğer taraftan 1943-1944 yılları arasında Aksu Köy Eğitim Kursunda 17 ila 44 yaş aralığında 35 erkek öğrenci eğitim görmüştü. Bu öğrencilerin 26'sı Ulus Okulu mezunu, 9'u ise ilk okul mezunuydu⁶⁵².

30 Haziran 1940 Pazar günü Manavgat'ta yapılan toplantıda, Alanya ve Serik ilçelerinde bu yıl 5 derslikli bir ilkokul açılmasına, Manavgat'taki okulun ise ihtiyaca göre genişletilmesi ve onarılmasına karar verildi. Ayrıca, Manavgat'ın Çengel Köyü ve Serik'in Belkıs Köyü'nde de birer ilkokul açılması kararlaştırıldı⁶⁵³. Antalya'nın Elmalı, Finike ve Kaş ilçelerinde bulunan Çay Kenarı, Çomaklı, Semayük, Müğren, Söğle, Bağyaka, Demre ve Akörü köylerinde yapımına başlanan veya başlanacak olan okullar tamamlanacak. Ayrıca, Elmalı merkeze en kısa sürede 5 derslikli yeni bir okul yapılacaktı⁶⁵⁴.

Vali Haşim İşcan, milletvekillerinden oluşan bir ekiple 29 Eylül 1940'ta Dumanlar köyüne ziyarette bulundu. Muhtar ve çevre köy halkıyla görüşmelerin ardından, İşcan, iki yıl içinde köye bir okul yapılmasını istedi⁶⁵⁵. İşcan, yapılacak okula vilâyetçe destek vereceğini söyledi. Yeni okulun yeri belirlendikten sonra Dumanlar köyünün dağınık köylerin toplantı köyü olması uygun bulundu. Yapılacak okulla birlikte köy meydanına bir köy odası

⁶⁴⁹ *Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri 1943-1944*, 1946; 8, 89, 91.

⁶⁵⁰ Çimrin, 2007: 554, 571.

⁶⁵¹ *Antalya*, 1972-1973, 29 Birinci Teşrin 1944, s. 2.

⁶⁵² *Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri 1943-1944*, 1946; 32.

⁶⁵³ *Antalya*, 1580-91, 1 Temmuz 1940, s. 1.

⁶⁵⁴ *Antalya*, 1584-95, 15 Temmuz 1940, s. 1.

⁶⁵⁵ Erdem, Birinci Teşrin 1940: 12.

yapılmasına da karar verildi⁶⁵⁶.Dumanlar köyünden dönüŖte, Aksu'da Ziraat Vekâleti tarafından açılan Sıcak İklim Nebatları İstasyonu ziyaret edildi. İstasyon Müdürü Rahmi Bey ile görüŖüldü ve istasyonun üç yıllık işleyiŖi ve verimliliği hakkında bilgi alındı. İŖcan ve milletvekilleri, istasyonda yetiŖtirilen çeltik, susam, tütün ve jüt mahsullerini inceledi⁶⁵⁷.

1941'de Dumanlar köyünün diğerköylere göre merkezi olması ve çevredeki Karaman, Kondere ve Kurşunlu köylerinde nüfusun fazla olması nedeniyle Dumanlı ve Kurşunlu köylerine okul yaptırılması, Alaylı köyüne bir okul inŖası, Kemer köy okulundaki derslik beş sınıfa çıkarıldığından bir öğretmen ilave edilmesi ve Kargıcak'taki okula öğretmen atanması gibi talepler söz konusuydu. Ancak 1941 yılında öğretmen yetersizliği nedeniyle Kemer köy okuluna ve Kargıcak'taki okula öğretmen ataması mümkün olmadı. Dumanlar, Kurşunlu ve Alaylı köylerine yapılması istenilen okullar için maddi kaynak bulunamadığı belirtildi⁶⁵⁸.

18 Şubat 1941 Salı günü Vali İŖcan, Milletvekili Rasih Kaplan, Maarif Müdürü Cemal Gültekin, Ziraat Müdürü M. Şevki Ekim, Nafia Müdürü Sadık Başarankut ve Antalya zeytincilik mütehassısı Kadri Akçaal eşliğinde yeni kurulan Kırkgöz Köyü'ne gitti. Burada Kırkgöz Köyü'nde beş derslikli ilkokul binasının temel atma törenini gerçekleştirildi. Nafia Müdürü Sadık Başarankut, temellerin plana uygun olup olmadığını ve zemin sağlamlığını inceleyerek uygun buldu. Kırkgöz, Karabayır, Yalınlı, Yağca ve Çığlık köyleri halkı ile bölgede yaşayan çeşitli aşiretlerin temsilcileri, törende hazır bulunuyordu. Vali Haşim İŖcan ve Milletvekili Rasih Kaplan, bu kişilerle çeşitli konularda sohbet ettiler. Karabayır köylüleri başta olmak üzere köylüler, Antalya-Burdur karayolu kenarında, arazilerine giren su kanalının yanına bir okul yaptırmak ve köylerini buraya taşımak istediklerini belirttiler. Karabayır köylülerinin talepleri üzerine, Yalınlı, Nebiler ve Yeniosmanlı aşiretinin bir kısmını teşkil eden Kırkgöz köprüsünün şark tarafında oturan göçmenler de İŖcan'dan benzer taleplerde bulundular⁶⁵⁹.

Antalya'daki dağınık köyler, köylülerin eğitim, sağlık, ulaşım ve güvenlik gibi birçok alanda sıkıntı yaşamasına neden oluyordu. Bu sorunu çözmek amacıyla Sağlık Bakanlığına bağılı İskân Umum Müdürlüğü, 19 ve 20 Ekim 1942 tarihlerinde Karabayır ve Mortuna köylerinin toplanmasına ve yeni köyler inŖa edilmesine karar verdi. İskân Mühendisi Nihat Bey, Vali İŖcan ve Milletvekili Rasih Kaplan, Mortuna'da inŖa edilecek Karaömerler ve Yaka köylerinin yerlerini incelemek için gittiler. Mortuna köyü iki köy olarak, Karabayır köyü de bir köy olarak toplanıyordu. Vali İŖcan, mühendis Nihat Bey, Nafia müdürü ve Tapu grup müdürü

⁶⁵⁶ Adıson, 3 Birinci Teşrin 1940: 1.

⁶⁵⁷ Erdem, Birinci Teşrin 1940: 12.

⁶⁵⁸ BCA, 490.1.0.0 / 619.30.2 (08.08.1941), s. 14-15, 25.

⁶⁵⁹ Antalya, 1650, 20 Şubat 1941, s. 1.

ile birlikte, Karabayır köyünün toplanması için gerekli çalışmaları başlattı. Toplanma kararının ardından köylülerle anlaşarak okul inşaatına başlandı⁶⁶⁰.

Yüzyıllar boyunca Kepez Tepesi'nden Kırkgöz suyuna kadar uzanan bölgede yerleşim yoktu. Haşim İşcan döneminde, aynı tipte 95 konutluk modern bir köy inşa edildi. Haşim İşcan, Karabayır köyünün toplanmasına yakın ilgi gösterdi. Bu sayede, köyün evleri bir araya toplandı, üzeri Marsilya tipi kiremitlerle kaplandı, büyük bir hızla sıvandı ve ortasına beş derslikli bir ilkokul inşa edildi. Böylece modern bir köy meydana geldi. Haşim İşcan'ın direktif ve yönlendirmeleriyle yapımına başlanan Yeniköy, hükümet binası, tam donanımlı ilkokulu ve karakoluyla, Karabayır ile birlikte kalkınma açısından önemli bir merkez haline gelecekti⁶⁶¹. Böylece yapılacak okullar sayesinde, eğitim alanında yaşanan sıkıntılar bir nebze de olsa giderilmeye çalışılacaktı.

Haşim İşcan, alanında uzman kişilerle birlikte Yerköy'e de bir ziyaret yaptı. Cumhuriyet döneminde örnek köy olarak inşa edilen Yerköy'deki Halk Odası'nın, Sosyal Yardım, Kütüphane ve Yayın Temsil kolunun küçük modeli olan salon ve sahnesiyle birçok kazada bulunmayan nitelikte olduğu belirtilmekteydi⁶⁶². Diğer taraftan, Aksu nahiyesi, halkodası ve Jandarma karakol binasının temeli 1943 Aralık ayında İşcan huzurunda atıldı. Sarısu taşmalarına maruz kalmamak için iki yapıda Nahiye Müdürlük binası hizasında yapılması kararlaştırılmıştı⁶⁶³.

1941 yılında Kaş ilçesi kasaba köy okulunun eksiklerinin tamamlanması için 1941 bütçesinden maddi yardım sağlanacağı ve Kalkan nahiye merkezindeki yatılı okula iki öğretmen atanacağı belirtildi. Ancak bu yıl, Finike Kozca köyünde okul yapılması talebi ve Bağyaka okulunda öğretmen eksikliği talebi kabul edilmedi. Korkuteli Zivin nahiyesindeki okula öğretmen ilavesi talebi, kadro imkânı olmadığı gerekçesiyle reddedildi. Gündoğmuş ilçesinde mevcut okula bir öğretmen ve bir hademe eklenmesi ve tedrisat vasıtaları için tahsisat verilmesi talep edildi. Ancak hademe talebi kabul edilmezken öğretmen talebi kabul edildi. Vilayet yardımıyla yapılan Köprülü nahiyesi okul ikmali inşasının bu yıl yapılamayacağı bildirildi⁶⁶⁴.

Elmalı ilçesinde ise ortaokul eksikliği önemli bir sorundu. Okul binasının inşaatı 1939 yılında başlanmıştı ve devam etmekteydi. Hatta Elmalı'yı Güzelleştirme ve Ortaokul Yaptırma Cemiyeti, bu binayı yapmak için 1939 yılında kuruldu. Ancak cemiyet, sadece halk bağışlarıyla

⁶⁶⁰ *Antalya*, 1789, 23 Birinci Teşrin 1942, s. 1.

⁶⁶¹ Özdemir, 1943-1944: 7.

⁶⁶² Güçlü, 2021: 106.

⁶⁶³ *Antalya*, 1903, 17 birinci kanun 1943, s. 1.

⁶⁶⁴ *BCA*, 490.1.0.0 / 619.30.2 (08.08.1941), s. 25-26.

istediği faaliyetleri gerçekleştiremedi⁶⁶⁵. Halktan toplanan bağışlar cemiyetin istediği faaliyetleri gerçekleştirmesine yetmiyordu. Vali İşcan ve Elmalı Kaymakamı Fahri Akkutlu, okulun inşası için girişimlerde bulundu. Kaymakam, validen aldığı cesaretle, okul binasının inşası için kendi himayesinde pehlivan güreşi düzenledi. 14 Kasım 1942 Cumartesi günü başlayıp pazar akşamı sona eren büyük güreş organizasyonu, öğretmen Rauf Doğan'ın hoparlörden yaptığı konuşmalar sayesinde önemli miktarda bağış topladı. Ayrıca Mehmet Gürkan'ın cemiyete hediye ettiği koç, açık artırmaya çıkarıldı. Açık artırmayı 200 lira bedelle Akçay köyünden Ali Üstüner'e kazandı. Genç Elmalı Kaymakamı Fahri Akkutlu'nun hoparlörden yaptığı konuşma da köylülerin heyecanını yükseltti. Bunun üzerine bağış miktarı, “benden bir sığır”, “benden bir merkep”, “benden elli lira” nidalarıyla daha da arttı. İdrislerin harımında düzenlenen güreş turnuvası, Elmalı'da düzenlenen güreş organizasyonları arasında en çok ilgi gören oldu. Güreşten elde edilen gelir 13.000 lirayı aştı ve bağışlarla birlikte 15.000 liraya yaklaştı. Önceki organizasyonlardan elde ettiği başarıyla cesaretlenen cemiyet, 1943 Ocak ayında deve güreşi de düzenleyecekti. Vali İşcan, okul inşaatının 1943 bütçesinden finanse edilmesine yardımcı olacağını açıkladı. Okulun inşaatına 1943 baharında başlanacaktı⁶⁶⁶. Cumhuriyet döneminde çoğu köy okulunun inşası, köylülerin ve yerel yöneticilerin ortak çabasıyla gerçekleştirildi. Bu çabanın bir sonucu olarak, okul 1944 yılında hizmete girdi⁶⁶⁷.

1941 yılında Elmalı Halkevi'nde, spora olan ilgi artıyor. Halkevi müzik şubesindeki eğitimcilerden üçü askere gitmiş olsa da geri kalan dört kişiyle faaliyetler devam ediyordu. Halkevi Sosyal Yardım Şubesi yaklaşık 25 köye ecza dolabı ulaştırmaya çalıştı. Kütüphanesindeki kitaplar tasnif edilmiş ve salonunda gazete, broşür ve kitap okuyucuları bulunuyordu. İlin bu yıl ilçeye yapacağı yardımlarla Elmalı Halkevi'nin faaliyetlerini daha da artırması bekleniyordu⁶⁶⁸. Elmalı Halk Kütüphanesi, 1943-1944 yılında 4.140 kitaplık koleksiyonuyla Antalya'daki en zengin kütüphanelerden biri olarak öne çıkmıştı. Kütüphanedeki kitapların dil dağılımı da dikkat çekicidir. Kütüphanedeki kitapların 1.485'i Türkçe, 799'ü Osmanlı Türkçesi, 1791'i Arapça, 55'i Farsça, 10'u ise İngilizceydi. Antalya'daki en fazla Arapça kitap koleksiyonu bu kütüphanedeydi. Kütüphanedeki Arapça kitap sayısı Türkçe kitap sayısından daha fazlaydı. Ayrıca Türkçe, Arapça ve Farsça 467 kitap el yazması eserlerden oluşmaktaydı. Kütüphane, 1943-1944 yılında hükümet tarafından 284

⁶⁶⁵ Mete, 11 Birinci Kanun 1942: 1.

⁶⁶⁶ Mete, 22 Birinci Kanun 1942: 1.

⁶⁶⁷ Gönüllü, 2008: 75.

⁶⁶⁸ BCA, 490.1.0.0 / 619.30.2, s. 20 (08.08.1941), s. 20.

kitap bağışı almıştı. Bu bağış, kütüphanenin zenginleşmesine önemli katkıda bulunmuştu. Aynı yıl hükümet tarafından Akseki'deki Yeğen Mehmetpaşa Kütüphanesi'ne de 283 kitap bağışı yapılmıştı. Yeğen Mehmetpaşa Kütüphanesi'nin 1943-1944 yılındaki kitap koleksiyonu 3.605'ti. Bu kitapların dil dağılımı ise; Türkçe: 2.314, Osmanlı Türkçesi: 925, Arapça: 355, Farsça: 1 ve İngilizce: 10 şeklideydi. Kütüphanedeki Türkçe, Arapça ve Farsça 318 kitap da el yazması eserlerden oluşmaktaydı⁶⁶⁹.

23 Nisan 1943 tarihi itibarıyla, Antalya'da 613 köyde ve 10 ilçede 109 ilkokul bulunuyordu. Son yıllarda kurulan 120 eğitim okulu ise henüz oluşum ve gelişim aşamasındaydı. Tamamlandığı kabul edilse bile 229 ilköğretim okulu Antalya'nın ihtiyaçlarına göre çok azdı. Köy okullarının sayısı 90 olduğundan, geriye kalan 19 ilkokul 10 ilçeye bölünmüştü. Bu da merkez ilçedeki 8 ilkokula ek olarak, çocukların yalnızca %40'ını kapsamaktaydı⁶⁷⁰. Ekim 1943'e kadar 147 köyde, duvarları örülmüş, çatıları kapatılmış, kapıları takılmış ve hatta bazıları tamamen bitmiş okullar inşa edilmişti⁶⁷¹. Antalya'nın mevcut bütçesi, eğitim alanındaki ihtiyaçları karşılamak için yeterli değil, okul sayılarının artırılması mümkün değildi⁶⁷². 1944 yılı Ekim ayı itibarıyla, Antalya'da çeşitli dersliklere sahip 12 okul inşa edildi. 158 okulun inşaatı devam ediyor. 61 okul için hazırlık çalışmaları yapılmaktaydı⁶⁷³. Aynı zamanda bu dönem, Bahçıvanlık Teknik Okulu'nun açılmasına karar verildi. Bu okul, köy enstitüleri gibi köylülere hizmet verecekti⁶⁷⁴. Ancak, Antalya'da Teknik Bahçıvanlık Okulu'nun açılmayacağı Ziraat Bakanlığı tarafından bildirildi⁶⁷⁵.

29 Ocak 1945 Pazar günü saat 15:00'te Vali Haşim İşcan başkanlığında toplanan Antalya İl Umumi Meclisi, eğitim alanındaki önemli gelişmeleri ele aldı. Toplantıda, Maarif Müdürlüğü'nün eğitime ilişkin yazıları görüşüldü ve bütçeye tahsis edilmesi için çeşitli teklifler sunuldu. Toplantıda görüşülen konular: ⁶⁷⁶

- Emvali metrukeye ait Dumlupınar Okulu binasının satın alınması teklifi görüşüldü. Bu binanın satın alınması ile Antalya'da eğitim altyapısının gelişmesi ve daha fazla öğrenciye eğitim imkânı sunulması amaçlandı.

- Okulların ihtiyaç duyduğu sıralar için bütçeye tahsisat konması teklifi görüşüldü. Bu sayede öğrencilerin daha iyi şartlarda eğitim görmeleri hedeflendi.

⁶⁶⁹ *Millî Eğitim Genel Kitaplıklar ve Müzeler ile, Halkevleri, Odaları ve Okuma Odaları Kitaplıkları İstatistikleri 1943-1944, 1946; 2.*

⁶⁷⁰ Adıson, 23 Nisan 1943: 2.

⁶⁷¹ *Antalya*, 1890, 29 Birinci Teşrin 1943, s. 1.

⁶⁷² Adıson, 23 Nisan 1943: 2.

⁶⁷³ *Antalya*, 1972-1973, 29 Birinci Teşrin 1944, s. 2.

⁶⁷⁴ *Antalya*, 1890, 29 Birinci Teşrin 1943 s. 1.

⁶⁷⁵ *Antalya*, 1985, 16 Şubat 1945, s. 1.

⁶⁷⁶ *Antalya*, 1992, 13 Mart 1945, s. 2.

- Yeni maarif memurlukları ihdas edilmesi teklifi görüldü. Bu sayede eğitim yönetiminin daha etkin bir şekilde yürütülmesi ve eğitim hizmetlerinin daha geniş kitlelere ulaştırılması amaçlandı.

- Tek öğretmenli köy okulu öğretmenlerinin idari vazife ücretleri ve tekaüt olacak dört öğretmen için ikramiye tahsisatı teklifi görüldü. Bu sayede köylerde görev yapan öğretmenlerin motivasyonlarının artırılması ve eğitim kalitesinin yükseltilmesi hedeflendi.

- Akseki, Alanya ve Elmalı kazalarında beş sınıflı birer okul inşa edilmesi için tahsisat konması teklifi görüldü. Bu sayede Antalya’da eğitim altyapısının gelişmesi ve daha fazla öğrenciye eğitim imkânı sunulması amaçlandı.

- İlk okullar için doktor ve inşaat-tamirat işleri için fen memuru tahsisatı konması teklifi görüldü. Bu sayede öğrencilerin sağlıklarının korunması ve eğitim altyapısının iyileştirilmesi hedeflendi.

Haşim İşcan döneminde Antalya’da eğitim altyapısını geliştirmek ve daha fazla öğrenciye eğitim imkânı sunmak, temel hedeflerden biriydi. Bu amaçlar doğrultusunda, çeşitli projeler ve çalışmalar yürütülmüştür. Bu hedeflerin gerçekleştirilmesi, Antalya’nın eğitimde daha iyi bir yere gelmesini ve gelecek nesillerin daha iyi bir eğitim almasını sağlayacaktır. Kendisi de öğretmenlik görevinde bulunmuş olan Haşim İşcan, her görev yaptığı yerde eğitime büyük önem vermiş. Eğitim sorunlarını çözmek ve eğitimi geliştirmek için büyük emek sarf etmiştir. Haşim İşcan’ın öğretmenlik deneyimi, eğitime bakış açısını ve eğitim politikalarını önemli ölçüde etkilemiştir. Öğretmenlerin ve öğrencilerin ihtiyaçlarını yakından bilen İşcan, eğitim sorunlarını çözmek için daha pratik ve çözüm odaklı bir yaklaşım benimsemiştir.

SONUÇ

Anadolu'nun en eski yerleşim yerlerinden biri olan Antalya, insanlığın Anadolu'da ilk ortaya çıktığı çağlara kadar geriye giden bir tarihe sahiptir. Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerinde mutasarrıflık olan şehir, Cumhuriyetin ilk yıllarında il haline getirilmiştir. Antalya'da 1923'ten 1940 yılına kadar, en üst mülki amiri olarak sekiz vali görev yapmıştır. Antalya'nın dokuzuncu valisi olan Haşim İşcan (1940-1945), topçu kurmay mirlivalarından Ahmet Cevdet Paşa'nın oğlu olarak Edirne'de dünyaya geldi ve eğitimini tamamladıktan sonra Edirne'de öğretmenlik yapmaya başladı. Ancak mesleğinin ilk yıllarında Dr. İbrahim Tali (Öngören)'in öngörüsüyle, onun özel kalemi olarak Diyarbakır'a gitmek suretiyle öğretmenlik mesleğini bıraktı ve bürokrasiye ilk adımını burada attı. Öngören'den çok şey öğrenen İşcan, onun yanında adeta yöneticilik eğitimi aldı. Bir şehrin ve şehir halkının ihtiyaçlarının tespiti ve bunların giderilmesi konusunda hangi yol ve yöntemlerin izlenebileceği hususunda tecrübeler kazandı. Görev yaptığı her bir şehirde öğrendiklerini, yerel tecrübelerle harmanlayarak uygulamaya koydu. Tekirdağ valiliği sırasında yol, eğitim ve iskân gibi konularla ilgilendi. Erzurum valisi olduktan sonra da Erzurum şehrine birçok eser kazandırdı.

Erzurum Valiliğinin ardından Antalya'ya atanan ve II. Dünya Savaşı yıllarında Antalya Valisi olarak görev yapan İşcan, Antalya'ya geldiğinde Antalya'nın yolları bakımsız ve kötüydü. Şehir merkezinde düzensizlik hakimdi. Şehir toz, çamur ve sineklerle boğuşuyordu. Halk içecek sudan mahrum bir şekilde yaşam sürmekteydi. Günümüzdeki Karaalioglu parkının bulunduğu saha, bakımsız تنها bir bahçe görünümündeydi. Üstelik şehrin eğitim kurumları da yetersizdi ve az sayıdaki okulda çok az öğretmen vardı. Şehirde büyük oranda ikamet edilecek ev sıkıntı yaşanmaktaydı. Savaş sebebiyle limanın ulaşımına kapatılmış olması ise denizcilerin çaresizliğine, ticaretin durma noktasına gelmesine yol açmıştı. Tüm bu sorun ve sıkıntılara çözüm olabilecek proje ve yatırımlar için de maalesef kısıtlı olan bütçeden dolayı yeterli kaynak bulunamamaktaydı. Ancak savaşın zor koşulları ve ekonomik imkansızlıklar içindeki Antalya için tam bu esnada yapıcı ruhlu bir valinin, Haşim İşcan'ın atanması adeta bir nimet olmuştu. İşcan, Antalya'yı Akdeniz'in en modern şehirlerinden biri haline getirmişti.

Haşim İşcan, İsmet İnönü döneminin önde gelen valilerinden biriydi. II. Dünya Savaşı'nın ilk yılında Erzurum Valiliğinden Antalya'ya vali olarak atanması, Antalya için yeni bir dönemin başlangıcı olmuştu. Zira, şehre gelir gelmez ilk önemli faaliyeti, şehrin eksikliklerinin giderilmesi için ihtiyaç duyulan kaynağın sağlanması adına 14 Ağustos 1940'ta Antalya'yı Güzelleştirme, İmar ve Tanıtma Cemiyeti'ni kurmak olmuştu. Cemiyet sayesinde

elde edilen nispeten bağımsız ek gelirler vasıtasıyla Antalya'nın modernleşmesine ve güzelleşmesine önemli katkılar sağlanmıştı. Şehrin imar çalışmalarını destekleyen ve yaşanabilirliğini artırmayı amaçlayan cemiyet, şeffaf faaliyetleri ve halka hesap vermesiyle de takdir toplamıştı. Cemiyetin 1940-1945 yılları arasındaki çalışmaları arasında Antalya'nın simgesi haline gelen İnönü Parkı (Karaalioğlu Parkı), İnönü Kız Enstitüsü ve Bahçeli Evler Yapı Kooperatifi gibi önemli projeler yer almaktaydı. İnönü Parkı, Antalya'nın sosyal ve kültürel hayatının merkezi haline gelerek şehre modern bir soluk getirmişti. Antalya'nın bunaltıcı sıcağından kurtulmak ve içme suyu sorununu çözmek için Tekirpınarı yaylasına kadar üç kademeli olarak yayla yolu yapılmasını sağlayan cemiyet, Antalya halkının temiz dağ suyuna kavuşmasına katkıda bulunmuştu. Antalya'nın bir diğer önemli ihtiyacını karşılamak için de Doğum ve Çocuk Bakımevi açılmıştı. Bu noktada, hakkında öne sürülen birçok olumsuz iddiaya rağmen cemiyetin çalışmaları neticesinde Antalya Belediye Meclisi'nin kararıyla Rağbetiye Mahallesi'nin adının Haşim İşcan Mahallesi olarak değiştirilmesi, Antalya halkının hem Vali İşcan'dan hem de cemiyetin çalışmalarından duyduğu memnuniyeti gösteren bir örnek niteliğindedir.

Antalya, Vali Haşim İşcan göreve gelmeden önce ulaşım açısından oldukça kötü şartlara sahip bir şehirdi. Kış aylarında sadece iki ilçeye, yaz aylarında ise beş ilçeye ulaşım mümkündü. İşcan, bu duruma el atarak Antalya'nın dağınık yollarını kısa sürede modern bir hale getirdi. Bu sayede kış aylarında Serik, Manavgat, Korkuteli, Elmalı ve Finike ilçelerine de ulaşım sağlandı. Yaz aylarında ise Gündoğmuş hariç Antalya'nın tüm ilçelerine ulaşım kolaylıkla sağlanmaya başlandı. Akseki yolunun açılmasıyla Antalya, Konya ve Ankara'ya bağlandı. Vali İşcan'ın Antalya'da gerçekleştirdiği ulaşım devrimi, şehrin kalkınmasında önemli bir rol oynadı. İşcan'ın Antalya Valiliği dönemi, Antalya'da eğitim kurumlarının gelişmesi açısından da önemli bir dönüm noktasıydı. Kendisi de öğretmenlik yapmış olan İşcan, eğitime büyük önem vermişti ve eğitim sorunlarını çözmek ve eğitimi geliştirmek için büyük emek sarf etmişti. Antalya Güzelleştirme Derneği'nin faaliyetleri ile eğitim altyapısı güçlendirilmiş, kız çocuklarının eğitime erişimi artmış ve mesleki eğitime önem verilmişti.

Haşim İşcan'dan önceki Antalya'nın İşcan'dan sonraki Antalya'dan oldukça farklı olduğu, şehrin çehresinin önemli oranda değiştiği söylenebilir. Bu yüzden, bir valinin bir şehir için ne anlama geldiğini anlayabilmek adına Antalya'nın 1940'tan önceki hali ile sonraki haline karşılaştırmalı olarak bakmak yeterli olacaktır. Soyadının hakkını şüpheye yer bırakmaksızın veren Haşim İşcan, yeni bir Antalya meydana getirmiştir. Bunu yaparken bir mülki amirin mevcut sorunların çözümü hatta idarecisi olduğu şehrin gelişimi için sadece merkezi hükümete bağlı kalınmaması gerektiğinin en güzel örneklerini vermiştir. İhtiyaç duyulan kaynakların,

yerel çözümler üreterek, halkın ve belediyenin de desteği alınarak elde edilebileceğini göstermiştir. Söz konusu edinilen kaynakların doğru ve yerinde, verimli bir şekilde kullanımının bir şehri nasıl değiştirebileceğine, mevcut sorunların kısa sürede nasıl çözülebileceğine dair ufuk açıcı yol ve yöntemler ortaya koymuştur. Bu bağlamda Haşım İşcan'ın Antalya'daki başarısı, ehil olmak ve yapıcı bir zihniyetle hareket etmekle açıklanabilir. Nitekim söz konusu başarı, kendi döneminde de yalnızca Antalya'da değil tüm yurttaki o kadar büyük bir takdir toplamıştır ki, birçok İstanbul gazetesi ve Antalya Gazetesi şehirle ilgili yazılarında “Yeni Antalya” tabirini sıklıkla kullanır olmuştur. Bu yönüyle Haşım İşcan'ın kendisi bir ders, tüm koşullara ve imkansızlıklara rağmen yaptığı işler ise bir inceleme alanıdır.

Cumhuriyet Dönemi Antalya'sını İşcan'dan önce ve İşcan'dan sonra olmak üzere iki dönem olarak düşünmek mümkündür. İşcan, tüm zorluklara rağmen Antalya için büyük projelere girişmiş ve çoğunda da başarılı sağlamıştır. Fakat toplumun bazı kesimleri tarafından eleştirilmiş, şikayet konusu olmuş ve hatta görev yeri değiştirilmiştir. Bu yüzden onun gidişi, Bursa için bir kazanç, Antalya için ise bir kayıp olarak değerlendirilebilir. Zira, onun bu yapıcı ve çalışkan kişiliğinin izlerini yalnızca Antalya'da değil Bursa ve İstanbul da sürmek mümkündür. Böylelikle o, başlıca üç şehre damgasını vuran, kalıcı imzasını atan ve en son İstanbul'daki Belediye Başkanlığı görevi sırasında, görevi başında vefat eden bir şahsiyet olarak tanınmıştır.

Son olarak, Haşım İşcan'ın Antalya'sını ifade etmek için kullanılabilecek en güzel ifade belki de Falih Rıfkı Atay'ın 1944'te *İstanbul Kültür Dergisi*nde yayınlanan “Yapıcı Ruh” adlı çalışmasındaki şu sözler olacaktır: “Acaba medeniyet dedikleri ne idi? Haber vereyim: Bir otel, bir de 1943 Antalyasının onda biri kadar İMAR!”⁶⁷⁷.

⁶⁷⁷ Atay, 1 Şubat 1944: 5.

KAYNAKÇA

A. Gazeteler ve Dergiler

Akşam

Alibaba

Antalya

Ayın Tarihi

Bugün

Bursa

Cumhuriyet

Doğu

Haber (Akşam Postası)

Hakimiyeti Milliye.

Millî Gazete

Milliyet

Resmî Gazete

Samsun

Son Posta

Türk Akdeniz: Antalya Halkevi Dergisi

Ulus

Vakit

Vatan

Yeni Asır

Yenigün

B. Arşiv Belgeleri

BCA, 30.11.1.0 / 61.5.11 (04.03.1931).

BCA, 30.11.1.0 / 64.20.4 (12.08.1931).

BCA, 30.11.1.0 / 82.40.4 (21.10.1933).

BCA, 30.11.1.0 / 145.9.3 (18.04.1941).

BCA, 30.11.1.0 / 169.23.20 (19.08.1944).

BCA, 490.1.0.0 / 595.58.2 (04.02.1944).

BCA, 490.1.0.0 / 619.30.2 (08.08.1941).

BCA, 490.1.0.0 / 619.32.1 (16.12.1942).
BCA, 30.18.1.1 / 19.43.20 (21.07.1926).
BCA, 30.18.1.2 / 16.82.17 (22.12.1930).
BCA, 30.18.1.2 / 22.59.9 (17.08.1931).
BCA, 30.18.1.2 / 36.38.19 (23.05.1933).
BCA, 30.18.1.2 / 69.82.12 (19.10.1936).
BCA, 30.18.1.2 / 85.108.9 (28.12.1938).
BCA, 30.18.1.2 / 90.16.10 (20.02.1940).
BCA, 30.18.1.2 / 90.19.20 (04.03.1940).
BCA, 30.18.1.2 / 93.124.11 (23.01.1941).
BCA, 30.18.1.2 / 96.78.17 (03.09.1941).
BCA, 30.18.1.2 / 96.82.2 (23.09.1941).
BCA, 30.18.1.2 / 99.67.15 (01.08.1942).
BCA, 30.18.1.2 / 99.77.5 (18.08.1942).
BCA, 30.18.1.2 / 101.8.6 (03.02.1943).
BCA, 30.18.1.2 / 102.39.8 (31.05.1943).
BCA, 30.18.1.2 / 104.2.30 (27.11.1943).
BCA, 30.18.1.2 / 106.60.15 (22.08.1944).
BCA, 30.18.1.2 / 107.96.8 (02.02.1945).
BCA, 30.18.1.2 / 108.27.16 (18.05.1945).
BCA, 30.18.1.2 / 108.48.1 (08.08.1945).
BCA, 30.18.1.2 / 109.63.11 (23.10.1945).
BCA, 30.18.1.2 / 126.65.4 (31.08.1951).
BCA, 30.18.1.2 / 133.65.4 (17.08.1953).
BCA, 30.10.0.0 / 59.402.25 (18.09.1944).
BCA, 30.10.0.0 / 119.844.2 (29.12.1939).
BCA, 30.10.0.0 / 121.862.29 (04.03.1941).
BCA, 30.10.0.0 / 192.318.12 (06.09.1941).

C. İnceleme ve Araştırma Eserler

Adıson, M. (13 Şubat 1945). İnönü Kız Enstitüsü. *Antalya*, 1984.
Adıson, M. (15 Haziran 1945). Uzun Bekleyişten Sonra. *Antalya*, 2019.
Adıson, M. (17 İkinci Teşrin 1941). Teknik okulları. *Antalya*, 1726.

- Adison, M. (17 Mart 1942). Şehrimiz için inkilâp sayılacak: Savaş yolunda. *Antalya*, 1759.
- Adison, M. (23 Nisan 1943). Vali ve Öğretmenlerden beklediğimiz. *Antalya*, 1839.
- Adison, M. (25 İkinci Teşrin 1941). Acı Hesaplar”, *Antalya*, 1728.
- Adison, M. (25 Nisan 1940). Yollarımız. *Antalya*, 1563-72.
- Adison, M. (28 Eylül 1943). Bayındırlık davamızda ÖNEMLİ BİR KONU, *Antalya*, 1882.
- Adison, M. (29 Temmuz 1940). Kalkınmaya doğru. *Antalya*, 1588 – 99.
- Adison, M. (3 Birinci Teşrin 1940). Valimiz ve mebuslarımızla birlikte köy gezisi. *Antalya*, 1611.
- Adison, M. (4 İkinci Kânun 1944). Yeni yıla girerken. *Antalya*, 1907.
- Adison, M. (4 Temmuz 1940). Manavgat Yolunda. *Antalya*, 1581-92.
- Adison, M. (5 Ağustos 1940). Müşterek dertler. *Antalya*, 1590 – 101.
- Adison, M. (6 Nisan 1945). Turistik Antalya. *Antalya*, 1999.
- Adison, M. (7 Eylül 1945). Ayrılırken. *Antalya*, 2043.
- Akcan, E (1 Temmuz 1940). Alanya yollarında. *Antalya*, 1580-91.
- Akcan, E (27 Mayıs 1940). Zaman ve hadiseler yapıcılığa manimidir?. *Antalya*, 1570-81.
- Aksop, N. (1948). Bursa ve Haşim İşcan. *Uludağ: Bursa Halkevi Dergisi*, S. 90: 16-19.
- Antalya. (1982). *Yurt Ansiklopedisi Cilt II*, İstanbul: Anadolu Yayıncılık A. Ş.
- Antalya İli 2022 Yılı Çevre Durum Raporu*. (2023). Antalya: Antalya Valiliği Çevre, Şehircilik Ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğü.
- Arayıcı, Z. (T.Y.). İstanbul’un efsanevi şehir-i emini: Haşim İşcan. *Taha Toros Arşivi*, <https://core.ac.uk/download/pdf/45610885.pdf> (Erişim Tarihi: 23.10.2023).
- Arslan, M. (2019). *Süleyman Demirel*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Asım, M. (10 Kânunusani 1933). Afyon-Antalya hattı. *Vakit*, 16/5391.
- Ataş, M. (19 Ocak 1946). Bursa şehrinin çehresi tamamen değişiyor. *Cumhuriyet*, 22/7694.
- Atay, F. R. (1 Şubat 1944). Yapıcı Ruh. *İstanbul Kültür Dergisi*, Sayı: 5.
- Atay, F. R. (1970). *Çankaya*. İstanbul: Sena Matbaası.
- Atay, F. R. (1970). *Gezerek Gördüklerim*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Ayanoğlu, B. (2000). *Haşim İşcan’ın Hayatı ve Görevleri (Bursa Valiliği Ağırıklı)*. (Yüksek Lisans Tezi). Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Aydın, E. Ö. (2012). Cumhuriyetin Kentteki Etkileri. *Dünden Bugüne Antalya*, Antalya: T.C. Antalya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.
- Aykut, S. S. (1945). *İktisadi ve İçtimai Türkiye: Rakamlarla Türkiye’de Kültür Hareketleri 1923-42 Cilt VI*. Ankara: T.C. Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü.

- Aykut, S. S. (1947). *Rakamla Türkiye Cilt I*. Ankara: T.C. Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü.
- Baş, S. (12 İkinci Teşrin 1943). İçcan yaylasında, pınar başında. *Antalya*, 1894.
- Benlioğlu, N. (31 Temmuz 1941). Antalyadan ayrılırken. *Antalya*, 1696.
- Bilgi, N. (2022). Ahmed Fuad Baturay ve Urfa Valiliği (1924-1928). *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXXVII / 1, 53-72.
- Bir başka heykel öyküsü. (06. 06. 2010). *Antalya Bugün Gazetesi*. <https://antalyabugun.com.tr/?page=makale&MID=8890> (Erişim Tarihi 12.12.2023)
- Birgit, O. (2005). *Evvel Zaman İçinde*. İstanbul: Doğan Kitap
- Bozdoğan, S. (2012). *Modernizm ve Ulusun İnşası: Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde Mimari Kültür*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Bulut, S. (2019). *Samsun'da Siyasi Hayat (1946-1960)*. (Yüksek Lisans Tezi). Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Nevşehir.
- Çankaya, A. (1968-1969). *Yeni Mülkiye Târihi ve Mülkiyeliler. Cild IV*. Ankara: Mars Matbaası.
- Çelebi, M. (1999). *Milli Mücadele Döneminde Türk-İtalyan İlişkileri*. Ankara: Dışişleri Bakanlığı Stratejik Araştırmalar Merkezi.
- Çeltikçi, O. (2014). *İtalyan İşgalinde Antalya (1919-1921)*. (Doktora Tezi). Akdeniz Üniversitesi, Antalya.
- Çimrin, H. (2007). *Bir Zamanlar Antalya: Tarih, Gözlem ve Anılar*, Cilt 1, Antalya: Antalya Ticaret ve Sanayi Odası.
- Çimrin, H. (2012). Antalya'da Ulaşım. *Dünden Bugüne Antalya, I. Cilt*, Ed. Cemali Sarı vd., Antalya: T.C. Antalya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.
- Çimrin, H. (2014). Bahçelievler Sementi nasıl kuruldu?. *Sabah Gazetesi*, 15.12.2014, <https://www.sabah.com.tr/akdeniz/2014/12/15/bahcelievler-semti-nasil-kuruldu>. (Erişim Tarihi: 12.12. 2023).
- Çölük, Ö. (2022). *İstanbul Belediye Başkanlığı Seçimleri (1963-1977)*. (Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Dayar, E. (2018). Tek Parti Dönemi'nde Antalya'da Siyasi Hayat ve Basın: Resmi Antalya ve Antalya Gazeteleri. *Mediterranean Journal of Humanities*, VIII/2, 321-334.
- Dayar, E. (2021). 20. Yüzyılın İlk Yarısında Antalya'nın Kentsel Gelişimi (1908-1950). *CTAD*, Yıl 17, Sayı 33: 125-160.
- Dayı, E. B. (2019). *The Formation of a Modern City: Antalya, 1920s-1980s*. (The Degree Of Doctor Of Philosophy), Middle East Technical University, Ankara.

- Deniz, M. (2009). *Cumhuriyetin İlk Yıllarında Antalya Şehrinde Eğitim (1923-1950)*. (Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Dilmener, N. (2006). *Bak Bir Varmış Bir Yokmuş: Hafif Türk Pop Tarihi*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dinç, G. (2007). 20. Yüzyılın İlk Yarısında Antalya Nüfusu. *20. Yüzyılda Antalya Sempozyumu (Antalya, 22-24 Kasım 2007), Sempozyum Bildirileri Cilt I*. Haz. Mustafa Oral, Ankara. 349-373.
- Dinç, G. (2019). Antalya'ya Elektriğin Gelişi ve Şehrin Aydınlatılması (1910-1936). *Antalya Kitabı: Antalya'da Türk-İslâm Medeniyetinin İzleri 2*, Ed. Susan, D., Kara, H. ve Sula, Z., Konya: Palet Yayınları, 234-244.
- Dinç, G. (2020). XIX. Yüzyıl Antalya'sında Yeni Bir Mahallenin Doğuşu: Rağbetiye Mahallesi. *Antalya Kitabı: Antalya'da Doğa ve Medeniyet 3*, Ed. B. Koçakoğlu - D. Çakılcı, Konya: Palet Yayınları, 99-105.
- Dünden Bugüne Antalya, I. Cilt.* (2012). Ed. Cemali Sarı vd., T. Antalya: C. Antalya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.
- Erdem, R. (30 İkinci Teşrin 1939). Antalyada Liman ve Dalga kıran. *Antalya*, 1524 – 32.
- Erdem, R. (Birinci Teşrin 1940). Antalya Meb'usları ile bir gün. *Türk Akdeniz: Antalya Halkevi Dergisi*, No: 20, Cilt: 4.
- Erdem, R. (İkinci Kânun 1941). Maarif Vekilimiz Antalyada. *Türk Akdeniz: Antalya Halkevi Dergisi*, No:21, Cilt 4.
- Ergin, O. (1977). *Türkiye Maarif Tarihi Cilt: 5*, İstanbul: Eser Matbaası.
- Felek, B. (T.Y.). Haşim İşcan'ı kaybettik... *Taha Toros Arşivi*, <https://core.ac.uk/download/pdf/45610833.pdf> (Erişim Tarihi: 23.10.2023).
- Genim, S. M. (2014). Konstantinopolis'ten Konstantiniyye'ye İstanbul'un Fiziki Gelişimi. *Osmanlı İstanbulu-II*, Feridun M. Emecen, Ali Akyıldız, Emrah Safa Gürkan (ed.), İstanbul: İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Yayınları, 417-437.
- Gönüllü, A. R. (2008). *Demokrat Parti Donemi'nde Antalya (1950-1960)*. (Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Güçlü, M. (1997). *XX. Yüzyılın İlk Yarısında Antalya*, Antalya: Antalya Ticaret ve Sanayi Odası Kültür Yayınları.
- Güçlü, M. (2019). Bodrumlu Mustafa Hilmi (Uran) Bey'in Teke (Antalya) Müstakil Mutasarrıflığı (29 Ekim 1921- 22 Temmuz 1923). *Belgi Dergisi*, C.2, S.18, 2019/II, ss. 1359-1378.

- Güçlü, M. (2020). Cumhuriyet Halk Fırkası'nın Manavgat Teşkilatının Kurulması ve Halkevi'nin İnşası (1923-1951). *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 40 (2020-Bahar/Spring), ss. 201-226.
- Güçlü, M. (2021). Cumhuriyet Döneminde Döşemealtı Nahiyesi/Bucağı'nın İdari, Sosyal ve Ekonomik Durumu (1931-1973). *Antalya Kitabı: Toprak, Su, Medeniyet: Antalya 4*, Ed., Bedia Koçakoğlu, Diren Çakılcı, Antalya.
- Güçlü, S. (2007). Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Kentsel Dönüşüm ve Antalya. *20.YüzyıldaAntalya Sempozyumu, Antalya, 23 -25Kasım2007*, cilt.1, sa.1, ss.374-387.
- Güneş, G. & Güneş, M. (2006). II. Dünya Savaşı Yıllarında Antalya. *Son Bin Yılda Antalya Sempozyumu (18-19 Aralık 2003)*, yay. haz. Ekinci, N. & Akın, H., Ankara: Akdeniz Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, 297-324.
- Güneş, S. (2023). İstanbul'un "Haşim Baba"sı Haşim İşcan (10 Aralık 1963 – 11 Mart 1968). *Cumhuriyet'in 100. Yılında Başkanlarıyla İstanbul*, Haz. Adil Bali, İstanbul, 357-380.
- Hükümetin Programı. T.B.M.M. *Tutanak Dergisi*, VIII. Dönem, 1. Cilt, Üçüncü Birleşim, 14. 08. 1946, s. 39.
- İnönü, E. (2007). Anılar ve Düşünceler II. İstanbul: Boyut Kitapları.
- İstatistik Yıllığı*. (1944). Ankara: Recep Ulusoglu Basımevi.
- İstatistik Yıllığı. Cilt. 15, 1942-1945*. (1946). İstanbul: Hüsnütabiat Basımevi.
- Kamil, F. (17 Ağustos 1932). Portakal Diyarı. *Vakit*, 5246.
- Kanmaz, Z. (14 Mayıs 1949). Bursa Mektupları: İmar için para nasıl bulunabilir, *Yeni Sabah*, 11/3642.
- Kapan, K – Timor, A. N. (2018). Turizm gelişme modellemeleri açısından Antalya şehri. *Türk Coğrafya Dergisi*, 71: 53-61.
- Kara, M. (2019). Mevlid'in yazılışının 610. yılı münasebetiyle Süleyman Çelebi Türbesi'nin yeniden inşası. *Bursa Günlüğü*, 6: 34-41.
- Kısa, A. (2020). Müstakil Teke (Antalya) Mutasarrıfı Sabur Sami Bey (Draz) ve Faaliyetleri (24 Ağustos 1914-17 Nisan 1916). *TAD*, C.39/S.68, 2020, s.475-503.
- Küçük İstatistik Yıllığı 1942-1945*. (1947). Ankara: İstatistik Genel Müdürlüğü.
- Küçükuğurlu M. - Saylan, G. F. (2008). Şimendiferin Erzurum Yolculuğu. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 38, 313-342.
- Lütfi, M. (Nisan 1937). Bir Gezinin Notları. *Türk Akdeniz: Antalya Halkevi Dergisi*, C. 1 S. 2.
- Lütfi, M. (Birinciteşrin 1937). Cumhuriyette Antalya. *Türk Akdeniz: Antalya Halkevi Dergisi*, C. 1 S. 5.

- Lütfi, Ö. (1968). Haşim Baba. *Türkiye İktisat Postası*. 2/21.
- Maarif İstatistikleri 1923-32*. (1933). Ankara: Devlet Matbaası.
- Maarif İlk Tahsil Çağındaki Çocuklar İstatistiği 1940*. (1942). İstanbul: Hüsnütabiat Basımevi.
- Mayak, F. (2011). Cumhuriyet Halk Partisi Antalya Milletvekillerinin Şehirle İlgili Taleplerine Bakanlıklardan Gelen Cevaplar (1944). *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt XXVI, Sayı 1: 111-138.
- Mayak, F. (2015). *Cumhuriyet Halk Partisi Antalya Teşkilatının Faaliyetleri (1931-1951)*, İstanbul, Libra Kitap.
- Mete, K. (11 Birinci Kanun 1942). Elmalı'da Bayındırlık hareketleri I. *Antalya*, 1802.
- Mete, K. (22 Birinci Kanun 1942). Elmalı'da Orta Okul Bina inşası için yapılan pehlivan güreşi çok verimli oldu II. *Antalya*, 1804.
- Mete, O. (30 Ağustos 1945). Akdenizin en güzel şehri: Antalya. *Tanin*, 4454.
- Millî Eğitim Genel Kitaplıklar ve Müzeler ile, Halkevleri, Odaları ve Okuma Odaları Kitaplıkları İstatistikleri 1943-1944*. (1946). Ankara: Bulhan Matbaası.
- Millî Eğitim İstatistikleri 1942-1943*. (1945). Ankara: Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü.
- Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri 1943-1944*. (1946). Ankara: Bulhan Matbaası.
- Nesin, A. (2014). *Bir Sürgünün Anıları*. İstanbul: Nesin Yayınevi.
- Oral, M. (2012). Antalya-Burdur Yolunda Duraklar ve Konaklar. *Tarihin Peşinde: Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, s. 8, 246-257.
- Orhun, H., Kasaroğlu, C., Belek, M. ve Atakul, K. (1969). *Meşhur Valiler*. Ankara: İçişleri Bakanlığı Yayınları.
- Öğretmenler İstatistiği 1934 ve 1938*. (1942). Ankara: Ulusal Matbaa.
- Öğütçen, H. (2009). *Cumhuriyetin Aydınlığında Bir İdarecinin Zamanla Yarışı: Anılar*. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- Önal, M. (14 İkincikânun 1937). Köyün Kalkınma Plânı. *Antalya*, 10/472.
- Önder, M. (1988). *Atatürk Evleri Atatürk Müzeleri*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi,
- Özata, M., Kazan Nas, Ş., Candegir, Ü, Koçibay O. ve Boyacıoğlu İnalpulat, E. (2016). *Burdur Tarihi ve Anılar*. Burdur: Burdur Ticaret ve Sanayi Odası.
- Özdemir, T. (1943-1944). Antalya'da Eğitimli Okul Faaliyetleri. *Türk Akdeniz: Antalya Halkevi Dergisi*, No: 29-30-31.
- Özer, D. N. (2011) *Aferin Desinler Diye ... Doğan Hasol Kitabı*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Pulur, H. (14 Mart 1968). Bu Şehirde Bir Haşim İşcan Vardı. *Milliyet*, 18/7290.

- Sanayi İstatistikleri*. (1937). Ankara: Mehmed İhsan Matbaası.
- Sanayi İstatistikleri*. (1938). Ankara: Mehmed İhsan Matbaası.
- Seçkin, E. (4 Temmuz 1940). Manavgat Seyahat notları: Bir gezinti münasebetile. *Antalya*, 1581-92.
- Selekler, A. (2000). *XX. Yüzyılda Antalya ve Antalyalılar*. Antalya: Yeni İleri Matbaacılık.
- Selçuk, İ. (1968). Haşim Baba. *Türkiye İktisat Postası*. 2/21.
- Siyasî Şuûn: Türk Ocakları. *Türk Yurdu Dergisi*, Cilt: 17-3 Sayı: 176-15, Onbeşinci Sene (Kânûnısânî 1926-Ocak 1926):161-165.
- Small Statistical Abstract of Turkey, 1942-1946*. (1947). Ankara: General Directory of Statistics.
- Sönmez, C. C. (2012). *Antalya Mutasarrıfları, Valileri (Ocak 1899-14 Temmuz 1950)*. İstanbul: Mimarlık Vakfı İktisadi İşletmesi.
- Şekerci, Y. ve Örmecioğlu, H. T. (2018). Bir Erken Cumhuriyet Dönemi Endüstri Mirası: Antalya Elektrik Fabrikası. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 11/60, 597-603.
- Şimşir, B. N. (2009). *Kürtçülük II (1924-1999)*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Taner, H. (1986). *Ölürse Ten Ölür Canlar Ölesi Değil*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Tarım Aletleri ve Makineleri İstatistiği 1944*. (1946). Ankara: Ankara Basımevi.
- Tarla Mahsülleri İstatistiği 1940-45*. (1947). Ankara: T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü.
- Tavukçuluk Arıcılık İpekböcekçiliği İstatistikleri 1935-1943*. (1945). Ankara: T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü.
- Tekçe, D. G. (2019). Geçmişten Günümüze Antalya'nın Mimari Dokusu. *Toplumsal Tarih*, Sayı: 306: 76-79.
- Temizgüney, F. (2015). Demiryolu Ulaşımının Erzurum'a Katkıları. *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]*, 53: 255-272.
- Toprak, Z. (1994). İşcan, Haşim. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt 4, İstanbul.
- Tökin, İ. H. (1946). *İktisadî ve İçtimaî Türkiye: Rakamlarla Türkiye'de Sanayi Cilt III*. Ankara: T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü.
- Uğur, N. (14 Mart 1968). Bir ustanın ölümü. *Milliyet*, 18/7290.
- Uran, H. (1959). *Hâtıralarım*. Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- Ülkü, Ç. H. (22 Ağustos 1940). Camianın sıhhat ve refahı ile alâkadar çalışmalar. *Antalya*, 1599.
- Ülkücü, K. (6 Kasım 1942). Hayallerdeki, bugünkü ve yarınki Antalya. *Türk Akdeniz: Antalya Halkevi Dergisi*, No: 24, Cilt 4.

- Vâ-Nû, V. N. (11 Şubat 1944). Garb Şehirleri Batarken: Antalya, şu son harp içinde şaşılacak bir ümrana kavuştu!. *Antalya*, 1918.
- Vâ-Nû, V. N. (18 Şubat 1950). Bazan da maddelere tıpatıp uymamak... *Akşam*, 32/11262.
- Vâ-Nû, V. N. (1944). *Antalya: İkinci Dünya Harbi İçinde Nasıl Güzelleşebildi?*. İstanbul.
- Vâ-Nû, V. N. (31 Kanunuevvel 1943). Bir Türk şehrindeki “Güzelleştirme cemiyeti”nin başarısı. *Akşam*, 26/6049.
- Vâ-Nû, V. N. (4 Kanunuevvel 1944). Antalyanın en son ümran gayretleri, *Akşam*, 27/9383.
- Vilayet Hususî İdareleri İstatistiği 1929-1941*. (1944). İstanbul: Hüsnütabiat Basımevi.
- Yener, H. (21 Birinci Kânun 1943). Yapı Kooperatifleri Etüdlerim. *Antalya*, 1904.
- Yener, H. (7 İkinci Kânun 1944). Yapı Kooperatifleri Etüdlerim III. *Antalya*, 1908.
- Yeşilkaya, N. G. (2003). *Halkevleri: İdeoloji ve Mimarlık*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yiğit, A. (2022). II. Dünya Savaşı Yıllarında Antalya Sahillerinde Yaşanan Gelişmeler ve Saint Didier Olayı. *Antalya'nın Denizcilik ve Deniz Ticareti Tarihi*, Ed. F. Şimşek, Antalya: İMEAK Deniz Ticaret Odası Antalya Şubesi Yayınları: 1.
- Zeytincilik İstatistiği 1936-44*. (1945). Ankara: Recep Ulusoğlu Basımevi.
- Ziraat Alât ve Makineleri İstatistiği 1940*. (1941). İstanbul: Hüsnütabiat Basımevi.
- Ziyaoğlu, R. (1971). *İstanbul Kadıları – Şehreminleri – Belediye Reisleri ve Partiler Tarihi 1453-1971*. İstanbul: İsmail Akgün Matbaası.

D. İnternet Kaynakları

- <https://antalyabugun.com.tr/?page=makale&MID=8890> (Erişim Tarihi: 23.01.2024)
- <https://istanbultarihi.ist/87-istanbul-secimleri-1950-2014> (Erişim Tarihi: 21.01.2024)
- <https://www.antalyaekspres.com.tr/antalya-bahcelievler-semti-nasil-kuruldu> (Erişim Tarihi: 23.01.2024)
- <http://www.fullantalya.com/hic-suphesiz-antalyanin-en-guzel-yeri-karaalioglu-parkidir/> (Erişim Tarihi: 01.01.2024)
- <https://www.ismetinonu.org.tr/ismet-inonunun-1924-1973-arasi-il-adi-ile-ayrilmis-yurtici-gezileri/> (Erişim Tarihi: 12.01.2024)
- <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5747.pdf> (Erişim Tarihi: 25.01.2024)

EKLER

Görsel 1: Antalya Valisi Haşim İşcan

Antalya, 1790, 29 Birinci Teşrin 1942, s. 1.

Görsel 2: Vali Süleyman Haşim İşcan

SÜLEYMAN HAŞİM İŞCAN

Vali

04 Mart 1940 - 14 Eylül 1945

Sönmez, 2012: 297.

Görsel 3: 1940 Üçkapılar

Güçlü 1997: 155.

Görsel 4: Antalya'yı Güzelleştirme Cemiyeti 2. Kongre

Antalya'yı güzelleştirme cemiyeti
Sayın mebusumuz Galip Kahraman'ın Reisliğinde ve Halkevini
dolduran yüzlerce Antalya'lıların iştirak ve hararetle tezahurları ile
26 şubat cumartesi günü 2. kongresini yaptı.

Mebusumuz dedi ki ; Yedisinden yetmişine kadar bütün Antalya- lıların Valimiz Haşim İşcan'a karşı gösterdiği bağlılık, hurmet ve muhabbet bütün gönüllerde hissedilen şükran ve minnetin misalini teşkil et- mektedir. Bir idare âmiri için de en büyük maz- hariyet budur.	Valimiz dedi ki; İftihara lâyık olan cemiyet muamelâtını her Türk vatandaşı istediği zaman görebilir ve tetkik edebilir. Binaenaleyh; Antalya'yı güzelleştirme cemi- yetinin yirmi milyon müfettişi vardır.
---	---

Antalya, 1924-1925, 7 Mart 1944, s. 1.

Görsel 5: Antalya’da Üç Yıla Sığdırılan Başarı

Vakit, 26/9159, 16 Ağustos 1943, s. 1.

Görsel 6: 1941 Yılı Cumhuriyet Caddesi

Güçlü 1997: 146.

Görsel 7: İsmet İnönü ve Haşim İşcan

<https://www.antalyaekspres.com.tr/antalya-bahcelievler-semti-nasil-kuruldu>

Görsel 8: İstanbul Belediye Başkanı Haşim İşcan (10.12.1963-11.03.1968)

<https://istanbultarihi.ist/87-istanbul-secimleri-1950-2014>

Görsel 9: Antalya'nın Yeni Çarşısı ve Vali Haşim İşcan

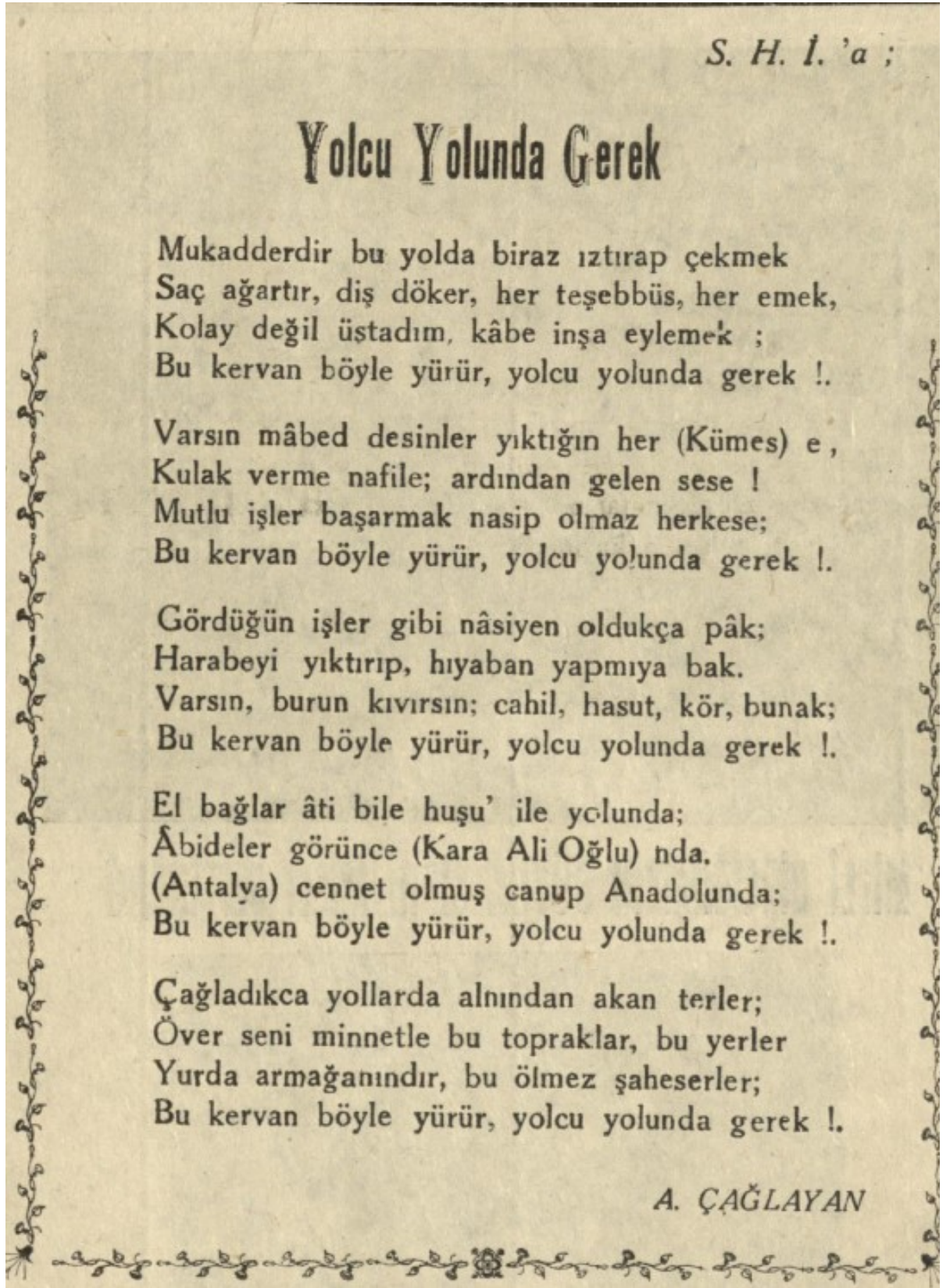

Son Posta, 11/3724, 9 Birinci Kanun 1940, s. 6.

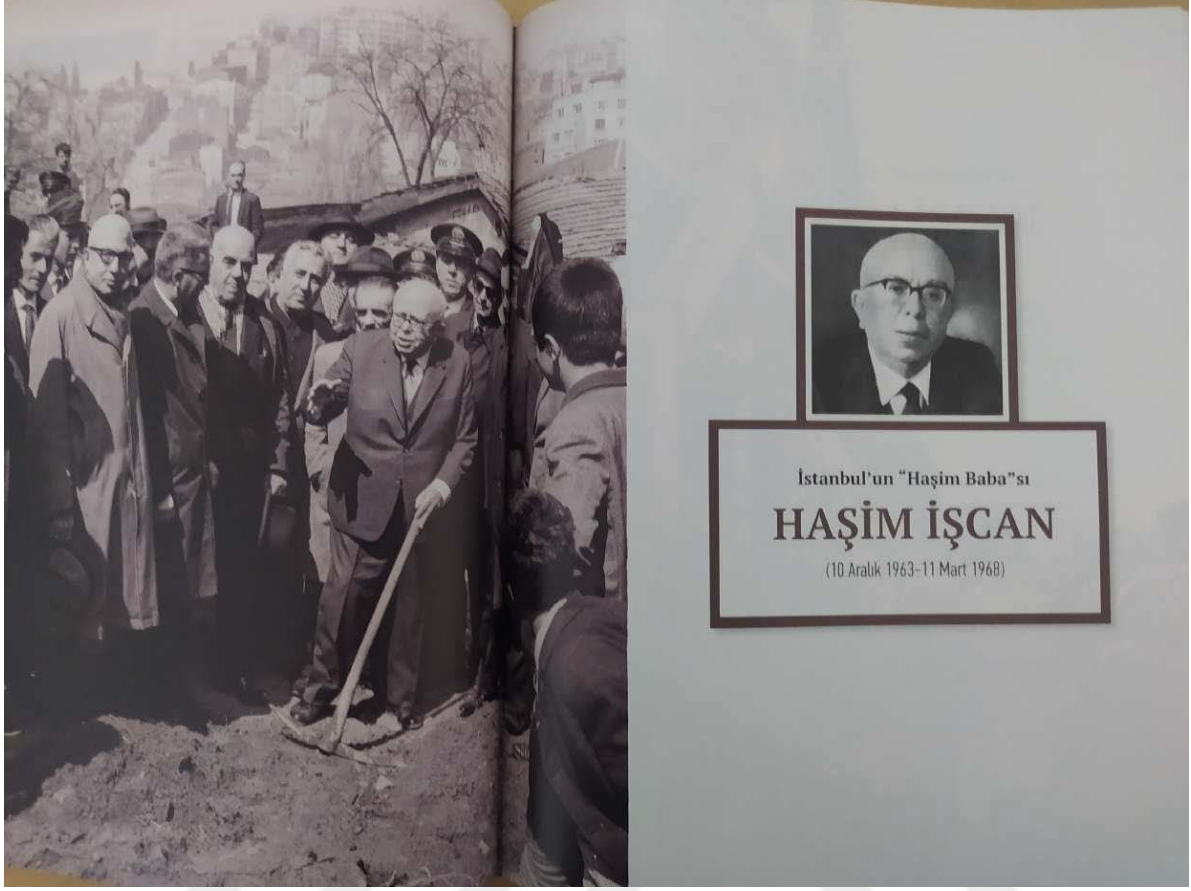
Görsel 10: 1941 Antalya'sı

Ulus, 27 Son Teşrin 1941, s.1.

Görsel 12: İstanbul'un “Haşim Baba”sı

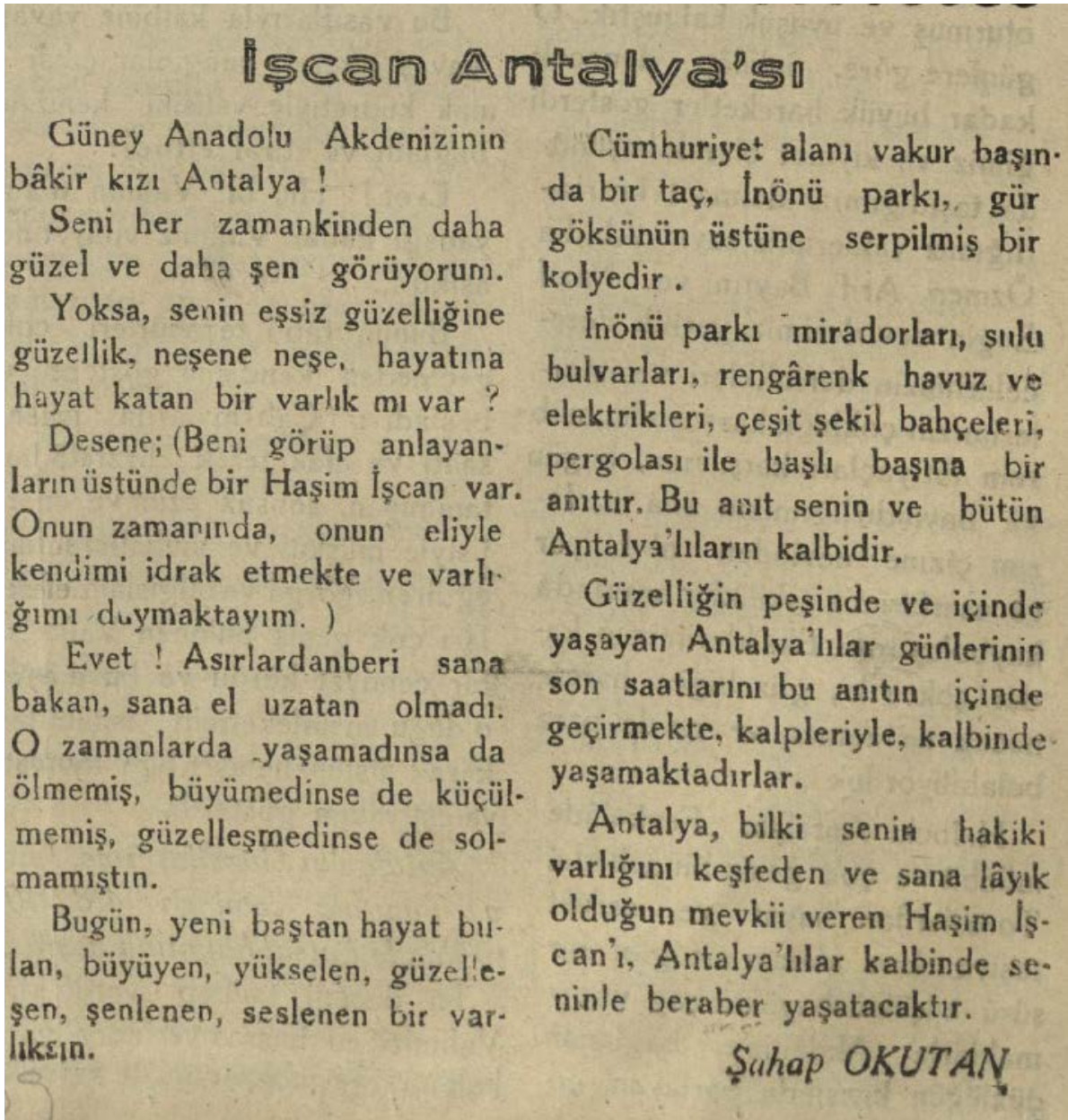
Güneş, 2023: 356.

Görsel 13: Haşim işcan bir yemekte

Sönmez, 2012: 316.

Görsel 14: İşcan Antalya'sı

Antalya, 1860, 13 Temmuz 1943, s. 1.

Görsel 15: Vali Haşim İşcan'ın anısına yapılan Kuzgun Acar'ın “El” heykeli

<http://www.fullantalya.com/hic-suphesiz-antalyanin-en-guzel-yeri-karaalioglu-parkidir/>

Görsel 16: Muharrem ÖNAL

Kaynak: *Türk Akdeniz: Antalya Halkevi Dergisi*, 11-12, 29 İlkteşrin 1938.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı	Nurgül ERTAŞ
Doğum Yeri	
Doğum Tarihi	
Medeni Durumu	

Öğrenim Durumu

Lise	Nuri Cıngıllıoğlu Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi (İstanbul-Ataşehir) Mezun:15.06.2007
Üniversite	Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü Mezun:06.06.2014
Yüksek Lisans	Akdeniz Üniversitesi, Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü, Akdeniz Yeni ve Yakınçağ Araştırmaları Ana Bilim Dalı

İs Deneyimi

Tarih Öğretmeni	Ataşehir Rotary Çok Programlı Anadolu Lisesi
Tarih Öğretmeni	Özel Bilgin Anadolu Lisesi

İletişim

Tel:	
E-Posta	
Adres	